

Rapport nr. 5/92

TYSKLANDS NYE UNGDOM

DDR-ungdom i overgangen til det kapitalistiske samfunn

Av Katrine Fangen

UNGforsk
NAVF's Program
for ungdomsforskning

Rapport nr. 5/92

TYSKLANDS NYE UNGDOM

DDR-ungdom i overgangen til det kapitalistiske samfunn

Av Katrine Fangen

NAVF's Program for ungdomsforskning

Oslo 1992

TYSKLANDS NYE UNGDOM

DDR-ungdom i overgangen til det kapitalistiske samfunn

© NAVFs Program for ungdomsforskning
Gautstadalléen 21, 0371 Oslo

ISBN 82-7216-800-6

ISSN 0803-446X

Redigering: Katrine Fangen
Forside: Marianne Bøen
Trykk: GCS AS, Oslo
Opplag: 150

Telefon: (02) 95 84 01
Telefax: (02) 60 44 27

ABSTRACT

"How do East-German youth react towards the changing society of 1990"? This thesis explores different aspects of the answer to this question. It is based on fieldwork in the ex-GDR in the autumn and winter of 1990. Three youthcultures are studied; socialistic youth in East-Berlin, anarchistic youth in Leipzig and nationalistic youth in Weimar. The empirical data are collected through indepthinterviews and observations. The interviewmaterial consists of the autobiographies of the respondents, and also their open answers on a range of questions. Three perspectives dominate the analysis, each of them are based on different theoretical approaches:

The first and basic theme is the stories the youngsters tell about their own lifedevelopment and the changes of the society. *How do they interpret their own societal background, the societal changes and the road into the future?* The theoretical framework consists of Anthony Giddens theory about selfidentity and modernity, Margaret Meads generationtheory and Kurt Lewins psychology.

The next theme is national identity. *How do the yongsters value GDR and FRG and how do they define their home in a national sense?* The question may be understood as a reformulation of the "German question", understood as "which future do the German youth have?". The interpretive framework consists of Howard Beckers book about the German wanderbird movement, Kurt Lewins essays about Germany and the jews, diverse books about the German problem and surveys from the East-German Centralinstitute for youthresearch from 1988 and 1990.

The third theme is youthcultural profile. *Which connections can be seen between the three groupprofiles and youthcultural appearances in the western world and different youthmovements in the German history?* The theoretical framework includes Pierre Bourdieus theory about classbased distinctions in habitus and cultural capital, Max Webers distinction in the official and the politician, Howard Beckers description of the German youthmovement, Paul Willis' and Dick Hebdiges analyses of workingclass youthcultures, David Matzas theory about subterranean youthtraditions and Thomas Ziehes theory about the reactions of youngsters towards the modernity.

FORORD

Arbeidet med denne avhandlingen har vært morsomt og lærerikt. Temaets aktualitet har gjort at jeg har fått rik anledning til å drøfte det med engasjerte personer i Norge og Tyskland. Det å jobbe med samtidsproblematikk åpner også for interesserte lyttere, noe jeg har hatt rik glede av, i det jeg har lagt frem deler av materialet i ulike fora. Derfor er det mange mennesker jeg gjerne skulle ha takket spesielt, mennesker som på ulikt vis har vært med å forme min bevissthet om tilstandene i Tyskland både før i tiden og nå etter Murens fall. Men jeg nøyer meg her med å rette en takk til ulike medengasjerte generelt, hvorav ingen er glemt. For øvrig er det vesentlige i materialet beretningene til de ungdommene jeg har intervjuet. De kan fungere som (samtids-)historiske data fra en tid som gradvis vil fremstå som fjern og kanskje uforståelig.

Mine to veiledere har gitt meg god og konkret hjelp i mitt arbeide med avhandlingen. Ola Stafseng har vært viktig hele veien, som inspirator, og oppmuntrende støttespiller. Regi Enerstvedt kom med gode råd i siste fasen, da jeg strevde med å binde sammen avhandlingen til en helhet. For øvrig er jeg takknemlig for at begge veiledere har gitt meg stor frihet til selv å skape mitt eget verk. Det har vært en frihet som til tider har medført stor frustrasjon, men som i siste instans sskaper stor tilfredshet.

Jeg har også vært så heldig å få fine arbeidsbetingelser ved ulike institutter i løpet av studietiden: Spesielt vil jeg takke UngForsk for kontorplass og oppfølging for øvrig. Institutt for sosiologi i Oslo, Institut für zeitgeschichtliche Jugendforschung i Øst-Berlin og Zentralinstitut für Jugend-forschung i Leipzig, har også gitt meg arbeidsrom og inspirasjon i ulike faser av arbeidet. NAVFs program for kultur- og tradisjonsformidlende forskning (KULT) har bidratt med økonomisk støtte og reisedekning i 1991, og det kom godt med. Elisabeth Solberg, Åsa Steinsvik og Kristinn Hegna har velvillig hjulpet meg med korrektur. Blant mine medstudenter er det mange jeg gjerne skulle takket spesielt, men jeg nøyer meg med å sende gode tanker til miljøet i sin helhet. Det har vært en viktig base for lærerike og morsomme faglige diskusjoner.

Til slutt vil jeg takke de ungdommene som jeg ble kjent med i Øst-Tyskland i 1990. Deres tanker og levemåter har gjort stort inntrykk på meg, og jeg mener at deres erfaringer også kan gi oss i Vesten nye perspektiver på vår egen samfunnsbakgrunn.

INNHOLDSFORTEGNELSE

ABSTRACT	s. 1
FORORD	s. 3
INNLEDNING	s. 11
Kapittel 1: UNGDOM, IDENTITET OG ENDRING	
1.1 Ungdom som studieobjekt	s. 13
1.2 Ungdommens kultur	s. 16
1.3 Ungdoms reaksjonsformer	s. 20
1.4 Identitetsutvikling i ungdomsalderen	s. 21
1.5 Sosial identitet	s. 24
1.6 Samfunnsendring og mentalitetsendring	s. 28
1.7 Avhandlingens plassering innenfor det sosiologiske felt	s. 30
Kapittel 2: UNDERSØKELSEN	s. 31
2.1 Kunnskapstilegnelse	s. 31
2.2 Forberedende opphold	s. 31
2.3 Feltarbeidet	s. 33
2.3.1 To måneder med sosialistene	s. 33
2.3.2 To måneder med anarkistene	s. 34
2.3.3 En måned med nasjonalistene	s. 34
2.4 Datamaterialet	s. 35
2.4.1 Narrative intervjuer	s. 35
2.4.2 Datainnsamlingen	s. 36
2.4.3 Lydbåndet	s. 37
2.4.4 Selvpresentasjon	s. 37
2.4.5 De intervjuede og deres sosiale bakgrunn	s. 38
2.4.6 Kjønnfordeling	s. 40
2.4.7 Min feltrolle	s. 41
2.4.8 Bearbeidelsen av intervjuene	s. 42
2.4.9 Bruk av kvantitative data	s. 43
2.5 Analysen	s. 43

Kapittel 3: DDR SOM OPPVEKSTLAND I 80-ÅRENE	s. 45
3.1 DDR, et strukturert samfunn	s. 45
3.2 DDR, en kulturnasjon	s. 46
3.3 DDR, en totalitær stat	s. 47
3.4 DDR, en egalitær stat	s. 47
3.5 DDR, et nisjesamfunn	s. 48
3.6 DDR, et lukket samfunn	s. 50
3.7 DDR, et planstyrt mangelvaresamfunn	s. 51
3.8 Demografiske data	
3.8.1 Befolkningsutvikling	s. 52
3.8.2 Selvmord	s. 53
3.9 Levestandard	s. 53
3.9.1 Lønn	s. 53
3.9.2 Boligbetingelser	s. 53
3.9.3 Fritid og sport	s. 54
3.9.4 Familie	s. 56
3.9.5 Kjønnsdifferensiering	s. 57
Kapittel 4: KLASSEKULTUR I DDR: FEM STENDER	
4.1 Klasseskiller i DDR	s. 58
4.2 Emile Durkheims advarsel mot de ubegrensede aspirasjoner	s. 59
4.3 Max Webers advarsel mot det byråkratiske stendersamfunn	s. 60
4.4 DDR, et byråkratisk stendersamfunn	s. 62
4.5 Økonomiske forskjeller i DDR	s. 65
4.6 Pierre Bourdieus kapitalteori	s. 66
4.6.1 Nomenklaturen og embetsstanden	s. 68
4.6.2 Den profesjoniserte middelstand	s. 69
4.6.3 Arbeiderstanden	s. 69
4.7 Oppsummering	s. 70
Kapittel 5: DEN NYE UNGDOMSGENERASJONEN	s. 71
5.1 Historisk bakgrunn: 80-årenes begivenheter	s. 72
5.2 Samfunnskrisen og ungdommens reaksjoner	s. 75
5.3 Tilpasningsstrategiene	s. 76

Kapittel 6: REGIONALKULTUR I DDR: TRE BYER	s. 79
6.1 "Den røde by Berlin", statsapparatets hovedkvarter	s. 80
6.2 "Heltenes by Leipzig", masserevolusjonens startpunkt	s. 82
6.3 "Goethe og Schillers Weimar", provinsby med konsentrasjonsleir	s. 84
Kapittel 7: UNGDOMSKULTUR I DDR: TRE GRUPPER	
7.1 Sosialistene	s. 87
7.2 Anarkistene	s. 88
7.3 Nasjonalistene	s. 90
7.4 Gangen videre	s. 92
Kapittel 8: FRA SOSIAL SIKKERHET TIL EGENANSVAR	s. 93
8.1 SOSIALISTENE	
8.1.1 Fortiden	s. 95
8.1.1.1 Statslojale foreldre	s. 95
8.1.1.2 FDJ - et verdifelleskap	s. 96
8.1.1.3 DDR - et trygt samfunn	s. 99
8.1.2 Vendepunktet	s. 101
8.1.2.1 Den første massedemonstrasjonen - sjokktilstand	s. 101
8.1.2.2 Muren faller - verden raser sammen	s. 103
8.1.2.3 Det første frie valget	s. 105
8.1.2.4 Gjenforeningen - DDR gravlegges	s. 106
8.1.2.5 Tilbakeblikk på samfunnsendringene	s. 108
8.1.2.6 Foreldrenes omstilling	s. 110
8.1.3 Veien videre	s. 110
8.1.4 Reaksjonsformer	s. 113
8.1.4.1 Opposisjonell	s. 113
8.1.4.2 Opportunistisk	s. 113
8.1.4.3 Avpolitisert	s. 113
8.1.4.4 Nyorientert mot høyre	s. 114
8.1.4.5 Nyorientert mot kristendommen	s. 114
8.1.5 Oppsummering	s. 114
8.2 ANARKISTENE	
8.2.1 Fortiden	s. 116

8.2.1.1	Intellektuelle foreldre	s. 116
8.2.1.2	Skoletid og motkultur	s. 120
8.2.1.3	FDJ-samhold gjennom tvang	s. 122
8.2.1.4	Det komiske DDR	s. 124
8.2.2	Vendepunktet	s. 125
8.2.2.1	Konfliktstoff i kulturen	s. 126
8.2.2.2	Anarki i hæren og deltagelse på demonstrasjoner	s. 126
8.2.2.3	Gjenforeningen	s. 130
8.2.2.4	Tilbakeblikk på endringene	s. 130
8.2.3	Veien videre	s. 132
8.2.4	Reaksjonsformer	s. 134
8.3	NASJONALISTENE	
8.3.1	Fortiden	s. 135
8.3.1.1	Arbeidende foreldre	s. 135
8.3.1.2	FDJ - en skitten organisasjon	s. 136
8.3.1.3	Skolen og ungdomshjemmet	s. 137
8.3.1.4	Fortidens DDR	s. 138
8.3.2	Vendepunktet	s. 139
8.3.2.1	Demonstrasjonene	s. 139
8.3.2.2	Gjenforeningen	s. 140
8.3.3	Veien videre	s. 141
8.3.4	Reaksjonsformer	s. 143
8.4	OPPSUMMERING	s. 144
Kapittel 9:	DET (ØST) TYSKE SPØRSMÅL	s. 152
9.1	Sosialistene	s. 158
9.1.1	Delingen og gjenforeningen av Tyskland	s. 158
9.1.2	En tappt Heimat	s. 159
9.1.3	En skam å være tysker	s. 160
9.1.4	Tysk historie og historiske forbilder	s. 162
9.1.5	De kalde vesttyskerne	s. 164
9.1.6	Tillitsfulle østtyskere	s. 167
9.1.7	Det vanskelige skyldsspørsmålet	s. 169
9.1.8	Sosialistenes nasjonale identitet	s. 172
9.1.8.1	Ny tysk identitet	s. 173

9.1.8.2	DDR-identitet	s. 173
9.1.8.3	Verdensborger-identitet	s. 173
9.1.8.4	Kristen over-nasjonal identitet	s. 174
9.1.8.5	Distansert nasjonal identitet	s. 174
9.2	Anarkistene	s. 175
9.2.1	Delingen og gjenforeningen av Tyskland	s. 175
9.2.2	Vennekretsen som Heimat	s. 175
9.2.3	Neglisjering av det tyske	s. 176
9.2.4	Ingen typisk tysk historie	s. 177
9.2.5	Den spontane vesttysker	s. 178
9.2.6	Den underlegne østtysker	s. 179
9.2.7	Anarkistenes nasjonale identitet	s. 180
9.2.7.1	Idealisering av den russiske mentalitet	s. 180
9.2.7.2	Lengsel mot andre kulturer	s. 181
9.2.7.3	Lokalidentitet	s. 181
9.2.7.4	Oppsummering	s. 181
9.3	Nasjonalistene	s. 182
9.3.1	Delingen og gjenforeningen av Tyskland	s. 182
9.3.2	Den tyske Heimat	s. 182
9.3.3	Identitet som tysker	s. 183
9.3.4	En imaginær tysk fortid	s. 183
9.3.5	“Det gyldne Vesten” og det trivielle Østen	s. 185
9.3.6	Nasjonalistenes nasjonale identitet	s. 186
9.3.6.1	Stor-Tyskland som ideal	s. 186
9.3.6.2	Vest-Tyskland som ideal	s. 186
9.4	Det (øst)tyske spørsmål og tre løsninger	s. 187
9.4.1	Bedømmelse av DDR	s. 187
9.4.2	Bedømmelse av Heimat	s. 189
9.4.3	Bedømmelse av det å være tysk / Tyskland	s. 191
9.4.4	Bedømmelse av Adolf Hitler	s. 193
9.4.5	Bedømmelse av Karl Marx	s. 194
9.4.6	Forskjeller mellom DDR-borgere og BRD-borgere	s. 195
9.5	Den nye ungdomsgenerasjonen og mellomkrigsgenerasjonen	s. 197
Kapittel 10: UNGDOMSKULTURELL PROFIL		s. 199
10.1	Sosialistene	

10.1.1	Det politiske fellesskapet, fra FDJ til SUF	s. 201
10.1.2	Politisk aktivitet og politisk innstilling	s. 206
10.1.3	De politisk engasjerte vs. de desinteresserte og værhanene	s. 208
10.1.4	Guttene og jentene	s. 210
10.1.5	Smaksdistinksjoner	s. 211
10.2	Anarkistene	s. 214
10.2.1	Bofellesskap med frihet	s. 214
10.2.2	Kulturell aktivitet	s. 215
10.2.3	De kulturelt aktive vs. de "stinknormale"	s. 218
10.2.4	De alternative vs. skinheadsene	s. 219
10.2.5	Jentene og guttene	s. 221
10.2.6	Politisk innstilling	s. 222
10.2.7	Smaksdistinksjoner	s. 224
10.3	Nasjonalistene	
10.3.1	De høyreekstremes fellesskap	s. 226
10.3.2	Arbeid, fotball og disco	s. 228
10.3.3	De høyreradikale vs. anarkistene	s. 229
10.3.5	De tyske vs. utlendingene	s. 232
10.3.6	Smaksdistinksjoner	
10.3.7	Jentene og guttene	s. 235
10.4	Ungdomskulturell profil - en generalisering	s. 238
10.4.1	Paralleller til vestlige ungdomskategoriseringer	s. 238
10.4.2	Anakronistisk ungdomskultur	s. 243
10.4.3	Ungdomskultur som klassekultur	s. 246
10.4.4	Paralleller til vestlige ungdomsgrupperinger	s. 252
 Kapittel 11: AVSLUTNING		
11.1	Frigjøring fra fortiden	s. 256
11.2	Tidsperspektiver	s. 257
11.3	Ungdom på vei mot "Freiheit und Democracy"?	s. 259
 LITTERATURLISTE		
 APPENDIX		
1.	Intervjugudie	s. 267
2.	Politiske bilder	s. 267

INNLEDNING

9. november 1989 ble Muren mellom den østlige og vestlige delen av Tyskland fjernet. Siden den datoen har Tyskland forandret seg i så hurtig takt, at knapt noen har kunnet riktig forstå alle mekanismene som spiller inn. Uansett er det blitt stadig mer klart at den materielle Muren har blitt erstattet av en mental mur, som vanskelig kan fjernes like lett. I konfrontasjonen mellom det østtyske og det vesttyske samfunn, danner unge mennesker seg en identitet. Denne avhandlingen omhandler ungdoms fortolkninger av endringene, og deres ulike identitetsløsninger på samtidsproblematikken i 1990. Jeg har valgt å definere prosessene ut fra begreper og teorier om sosial identitet, istedenfor ut fra sosialiseringsteorier. Dette skyldes en sterkere interesse for innholdet av den nye bevisstheten som utvikles, enn det mer praktiske blikket på hvordan kunnskapen ble tilegnet. En underforstått forutsetning er imidlertid at mye av den nye kunnskapen og den påfølgende bevissthet har blitt tilegnet i jevnaldergruppen. Jeg antok at denne fortolknings- og identitetsutviklingsprosessen ville være ulik i grupper med ulik kulturell profil. Denne antagelsen lå til grunn for valg av de tre gruppene som jeg har kalt sosialistene, anarkistene og nasjonalistene, ut fra deres politiske grunnsyn. Senere viste det seg at de tre gruppernes ulike habitus fulgte grunnleggende klasseskiller i DDR. Klasse og kultur er derved blitt viktige perspektiver i undersøkelsen.

Ungdommenes egne fortolkninger av endringsprosessene kommer her i forgrunnen. Avhandlingen inneholder derfor mange intervjuetekster. Dette materialet mener jeg er viktig av to grunner. For det første ser jeg på slike fortolkninger som verdifullt historisk materiale, fordi personlige erfaringer gjerne drukner i kjølvannet av de offisielle definisjoner av samfunns-hendelsene. Historieskrivingen vil alltid til en viss grad bære preg av en hegemonisk kontroll¹. Det ser vi ikke minst i gjenfortellingen av den europeiske historie etter annen verdenskrig, der skribenter fra begge sider av jernteppet har uteltatt de deler av historien som ikke er i egen favør. I den tyske gjenforeningsprosessen har vesttyske observatører innehatt den hegemoniske kontrollen, og østtysk tankegang og materiale har i stor grad blitt stemplet som verdiløst.

Østtyske ungdommer har imidlertid gjort seg erfaringer som få andre er forunt. De har sett på nært hold at "folket" på godt og vondt kan påvirke

---

¹ Noen ledende grupperinger som kontrollerer den oppfatning som blir rådende i samfunnet.

samfunnets utvikling, og de har opplevd på huden forskjeller mellom en strukturert og en ustrukturert samfunnsform.

Materialet er også viktig for forståelsen av de ungdomsproblemene som har oppstått i kjølvannet av den tyske gjenforeningen. En kvalitativ forståelse av ungdommenes opplevelser kan, ideelt sett, bidra til mer fornuftige handlings-offensiver overfor ungdom i denne problematiske overgangstiden. Denne ideelle målsettingen er en form for gjenaktualisering av det tyske spørsmål, slik det til ulike tider har blitt stilt: "Hva skal vi gjøre med ungdommen?". Spørsmålet kunne også formuleres slik: "Hvilke muligheter kan ungdom gis til å utnytte og videreutvikle de kompetansene de har tilegnet seg ut fra sin særegne erfaring?". Det er iøyenfallende hvor mye tregere de psykiske og kulturelle endringene foregår, enn endringene i den samfunnsmessige struktur², men det er også iøyenfallende at ungdom utvikler nye kompetanser raskere enn deres foreldre.

For å kunne si noe om vekselvirkningen mellom samfunnsendringer og grupper og individers endringer, er det derfor vesentlig å se på samfunnsforholdene før Murens fall. Dagens handlingsdisposisjoner er ennå sterkt preget av fortidens egenart. Jeg vil si noe om hvordan ulike ungdommers opplevelse av oppveksten i DDR påvirker deres kulturelle og politiske orientering etter Vendepunktet.

De tre ungdomsgruppene kommer fra tre ulike østtyske byer. De er ikke representative for ungdomsbefolkningen i sin helhet, men tilsvarer tre distinktvis ulike løsninger på samtidsproblematikken. Gruppene er likevel ikke ekstremgrupper, i det de på hvert sitt vis er uttrykk for en "normalungdom" innenfor sin klasse. De er alle typiske grupperinger for Øst-Tyskland, og ingen av dem er utpregede subkulturer slik som punkere, gruffies eller heavy-metals, ungdomskulturer som også er å finne i det østtyske ungdomslandsskap. Jeg skal senere benytte noe tallmateriale for å klargjøre gruppenes representativitet. Selv om det ikke uten videre lar seg gjøre å generalisere fra materialet, gir det likevel grunnlag for en forståelse av de dilemmaer ungdommer konfronteres med i vår tid spesielt, og i Øst-Tyskland generelt. For å gjøre materialet mer allmenngyldig legger jeg vekt på sammenligning både med vestlige ungdomskulturer og med mer historiske ungdomstradisjoner. Avhandlingens historiske og antropologiske dimensjon er derfor sterkt pregende.

Et stort ideal for en slik kombinasjon av sosiologisk og tidshistorisk analyse er Howard Beckers bok *German Youth, Bond or free* (H. Becker 1946).

---

² Bourdieu kaller dette fenomenet for *Hysteresis-effekten*, Bourdieu (1987).

Denne boken har vært en viktig inspirasjonskilde for min undersøkelse. Analysen plasserer seg innenfor den kultursosiologiske tradisjon, med referanse til en rekke ulike teorier. Dette gir ulike og delvis uavhengige redskaper til forståelsen. I motsetning til en analytisk fremgangsmåte, hvor helheten stadig stykkes opp i mindre deler, kan begrepene brukes som en syntese. Begreper fra ulike teorier kan sammenstilles til en ny helhet. Dette vil i stor del være fremgangsmåten i analysekapitlene. Jeg tar utgangspunkt i ulike teoretiske begreper, for så å tilpasse det til mitt empiriske materiale.

Jeg ønsker i størst mulig grad å bevare ydmykheten overfor de prosesser som faktisk skjer i samfunnet, og la sosiologien være med for å øke forståelsen av disse prosessene. Avhandlingen springer ut fra noen grunnleggende tankerekker:

a) I anomiske samfunnsperioder, i tiden etter en total samfunnsomveltning, rives solidariteten bort på samfunnsnivå, samtidig som sterkere mekanisk solidaritet oppstår innenfor gruppen. Ungdom får et sterkt behov for egenbestemmelse, og fanger lettere opp de nye betingelsene som samfunnsendringene bringer med seg, enn deres foreldre. Det tidligere postfigurative samfunnet blir erstattet av et prefigurativt generasjonsmønster, der eldre må lære av ungdommen¹.

b) De ulike tilpasningsstrategier til samfunnsomveltningene slik de uttrykkes gjennom ungdommens delkulturer, gjenspeiler de problemer som samfunnet står overfor. Tilpasningsstrategienes utforming vil variere mellom ulike sosialgrupper av ungdom.

c) Generasjonsbevissthet utvikles i overgangen ung-voksen. Den delen av DDR-befolkningen som med 1989-høstens revolusjon var i alderen 17-21 år, utvikler en særegen generasjonsbevissthet. Denne bevissthetens ytringsformer vil variere med ulike sosialgrupper i denne kohorten, men den overordnede identitetsendring kan beskrives som en overgang fra kollektivismen til individualisme.

d) I takt med avviklingen av DDR og opprettelsen av felles-Tyskland utvikles hos unge østtyskere en særegen identitet. Utformingen av denne identiteten vil variere mellom ulike sosialgrupper av den nye generasjonen ungdom, selv om det finnes en overordnet identitet som østtysker for hele 89-generasjonen av ungdom.

---

¹ Leseren må merke seg at disse tankerekkene var pregende i avhandlingens startfase, mens i avslutningen modifierer jeg dem noe. Begrepsbruken blir klargjort senere.

For å unngå en mekanistisk kulturforskning ut fra en lineær forståelse av mennesker som styrt av et begrenset sett variable, har jeg lagt stor vekt på å få med et mangfold av forklaringsfaktorer i avhandlingens første del. Jeg kunne ha gjort denne delen kortere, men ville med det ha gitt studien begrenset gyldighet som bidrag til forståelsen av en historisk situasjon.

Bredden i problemfeltet gjør at jeg ikke ønsker å avslutte innledningen med én enkelt problemstilling. I stedet vil hvert enkelt underkapittel i analysekapitlene bli innledet med noen grunnleggende problemstillinger, som den kommende perspektivering vil grunne seg på.

I det første kapitlet skal jeg klargjøre hvilken ungdomskategori som er i fokus, hvilke tanker om ungdomskultur som er viktige, og hvordan utvikling av generasjonsbevissthet og identitet henger sammen med samfunnets omveltninger. Formålet med kapitlet er å avgrense problemfeltet, og klargjøre begrepsbruk og teoretisk referanseramme.

1. UNGDOM, IDENTITET OG ENDRING

1.1 Ungdom som studieobjekt

Ungdomsbegrepet kan uttrykke både en aldersfase, en livsstil og en psyko-biologisk modningsfase. Hvilken aldersgruppe begrepet omfatter vil variere både med tid og sted, og med hvilke briller som brukes. Således kan man snakke om en psykisk ungdomsalder, en antropologisk eller en biologisk (B. Schäfer, 1984 og T. Ziehe, 1990). Dette gir ulike innfallsvinkler for studiet av ungdom. Valg av perspektiv vil være avhengig av så vel fagdisiplin som referanserammer innenfor disiplinen. I og med ungdomsforskningens metavitenskaplige karakter, blir det viktig å klargjøre de teoretiske og metodologiske forutsetninger forskningen baserer seg på (I. Frønes og O. Stafseng 1987, introduksjonskapitlet). Jeg skal her avgrense avhandlingens plass innenfor ungdomsforskningens felt.

Empirisk bygger avhandlingen på aldersgruppen 17-21 åringer. I denne aldersfasen står de unge på første trinn inn i voksenverdenen. Det er den tiden da skolegangen avsluttes, og valg av yrkesretning eller eventuelt studievei må foretas. I denne tiden utvikler ungdom vanligvis en politisk identitet (L. Togeby og P. Svensson, 1987)⁴. I følge tysk fagterminologi hører denne aldersgruppen til "post-adolescensen"⁵ eller "de oppvoksende" (Heranwachsende), (B. Schäfers, 1989). Leopold Rosenmayr mener at ungdom i post-adolescensen er formet gjennom et paradoks, (ibid.): De utvikler gryende erotisk-seksuelle og politiske krav, samtidig som de blir skjøvet ut av de avsluttende trinn på skolen. I Shell-studien "Jugend 81" blir denne tankegangen videreført: Under industri-kapitalismen dannes en post-fase i ungdomstiden, fordi ungdom etter endt skolegang sjelden trer rett inn i det økonomibaserte arbeidsmarked. Dermed blir de stående i en situasjon der de har sosiale, moralske, intellektuelle, politiske, erotisk-seksuelle, kort sagt sosiokulturelle krav til tilværelsen, men på samme tid står de ikke økonomisk på egne ben, (ibid.). De opplever en diskrepans mellom evner, muligheter og realiteter (E. Befring, 1973), og innehar dermed en marginal posisjon i samfunnet (O. Stafseng, 1984).

Østtysk ungdom formes gjennom et paradoks som er langt mer kontrastfylt, enn det vestlig ungdom stilles overfor. De kommer fra en overstrukturert verden, der alt "gikk av seg selv", og går inn i en verden der de selv

⁴ Her nevnes alderen 16-22 år som den karakteristiske alder da det politiske engasjement skapes og hvor den politiske mobilisering finner sted.

⁵ Begrepet adolescens er etterhvert også tillatt i norsk språkbruk, og betegner i følge Tanums rettskrivningsordbok ungdomsår, oppvekstår. Begrepet ungdom trenger ikke være knyttet til en alder, det kan også betegne en tilstand.

må ta ansvar. De kommer fra et samfunn der alle hadde arbeid, og går inn i et overgangssamfunn der en tredjedel av befolkningen rammes av arbeidsløshet. De kommer fra et samfunn hvor det utviklet seg en langsom, lavmælt og kollektiv mentalitet, og de får se på nært hold hvordan denne erstattes av aggressiv individualisme. De kommer fra et mangelvearesamfunn der de fleste opplevde seg som en del av massen, og de går inn i et konsumsamfunn der valg av livsstil og egenutvikling er et sentralt prosjekt for de fleste.

Disse ungdommene blir voksne i en tid preget av store endringer og mange muligheter, og de har med seg en viktig erfaring: Verden lar seg endre. De utvikler sterke aspirasjoner fordi de ser at "alt går an", et helt samfunn kan veltes om i løpet av kort tid, men de opplever også at mulighetene gir nye og vel så sterke begrensninger som det tidligere strukturerte samfunn gav dem. De har kommet ut av avhengigheten til Sovjetunionen, men den nyvunne friheten får form av en kanskje vel så belastende marginalisert posisjon i forhold til vest-tyskerne. Spørsmålet blir: *Hvordan løser ungdom disse samfunnsmessige "ambivalensene"?*

Svaret på dette spørsmålet er å finne i ungdommens kulturelle ytringer. Teoretisk og metodisk knytter denne studien seg derfor først og fremst an til studier av ungdomskultur.

1.2 Ungdommens kultur

Ungdom blir i denne undersøkelsen studert ut fra dens kulturelle posisjon i samfunnet. Det er altså den kulturelle ungdom som her skal studeres. Bak begrepet "den kulturelle ungdom" ligger tanken om en ungdom som skaper sin egen kultur, med verdier, atferdsformer, stilarter og forståelsesformer, som i større eller mindre grad atskiller seg fra "den offisielle kultur". Begrepet *ungdomskultur* har blitt og blir fortsatt brukt såvel i vitenskapelig som ikke-vitenskapelig terminologi. Begrepsbruken varierer relativt mye ut fra syn på ungdom generelt. En av ungdomsbevegelsens åndelige førere, Gustav Wyneken, ga begrepet en egen propagandistisk og romantisk klang, (G. Wyneken 1913).

Ungdomskulturen er uttrykk for en særegen selvstendighets- og livsfølelse og et eget verdisett som er knyttet til ungdomsfasen. Slik begrepet skal brukes her, omfatter det ungdoms "vanlige" omgangsformer i form av sportsaktiviteter, fornøylesliv og det å "henge på gatehjørnet", like mye som ungdommelig mote, moral, litteratur, musikk og språk. Et problem ved flere av

ungdomskulturstudiene er at de neglisjerer den allmenne ungdomskulturen. Resultatet er at forskningen gir et bilde av unge mennesker som langt mer opprørske, romantiske og kriminelle enn det som er betegnende for flertallet⁶.

Ungdomskulturer kan vokse frem i kjølvannet av store generasjonsforskjeller og uryddige samfunnstilstander. I slike tider vil ungdomskulturen gjerne være preget av bevisst avstandstagning til de voksnes kultur. Som ungdomskulturelle ytterpunkter finner vi en samfunnsmessig *delkultur* i betydningen "del av den offisielle kultur", og *subkultur* som bevisst og aggressivt avvikende fra den offisielle kultur. Mellom disse ytterpunktene finner vi variasjoner m.h.t. stil, gruppestørrelse, aksjonsberedskap, alder og klasse. Også tydelig avvikende subkulturer som skinheads og punkere, er delkulturer i den forstand at de gir respons på samfunnsmessige hendelser og endringsprosesser. Ungdomskulturen blir en *motkultur* når avstandsmarkeringen får politiske dimensjoner. Den er altså ikke bare en del av den allmenne kultur, den er også bevisst og villet noe annet enn den offisielle (hegemoniske) kulturen. Avstandsmarkering kan også foregå gjennom tilbaketreking og dannelse av egne samfunn med egne mål og midler. I slike tilfeller blir ungdomskulturen en *alternativkultur* som undergrunnsarena til den rådende kultur.

Det er sjelden at et samfunn har en klart avgrensbar voksenkultur. Likevel vil visse verdier og atferdsmønstre være mer akseptert enn andre i de fleste samfunn. Oftest vil noen samfunnsgrupper eller klasser i større grad ha mulighet til å bestemme hva som skal være den akseptable kultur. Ut fra denne tankegangen kan begrepet "den offisielle kultur" gjerne erstattes med begrepet "den hegemoniske kultur"⁷. Begrepet hegemoni, slik det ble utviklet av Antonio Gramsci (se D. Hebdige, 1973), viser til en situasjon hvor ledende grupper utøver suverenitet over underordnede grupper. Makten legitimeres gjennom en ideologisk overbygning, som av samfunnsmedlemmene slett ikke oppfattes som ideologisk.

Birmigham-teoretikerne Willis og Hebdige har gitt fruktbare bidrag til fortolkningen av klassebaserte ungdomskulturer (D. Hebdige, 1983 og P. Willis 1977). I min undersøkelse er det spesielt arbeiderungdommene som lar seg sammenligne med disse teoretikernes studier. Bourdieus teori om kultur-

---

⁶ Jfr. de dominerende "skoler" i ungdomskulturforskningen, dvs. Chicagoteoretikerne og Birminghamteoretikerne. Forskning som tar for seg "normalungdom" har oftere form av levekårsundersøkelser o.l.

⁷ Det som her er skrevet om kulturbegrepet vil videreføres i kapittel 4, ut fra Bourdieus teori om klasser og kulturell kapital.

forskjeller mellom klassene gir et bredere begrepsapparat, som også er egnet til å fange opp større strukturelle linjer i delkulturene. Men verken Willis, Hebdige eller Bourdieu skriver noe videre om funksjonærstanden. Max Weber har imidlertid skrevet et foredrag om forskjeller mellom embetsmannen og politikeren. Hans beskrivelse av standsforskjeller har mye til felles med Bourdieus beskrivelser av forskjeller i habitus⁵, og egner seg derfor til å inkorporere i forståelsesrammen.

Bourdieus teoretiske ansats har også til felles med Birmingham-teoretikerne at det er mer interessant å fokusere på hvordan delkulturene disharmonerer med den offisielle kultur, enn å se for mye på de integrerende mekanismer. Pierre Bourdieus teori viser hvordan tilgang på de "rette" kulturelle koder er viktig i opprettholdelsen av maktbalansen i samfunnet.

Ungdomskulturenes stilarter utvikles gjerne som svar på samfunnets endringer. I det meste av etterkrigstiden i Vest-Europa har de skiftende ungdomskulturene vært symbolske motstandsformer, som uttrykker meningsavvikelser fra foreldregenerasjonen (D. Hebdige, 1983). Generasjonskløften mellom ungdom og deres foreldre er mest markant i det Matza kaller for underjordiske ungdomstradisjoner (D. Matza, 1961). Disse tradisjonene eksisterte allerede før annen verdenskrig, men har blitt videreført og har ekspandert som følge av den moderniseringen og mediautviklingen som kom i etterkrigstiden. Felles for de tre ungdomstradisjonene som Matza beskriver, er at de er bygd opp om verdier som på ulike måter er antiborgerlige. De kriminelle utfører hærverk, og gjør på den måten opprør mot de rådende eiendomsforhold. De bohemske tar avstand fra det organiserte samfunnsmaskinereiet, ved selv å dyrke det spontane. De radikale tar avstand fra det kapitalistiske systemets politiske og økonomiske dominans, ved å provosere forutsetningen om profesjonelles autoritet.

Ungdomskulturen er en arena hvor ungdommer kan sosialisere hverandre, og hvor de finner en følelse av tilhørighet og identitet. Ungdomskulturen representerer en løsning på de konflikter ungdom konfronteres med i overgangen ung-voksen. Slike konflikter er ikke nødvendigvis universelle, noe bl.a. Margaret Mead har påpekt gjennom sin studie av ungdomsfasen på Samoa, (M. Mead, 1928). Ungdomsfasen som en *Sturm und Drang* -periode der jakt på egen identitet og opprør mot foreldregenerasjonen er viktige kjennetegn, (S. Hall, 1902), blir sterkere jo mer industrialisert og anomisk et samfunn er. Ungdommers reaksjoner forteller noe om samfunnets allmenne situasjon. Et

---

⁵ En utdyping av begrepet kommer senere i kapitlet.

mangfold av subkulturer kan tolkes som uttrykk for en anomisk samfunns-tilstand⁹.

Således er det ikke tilfeldig at etterkrigstiden i den vestlige, industrialiserte del av verden har vært ungdomskulturens viktigste tidsalder. Spesielt skyldes dette den dype generasjonskløften som har karakterisert det meste av etterkrigsperioden (D. Hebdige, 1983 og E. Bjurström, 1982). Fra 50-årene og til i dag har en flora av ungdomskulturer oppstått, og 60-årene fremstår som spesielt anomiske. Men 68-opprøret var også et resultat av et altfor stort ungdomskull i forhold til antallet eldre. Dermed ble generasjonskløften tilspisset. I tillegg kom opprøret i en periode der moderniseringen var den rådende ideologi, noe som ga en frihet til å forme noe nytt. De senere årtiers ungdomskulturer er "postmoderne", i den forstand at de kombinerer symbolbruk fra ulike tradisjoner, og danner på denne måten nye kulturelle uttrykksformer.

Massemediene spiller en viktig rolle som oppfanger og videreformidler av ungdomskulturenes stilarter. Gjennom media har symbolbruk som opprinnelig skulle uttrykke opprør, blitt gjort til kommersiell mote. Dette har også gitt impuls til stadige endringer i den ungdomskulturelle stil, samtidig som variasjonsmulighetene etterhvert har blitt bortimot uendelige.

I Øst-Europa har denne utviklingen ikke vært så iøyenfallende. Generasjonsopprør har i større grad blitt hindret av samfunnets strukturelle føringer, samtidig som media overhodet ikke har gjenspeilet de variasjonene som faktisk fantes i ungdomskulturen. Likevel har ungdommer i DDR hele tiden hatt adgang til vesttysk fjernsyn, samtidig som de siden 1964 har hatt en egen radiokanal¹⁰, som ikke alltid fulgte de ledende politikeres strenge normer. Sensur og autoritær ungdomspolitik har likevel medført at ungdommens opprør fikk utløp i mer subtile og fantasifulle kanaler enn i "Vesten". Enkelte teatre og gallerier gav mulighet for fordekt og ikke angripelig kritikk. Mangelvaresamfunnet gjorde også at estetikere lærte seg å skape mye ut av verdiløst materiale. Det ser derfor ut til at østeuropeisk ungdom utviklet en mer fantasi-full kreativitet enn vestlig ungdom. Istendefor å dyrke den ytre nonchalanse, brukte de sin oppfinnsomhet innenfor vennegruppens private handlingsarena.

Med "Vendepunktet" ble ungdomsperioden i DDR forandret. Fra å være en fase for målrettet forberedelse på yrkesliv, ble ungdomsfasen en tid med

⁹ Se nærmere redegjørelse for anomibegrepet i kapittel 5.

¹⁰ DT 64 som oppsto i 1964 etter et internasjonalt ungdomstreff arrangert av den statlige ungdomsorganisasjonen Freie Deutsche Jugend (FDJ).

udefinerte regler og usikker fremtid. Dette skapte en arena der mye forvirring og frustrasjon trengte utløp. I post-DDR får begrepet "ny-adolescens" eller "ny-pubertet" en annen betydning, enn den som lå i begrepet slik det ble utviklet for å beskrive sen-fasen i ungdomstiden i vestlige industrielle samfunn¹¹. Vi får en "etter-revolusjonen-ungdom" som gir rom for andre uttrykk på den ungdomskulturelle arena¹².

Denne "etter-revolusjonen-ungdommen" fødes i en tid preget av anomi. Det krever en tilpasning i langt større grad enn den som har preget Vest-Europa og USA i etterkrigstiden. For x-DDR-ungdommen fungerer foreldregenerasjonen ikke lenger som et stabilt støttepunkt i tilværelsen. Familie, stat, nasjon - enheter som ideelt skulle fungere som stabile modeller for en ung samfunnsborger, har i overgangen 80-90 tallet vist seg å være lite troverdige realiteter.

1.3 Ungdommers reaksjoner på endring

Beskrivelser av ungdomskulturer er et utgangspunkt for å beskrive ungdoms reaksjon på samfunnets endringer. Ved å følge subkulturenes tilblivelse, utvikling og tilbakegang, kan vi si noe om hvordan de unge reagerer på samfunnstilstanden og hvorfor de reagerer som de gjør. En studie av de kompetanser unge mennesker utvikler for å overleve i og kontrollere sin hverdag, tjener i neste omgang som empiriske indikatorer på samfunnets endringsprosesser, (P. Nygren, 1987, s. 131). På denne måten fungerer ungdomskulturen som et egnet studieobjekt for å fange opp dialektikken mellom samfunnets struktur og mentale prosesser hos de individer som befolker det.

Ungdoms reaksjon på "det moderne", har blitt beskrevet av Thomas Ziehe, (T. Ziehe, 1989). Det er iøyenfallende hvor mye mer navlebeskuende de reaksjonsformer Ziehe beskriver er, enn de jeg har observert i DDR. Dette gjenspeiler sannsynligvis også reelle ulikheter mellom østlig og vestlig væremåte, noe Ziehe tydeligvis er klar over:

Hvis man f.eks. i DDR forsøgte at beskrive denne subjektiverings-længsel, ville man slet ikke blive forstået. Hvilke bekymringer man har "i Vesten".... (Ibid. s. 19).

I dagens Tyskland ser Ziehe en tendens hos ungdom til kulturelle ny-

¹¹ Thomas Ziehe har karakterisert ny-adolescenssens som preget av jeg-svakhet, redsel for følelsesmessig nærhet og manglende evne til å se sine egne begrensninger. (Gjengitt i Bjurström, 1982). Forøvrig ser det ut til at Ziehe senere har fått et mer positivt syn på "den nye ungdommen", noe jeg kommer tilbake til senere i dette kapitlet.

¹² Dette er et fenomen som også har fått oppmerksomhet i allmenn politisk eller revolusjonær teori om de postrevolusjonære samfunn. Spesielt finnes det studier av tiden etter den franske revolusjon i 1789. (Marx, Durkheim, m.fl.).

orienteringer og nykonservatisme. Konservatismen i ny forstand trenger imidlertid ikke være høyrevridd, den er mer preget av den opprinnelige betydningen av ordet: Behovet for å konservere eller ta vare på tradisjoner, kultur og verdier. Kulturell nyorientering går ut på å nyttegjøre seg det tradisjonelle på nye måter. Således er ungdom i dag både nyskapende og bevaringsorientert.

Denne utviklingen, sammen med de senere års hendelser i Øst-Europa, har også gjort at skillet konservativ-radikal eller høyrevridd-venstrevridd, ikke lenger har den samme svart-hvitt-dimensjonen som i 60-70 årene, da kategoriene kommunist og antikommunist flittig ble benyttet. I dag er ofte venstreorienterte partier de mest verdikonservative, og de på ytterste høyrefløy møter anarkistene på halvveien i ønsket om å minke statens innflytelse.

Et spørsmål for denne avhandlingen blir i hvilken grad denne tendensen også gjelder for østtysk ungdom i dag. Deres forståelse og opplevelse av "det moderne" vil med nødvendighet være annerledes enn "vestlig ungdoms" opplevelse av tilsvarende. Spørsmålet må bli spesielt, fordi DDR-ungdom, som er i fokus her, reagerer ikke kun på en allmenn moderniserings- og utviklings-tendens i samfunnet. De reagerer tvert i mot på en voldsom omveltning, hvor man knapt lenger kan snakke om tradisjonelle verdier eller hegemonisk kultur.

I en slik tid tenderer ungdommers reaksjonsformer mer i ekstreme retninger enn i roligere tider. I kapittel 4, som omhandler den nye ungdomsgenerasjonen, skal jeg beskrive ulike dimensjoner en slik total omstilling hadde, for unge mennesker i overgangen mellom DDR og Tyskland.

1.4 Identitetsutvikling i ungdomsalderen

Ulike teoretikere har i den senere tid beskrevet livet hos mennesker i det moderne samfunn som et prosjekt vi refleksivt administrerer inn i ønskede baner, ut fra en rekke livsstilsvalg, (A. Giddens, 1991 og T. Ziehe, 1983). I det moderne kapitalistiske samfunn er rituelle overganger (rites de passage) relativt fraværende, noe som gjør at individet selv må mestre overgangsfaser som pubertet, giftermål og død. Livsløpet blir strukturert ut fra åpne erfaringsterskler, heller enn ut fra ritualiserte passasjer. Hver overgang fører individet inn i en identitetskrise. Livsløpet konstrueres ut fra behovet for å overvinne slike kritiske faser, (A. Giddens, 1991 s. 148).

Det refleksive selv er altså et typisk trekk ved det moderne kapitalistiske

samfunn, mens dette ikke ser ut til å være gjeldende i kommunistiske land. Under kommunismen hjalp staten unge mennesker til å finne retning på sitt livsløp, og de viktige overgangene i livet ble markert gjennom offentlige seremonier. Kritiske identitetsfaser var derfor ikke så utpregede. Identitetskriser har derimot nærmest blitt til et kollektivt fenomen etter jernteppets fall.

Identitetsutvikling er en prosess som pågår hele livet, med sin mest intense fase i ungdomsalderen. For ungdom er jakten etter egen identitet et sentralt prosjekt, (E. H. Erikson, 1968). Erikson beskriver ungdomstiden som et psykososialt moratorium (ventefase), der personen rives mellom identitet, forstått som stabilitet, og forvirring. En slik teori hører inn under et livsfaseperspektiv. Istedenfor å fortolke ut fra en persons biografiske livsløp, kan forskeren fortolke ut fra fellestrekk for en hel generasjon.

Den tyske sosiologen Karl Mannheim, beskriver ungdomsperioden som en tid hvor personen utvikler en generasjonsbevissthet, som vil være pregende resten av livet (K. Mannheim, 1929). Denne bevissthetens styrke vil avhenge av historiske og samfunnsmessige karakteristika. Generasjonsbevisstheten kan, i likhet med marxismens klassebevissthet, være mer eller mindre erkjent av den befolkningsgruppe som tilhører en gitt generasjon¹³.

Med et generasjonsperspektiv fokuseres det gjerne mer på den sosiale (nasjonale, politiske el.l.) identitet, mens med et livsfaseperspektiv er det selvidentiteten som står i fokus. Jeg skal her vekselvis beskrive grupper og enkelt-individets identitet, fordi begge er viktige aspekter ved ungdommers reaksjon på samfunnets endringer.

Ofte vil den sosiale og den individuelle identitetsdimensjon ikke være mulige å atskille. Per Olav Tiller har gjennomført en undersøkelse som viser dette, (P. O. Tiller, 1969). Han tok for seg skolebarns stiloppgaver der tema var "meg selv om 15 år". I analysen av stilene fokuserte han på hva som var dominerende av det barna vektla i sine fremtidsdrømmer. Det viste seg at barn fra en fjellbygd hadde et identitetsmodi som kort kan sammenfattes i "jeg tilhører", barn fra et tettsted hadde et identitetsmodi som kan sammenfattes i "jeg gjør", mens barn fra en drabantby i Oslo hadde et identitetsmodi som kan kalles "jeg har".

Denne undersøkelsen viser også at identitet kan bestemmes operasjonelt som personen eller gruppens egendefinisjon. Identitet er personens svar på

¹³ Problemet er kjent innenfor filosofien og marxismen som en distinksjon mellom den subjektive virkelighet "für sich" og den objektive virkelighet "an sich".

grunnleggende eksistensielle spørsmål som "hvem er jeg?" eller "hvilken vei skal jeg gå?". Begrepet identitet brukes for å fange opp de mangfoldige komponenter i personens selvutvikling. Anthony Giddens definerer selv-identiteten som et narrativ, dvs. personens beskrivelse av sitt egen liv (A. Giddens, 1991). Valg av identitet blir da det samme som valg av den historien personen vil fortelle om sin fortid, nåtid og fremtid. Min undersøkelse bygger på en slik forståelse, og ungdommenes autobiografier gir dermed den viktigste fortolkningsbakgrunnen.

Giddens beskriver valg av identitet som et bevisst livsstilsprosjekt for mennesker i det moderne kapitalistiske samfunn. Valg av livsstil foregår imidlertid ikke så tilfeldig. Bourdieu har vært en foregangsmann i å avdekke at smak og livsstil henger nøye sammen med strukturelle skillelinjer i samfunnet, noe jeg kommer nærmere inn på i neste kapittelevsnitt.

Identitet henger som nevnt sammen med personens refleksive egenobservasjon. Men som også min undersøkelse viser, er heller ikke evnen til egenobservasjon likt fordelt hos ungdommer med ulike sosiale bakgrunner. Det ser ut til at identitet får mer form av et refleksivt livsprosjekt for ungdommer fra midlere samfunnslag, enn for ungdommer med arbeiderbakgrunn.

Den komplekse samfunnssituasjon som preger vår tid, fører til at det skapes overfladiske identitetsutviklinger. Årsaken er at man aner samfunnets "superstruktur", men kan ikke lenger begripe den. Nettopp for østtysk ungdom, som har vokst opp i et samfunn der de ikke er vant med å forme sitt liv som et bevisst prosjekt, forårsaker den nye samfunnstilstanden tilpasningsvanskeligheter og fremmedgjøring.

For mange kan det være en løsning på identitetsforvirringen å søke til en ideologi. Spesielt for arbeiderungdommene i min undersøkelse, er klare fiendekategorier en enklere løsning på identitetskrisen, enn komplekse selvanalyser. Ideologien tilbyr et forenklet fremtidsperspektiv og muligheten til å slutte seg til en uniformert opptreden, som motvirker egenobservasjon. Ideologien gir en tilsynelatende harmoni mellom den indre verden av gode og onde krefter på den ene side, og den ytre verden med dens reelle farer og målsettinger på den andre side, (E. H. Erikson, 1968).

Østtyske ungdommer har vokst opp i et samfunn der det i stor grad var et forhåndsdefinert sett av akseptable normer. Etter samfunnsomveltningen har hver enkelt større muligheter til selv å velge en egen identitet, men samtidig vil alle de kontrasterende muligheter frembringe større identitetsforvirring.

Det er tvilsomt om noen identitetsteori er holdbar som universell teori. I det føydale bondesamfunn eller i stammekulturer vil identitetsproblemer av den form som Thomas Ziehe, Anthony Giddens eller Erik H. Erikson beskriver, være fraværende. Det samme tror jeg gjaldt for de kommunistiske land, bortsett fra for enkeltpersoner som av ulike grunner hadde en avvikende identitet på grunn av legning eller personlige erfaringer, slik at de følte klar motstand mot regimet, slik for eksempel opposisjonelle gjorde det.

De opposisjonelle i DDR definerte seg i motsetning til regimet. Etter Murens fall blir vennegrupper oppsplittet fordi ungdommer plutselig definerer seg ut fra kategoriseringer, som tidligere ikke var mulige å benytte. Dette gjelder spesielt definisjoner om politisk tilhørighet. Det å definere identitet i motsetning til noe annet, er det aspektet som avgrenser den sosiale identitet som særegt fenomen. Den sosiale identiteten defineres ut fra sosiale kategorier eller samfunnshendelser, slik tilfellet er når det utvikles en generasjonsbevissthet hos den oppvoksende generasjon.

Min undersøkelse er orientert mot en mer kollektiv identitet enn den som beskrives av Ziehe og Erikson og Giddens. Vi må altså dreie perspektivet mot teorier som beskriver utvikling av personens identitet som samfunnsborger, eller som østtyske forskere kaller det: Den statsborgerlige identitet.

1.5 Sosial identitet

I begrepet sosial identitet, ligger visse forutsetninger om samfunnets påvirkning på mennesket. Først og fremst ligger det i tankegangen at samfunnet består av sosiale kategorier som står i ulike makt og statusrelasjoner til hverandre. Kategoriene er "sosiale" fordi de er skapt ut fra ulike gruppers kamp om definisjonene. Sosiale kategorier trenger altså ikke ha rot i biologiske forskjeller. Kategorisering gjør det mulig å skille menneskegrupper ut fra nasjonalitet, rase, klasse, yrke, religion eller kjønn. En kategori kan kun defineres ut fra dens relasjon til andre tilsvarende kategorier. Det ville være meningsløst å snakke om svarte mennesker, hvis ingen ble definert som hvite. Et menneske kan defineres ut fra flere slike kategorier. Kurt Lewin har beskrevet hvordan jøder under annen verdenskrig løste de identitetsproblemene som fulgte i kjølvannet av forfølgelsen. En løsning var å selv fornekte det jødiske og forherlige det tyske, det vil si adoptere det stigmatiserende synet som "samfunnet" foreskrev, (K. Lewin, 1941).

Den tidligere tyske demokratiske republikk er et eksempel på hvordan den sosiale kategoriseringen kunne skape en viss grad av identitetsforvirring. I legitimasjonspapirer ble nasjonaliteten definert som tysk, mens statsborgerskapet fikk betegnelsen DDR-borger.

I tillegg til sosiale kategorier som finnes i nesten alle samfunn, kan enkelt-samfunn opprette egne kategorier som innebærer en utstrakt grad av offentlig stigmatisering. I DDR ble for eksempel personer som av en eller annen grunn ble oppfattet som truende for statsikkerheten definert som "statsfiender", og denne betegnelsen ble nedskrevet i personens legitimasjonspapirer.

Dette viser til et annet skille som går mellom ervervede og medfødte kategorier. Nasjonalitet og kjønn er kategorier som allerede defineres fra fødselen av, mens statsborgerskap og religion ofte kan endres underveis i livsløpet. Relasjoner mellom kategorier i et samfunn er med på å bestemme samfunnets sosiale struktur. Denne strukturen er konstant utsatt for endring, enten gradvis eller raskt, som tilfellet var med DDR. Definisjon av kategorier i et samfunn, henger sammen med de stereotypier om mennesker som finnes i dette samfunnet og de kontrollmekanismer som benyttes, for å bevare det hegemoniske herredømme og dermed samfunnets stabilitet.

Teoretisk forbindes synspunktet på samfunnet som *strukturert* etter dets sosiale kategorier, med det "strukturalistiske" perspektivet i sosiologien¹⁴. Når man i tillegg legger vekt på de mekanismer i samfunnet som gjør at sosiale grupper heller tilstreber autonomi enn konformitet i forhold til andre grupper, forskyves perspektivet i retning av konflikteoretikere som Marx og Weber, heller enn i retning av teoretikerne Durkheim og Parsons, som vektlegger samfunnet og dets sosialgruppers tilstrebelser etter meningskonsensus og likevekt. Selve begrepet sosial identitet bygger altså på en forutsetning om konflikt som grunnleggende prosess i et samfunn.

Jeg kommer likevel til å bruke et durkheimiansk perspektiv på forskjellen mellom det strukturerte DDR og den ustrukturerte samfunnstilstanden etter Vendepunktet. Det betyr ikke at jeg adopterer Durkheims syn på samfunns-omveltninger som uønskelige. Durkheims begrunnelse for sterke kontrollmekanismer i samfunnet var de samme som de DDRs politiske ledere må ha brukt, at hvis befolkningens ubegrensede aspirasjoner og behov gis fritt spillerom, trues samfunnsstabiliteten og dermed det kollektive samholdet. På mange måter kan vi gi Durkheim rett, selv om den solidaritet som oppsto i DDR heller

---

¹⁴ Betegnelsen strukturalisme bruker jeg her i en videre betydning enn vanlig.

ble forårsaket av negative karakteristika ved samfunnet, enn av en samlende kollektiv interesse i samfunnsbevarelse. Misnøyen ble etterhvert regelen heller enn unntaket, noe som skulle vise at en for streng kontroll og begrensning av folkets ønsker og behov, gir en svært foreløpig og usunn samfunnsstabilitet.

En særegen østtysk identitet ble imidlertid utviklet. Den var tidligere negativt definert ut fra alt DDR-borgerne ikke hadde (frihet og materielle goder), som vesttyskere hadde. Etter samfunnsomveltningen ble den positivt definert ut fra noe DDR-borgerne hadde som ikke vesttyskerne har (en intim sosial samværsform i motsetning til kapitalistisk overfladiskhet).

Durkheim mente at sosiale kategorier eksisterte uavhengig av individene som naturgitte. Ut fra et slikt syn eksisterer verden som et sosialt faktum utenfor individene, og disse blir dermed relativt hjelpeløse overfor samfunnets utvikling og endring. Det er blant annet ved hjelp av Pierre Bourdieus videreføring og "oppmykning" av strukturalistisk teori, at jeg vil styre utenom en slik deterministisk forståelse av menneskets natur.

Bourdieus perspektiv er egnet til å fange opp sammenhengen mellom sosiale kategorier og gruppers kamp om autonomi og avgrensning. Bourdieu har påvist systematiske forskjeller i livsstiler mellom ulike samfunnsklasser. Valg av livsstil gjenspeiler strukturelle forskjeller og sentrale konfliktlinjer i samfunnet. Strukturelle skillelinjer får sine konkrete uttrykk i det Bourdieu kaller klasse-habitus. Habitus kan defineres som et system av forholdsvise varige disposisjoner for handling, tanke, fortolkning, smak og bevegelse (P. Bourdieu, 1987). Habitus er biologisk, historisk og sosial bakgrunn i kroppsliggjort form. Den dannes som internalisert påvirkning fra posisjonen i det sosiale rom (det sosio-økonomiske felt).

Selv om habitus er delvis erkjent av personen, så er ikke habitus et resultat av bevisste valg. På den annen side muliggjør en gitt habitus et bestemt register av valgbare handlingsstrategier. Derfor er habitus noe annet enn selvidentitet, slik Giddens definerer den, fordi selvidentitet i større grad er resultat av bevisste valg.

Habitus er altså et egnet begrep til forståelsen av hvorfor ungdom fra forskjellige sosio-økonomiske grupper reagerer forskjellig på de samme samfunnsendringene. Reaksjonsformene springer ut av møtet mellom den habitus mennesker bærer med seg og de sosiale omstendighetene de møter. Bourdieu diskuterer ikke habitus som genereringsprinsipp for atferd fra en samfunnsform til en annen, men begrepet er såpass rommelig og mangetydig at

en slik bruk av det ikke virker urimelig. Bourdieu understreker at individets overgang fra et sosialt felt, ledes av den opprinnelige habitus. Habitus kan forandres, men likefullt vil fortiden fortsatt være kroppsliggjort i oss. Det er ut fra forestillinger om at en person har en habitus som hører hjemme i et annet felt, som gjør at vi bruker kategoriseringer som for eksempel "nyrike" om personer som har endret posisjon i det sosiale rom.

Klassedistinksjoner fra DDR-tiden gjør altså ulikheter i ungdommers orienteringer etter Vendepunktet forståelige. Habitus er transformatoren som forvandler lik bakgrunn i det sosiale rom til like tendenser til atferd. Dette prinsippet ser ut til å gjelde selv om plasseringen i det sosiale rom får nye karakteristika ved overgangen fra en samfunnsform til en annen.

Bourdieu tar også opp spørsmålet om sosial identitet, (P. Bourdieu, 1987 s. 260). Han drøfter blant annet hvordan det gammeldagse og det moderne skolesystem produserer ulike identiteter. Tidligere frembragte systemet entydig utformede identiteter, mens det moderne skolesystem skaper strukturell instabilitet. Lignende endringer i sosial identitet er også tydelige hos østtyske ungdommer i denne overgangstiden¹⁵.

Bourdieu skriver lite om individer som handler på tvers av strukturelle skillelinjer, eller overhodet om individet som reflekterende, revolusjonerende og følende vesen. Bourdieu mener at handlinger ut fra rasjonelle valg er svært sjeldne, og han tror heller ikke at situasjonsbestemt atferd er så vanlig (en kritikk av symbolsk-interaksjonisme-teori). Handling på tvers av egen klassehabitus er mulig, men det er den samstemmige atferden som er mest vanlig, i følge Bourdieu.

Denne avhandlingen omhandler også fortolkninger og atferd på gruppenivå. Likefullt vil jeg søke mot å vektlegge enkeltindividers avvik fra gruppenormen i analysen. Enkeltindividers avvik kan si noe om orienteringsvanskeligheter som er felles for flere. Individuelle avvik viser dermed mulige reaksjoner på en problematisk situasjon, altså mulige tendenser til atferd som potensielt kan følges av flere, hvis situasjon og bakgrunn er noenlunde lik. Slik kan man bevege seg mot stadig skarpere nyanser i habitus ut fra hvor differensiert man inndeleder individers bakgrunn. Det er altså ikke noe i veien for å snakke om individuelle habitusformer, (P. Bourdieu, 1992).

Biografiske data gjør det mulig å si noe om hvorvidt habitus endres som

---

¹⁵ Margaret Mead beskriver tilsvarende endringsprosess som typisk for overgangen fra et postfigurativt til et prefigurativt samfunn. Se også kapittel 4.

følge av forandringene i samfunnets struktur. Der de sosiale betingelsene virker sterkest, kan individene enten bytte felt, det ville i dette tilfellet si flytte til et annet kommunistisk land, eller modifisere sin habitus. Der hvor habitus virker sterkest, kan individet i et visst monn endre de sosiale betingelser de lever under. Vi skal se begge varianter av vekselspill mellom individ og sosialstruktur, hos de ungdommene som har gitt sitt bidrag til avhandlingens empiri.

1.6 Samfunnsendring og mentalitetsendring

I følge Karl Mannheim, utvikles det i tider med raske og gjennomgripende samfunnsforandringer spesifikke meninger og målsettinger hos den unge generasjonen som avviker fra meningene til de eldre (K.Mannheim, 1929). Samfunnsendringene skaper generasjonsbestemte meninger og innstillinger, ikke omvendt slik tidligere sosiologer mente. Poenget er at samfunnsendringer foregår i raskere tempo enn endringer i folks bevissthet. Bourdieu bruker termen *hysteresis-effekt* for å beskrive dette fenomenet. Han mener at denne effekten er mer gjeldende, jo lavere utdanningsnivå en person eller gruppe har, (P. Bourdieu, 1987 s. 238). Dette holder også for de gruppene jeg har studert, noe jeg skal komme nærmere inn på i analysedelen.

For at en sosiologisk generasjon skal kunne utvikles, holder det ikke bare med en historisk forandring. Den oppvoksende generasjonen må også oppfatte endringene som problematiske. Enhver tidsepokes konkrete problemer definerer "den aktuelle generasjonen". De gruppene som inngår i den aktuelle generasjonen defineres som generasjonsenheter. Disse representerer forskjellige reaksjoner og legger frem ulike løsninger på samtidsproblemene.

Personer som tilhører den aktuelle generasjonen har den samme posisjonen i generasjonssyklusen og utvikler en bestemt generasjonsbevissthet. Det er denne bevisstheten som skiller den sosiologiske generasjonen fra den biologiske. En sosiologisk generasjon oppstår dersom det i ungdomsårene utvikles en (mer eller mindre) felles virkelighetsoppfatning. Personens psyko-biologiske utvikling bestemmer når generasjonsbevisstheten utvikles, mens det er historiske og sosiale faktorer som bestemmer *om* den blir utviklet og hvilket innhold den vil få.

Generasjonsperspektivet henger sammen med livsfaseperspektivet i tanken om at ungdomstiden er bestemmende for personens forhold til samfunnsmessige spørsmål. Generasjonsbevissthet kan tolkes som en egen

variant av den statsborgerlige identitet, som utvikles i de senere ungdomsår¹⁶. Den sosiale og individuelle identitetsutviklingsprosess er nært knyttet sammen, og er forbundet med ulike faktorer som påvirker samfunnsutviklingen. Derfor kan identitetsutvikling og samfunnsendring betraktes som gjensidig påvirkende sosiale prosesser.

En teoretiker som har beskrevet sammenhenger mellom generasjoner, identitet og samfunn er den amerikanske antropologen Margaret Mead. I følge Mead har overføringen av kunnskaper og erfaringer mellom generasjonene forandret seg betydelig i det tyvende århundret. Mead beskriver tre forskjellige kulturtyper som alle viser forskjellige relasjoner mellom generasjonene. I de postfigurative kulturer lærer barn av de eldre, i de kofigurative kulturer lærer både barn og voksne av sine jevnaldrende og i de prefigurative kulturer lærer voksne også av sine barn. Mead mener at vårt samfunn er i ferd med å utvikle seg fra å være et postfigurativt til å bli et prefigurativt samfunn. I den prefigurative kulturen blir den eldre generasjonens erfaringer betydningsløse for den oppvoksende generasjonen, på grunn av den raske teknologiske og sosiale forandringen. Den unge generasjonen blir født inn i et "nytt land", mens den eldre generasjonen fremdeles lever i den verdenen som eksisterte i deres barne- og ungdomsår.

Meads teori gir en gunstig forståelsesramme for analysen av identitetsutvikling hos ungdomsgrupper i dagens x-DDR. Foreldregenerasjonen er langt mer desillusjonert og maktesløs enn deres oppvoksende barn. Dette forsterkes også av den offentlige gjenforenings-politikk, som har ført til at voksne på over 40 år ofte defineres som for gamle til å omskoleres og tilbys ny jobb. Ekstremistiske og sjåvinistiske ungdomsbevegelser kan også tolkes som ungdommers offensivitet: De vil ikke tråkkes på tærne lenger¹⁷.

Utgangspunktet er at de raske omveltningene i DDR høsten 1989, førte unge mennesker inn i en situasjon med mange nye problemer som de måtte ta stilling til. Omveltningene var felles for alle borgerne, men fikk spesielle konsekvenser for utvikling av identitet hos ungdom. Jeg antar at en viss generasjonsbevissthet utvikles hos ungdom i denne tiden. De blir 1989-generasjonen. Det betyr likevel ikke at alle ungdommer preges av samme tidsånd, for generasjonsbevisstheten gir seg ulikt utslag hos ungdom fra ulike

---

¹⁶ Den perioden som i engelsk terminologi kalles "adolescens" (ca. 16-21) og "youth" (ca. 19-25), med store variasjoner ettersom når personen går inn i fast arbeid

¹⁷ Det tragiske er at uskyldige flyktninger blir gjenstand for den aggresjonen, som i bunn og grunn burde vært rettet direkte mot de som styrer den offentlige politikk.

sosiale og kulturelle klasser. De tre ungdomsgruppene som jeg har studert, kan ut fra Mannheims terminologi betegnes som tre generasjonsenheter.

1.6 Avhandlingens plassering innenfor det sosiologiske felt

Som forståelse av menneskets forhold til samfunnet vil denne avhandlingen i stor grad basere seg på Bourdieus teorier, mens Durkheims solidaritetsteori blir et supplement til forståelsen av sammenhengen mellom samfunnets grad av strukturering og folks mentalitet. Den sosiale struktur i DDR og grunnlaget for den 1989-revolusjonen, blir forklart ut fra Max Webers teorier. Margaret Meads teori om generasjoner og samfunnsendring gir et utgangspunkt for forståelsen av generasjonsmønstre før og etter Vendepunktet i DDR. De tre ungdomsgrupperingenenes kulturelle profil forklares ved hjelp av ulike ungdomsteoretiske bidrag og ungdommens identitetsendringer blir forklart ut fra Giddens' og Lewins begrepsapparater.

Sosiologiske teorier er redskaper til forståelse. Ulike problemer krever ulike forståelsesmåter. Teoriene er begrensede, de viser kun utsnitt av virkeligheten, og vil aldri kunne bli dekkende for samfunnet og verden i sin fulle kompleksitet. Når mer komplekse og ubestendige empiriske fenomen skal studeres, vil det å benytte seg av flere ulike sosiologiske perspektiver gjøre at man fanger opp flere aspekter.

Et problem med denne typen kulturforskning er at når jeg skal typologisere grupper og individer, må jeg bruke kategorier som springer ut av min habitus, min måte å strukturere omverdenen på. I neste kapittel gjør jeg nærmere rede for min egen rolle i forskningsprosessen. Her kan leseren få innsikt i hvordan min interesse har blitt styrt i løpet av arbeidet med avhandlingen.

De enkelte teorier blir næyere beskrevet underveis. I første omgang har jeg avgrenset hvilken ungdomskategori jeg snakker om, hvilken forståelse av ungdom som ligger til grunn for analysen, hvilke teorier analysen vil basere seg på, og hvorfor disse teoriene er brukbare i forhold til det empiriske feltet.

Etter det metodiske kapitlet, kommer fire kapitler hvor jeg beskriver levekår i DDR, klassestruktur, historie, den nye ungdomsgenerasjonen og geografiske skillelinjer. Disse kapitlene danner forståelsesrammen for ungdomsgruppenes samfunnsmessige bakgrunn.

2. UNDERSØKELSEN

Jeg har studert tre ungdomsgrupper i x-DDR i løpet av høsten og vinteren 1990. For at leseren skal kunne vurdere og følge med i min analyse av disse gruppene, vil jeg her gjøre rede for en del av de overveininger og tanker jeg gjorde meg underveis, og som har ledet min oppmerksomhet under arbeidet. I innledningen kom jeg inn på hvorfor jeg ble interessert i å studere ungdom i Øst-Tyskland overhodet, i dette kapitlet vil jeg gjøre rede for de mer metodologiske aspektene av undersøkelsen.

2.1 Kunnskapstilegnelse

Jeg brukte et halvt år før jeg dro på feltarbeid til å opparbeide meg kunnskap om problemområdet. Den litteraturen jeg leste kan kategoriseres under følgende temaer:

Allmenn tysk historie med vekt på delingen av Tyskland etter annen verdenskrig.

DDR's historie, med særlig vekt på 70- og 80-årene.

Faglitteratur om levkår i DDR, spesielt om familie og skolesystem.

Tysk ungdomsbevegelses historie, med vekt på Wandervogel-bevegelsen og dennes utvikling frem til Hitler-Jugend.

Diverse ungdomsforskning og teorier om ungdom.

Tysk skjønnlitteratur, spesielt den som omhandlet tiden rett før og rett etter annen verdenskrig.

Skjønnlitteratur fra DDR.

Informasjon fra ulike kanaler om utviklingen i Øst-Tyskland før og etter Murens fall. De viktigste informasjonskanaler var norske og tyske (både vestlige og østlige) aviser, TV og samtaler med østtyskere og andre personer med kjennskap til Øst-Tyskland / DDR.

2.2 Forberedende opphold

For å forberede feltarbeidet var jeg en måned i Øst-Tyskland fra mai til juni 1990. Da stiftet jeg bekjentskap med et ungdomsforskningsinstitutt i Øst-Berlin og et i Leipzig, og ved disse instituttene fikk jeg arbeidsrom under feltarbeidet. Hensikten med oppholdet var å finne ut hvilke grupper jeg skulle studere. Jeg

var ganske åpen i leteprosessen og prøvde først og fremst å finne ut hvilke ungdomskulturer som ovehodet fantes, og hvilke ungdommer det var som markerte seg.

Jeg fikk en viss oversikt over undergrunnskulturen i **Prenzlauer Berg**, og skjønte at blant den ungdommen som markerte seg der, var det de såkalte autonome som utgjorde den tallmessig største undergrunnskulturen. De autonome tilsvarende hva vi i Norge vil kalle anarkister, eller ganske enkelt husokkupanter¹. Punkerne er den ekstreme varianten av husokkupantene. Hovedsaken er at de danner sitt liv på siden av samfunnet, helst ved å bygge opp leiligheter, kafé, eventuelt galleri i falleferdige hus. Stilen deres er preget av ugredd hår og loppemarkedklær i svarte og gråaktige fargetoner. Jeg hadde en idé om at dette kunne være en av gruppene, selv om jeg var i tvil om hvor typisk østtysk denne kulturen var, i og med at miljøet i Prenzlauer Berg var infiltrert av tidligere Kreuzbergautonome (vestberlinere).

I Berlin fikk jeg også noe kjennskap til de ulike nye **ungdomsorganisasjonene**. Det huset hvor ungdomsforskningsinstituttet lå, Ungdommens hus², hadde tidligere vært hovedkvarter for den statlige ungdomsorganisasjonen FDJ. Etter Vendepunktet hadde imidlertid kontorene blitt tildelt alle de nye ungdomsorganisasjonene som var tilsluttet den nye paraplyorganisasjonen Demokratisk Ungdomsforbund. I øverste etasje hadde ungdomsforskningsinstituttet fått rom. Jeg fikk et inntrykk av hvilke organisasjoner som fantes, og jeg deltok på en rundebordsdiskusjon for ungdom, hvor alle organisasjonene var tilstede. På dette møtet ble det laget en stiftelse under Demokratisk Ungdomsforbund, og denne stiftelsen skulle kontrollere store deler av den tidligere enhetlige ungdomsorganisasjonens formue. Møtet var preget av sterke spenninger mellom medlemmene av FDJ og medlemmer av de andre organisasjonene. Spenningene ble parallelle med spenninger mellom før (FDJ) og nå (nye organisasjoner).

En annen dag ble jeg møtt av demonstranter utenfor Ungdommens hus. Demonstrantene hadde hengt opp et DDR-flagg, og de delte ut løpesedler. Der sto det noe om Fru Cordola Schubert. Jeg spurte en av demonstrantene hva dette var, og fikk høre at de demonstrerte mot ungdomsministeren som ikke hadde noen innsikt i ungdomsproblemene. Han jeg den gangen snakket med, viste seg å være leder for den organisasjonen jeg senere kom til å studere.

¹ Betegnelsen av denne ungdomskulturen vil problematiseres mer i kapittel 7.

² Haus der Jugend; med beliggenhet i Øst-Berlins praktgate Unter den Linden.

Jeg reiste videre til Dresden, hvor jeg besøkte noen vise- og jazzklubber for studenter, og så reiste jeg til Leipzig. Jeg hadde fått en adresse til en fetter av en av mine Berliner-venner, og fikk høre at der han bodde, kunne jeg bare banke på døren og spørre om husrom. Da jeg kom til den oppgitte adressen var det allerede mørkt, og jeg lurte på om det kunne være riktig adresse, for huset så ubebodd og falleferdig ut. Dette huset viste seg å være "kommunen" til noen **husokkupanter**. Disse ungdommene var langt mindre uflidde enn husokkupantene jeg møtte i Berlin. Jeg bodde hos dem en uke, og ble slått av deres interesse for arkitektur, lokalhistorie, klassisk litteratur og musikk. Huset hadde to måneder før jeg kom dit blitt overfalt av **skinheads**, og ødeleggelsene fra overfallet var ennå synlige. Ungdommene var redde for skinheadsene, og de fleste av dem hadde med seg gasspray eller pistol med plastpatroner når de var ute. Jeg var med på en fest de hadde i sitt galleri, og fikk litt innblikk i galleriarbeidet. Det ble allerede den gangen en idé å studere disse ungdommene, men jeg kom ikke med forslaget til dem før ved neste gangs besøk.

En dag dro jeg til Weimar med Leipzig-ungdommene. Det regnet, så vi satt mye inne på en kafé. I Weimar så jeg flere skinheads, og Leipzig-ungdommene mente at byen har lange høyreekstreme tradisjoner. I nærheten av byen ligger den tidligere konsentrasjonsleiren Buchenwald.

Det ble etter dette første oppholdet klart for meg at jeg ville studere en gruppe politisk organisert ungdom, en gruppe kulturelt engasjert ungdom og en gruppe opprørsk ungdom. Det sto tidlig klart for meg at sistnevnte måtte bli høyreekstremister, siden de jo har markert seg sterkt etter murens fall.

2.3 Feltarbeidet

2.3.1 To måneder med de politisk organiserte / sosialistene

August 1990 reiste jeg igjen til Berlin. I løpet av de første ukene av september kom jeg i kontakt med ulike politisk organiserte ungdom, og foretok et par prøveintervjuer. Jeg oppsøkte kontoret for den tidligere ungdomorganisasjonen, fordi jeg syntes det ville være interessant å høre hvordan de som fortsatt hørte til FDJ tenkte i dag. På kontoret møtte jeg noen funksjonærer i 30-års alderen. De var på vei til et møte for fylkesledelsen i Sosialistisk Ungdomsforbund, og spurte om jeg ville bli med. Vi dro til FDJs lokaler i det gamle arbeiderstrøket Prenzlauer Berg. Der var det var fullt av ungdom. Jeg fikk intervju lederen for kaféen. Hun var med i ledelsen for Sosialistisk Ungdomsforbund i Berlin, og gjennom henne

fikk jeg kontakt med flere av de andre ungdommene.

Jeg fulgte de organiserte sosialistene i to måneder, med vekslende hell i min tilnærming til gruppen. Det var vanskelig å komme helt innpå dem, men mot slutten av de to månedene begynte de å regne med meg som del av miljøet. Forøvrig var de villige til å bli intervjuet, og det var hovedsaken for meg. De gav også uttrykk for at de så det som positivt at jeg fulgte gruppen over så lang tid, og satte meg grundig inn i deres synspunkter. Innen jeg forlot gruppen hadde jeg intervjuet nesten alle dem som hadde klubben som fast tilholdssted.

2.3.2 To måneder med de kulturelt aktive / anarkistene

Jeg ble kjent med husokkupantene i Leipzig under mitt første forberedende opphold, som beskrevet. Da jeg kom til Leipzig for annen gang hadde det gått nesten et halvt år siden sist, og jeg var ikke sikker på om gruppen fortsatt eksisterte, om jeg var velkommen og sist men ikke minst om de ville være studieobjekter for min undersøkelse.

Det ble ingen problemer med å få innpass igjen, heller tvert i mot. Jeg bodde i det okkuperte huset, og var sammen med ungdommen i deres fritid. Siden jeg kom utenfra, men likefullt kjente til forholdene, ble jeg ofte brukt som kanal for betroelser. Noen av intervjuene med disse ungdommene strekker seg over fire timer, selv om jeg brukte samme spørsmål og fremgangsmåte som under de andre to gruppene.

2.3.3 En måned med de opprørske / nasjonalistene

De nasjonalistisk orienterte ungdommene ble jeg kjent med gradvis. I begynnelsen oppsøkte jeg to ungdomsklubber i utkanten, men fant ut at høyre-ekstrem ungdom var dominerende i alle ungdomsklubbene i byen. Derfor konsentrerte jeg meg om ungdomsklubben i sentrum. Denne fungerte som møtested for ungdom fra klokken tre og utover kvelden. Her kom de for å spille billiard og flipper, og for å prate. Forøvrig fant jeg en bar i midten av hovedgaten, hvor arbeidsløs ungdom pleide å henge. Siste møteplass var julemarkedet, der vanket også disse ungdommene. Metodisk ga dette rom for forholdsvis uensartede måter å studere dem på. I ungdomsklubben foretok jeg intervjuer, eller pratet med ungdommene. I baren overtalte jeg noen ungdommer til å bli med på intervju, og ofte bare var jeg der, og fulgte med på det som skjedde. På julemarkedet fikk jeg mye tid til å observere ungdommene på avstand. Av og til

fulgte jeg etter skinheads, andre ganger holdt jeg til i en av bodene, hvor en av mine husverter arbeidet, og observerte nasjonalistisk orientert ungdom derfra. Der fikk jeg også sjansen til å se dem sammen med deres foreldre.

2.4 Datamaterialet

2.4.1 Narrative intervjuer

Da jeg samlet inn data var det ledende motivet å samle inn historisk materiale, i form av ungdoms fortolkninger og opplevelser knyttet til samfunnsendringene. For å unngå at intervjuene skulle ledes for mye av mine tanker, valgte jeg å benytte en såkalt narrativ intervjustil. Jeg delte intervjuet inn i fire faser:

Først oppfordret jeg den intervjuede til å fortelle om sitt liv. Som tilleggsoppfordring, for de som trengte det, sa jeg "begynn med det første du husker fra din barndom". Livsberetningen kunne vare fra ti minutter til en halv time. Hos noen fra de to venstreorienterte gruppene kom alle opplysningene jeg trengte ut fra dette ene spørsmålet og enkelte ungdommer kunne prate i flere timer uten oppfølgende spørsmål fra min side.

Når livsberetningen stoppet opp, stilte jeg spørsmål til det som hadde blitt sagt. Jeg spurte da særlig om opplevelser på skolen, med venner, i ungdomsorganisasjonen, i familien og i hverdagslivet generelt. I enkelte tilfeller var slike spørsmål unødvendige fordi respondenten allerede hadde fortalt utdypende om dette tidligere. Jeg spurte også etter nyansering av særlig uklare eller interessante elementer fra livsberetningen. Det kunne være at den intervjuede fortalte om konflikter med læreren eller foreldrene, og da spurte jeg gjerne hva konfliktene dreide seg om. Etter dette spurte jeg en rekke spørsmål om opplevelser av samfunnsendringene 1989-1990, forholdet til nasjonalitet og tysk historie, livstilfredshet og fremtidssyn. Spørsmålene er gjengitt i appendixet.

Intervjuguiden brukte jeg bare som hjelp til å få dekket de temaene jeg ville. På denne måten slapp jeg å avbryte tankerekken til den jeg intervjuet. De fleste besvarte det meste jeg ville vite uten at jeg trengte å stille hvert enkelt spørsmål. Med nasjonalistungdommen var dette imidlertid annerledes, da de svarte i korte setninger og med mye paroler. Det virket mer uvant for dem å sette ord på opplevelser og følelser. Jeg måtte derfor ofte spørre mer konkrete spørsmål istedenfor oppfordringer om å fortelle fritt.

Tanken bak spørsmålene var å avdekke respondentens orientering i tid (det tredje rike, DDR, det gjenforenede Tyskland) og rom (Øst- eller Vest-

Tyskland, andre land, Tyskland med grenser fra 1937, egen by, vennekrets). De to første intervjufasene avdekker respondentens tilpasning til DDR. Var det preget av full tilslutning til de verdier de lærte i skole og ungdomsorganisasjon, likegyldighet eller bevisst opprør / motstand? Orienteringen under oppveksten er viktig for å forstå orienteringen inn i det nye samfunnet etter murens fall.

Til slutt under hvert intervju, viste jeg diverse bilder av personer som har vært viktige i den tyske historie. Jeg viste ett og ett bilde i kronologisk rekkefølge, og sa kun navnet på den avbildede personen. Respondenten skulle fortelle hvilke følelser som meldte seg ved synet av hver av personene. Poenget med spillet var å avdekke respondentens historiske og politiske sympatier. Dette var altså ikke ment som en kunnskapstest. Utvalget avdekket gjennom Friedrich II keiserriket, **Otto von Bismarck** var symbol for samlingen av de tyske småstater, **Karl Marx** var symbol for den ideologiske grunnvullen i x-DDR, **Adolf Hitler** var symbol for fascismen og annen verdenskrig, **Konrad Adenauer** og **Wilhelm Pieck** var symboler for delingen av Tyskland med vestlig og østlig fortegn, **Erich Honecker** (SED) var symbol for 80-årenes DDR, **Michael Gorbatsjov** var symbolet for opposisjonsbevegelsen i DDR, **Helmut Kohl** (CDU) har blitt symbolet på gjenforeningen, **Lothar DeMaiziere** (CDU), **Oscar Lafontaine** (SPD) og **Gregor Gysi** (PDS) er ulike representanter for den østtyske politikken mellom 1989 og 1990. Spillet fungerte som en morsom avslutning på intervjuet. Mange av respondentene uttrykte at det var rart å se alle disse personene på en gang, det ga nye perspektiver.

2.4.2 Datainnsamlingen

Intervjuene med sosialistungdommen ble for det meste foretatt i et av kontorene i det politiske møtelokalet deres. Tre av dem intervjuet jeg i deres egne hjem. Intervjuene med anarkistungdommen ble alle sammen utført i det okkuperte huset hvor de bodde. Nasjonalistungdommene intervjuet jeg i ungdomsklubben. I to tilfeller insisterte intervjuobjektene på å bli intervjuet sammen, dette gjaldt de to jentene samt to av guttene. Dette hadde trolig en viss innflytelse på kvaliteten på intervjuet. Jeg tror de ville ha vært mindre "tøffe" om de hadde blitt intervjuet hver for seg. Likevel ga disse intervjuene anledning til å få innsikt i konsistensen i deres nasjonalistiske orientering, samt at de fortalte mye om deres opplevelser av de to utgruppene venstrevridde og utlendinger.

Alle informantene uttalte seg om de samme temaområder knyttet til fortid

og samfunnsomveltning, men måten jeg stilte spørsmålene på varierte noe. Dette skyldtes at tonen og kommunikasjonsformen i de tre miljøene var så ulik, og jeg prøvde å tilpasse mine spørsmål til ungdommenes språkstil. I de to venstreorienterte gruppene var min måte å spørre på ganske lik, men i nasjonalistgruppen opplevde jeg å ikke bli forstått med samme type spørsmål. Jeg kunne ikke spørre om opplevelser og følelser, men måtte i stedet være mer konkret. I alle gruppene fikk jeg imidlertid inntrykk av at det gjorde ungdommene godt å kunne prate såpass fritt om slike temaer til en utenforstående person.

2.4.3 Lydbåndet

Intervjuene ble tatt opp på lydbånd. Dette gjorde at jeg kunne konsentrere meg om å være en aksepterende lytter, og det sikret at jeg fikk med alt som ble sagt. Det siste var viktig spesielt i de tilfeller hvor respondenten hadde utpreget dialekt, det gjaldt særlig nasjonalistungdommene. Her kunne jeg i ettertid høre gjennom intervjuet flere ganger, og på den måten få klarhet i uklare setninger og uttrykk. Jeg møtte i det store og hele svært lite skepsis til lydbåndet.

2.4.4.Selvpresentasjon

Jeg prøvde å være så åpen som mulig på min hensikt med intervjuene. Jeg ble flinkere til å være klar på dette etter at jeg hadde intervjuet et par personer, blant annet fordi jeg selv fikk mer trygghet på at det jeg gjorde var viktig, og at ingen andre jeg traff i ungdomsforskningsmiljøet i Øst-Tyskland foretok den slags studier. Spesielt overfor dem som var vanskelige å overtale, la jeg vekt på at det var viktig å samle inn beretninger fra ungdom om hvordan de opplevde fortiden og samfunnsendringene, for om noen år ville mange av disse opplevelsene være glemt. Jeg la også vekt på at jeg var nøytral m.h.t. de politiske og nasjonale spørsmålene rundt samfunnsendringene, og at jeg ønsket å samle inn opplevelser fra ungdom fra ulike miljøer og med ulike politiske orienteringer. Til nasjonalistungdommen var ofte det utslagsgivende for deres villighet til å bli intervjuet, at jeg sa at nå hadde jeg intervjuet ungdom fra to grupper på venstresiden, og at hvis de selv ikke ville intervjues så ville ingen ungdommer med deres innstilling bli representert.

2.4.5 De intervjuede og deres sosiale bakgrunn

2.4.5.1 Sosialistene

(a.l. betyr midlertidig arbeidsledig)

<u>Navn</u>	<u>Alder</u>	<u>Fars yrke</u>	<u>Mors yrke</u>	<u>Eget yrke</u>
Reinert	15			Skoleelev
Carsten	17			Skoleelev
Annette	17	Toppidrettstrener	Fysioterapeut	Skoleelev
Jens	18			Skoleelev
Micha	18	Offiser i NVA ³ ; a.l.	Offiser i NVA; a.l.	Militærtjeneste
Frank	18	Offiser i Stasi; a.l.	Info.bearbeider i Stasi; a.l.	Stud. Jur.
Katarina	18			Skoleelev
Georg	20	Kjemilaborant; a.l.	Kjemilaborant; a.l.	ABM-stilling i SUF ⁴
Heike	20	Offiser i NVA; a.l.	Lærer	Kassahjelp
Stefan	21	Kjøpmann i utlandet	Kjøpmann i utlandet	Stud. Biol.
Dirk	23	Høyere funksjonær	Bokhandler	FDJ-funksjonær
Sandy	23	Ledende partifunksj.	Syketrygdet	Barneskolelærer
Anka	24			
Tomas	24			
Peter	29			

Tilsammen 15 intervjuede, hvorav 5 jenter og 10 gutter.

De intervjuene som er benyttet i analysen er markert med tykk skrift. Utvalget er først og fremst foretatt ut fra ønsket om å benytte intervjuer som gir mest mulig informasjon. Jeg har droppet intervjuene med respondenter som var for gamle eller for unge i forhold til målgruppen for analysen, dvs. 17-21 åringer. Unntaket er intervjuet med Dirk, som jeg har tatt med fordi Dirk var leder for ungdomsforeningen, og derfor spesielt sentral å ha med. De utskrevne intervjuene består altså av to jenter og fem gutter.

³NVA: Nationale Volksarmee; DDRs hær.

⁴ABM: ArbeitsBeamtschaftsMarketsstelle. Midlertidig jobb for arbeidsledige. SUF: Sozialistisk Ungdomsforbund. Georg hjalp til med sekretærarbeidet i SUF.

2.4.5.2 Anarkistene

Anja	18		Kunstner	Sykepleier
Benjamin	18			Skoleelev
Micha	19	Forsker energetikk	Forsker energetikk	Siv.arb./gallerist
Alex	19	Doktor i kjemi	Lektor	Stud. Arabistikk
Matthias	19	Prest	Hjemneværende	Siv.arbeider
Hendrikje	19	Museumsbestyrer	Kunstner	Stud.Kulturvit.
Kaj	19			Stud.
Peter	20			Stud.Med.
Mario	20	Øk.Skribent	Jobber i bedrift	Pleiemedhjelper
Tine	20	Matematiker	Litteraturviter	Stud.Sociol.
Hannes	21	Fysikklærer	Journalist	Stud.Arabistikk

Tilsammen 11 intervjuede; 8 gutter og 3 jenter.

De utskrevne intervjuene består av to intervjuer med jenter og fire intervjuer med gutter. Alle anarkistungdommene hørte til den aldersgruppen jeg ønsket å studere. Utvelgelsen er foretatt ut fra hvilke intervjuer jeg anså som mest brukbare. Intervjuene med **Benjamin** og **Matthias** er kuttet ut fordi disse to ikke bodde i det okkuperte huset, selv om de tilhørte vennekretsen. Intervjuet med **Anja** er kuttet ut fordi Anja opprinnelig er sveitsisk, derfor er hun et særtilfelle i forhold til spørsmålet om nasjonal identitet. Intervjuet med **Kaj** er kuttet ut fordi det ble så kort. Intervjuet med **Peter** er kuttet ut fordi det ble til en fire timer lang selvanalyse i psykoanalytisk stil. De gjenværende intervjuer er skrevet ut og analysert.

2.4.5.3 Nasjonalistene

Dennis	14			Malerlærling
Carsten	14	Murer		Murerlærling
Heike	15	Knivsliper	Fagarbeider	Skoleelev
Kerstin	16	Fagarbeider	Fagarbeider	Skoleelev
Jens	17	Fagarbeider	Fagarbeider	Låssmed; a.ledig
Tomas	17	Søppeltømmer	Pleiemedhjelper	Skoleelev
René	17	Lastebilsjåfør	Oppdragerske	Lærling
Dennis	18	Fagarbeider	Fagarbeider	Jobber i jernbanen
Maik	18	Slakter	Slakter	Slakter
Jørn	18	Murer	Kassadame; a.l.	Skipsbygger

Tilsammen 10 intervjuede; 8 gutter og to jenter.

Her er samtlige intervjuer skrevet ut. På tross av at noen intervjuobjekter er svært unge, så har jeg tatt dem med for å få mest mulig bredde i dette materialet.

2.4.6 Kjønnfordeling

Jeg intervjuet flere gutter enn jenter. Dette skyldtes ulike faktorer i de tre gruppene. Guttene var noe villigere i å bli intervjuet enn jentene. Dette kan skyldes tradisjonelle skjevheter, som gjør at jenter gjerne bruker lengre tid på å bli kjent med hverandre enn med gutter. Dette inntrykket forsterket seg i og med at like før jeg skulle forlate sosialistgruppen etter to måneder, ble jeg ganske godt kjent med et par av jentene, som i utgangspunktet hadde vært tilbakeholdne overfor meg. Det var forøvrig ingen jenter som sa direkte nei til å bli intervjuet, men det var to jenter som ikke møtte opp til intervjuavtaler. Hadde jeg hatt lengre tid, ville jeg fått intervjuet dem også.

Blant anarkistungdommen var den skjeve kjønnsforskjellen ennå mer utpreget. Jeg intervjuet tre jenter, og det totale antall jenter var fire. Den fjerde ville også gjerne intervjues, men det ble aldri noen god anledning fordi hun alltid var på farten. Jentene var i det hele tatt mindre tilknyttet gjengen enn guttene her. Guttene hang nesten alltid sammen om kveldene, mens jentene hadde en viktig del av sin fritid også utenfor gjengen.

I nasjonalistgruppen var jentene langt under den alderen jeg hadde siktet undersøkelsen mot. Jeg intervjuet likevel to av dem, for å få noe informasjon om eventuelle kjønnsforskjeller. Mitt hovedinntrykk var at jentene generelt var

mer politisk nøytrale, og at det var guttene som definerte gruppeprofilen.

Det ser ut til at gjengtilhørighet er viktigere i identitetsutviklingen for gutter enn det er for jenter. Dette fører til en kjønnsforvridning i ungdomskulturforskningen, så lenge denne er forskning om gjenger. Min undersøkelse blir også rammet av dette. Jeg har likevel vært bevisst på å samle inn data fra jentene også, og i analysekapitlene vil intervjustater fra disse intervjuene få en stor del av plassen.

2.4.7 Min feltrolle

Flertallet av ungdommene jeg intervjuet var i alderen 18-19 år. Jeg var med andre ord 5-6 år eldre enn dem jeg intervjuet. Disse ungdommene var på mange måter blitt tidlig voksne, de raske samfunnsendringene hadde vel noe av skylden for det. Men det virker også som om den måten østtyske ungdommer har blitt oppdratt på, har gjort dem voksne i måten å uttale seg på. Det at jeg var litt eldre gjorde at jeg både kunne være på samme nivå som disse ungdommene, men også virke trygg og støttende.

I de to venstreorienterte gruppene likestilling i den forstand at jentene var tøffe, og de deltok på linje med guttene. Også jeg ble møtt av guttene på en kameratslig måte, og dette hjalp meg mye i arbeidet. Jeg tror nok også de hadde lettere for å akseptere meg fordi jeg var jente, jeg opplevde et par ganger at fremmede gutter som kom innom gruppene ikke fikk så god adgang. Dette er forøvrig velkjent fra andre kvalitative forskningsdesign med ungdommer (A. Krogstad, 1985). Overfor de nasjonalistiske ungdommene, var det en klar fordel å være jente. Disse guttene fortalte meg at de sjelden banket opp jenter, og at de likte å behandle jenter med respekt. En fremmed gutt kunne ha virket provoserende, mens jeg virket lite truende. Jeg pratet en del med klubbpersonalet, og det gjorde at de så mer på meg som en voksenperson i den gjengen. Jeg tror det var en fordel der.

Flere av de intervjuede gav uttrykk for at de hadde opplevd det som fint å snakke om dette til meg som utenforstående. Jeg var utenforstående fordi jeg var norsk. Hadde jeg vært vesttysker ville jeg vært "inni det" fordi mye av intervjuet dreide seg om aspekter hvor ungdommene var hårsåre overfor vestlige tyskere. Hadde jeg vært østtysker ville så mye vært inneforstått og selvsagt at det ville ikke bli gitt noen forklaring. Det at jeg kom utenfra, gjorde at jeg kunne stille naive spørsmål uten å virke dum. Norge virket visst som et tilforlatelig land å

komme fra. Bemerkelsesverdig mange østtyskere jeg har truffet hadde enten vært i Norge i løpet av det siste året, eller de hadde planer om å reise dit. Jeg tror dette skyldes en slags følelse av at Norge har noe felles med DDR med sitt velferdssystem, at alt går litt saktere for seg, at folk ikke er så verdensvante som i resten av Europa og at naturen lokker. De fleste ønsket heller rolig ferie i Norden enn skremmende og hektisk i vestlige storbyer. Noen hadde nok også en noe grumsete tilhørighetsfølelse til Norge ut fra gamle fascistiske tolkninger av den nordlige rase. Jeg ble flere ganger overrasket over at tilsynelatende bevisste og venstreorienterte ungdommer kunne si for eksempel at en gutt så arisk ut. Noen som besøkte meg i Oslo, mente også at folkemuseet på Bygdøy viste hvordan det gamle germanske folk levde. De likte med andre ord å dra til Norge for å finne igjen sine egne urrotter.

Uansett motiv, virket det i alle fall som om min nasjonalitet var en faktor som bidro til at jeg fikk adgang. Selv de nasjonalistisk orienterte godtok meg når jeg sa hvor jeg kom fra. Norsk betød tydeligvis ikke det samme som "utlending", siden de kunne fortelle meg med hat hvordan utlendingene oppførte seg, uten tydeligvis å tenke over at jeg heller ikke var tysk. Min nasjonalitet ble også et argument mot at jeg skulle misbruke dataene innenfor Tyskland. Overfor noen av nasjonalistungdommene måtte jeg imidlertid understreke at jeg ikke hadde noen forbindelse med politiet og at jeg ikke ønsket å opprette noen kontakt heller. De fleste av disse ungdommen var tidligere straffet, og derfor var deres forsiktighet velbegrunnet.

2.4.8 Bearbeidelsen av intervjuene

Det lengste intervjuet varte i omtrent fire timer, mens det korteste varte omtrent en halv time. Tilsammen hadde jeg 36 intervjuer på bånd, hvorav jeg har skrevet ut 24. Da jeg skrev ut intervjuene simultanoversatte jeg fra tysk til norsk. Det å lese intervjuene på norsk ble i seg selv en slags analyse av materialet, ofte ga det mange "aha-opplevelser" når jeg kunne lese intervjuet på mitt eget språk.

Oversettelsen var til tider problematisk. Av og til brukte ungdommene billedlige uttrykk som ikke kan oversettes direkte, og da har jeg prøvd å bevare meningsinnholdet heller enn å oversette direkte ord for ord. Sjargongen var også vanskelig å fange, fordi ungdommene brukte mange fremmedord, samt at tysk i seg selv er et svært formelt språk. Når det oversettes til norsk virker det veldig stivt og "voksent", selv om det hørtes normalt ut når disse ungdommene

snakket. De hadde også ulike dialekter i de tre gruppene, berlinsk, sachsisk og turingisk. Jeg har ikke lagt noe vekt på å oversette til noen tilsvarende dialektbruk på norsk, da jeg syntes det bare ville bli kunstig. For meg har innholdet vært viktigere enn nyanser i talemåte.

Etter å ha skrevet ut intervjuene, redigerte jeg dem i stadig mer nyanserte deler. Redigeringsarbeidet tok mye tid, men det ga nye innfallsvinkler når jeg fikk se ulike personer svare på samme spørsmål etter hverandre.

2.4.9 Bruk av kvantitative data

I neste kapittel benytter jeg ulike levekårsdata fra DDR. Kildene jeg har brukt, er først og fremst data fra det tidligere Sentralinstitutt for ungdomsforskning i Leipzig (heretter kalt ZIJ), samt offentlige statistikker fra DDRs ministerier. Dataene har klare reliabilitetssvakheter, på grunn av sensuren i DDR. I seg selv regnes det også som usikkert å bruke data fra en rekke ulike kilder. I denne sammenhengen er imidlertid ikke dataenes begrensede verdi så farlig. Det vesentlige er ikke om det var 87% eller 77% som hadde vaskemaskin, poenget er å vise tendenser i levekårene i DDR, og til det mener jeg dataene egner seg godt nok. Der hvor dataene er spesielt tvilsomme kommenterer jeg dette, for eksempel ved svært lave tall for selvmord.

I kapittel 10 benytter jeg ulike data fra østtyske meningsmålinger for å belyse hvor representative de tre gruppene er, i deres stillingstagning til ulike nasjonale og historiske spørsmål. Dataene er til tider problematiske, og jeg ønsker ikke at de skal bli ilagt for mye vekt i seg selv. Meningen med dem her, er kun å gi en noe større mulighet til generalisering av mine data.

2.5 Analysen

Analysen er delt inn i tre kapitler ut fra temaene:

- 1) Fortidsfortolkning og dens relevans for tilpasningen i løpet av 1989-1990.
- 2) Gruppens nasjonale identitet med parallell til det særegent tyske vs. særegent østtyske.
- 3) Gruppens ungdomskulturelle profil

Idealet for analysen er den metodologiske tilnærming som Max Weber har uttrykt med begrepet *forståelse*. Weber mener at når man gjennomskuer væremåtenes indre mening, kommer forståelsen av seg selv, (M. Weber, 1904).

Det motsatte ville være å beskrive andre kulturer med henvisning til mystikk og hemmelige koder. Mitt ønske har også vært å avdekke den indre mening i de intervjuede ungdommenes utsagn, men å fullt ut klare dette er selvsagt utopisk. Intervjutekstene kan gi rom for mange rimelige tolkninger, og mange av disse betydningene kan være ukjente for intervjupersonen selv. For at leseren skal kunne gjøre seg opp en forståelse av intervjutekstene uten å ha videre forhåndskunnskap om DDR, har jeg lagt vekt på å fremstille en del av den historiske, kulturelle og samfunnsmessige konteksten, som jeg mener ungdommenes beretninger har oppstått innenfor. I tillegg har jeg bygget opp en fortolkningsramme ved å bruke ulike av sosiologiens og ungdomsforskningens teoretiske begrepsapparater.

Samfunnsvitenskapens fortolkning av fenomener vil imidlertid alltid forbli utvendig, noe Weber var en av de første til å påpeke. Han innførte begrepet *idealtyper*, for å vise hvordan et begrepsapparat som fanger inn enkelte aspekter ved en virkelighet, aldri kan gjenfinnes direkte i den beskrevne virkeligheten. Likefullt kan de berike vår forståelse ved å påpeke typiske trekk, som virkelighetens fenomener kan sammenlignes med.

I analysen av de tre ungdomsgruppene benytter jeg meg også av idealtyper. Jeg har laget forenklete typologier over hver gruppe, for å få frem det jeg mener er det typiske. Typologiene kan ikke gjenfinnes direkte i intervjusitatene, selv om jeg har utviklet dem på bakgrunn av disse. En gruppe utvikler sitt eget særpreg, som er noe mer enn essensen av alle enkeltmedlemmenes tanker og væremåter. På denne måten blir det nettopp mulig å sammenholde enkeltmedlemmenes tanker og væremåter med den overindividuelle gruppetytologi. Når jeg bruker betegnelsen *anarkistungdommen*, er det snakk om en idealtipe.

Typologiseringer har relevans for andre felt i den forstand at gjør det mulig å trekke paralleller mellom ulike miljøer, kulturer og nasjoner. På denne måten kan man bruke det kvalitativt unike også til å si noe om det generelle i ungdomsorientering. Det er likevel viktig at leseren ikke misforstår meg dithen at jeg påstår at mine kategoriseringer av ungdommenes orienteringer skal gjelde for all ungdom i Øst-Tyskland på denne tiden, eller for alle som befolker de tre ulike klassene. Selv om jeg analyserer de tre ungdomsgrupperingene ut fra et klasseperspektiv, er det altså ikke min mening å for eksempel si at fascismen er et typisk trekk ved arbeiderklassen i Øst-Tyskland. De tre gruppene uttrykker generelle klasselinjer fra DDR-tiden, men ungdommenes orienteringer kan likefullt være avvikende for flertallet innenfor de respektive klassene.

3. DDR SOM OPPVEKSTLAND I 80-ÅRENE

Staten DDR fikk bare eksistere i 40 år. For oss vesteuropeere har hverdagslivet på den andre siden av "jærnteppet" vært ukjent. Vi har vel forestilt oss et grått og ensformig liv uten store nyanser og endringer. Også ved korte opphold i DDR, fikk vi inntrykk av et grått og trist land fylt av alvorlige og lavmælte mennesker, som lydig sto i kø utenfor lokalbutikken. Myndighetene i DDR også ønsket å skape et bilde av en stat der alle mennesker var like, og der ungdommen var samfunnets fortropp. Mange vestlige "DDR-kjennere" har imidlertid blitt slått av at selv overstrukturerte og likedannende samfunn som DDR, gav rom for store kulturelle forskjeller.

De ungdommene som danner empirien for avhandlingen, ble født i årene 1970-1973. Det innebærer at 80-årene har vært pregende for deres identitet som samfunnsborgere. Dette tiåret hadde en del spesielle karakteristika, som skiller seg fra de tre foregående tiårene i DDRs historie. I dette kapitlet skal jeg beskrive ulike aspekter ved DDR-samfunnet i 80-årene, dvs. den bakgrunnen de tre ungdomsgruppene har felles.

3.1 DDR, et strukturert samfunn

I DDR-samfunnet ordnet de offentlige institusjoner alle formelle overganger i livet. Utdanningsvei ble avgjort tidlig, og etter endt utdanning kunne man velge mellom tre arbeidsplasser som utdanningsinstitusjonene fant frem til. Fritid ble ordnet av den statlige ungdomsorganisasjonen FDJ, hvor alt fra frimerke-samlevirksomhet til motorklubb fikk en enhetlig og politisk tilrettelegging. I skoleklassene var det FDJ-enheter, hvor hovedoppgavene til elever med lederfunksjoner var ideologisk agitasjon og planlegging av utflukter og kulturelle innslag. Ungdomsfasen ble innledet med en ungdomsvielse, hvor man ble overrakt blått halstørkle istedenfor det tidligere røde til bruk i barneskolens pionerorganisasjon. Det ble avholdt taler, utdelt gaver og gratulasjoner.

DDRs festdager ble markert med storslåtte paradetog, hvor ungdom var fanebærere og ble brukt som symbolet på kommunismens videreutvikling. Bilder fra slike seremonier viser lykkelige ansikter på unge mennesker som alle bar de samme blå FDJ-skjortene. Alle var like, og nettopp likheten ble et grunnlag for samhold.

3.2 DDR, en kulturnasjon

Vestlige samfunnsvitere og andre som gjorde seg kjent med hverdagslivet i DDR, har opplevd dette som nostalgis hjemland¹. Her fantes (også i 1990) det mest typiske av tysk kultur, alle disse særegenheter som i forbundsrepublikken har gått tapt gjennom amerikanisering og kommersialisering.

Det er endel aspekter ved kulturlivet i DDR som må nevnes. For det første var den offentlige kulturen for alle. Selv for DDR-borgerne var teater, kino og opera tilgjengelig for en billig penge. I mangel av andre fornøyelsestilbud ble de mer finkulturelle fasilitetene brukt av alle lag av befolkningen. For det andre foregikk mye skjult statskritikk innenfor kunsten, og såkalt "avhopperungdom" utviklet kreative evner på den private handlingsarena. Sensur førte m.a.o. til alternative uttrykksformer. For det tredje finner vi mye av det opprinnelig tyske i bondsk forstand, i form av kneipekultur og folk med tradisjonelle verdimønstre. For det fjerde var DDR i besittelse av en overflod av gamle kulturskatter, gamle originalbøker, Goethe-, Schiller, Bach- og Lizts arbeidsværelser og andre bygninger med lang forhistorie. Til slutt er det viktig at skolen i DDR la vekt på opplæring i gamle klassiske verker. Dette har medført at selv arbeiderklasseungdom bruker avanserte begrepsskille, som f.eks. ånd og materie.

Å vokse opp i DDR innebar at man fikk et diffust bilde av forgangne tider. Historieundervisningen var ensidig og ideologisert. Men bygningene i DDR var i stor grad de samme som før krigen, og lite hadde blitt gjort med dem siden krigens ødeleggelser. Reklame fantes ikke, hvis man ser bort fra partiplakater med "Alles für den Frieden" og andre parademottoer. De forgangne tider var også til stede i DDR gjennom så vel etterlevninger av gamle tyske diktere og tenkere², som gjennom gamle bondeskikker som ble holdt i hevd. I DDR var det vanlig med et tungt måltid klokken 12, gjerne bestående av potetklubb, ertesuppe, pølse med surkål eller bønnegryte. Selv om DDRs kvinner var i arbeid, var de utpreget tradisjonelle husmødre etter arbeidstid. Også etter Vendepunktet møter vi kvinner som er tykke og trauste, med forkle og permanent i håret. De vasker

¹ Mitt første besøk i DDR var én dag i august 1989. Forøvrig har jeg brukt mye tid på å høre folks opplevelse av hvordan DDR var tidligere, og jeg har lest så vel hjemlige som utlendige beretninger om hverdagsliv i det tidligere DDR. Derfor blir det bildet som formidles av DDR her preget av en sammensatt opplevelse av hvordan DDR var før. I 1990 var det på mange måter mulig å observere både fortid og framtid i overgangen mellom det tidligere DDR og det nye felles-Tyskland.

² Et av kommunistenes slagord mot fascismen var dette: "Der faschismus hat Deutschland der Land der Dichter und Denker zu dem Land der Richter und Henker gemacht". Tyskland var altså i utgangspunktet landet for "diktere og tenkere", men med krigen ble det til landet for "dommere og bødler". Det er vel tvilsomt om ikke dommere og bødler har spilt en sentral rolle i Tyskland før Hitlers tid, men poenget er i hvert fall at Tyskland har en svært positiv og en svært negativ fortid.

familiens klær, stryker, lager mat og kjefter på mann og barn. Fedrene dukker ned bak avisen eller distanserer seg foran TV-skjermen. På TV toner glansbilder fra Vest-Tyskland inn. Talk-show med selvsikre, glade mennesker i toppmoderne klær, Mercedeser i gatene, glinsende husfasader, velholdte parker og overflod på alle kanter. "Det gyldne Vesten" ble det store idealet for DDR-borgerne.

3.3 DDR, en totalitær stat

Mye av den sosialisering som utspant seg i de ulike barne- og ungdomsorganisasjonene fikk en totalitær form. Allerede på barnehagestadiet, stiftet barn kjennskap til det militære. De ble oppfordret til å leke enkle krigsleker med klare fiendebilder (oss: Sovjetunionen og DDR, mot dem: USA og Vest-Tyskland). Med første klasse på skolen trådte barna inn i "Pionerorganisasjon Ernst Thälmann". Fra da av fikk de besøke militærleire hvor de fikk se kanoner, panservogner og hvor de møtte soldater.

Min bror han er soldat i store panservogner, og stolt jeg våger si, min bror beskytter staten og står sin prøve som statens mann. (*Liedtexte zur nationales Jugendfestival der DDR, 1984*).

Slik skulle barn lære å sette pris på "den militære sikkerhet" gjennom pionerorganisasjonens visesangbøker. Fra 16-års alderen begynte den militære oppdragelsen for alvor, med sivil-tjeneste for jenter og militærøvelser for gutter. I "Foreningen for sport og teknikk"³ lærte gutter å bruke våpen og marsjere. Ungdomsorganisasjonen FDJ arrangerte skoleringsleire for ledende ungdommer. De fikk ideologisk skoling og lærte å diskutere innenfor normenes grenser. Militærtjenesten for vordende studenter var tre år. I løpet av denne tiden skulle den enkelte blant annet bevise at han var skikket til å være lojal mot DDR som fedreland og politisk stat, under og etter studiene.

3.4 DDR, en egalitær stat

DDR var i teorien en "arbeider- og bondestat", dvs. at arbeiderklassen skulle være ledende i samfunnet, og "politisk engasjerte, ytesterke arbeider- og bondebarn" fikk prioritet ved opptak til videregående skolegang og studier. DDR var en velferdsstat hvor skillet mellom fattig og rik ikke var stort, hvis man ser bort fra politbyråets "storfyrster"⁴.

³ GST: Gesellschaft für Sport und Technik, var en forening for før militær utdanning og oppdragelse. Ble grunnlagt i 1952. Underordnet FDJs sentralråd og forsvarsdepartementet.

⁴ Som etter våre mål på velstand slett ikke var så "store".

DDR-borgerne var i 80-årene sikret en trygg og overskuelig livssituasjon. Alle var garantert arbeid etter utdannings- eller lærlingetid. Legetilsyn og barnehage var gratis, mødre fikk et "babyår" med lønn etter fødsel, boligtildeling fulgte faste prosedyrer hvor man sto på venteliste og tildeling ble gjort ut fra hensyn til søkerens sivile status. Butikkene var fylt med maksimum to varianter av hver vare og prisene ble fastsatt av staten. Alt i alt gjorde sosialpolitikken hverdagen overskuelig, strukturert og begrenset. Borgerne trengte ikke jobbe hardt, de trengte ikke sulte eller fryse, men de fikk heller ingen sjanser til å gå egne veier i noen særlig stor grad.

DDR hadde en usedvanlig egalitær utdanningspolitikk, spesielt utviklet med tanke på å skape høy mobilitet (se også k. 5). På skolen ble likhet sikret ved at de flinkeste skulle hjelpe de mindre flinke. Kollektivets enhet ble viktigere enn enkeltpersoners utvikling. Elevene fikk omfattende undervisning i språk, vel og merke ikke "vestlige språk, klassisk litteratur og (marxistisk) filosofi. Ut fra tradisjonelle kriterier for "dannelse" har DDR-befolkningen blitt betegnet som den høyest utdannede i Europa⁵. Jeg har selv blitt slått av det høye intellektuelle nivået hos mange ungdommer.

Spesielt talentfulle elever kom i spesialklasser eller spesialskoler, hvor de kunne dyrke sine talenter i enkeltfag som språk, musikk og idrett. På denne måten ble DDR en skarp konkurrent med Vesten i idrett og musikkliv. Å være utpekt som talent var likevel ikke bare positivt. Talenter måtte gjennomgå topp trening hvor feil ikke var tillatt. Mange klarte ikke kravene og ble degradert tilbake til "massen" igjen⁶.

3.5 DDR, et nisjesamfunn

Den vesttyske forfatteren Günter Gaus har kalt DDR et "nisjesamfunn" for de små folkene (G. Gaus, 1983). På den offentlige handlingsarena snakket folk lavt eller sa lite, mens i hjemmene eller de lokale kneipene fikk frustrasjonene utløp. I de lange køene utenfor kolonialvarebutikkene delte folk sin misnøye over manglende varer og andre hverdagslige sorger. Ut fra negative aspekter ved samfunnet utviklet det seg et lidelsesfellesskap, som vel og merke ikke bare var

---

⁵ Blant annet nylig av sjefen for arbeidsforeningen i Tyskland.

⁶ Se også beretninger av Annette fra sosialistene og Hendrikje fra anarkistene, i k. 8.

konsentrert om lidelsen⁷. Skjebnen som delvis innesperret folk i et mangelvaresamfunn var felles for alle. I butikkene manglet det ofte varer, og i stedet for å søke byen rundt etter for eksempel sukker, gikk man heller til naboer og venner for å låne. De færreste hadde telefon, derfor gikk man uanmeldt på besøk til hverandre. Trange leiligheter var ofte bosted for opptil tre generasjoner, og søsken måtte langt ut i pubertetsfasen dele rom. I tillegg ble marxistiske idealer om kollektivitet virkeliggjort, gjennom gruppefellesskap og samarbeid på skoler og i bedrifter. I DDR var ingen, og kunne ingen heller være, sin egen lykkes smed. Dette skapte samhørighet, om enn ikke slik makthaverne hadde tenkt seg den. Fellesskapet ble i stadig økende grad vendt *mot* staten, ikke *med* den slik målsettingen var.

Livet i privatssfæren sto i skarp kontrast til makthavernes definisjon av virkeligheten. Det var her misnøyen bygget seg opp til den stormen som fikk den politiske ledelsen til å åpne muren i november 1989. Revolusjonen ble startet av intellektuelle som hadde funnet sin "nisje" i kirken. Initiativtagerne til Nytt Forum, Demokrati Nå, og SPD var i alderen 25 til 45 år. De hadde sin bakgrunn fra fredsbevegelsen, kvinnegruppene og de andre arbeidsgruppene som i flere år hadde søkt ly fra Stasi under kirkens tak. Kirken var tilholdsstedet for progressivt innstilte mennesker som ikke fikk muligheter til å ytre sin mening offentlig. Det at progressive bruker kirken som frirom når andre kanaler for engasjement blir avstengt, har vært utpreget også andre steder, ikke minst i Polen.

Men det var også andre grupper i DDR som fant sine spesielle "hemmelige rom" (se også E. Goffman, 1967). I løpet av 80-årene vendte størstedelen av ungdommen seg bort fra ungdomsorganisasjonen FDJ, og utformet sitt liv i den private sfære. Ungdom fant seg skjulte møtesteder, hvor de eksperimenterte med stilarter som stred mot de offisielt godsrevne "normalidentiteter". Skinheads, heavy metals, grufties og punkere iførte seg sine spesielle klesdrakter når de traff hverandre privat, mens de gjerne så ut som all annen DDR-ungdom når de kjørte med S-banen. Det hendte at skinheads nattertid sprayet hakekors på veggen i jernbane-undergangene. Allerede neste morgen var skjendselsymbolene dekket over av offisielle reklameplakater. Ungdom som skrek slagord offentlig, ble plassert på ungdomshjem eller omskoleringsanstalt. Elever som

---

⁷ Eller et skjebnefellesskap. Dette begrepet rommer muligheten til å trekke parallellen til familiens skjebnefellesskap; man er med nødvendighet bundet sammen og konflikter må løses internt, evt. ved å lukke døra eller være trassig. På samfunnsplan vil et samfunn basert på organisk solidaritet eller anomie ikke ha dette skjebnepreget i samme grad, fordi alle former for mobilitet (både jobb- og reisemessig) er større.

ytret statskritikk åpent på skolen, ble truet med utkastelse. Den offentlige presse viste bare glad og fornøyd ungdom fra ulike FDJ-tilstelninger, og på denne måten ble ungdomskulturen usynliggjort og fornektet av myndighetene.

3.6 DDR, et lukket samfunn

I 1961 ble Muren bygget, og derved ble DDR et nasjonalt lukket samfunn. Den yngre del av befolkningen vokste opp med Muren som et selvfølgelig faktum, selv om det nettopp var i den siste ungdomsgenerasjonen at det første opprøret mot innestengningen kom. Muren gjorde det umulig å reise til Vesten, men også ferie i andre østeuropeiske land ble stadig vanskeligere. Årsaker til dette var stigende priser i Ungarn og Bulgaria, strammere vekslingskurser, samt visa- og innbydelsesplikt ved privatreiser i Sovjetunionen og Polen. DDR var i større grad enn de andre øst-europeiske statene preget av provinsialisme og selv-isolasjon.

Også i hverdagen var DDR preget av å være et lukket samfunn.

Demokratimodellen var redusert til statlig sentralisme. Subjektivisme og embedsmisbruk preget maktapparatet. Ungdommers hverdags erfaringer sto i stadig skarpere kontrast til det bildet som ble formidlet gjennom DDR-fjernsyn, DDR-dagspresse og statsborgerundervisningen i skolen. Historiefremstilling bar mer og mer preg av den tilstivning som preget hele samfunnsmaskineriet. DDR og dets ledende Sosialistiske Enhetsparti (SED) ble ensidig heroisert, mens BRDs utvikling ble satt på linje med det tyske keiserriket og nazihæredømmet, som aggressivt og imperialistisk⁸. Gjennom vesttysk TV tilegnet folk seg også den motsatte versjon, der livet i DDR kun ble fremstilt negativt. Derfor ble vanligvis politisk informasjon først og fremst tilegnet fra de vestlige media, og ut fra den motstridende informasjonen som østlige og vestlige media gav, dannet folk seg en egen mening. Den tvetydige informasjonen frembrakte en klar motsetning mellom offentlig og privat mening. Den spaltede virkelighetsforståelsen var til stede i de fleste familier, og ble for barn mer utpreget jo lenger de kom i sin skolegang.

Mot slutten av 80-årene var ungdoms identifikasjon med sosialismen lavere enn noensinne. På den annen side hadde ungdom flest skarpe motforestillinger mot BRD. En undersøkelse fra Leipzigs sentraliserte ungdoms-

---

⁸ Undervisningen var preget av sterkere fiendebilder enn det vi i vestlige land har vokst opp med, selv om vi vel og merke også har blitt opplært til å se på DDR og andre kommunistiske land ut fra forenklete kategorier.

forskningsinstitutt fra 1988 (gjengitt i *Deutsch-deutsche Schülerbefragung*, 1990), viser at på tross av misnøyen med DDR, gav ungdom likevel DDR bedre karakter enn BRD m.h.t. sosial sikkerhet, lik sjanse til utdanning for alle, muligheter for demokratisk medbestemmelse og ivaretagelse av personlige rettigheter og friheter:

Andel DDR-ungdom som mente de angitte områder ble positivt ivaretatt i sitt eget land og i BRD (i %).

	DDR	BRD
a) Ivaretagelse av naturen	34	59
b) Ivaretagelse av personlige rettigheter og friheter	59	31
c) Informasjon om samfunnsmessige nyvinninger	50	54
d) Høy levestandard	57	78
e) Reelle muligheter for alle borgere til medbestemmelse	64	35
f) Sosial sikkerhet	95	8
g) Like utdanningsjanser for alle	88	16

3.7 DDR, et planstyrt mangelvaresamfunn

Selv om økonomien i DDR var mer effektiv enn i de andre østeuropeiske landene og det ikke var noen som trengte å sulte i DDR, var hverdagen i DDR likevel bestemt av tilstander som:

- mangel på dagligvarer
- lavt teknisk nivå og dårlig kvalitet på konsumgoder (mønstereksempel: Trabant)
- foreldete produksjonsmidler i bedriftene
- stigende inflasjon tross angivelig prisstabilitet
- D-markens dominans ved tjenesteytelser, håndverk og næringsvirksomhet
- industrielle konsumgoder til blodpriser (f. eks. kostet en TV normalt fire månedslønninger)

Det sentralistiske planleggingssystemet hindret vitenskaplige, tekniske og økonomiske initiativer og var altfor ubevegelig til å kunne følge markedets endringer. På tross av ekstensiv utbytting av mennesker, teknikk og natur, kunne ikke den stagnerende økonomien og den økende gjelden forhindres. Den vedvarende økonomiske krisen gjorde at mange ungdommer var orientert ut fra materielle behov. Øverst på ønskelisten sto gjerne bestemte mangelvarer, hvor vestlige produkter hadde forrang. Det å få tak i D-mark var derfor gjemt.

D-mark var en skyggevaluta som forårsaket korrupsjon, nepotisme og privilegiering. Den økonomiske krisen medførte at alle ytelsesprinsipper ble satt ut av kraft, og mange kjempet med manglende følelse av egenverd fordi arbeids-

situasjonen fremsto som meningsløs. Alkoholisme og pillemisbruk var svært utbredte problemer i DDR.

3.8 Demografiske data

3.8.1 Befolkningsutvikling

Helt fra Muren ble bygget, har DDRs befolkningstall vært jevnt synkende. Nedgangen skyldtes ettervirkninger av lave fødselstall under den økonomiske deprivasjonen i 30-årene, store tap av liv under krigen, senere masseflukt til Vesten, samt bemerkelsesverdig lav fødselsrate i etterkrigsperioden. Siden 1961 flyktet årlig 15-18.000 over grensen mot vest (M. Dennis, 1988). Som et ledd i avspenningen mellom de to tyske statene fikk 32.000 DDR-borgere lov til å gi opp sitt statsborgerskap i 1984. Mer enn halvparten av disse kom fra Dresden kommune. Dette er interessant i og med at dette var det eneste området i DDR hvor man *ikke* fikk inn vestlig fjernsyn. De som gjennom tidene har reist ut av DDR har oppgitt materielle og politiske grunner for sin beslutning. Jo høyere utdanningsnivå, jo mer betydning fikk "immatrielle" motiver.

Omveltningene i 1989 gjenspeiler seg også i befolknings-utviklingen. Pr. 31. 12. 1989 var det 16,4 millioner innbyggere i DDR. De fastboende utlendingene utgjorde litt over 1% av befolkningen (disse og de påfølgende tall er hentet fra ALJ 1990)⁹. I løpet av 1989 opphevet 278.341 personer sitt DDR-borgerskap. 243.616 av dem flyttet over til BRD og Vest-Berlin, mens 34.725 flyttet til andre land. Omtrent tre fjerdedeler av alle som reiste fra DDR, var under 30 år. I 1989 sank også fødselstallet for første gang på 12 år, til under 200.000. Etter at mange kvinner i "fødselshyppig" alder (20-29 år) reiste over til vest etter murens fall, vil fødselstallet sannsynligvis fortsette å synke drastisk. Mellom 1980 og 1988 gikk antall skoleelever ned med 265.000. På den polytekniske skole (7. til 10. klasse) var det i 1980 2.204.000 gutter og jenter, mens det i 1988 kun var 1.953.000. Mellom 1986 og 1988 gikk antall yrkesaktive ungdom ned med 283.000, og mellom 1.1.1989 og 15.2.1990 anslås nedgangen til å være videre 280.000. Andel unge yrkesaktive er altså kraftig forringet etter murens fall.

Mellom 1973 og 1976 ble det født betydelige færre barn, enn før og senere.

---

⁹ *Analyse zur Lage der Jugend Jahr 1990*, (heretter angitt med ALJ 1990). Upublisert materiale til "Beratung des Runden Tisches" 5. mars 1990. Datamaterialet er hentet fra Utdanningsdepartementet, Departementet for sunnhets- og sosialvesen, Departementet for indre anliggende, generalstatsanvalten i DDR, Akademiet for pedagogiske vitenskaper og Sentralinstitutt for ungdomsforskning. Rapporten inneholder kun tall, ingen kildeopplysninger eller -kritikk. Dataene kan være mangelfulle, men hovedsaken her er kun å vise tendenser. Se også kapittel 2.

Dette forårsaket et lavere antall unge mellom 15 og 18 år i 1990. I 1981 utgjorde denne aldersgruppen 6,4% av befolkningen, mens den i begynnelsen av 1989 utgjorde mindre enn 4%. Dette medfører en videre reduksjon av potensielle fagarbeidere med mer enn 50.000 pr. år fra 1990.

3.8.2 Antall selvmord

Det offentlige materialet som jeg refererte til over, viser også antall selvmord. Tallene er sannsynligvis alt for lave, men det er sannsynlig at tendensen de gjenspeiler er reell. Antall registrerte selvmord har vært jevnt synkende fra 1961 til 1988. For aldersgruppen 15-20 åringer var det absolutte tallet i 1961 121 gutter og 65 jenter, i 1975 118 gutter og 43 jenter, i 1987 61 gutter og 23 jenter og i 1988 54 gutter og 16 jenter. Høye tall i 1961 kan forklares ved bygging av Berlinmuren. En årsak til den jevne nedgangen etter 1961, kan være at senere ungdomsgenerasjoner har vokst opp med DDR som et selvfølgelig faktum.

3.9 Levestandard

I sosialistiske land ble det brukt et utvidet levestandardbegrep, som i tillegg til materiell standard inkluderte arbeidsbetingelser, utdanning, fritid og sosial sikkerhet. I DDR ble vestlige levestandardforståelser ansett som ensidig materialistiske. Det sosialistiske livet ble vurdert som rikere og mer humant enn det kapitalistiske liv. Høyere materiell standard var ikke et mål i seg selv, men et middel til realisering av utviklingen av den sosialistiske personlighet og tilfredsstillelsen av sosiale, kulturelle og intellektuelle behov. Vi skal her se nærmere på noen levestandardsdata ut fra den sosialistiske forståelsen av begrepet.

3.9.1 Lønn

Lønnsforskjeller blir drøftet i neste kapittel, som omhandler klasse-forskjeller i DDR, og i avsnitt 3.11, der kjønnsulikhet blir drøftet.

3.9.2 Boligbetingelser

I følge loven skulle alle DDR-borgere være garantert bolig. Problemet var derfor ikke mangel på bolig, men heller dårlig boligstandard og lang ventetid. Ventetiden rammet spesielt ungdom etter at de flyttet hjemmefra, samt nyskilte. Resultatet var at mange unge par måtte bo hjemme hos foreldrene. Andre ungdommer løste problemet ved å flytte flere sammen i en leilighet. En tredje

løsning var å gifte seg og få barn.

Det var et offentlig mål i DDR at alle boliger skulle ha dusj og WC, men i 1987 manglet likevel 23% av boligmassen bad/dusj og 30% hadde utedo/do i trappeoppgangen (E. Rønningen, 1989).

Boligbetingelser (i %):

	1989	1977
1. Sentralfyring, vann, WC og bad i boligen	61	27
2. Sentralfyring, vann, WC, men ikke bad	1	2
3. Ovnsfyring, vann, WC og bad	34	46
4. Ovnsfyring, vann, WC, men ikke bad	1	8
5. Ovnsfyring og vanntilkobling, men ikke WC	3	13
6. Ovnsfyring, ikke vanntilkobling og ikke WC	0,2	4

I en undersøkelse blant høyskolestudenter i første studieår, kom boligforhold på førsteplass over "hva plager deg mest i dag" angitt gjennom 10 ulike livsområder (AL J 1990). Våren 1989 hadde 63% av unge yrkesaktive fjernsyn, 91% hadde kjøleskap og 89% hadde vaskemaskin, 50% hadde personbil og 2% hadde hjemmecomputer (ibid). Levenivået for unge yrkesaktive lå under tilsvarende for DDR-befolkningen i sin helhet. Feks. kunne 23% av de unge som ble spurt våren 1989 ikke unne seg utenlandsferier.

Besittelse av langvarige konsumgoder i familiene (i%):

	1989	1977
personbil	61	39
moped/motorsykel	52	50
musikkinstrument	45	51
bibliotek	67	68
bungalow	31	20
computer	8	-

En parallell til boligstandarden i DDR er Oslo øst på 70-tallet, slik det blant annet er dokumentert i boken *Oslo-bilder*.

3.9.3 Fritid og sport

Rett til fritid og rekreasjon var garantert i forfatningen. Et aktivt fritidsliv ville, i følge partiet, frembringe sosialistiske personligheter og øke reproduksjonen av arbeidskraft. Sport ble ansett som spesielt viktig fordi det utvikler og styrker

karakteristika som disiplin, mot, pålitelighet, selvsikkerhet, ansvarsfølelse, optimisme, livsglede og vilje til å forsvare fedrelandet. I følge ideologien ville et harmonisk forhold mellom fritid og arbeid utviske de forskjeller som finnes mellom den offentlige og den private sfære under kapitalismen. Paradoksalt nok var det nettopp kløften mellom det private og det offentlige som ble pregende for folk flest i DDR. Og strukturelle begrensninger gjorde et harmonisk fritidsliv vanskelig.

Noen data viser også de samme fritidstendenser som vi kjenner fra "vår side" av jernteppet, (ALJ, 1990): Siden 1974 har TV-titting vært ungdoms yndlingsaktivitet på fritiden. Tiden foran fjernsynet økte med gjennomsnittlig 20 minutter pr. dag i løpet av de siste 10-15 årene av DDRs eksistens. 13-16 åringer så mer TV enn noen annen aldersgruppe. Favorittprogrammene hos ungdom var eventyr-, krim- og underholdningsfilmer. Som resultat av økt TV-titting ble kinobesøkene stadig sjeldnere. TV-programmer fra Vest-Tyskland var de best likte, selv om de (eller kanskje fordi) de var forbudte.

Data fra våren 1989 (ALJ 1990) viser at blant ulike offentlige fasiliteter var det gjestgiverier, kaféer og isboder, som ungdommer hyppigst benyttet seg av. Nest øverst på listen var sportsklubber, discoteker og ungdomsklubber, deretter grøntanlegg og langt ned på listen kom hhv. biblioteker, kulturhus og kino. Nederst på listen kom museer, gallerier og teater.

I DDR var det imidlertid et omfattende ungdomsklubbtilbud. En undersøkelse av ungdomsklubber i DDR, viser at jenter likte bedre å gå i klubben enn gutter, (V. Saupe, 1987). 25% av jentene gikk svært gjerne i klubben, mot 19% av guttene. Ungdom mellom 16 og 18 år var mest glad i å gå i klubben (32% gikk svært gjerne i klubben), og det var spesielt lærlinger og skoleelever som likte ungdoms-klubbene.

Et godt seksualliv var en politisk målsetting i DDR, og seksuelle holdninger og atferd utviklet seg i mer liberal retning i Honecker-æraen. Mens 18% av studentene i 1973 hadde hatt sin debut før fylte 17 år, hadde over halvparten opplevd sin seksuelle debut da de nådde denne alderen i 1980. Gjennomsnittlig debutalder var 16.9 år i 1980, og debutalderen var lik for gutter og jenter. Likevel var det flest gutter som tok initiativ til sex den første gangen (B. Bertram, 1988).

3.9.4 Familie

I DDR var ekteskapsinstitusjonen et offisielt ideal for frembringelsen av den sosialistiske personlighet. Familien definertes som den minste celle i samfunns-kroppen. Foreldrenes oppgave var å oppdra barn i et stabilt og lykkelig miljø. Sosialiseringen var for øvrig en kooperativ oppgave mellom foreldre, skole og statlige organisasjoner, som pionerorganisasjonen Ernst Thälman og FDJ. Statens støtte til familier var utstrakt. Dette gjorde det til et mål i seg selv for unge par å få barn, da kunne de nemlig få både bolig, høyere lønn og bedre sosiale ordninger. Kvinner fikk et "babyår" der de tjente 65-90% av normal lønn.

Foreldres sosiale klasse var også i DDR en sterk indikator på barns fremtidige klasseposisjon. Aspirasjonene hos barn av arbeideres eller lønnede ansattes familier var i 1983 rettet mot karriere innenfor industrien, mens barn av intelligentsiaens familier uttrykte større interesse for karrierer som krevde høyere kvalifiseringsnivå, (B. Bertram, 1983).

Giftemålsraten var i DDR svært høy, men det var også skilsmisseraten. Av de ekteskapene som ble inngått i 70-årene (relevant for ungdom i 80-årene) besto i 1990 kun 75% (alle tall her hentet fra ALJ 1990). 50% av de førstefødte i 1990 ble født utenfor ekteskap. 15% av alle ungdommer i 1990 bor hos sin mor. I 38,3% av familiene deltok besteforeldre i oppdragelsen. I DDR var det ikke uvanlig at besteforeldre bodde sammen med familien. 50% av eldre skoleelever og lærlinger bedømmer deres foreldres ekteskap som entydig positivt. 40% av de spurte mente at familieatmosfæren var forringet på grunn av stress og krangel. En generell misnøye over dårlige livsbetingelser var nok hovedårsaken til den ansente stemingen i familiene. Mange mødre var også stresset over en stram arbeidsdag som dobbeltarbeidende. Over en tredjedel av skoleelevene var rammet av foreldres skiftarbeid. Hos 8% av skoleelevene arbeidet begge foreldre skiftarbeid, hos 18% kun faren og hos 10% kun moren (B. Bertram 1988).

Antall barn i skoleelevers familier (i%), (ALJ 1990):

	<u>1989</u>	<u>1977</u>
1 barn	21	13
2 barn	57	34
3 barn	14	21
4 barn	5	17
5 barn	2	8
6 barn	1	3
7 barn og mer	-	4

Her gjenspeiles DDRs demografiske utvikling i 80-årene, med synkende andel familier med mer enn 3 barn.

3.9.5 Kjønnsdifferensiering

Likestilling mellom kjønnene var et mål for DDR-politikerne helt siden SEDs grunnleggelse i 1946. Målet hadde sammenheng med behovet for å gjenoppbygge landet etter store krigsskader, i en tid da det var stor mangel på arbeidskraft, men det var også ideologisk begrunnet ut fra marxisme-leninismens klassiske skrifter. Den første forfatningen fra 1949, garanterte kvinner likhet for loven og lik rett til arbeid. Dette ble realisert ved hjelp av barnehageplasser og førskoler for alle barn, utvikling av vaskemaskiner (som etterhvert ble allemannseie) og spesielle fagforeninger for kvinner. Over 80% av kvinner var i arbeid eller utdanning, og de fleste kvinner ønsket å arbeide, få ønsket å være hjemmeværende (E. Rønningen, 1990).

Også i DDR var det kjønnsulikheter i inntekt. Selv om nesten alle kvinner hadde arbeid, så tjente de gjennomgående mindre enn sine mannlige kollegaer. Våren 1989 tjente 27% av mannlige yrkesaktive under 700 mark i måneden, mens 65% av de kvinnelige tjente så lite. Dette skyldtes dels at 6% av kvinnene jobbet deltid, og dels at flertallet av kvinnene var i typiske kvinneyrker som var dårligere betalt enn typiske mannsyrker (ALJ 1990). Kvinner i DDR var for det meste dobbeltarbeidende. Husholderingen i hjemmene fulgte utpreget tradisjonelle kjønnsrollemønstre.

Det er for øvrig bemerkelsesverdig at det landet som hadde verdens høyeste andel av yrkesaktive kvinner, kun hadde to kvinnelige toppolitikere. Ingen kvinne oppnådde fullverdig status som medlem i politbyrået. Margot Honecker var den eneste kvinnelige deltaker i ministerrådet siden 1963.

Selv om DDR var et likedannende samfunn, var altså kvinner og menn heller ikke her likestilt i praksis. Det var heller ikke de ulike samfunnsklassene, på tross av alle mobilitetsskapende mekanismer. I neste kapittel skal jeg gi en skisse av DDRs sosialstruktur, som bakgrunn for forståelsen av klasseulikhetene.

4. KLASSEKULTUR I DDR: FEM STENDER

4.1 Klasseskiller i DDR

DDR var ikke et klasseløst samfunn. Det offisielle bildet av DDRs sosialstruktur tilsvarer det bildet som har blitt benyttet i Sovjetunionen: Et samfunn bestående av to klasser med ulik relasjon til den sosialistiske eiendomsretten¹. Arbeiderklassen var knyttet til statseiendommen, mens den kollektive jordbruker hadde ansvar for den kollektive eiendommen. Intellegentsiaen ble betegnet som et stratum, og endelig fantes det en rekke mindre strata og grupper. Sistnevnte kunne være private næringsdrivende, selgere eller jordbrukere. DDR-sosiologer mente at det "realsosialistiske samfunn" ikke lenger kunne betraktes som et klassesamfunn, fordi det ikke var inndelt i antagonistiske klasser, og fordi arbeiderklassen ikke ble utbyttet. Likevel kunne ikke deres samfunn betegnes som et klasseløst samfunn, fordi klassesdistinksjonene fortsatt var tilstede (Manfred Lötsch, sitert i M. Dennis, 1988).

DDR ble offisielt betegnet som en "arbeider- og bondestat". Men etter statens undergang med 1989-revolusjonen, ble det tydelig at arbeiderklassen var blant de mest misfornøyde. Jeg skal i dette kapitlet forsøke å gi et bilde av DDRs sosialstruktur, som bakgrunn for å forstå klasseforskjeller mellom ungdomsgruppene. To påstander står sentralt i dette bildet:

- * DDR var et hierarkisk organisert stendersamfunn.
- * DDRs klasseskiller var primært definert ut fra kulturelle forskjeller.

Først skal jeg beskrive Durkheims samfunnsideal. De står i delvis motsetning til Max Webers ønsker for samfunnsutviklingen. Forenklet sagt er det Durkheim ønsket mest, det Weber fryktet mest, nemlig et (over)strukturert samfunn. Etter beskrivelsen av Webers byråkratiteori, kommer en skissering av DDRs sosialstruktur basert på denne teorien. Kapitlet avsluttes med en beskrivelse av kulturelle skillelinjer i DDR-samfunnet.

---

¹ I sovjetunionens forfatnings artikkel 10, defineres den sosialistiske eiendomsretten slik: "Grunnvollen for det økonomiske systemet i Sovjetunionen er den sosialistiske eiendomsretten til produksjonsmidlene i form av statlig eiendom (som tilhører hele folket; i DDR kalt Volkseigentum), samt kolkhos-kooperativ eiendom. Den sosialistiske eiendommen omfatter også eiendom som tilhører fagforeninger og andre samfunnsorganisasjoner...". Hentet fra Michael Voslenskij (1982).

4.2 Emile Durkheims advarsel mot de ubegrensede aspirasjoner

DDR var et kommunistisk samfunn med planstyrt økonomi og streng regulering av alle ledd i samfunnet. DDR var et av verdens mest egalitære samfunn. Likevel er det i dag klart at DDRs likhetsskapende mekanismer kom i konflikt med den enkeltes individuelle frihet. Det er interessant nå i ettertid å rette søkelyset på hva som var bra ut fra idealer om kollektivitet, og hva som ikke fungerte ut fra idealer om individualisme. Her kommer Emile Durkheims solidaritetsteori til sin rett, for det var lignende problemer han tok opp i sin tid. DDR var et samfunn som på mange måter tilfredsstilte de kravene Durkheim satte for et moderne industrialisert samfunn, (fremstillingen er basert på E. Durkheim 1973, 1991 og D. Østerberg, 1983).

Durkheim så samfunnets grad av likevekt og stabilitet som et tegn på dets sunnhetstilstand. Dette underbygget han ved å vise at antall selvmord øker under ulike forhold som må betegnes som anomiske. Politisk sett tok Durkheim avstand fra sosialismen, fordi den satte samfunnets økonomiske velstand som det høyeste mål. I følge Durkheim er ukontrollert økonomisk vekst like ille som økonomisk deprivasjon, fordi begge prosesser skaper økte aspirasjoner og behov hos samfunnsmedlemmene. Sterke aspirasjoner vil alltid etterfølges av pessimisme, da de jo ikke kan oppfylles for flertallet. Viktigere enn å fordre økonomisk vekst er derfor å øke moralen knyttet til samfunnet.

I et moderne industrisamfunn kan det ikke dannes en sterk kollektiv bevissthet. Derfor må det i stedet utvikles en moral knyttet til rettferdighet, og andre aspekter som kan forstås med fornuften². Da samfunn som faktisk er ubegrenset, må moralen knyttes til en mindre enhet som f.eks. nasjonen. En av oppdragelsens viktigste mål er således å styrke fedrelandskjærligheten. Dette var også ansett som et viktig mål for oppdragelsen i DDR. DDR-politikerne hadde helt frem til 1952 en gjenforening av Tyskland på dagsorden, men da de vestlige okkupasjons-maktene ikke ville gå med på kravet om et nøytralt Tyskland, ble denne saken henlagt. Fra dav ble det et viktig mål for oppdragsinstitusjonene å styrke en identitet knyttet til "fedrelandet DDR".

I et modernisert samfunn med høy arbeidsdeling kan ikke solidaritet utvikles mekanisk, men må bygges opp gjennom utvikling av formell avhengighet. Løsningen er å utvikle sterke korporasjoner som tjener på å samarbeide med hverandre på samfunnets vegne. Korporasjonene må kunne fungere autorativt og organisasjonsmessig likestilt med staten. Dette gjør at

---

² En form for autonom moral, jfr. Immanuel Kant.

staten ikke får for mye makt, samtidig som alle samfunnsenheter blir konsentrert om det overordnede målet; samfunnets likevekt og solidaritet.

Kommunismen er den ideologien som står Durkheim nærmest. Men Durkheim ønsket ingen klassekamp, han ønsket å tone ned forskjeller gjennom likhetsskapende forordninger, heller enn gjennom de undertryktes oppreisning overfor de herskende. Durkheim var således utpreget antirevolusjonær. DDR var i så henseende nærmere Durkheims enn Marx' samfunnsidealene, for i DDR ble samfunnsbevarende og legitimerende prosesser langt viktigere enn klassekamp. Durkheim mente at klasseforskjellene burde nedtones heller enn oppløses gjennom kamp. Den samme tankegangen var rådende i DDR. Klasseforskjeller ble dempet dels gjennom likhetsskapende mekanismer i skolesystemet, og dels gjennom regulering av alle samfunnsledd. DDRs oppdragelsesprogram lå i det hele tatt nært opp til Durkheims kollektivistiske idealer (E. Durkheim, 1973).

Durkheim ønsket altså et regulert samfunn, fordi han ikke hadde tiltro til individenes evne til å råde over for mye frihet. Max Weber levde på samme tid som Durkheim, men fryktet det motsatte, nemlig at byråkratiseringen skulle frata individene friheten.

4.3 Max Webers advarsel mot det byråkratiske stendersamfunn

Max Weber mente at skjebnen for det moderne samfunn, var dets utvikling mot byråkrati og den formelle likhetstanke (fremstillingen er basert på M. Weber, 1971 og A. Giddens, 1988). Byråkratiet er den mest overlegne form for administrasjon, men blir det for altomfattende kan det pervertere alle samfunnsformer. Spesielt er et samfunn med sosialistisk planøkonomi utsatt. Høy grad av byråkratisering medfører at det utvikles en sterk embedsstand, som følger ordre fra den herskende eliten. Samfunnet får en hierarkisk oppbygning, der hver stand er underordnet den standen som står høyere i hierarkiet.

Innenfor byråkratiet følger all handling rutiniserte prosedyrer, som defineres ut fra upersonlige regler (rasjonelle rettslige normer). I staten konsentreres disse reglene i oppbygningen av et apparat av formelle, kodifiserte lag, mens i andre organisasjoner konsentreres de i formaliserte handlingsplaner av ulike slag. En byråkratisert organisasjon har visse særegne kjennetegn³. Den

---

³ Webers beskrivelse av disse utgjør en *idealtipe*. En idealtipe oppnås ved "en tankemessig betoning av bestemte trekk ved virkeligheten... Idealtypen er ingen fremstilling av virkeligheten, men vil skaffe fremstillingen entydige virkemidler", som denne virkeligheten kan sammenlignes med (Weber, 1971). Webers idealtypiske formulering av byråkratiet tar opp en rekke trekk, som man sjelden eller aldri finner fullt ut i en organisasjon.

omfatter et pyramideformet autoritetshierarki ordnet i ulike nivåer av tjenesteplikter. Byråkratiets personale er heltidsansatte og har formelle kvalifikasjoner som er vilkåret for deres ansettelse.

I følge Weber står byråkrati og demokrati i et paradoksforshold. Det ligger i byråkratiets natur å fremme sentralisering av makten til en liten krets, nemlig dem som står i spissen for organisasjonene (nomenklaturen). Weber er uenig med Marx i at undertrykkelsen overskrides, når arbeiderne får kontroll over sine produksjonsmidler, og at dette virkeligjøres når det kapitalistiske samfunn overvinnes. I følge Weber er tap av kontroll over arbeidsprosessen og reduseringen av arbeidet til rutiniserte operasjoner der de fleste bare er deler av maskineriet, et karakteristisk trekk for byråkratiseringen i sin allminnelighet. Industriarbeiderne i et kapitalistisk samfunn eier intet og har ingen formell kontroll over sine produksjonsmidler. Men dette er ikke noe som er spesifikt for industrien. Det samme gjelder for dem som befinner seg på lavere nivåer innenfor alle byråkratiske organisasjoner, som f.eks. store sykehus eller universiteter, og det gjelder deltagelse i selve styringen.

Byråkratiet behandler alle likt, men resultatet kan bli ulikhet, fordi folks ressurser i utgangspunktet er ulike. En reell likhet oppnås derfor heller ved at de laveste klasser blir prioritert. Dette prinsippet ble gjennomført i DDR, men det ser ut til at selve industriarbeidernes arbeidssituasjon, er medvirkende til at de likvel aldri vil føle seg likestilte eller privilegerte.

Demokratiets ideal oppsto i små samfunn med lavt utviklet arbeidsdeling, hvor de begrensede grupper av befolkningen som var "medborgere" kunne samles på en plass og utøve politisk makt. Men i vår tids samfunn med utstrakt arbeidsdeling, hvor medborgerrettighetene skal gjelde for alle, blir denne demokratimodellen umulig å ha som mål. Et moderne demokratisk system forutsetter en høy grad av byråkratisering av statsmakten.

Weber mente imidlertid at sosialismen ville forverre alt. Den ville bare fremme fremveksten av byråkratiet. Sentralisert styring av det økonomiske livet slik det er innebygd i det sosialistiske programmet, ville føre til at staten ble ennå mer nedtyngt av byråkratisering enn det som er normalt i kapitalistiske samfunn. Webers elev Robert Michels generaliserte Webers tanker i "oligarkiets jernlov": "Den som sier organisasjon, sier oligarki". I sterkt oppdelte organisasjoner, er makten med nødvendighet konsentrert til noen få personer.

Byråkratiet har spilt en vesentlig rolle i tysk historie helt siden samlingen under Bismarck i 1871. Byråkratiske krav om disiplin og orden har nærmest blitt

til "de tyske dyder". Problemet har vært at folk i Tyskland nesten har vært for pliktro, uten selv å veie egne vurderinger opp mot statens forskrifter og påbud.

4.4 DDR, et byråkratisk stendersamfunn

I følge den sovjetiske teoretikeren Michael Voslenskij, er nomenklaturen "selve kjernen i det systemet som kaller seg selv for den reellt eksisterende sosialismen", (M. Voslenskij, 1982). Nomenklaturen er klassen av administratorer, det nye "aristokratiet" som Stalin blåste liv i. Administrasjon og utøvelse av makt er nomenklaturens viktigste funksjon. I et realsosialistisk land er, i følge Voslenskij, all makt konsentrert i nomenklaturens hender. Gjennom makt over statsapparatet klarer de også å kontrollere økonomien. Voslenskij trekker parallellen til føydalismen: "Hver nomenklaturist har blitt overdratt et herredømmeområde... Nomenklaturen er i sin helhet en egen variant av lensvesenet" (ibid.). For nomenklaturet er lenet makt.

Tilsynelatende levde nomenklaturen i DDR sitt eget liv, i det de hadde tilgang på all informasjon om samfunnsmedlemmene, innsamlet fra etterretningsorganisasjonen *Stasi* (Statssikkerhetstjenesten). Nomenklaturen hadde videre øverste ansvar over byråkratstanden, som i DDR var ganske omfattende. På tross av all informasjonen og kontrollen som nomenklaturen rådde over, ser det ut til at de stadig mistet grepet om hva som rørte seg i befolkningen.

Jeg skal her gi et grovt omriss av DDRs sosialstruktur, basert på Humboldt-sosiologen Artur Meiers beskrivelse i artikkelen "Avskjed med det sosialistiske stendersamfunn" (A. Meier, 1990)⁴. DDR var ikke et klassesamfunn hvor fabrikk-eier sto i interessekonflikt med arbeiderne, men i stedet et hierarkisk oppbygget stendersamfunn, hvor byråkratiseringen gjorde klassekonfliktene fordekte. Meier tegner opp DDRs sosialstruktur som en pyramide, bygget opp av følgende stender:

- a) nomenklaturastand
- b) byråkratisk stand
- c) profesjonalisert middelstand (og småborgerskapet)
- d) "den gemene hop" (arbeidere, bønder og ikke-ledende ansatte)
- e) "utstøtte"

Stendene kan drøftes i forhold til parti-, stats-, økonomi-, vitenskaps- og ideologiapparat.

⁴ Se også min kritikk av Meiers artikkel, K. Fangen (1991).

a) *Nomenklaturstanden*: "Nomenklatur" betegner 1) høyere poster i byråkratiet, hvor innehaverne må "oppdrives" og ansettes av en eller annen form for parti-instans; 2) personer som innehar eller kan være potensielle innehavere av slike poster. Konkret besto nomenklaturen av ledere for parti-, komsomol-, fagforenings- og andre samfunnsorganisasjoner og deres underavdelinger. Det var vanlig at nomenklaturen reproduserte seg selv, ved at barn av nomenklaturister også ble funksjonærer med ledende posisjoner. Gjennom "klanen av storfyrster" i politbyrået, ble alle områder av samfunnslivet dirigert.

b) Nomenklaturen besto av funksjonærer i ledende stillinger, og under dem var en vidt omfattende *byråkratstand* (eller embetsstand). Uten byråkratene kunne nomenklaturen verken legitimere sin eksistens, utøve sin makt, eller utbytte folket. Byråkratene var de halvt eller helt underordnede funksjonærene innenfor parti-, stats-, økonomi-, vitenskaps- og ideologiapparatet.

c) I midten av hierarkiet hersket *den profesjonaliserte middelstand*⁵, dvs. ansatte med intellektuelle (geistige) tjenesteytelsesoppgaver. Vitenskapsfolk, pedagoger, kunstnere, den medisinske og ingeniørtekniske intellegentsia og andre beslektede profesjoner hørte med til denne standen. I kjent Bismarck-stil, med "sukkerbrød og pisk" (Zuckerbrot und Peitsche) ble de intellektuelle holdt i sjakk. De hadde en friere arbeidssituasjon enn industriarbeiderne, men var samtidig hemmet i sitt arbeide på grunn av overvåkning og sensur. Innenfor vitenskapen ble kun bøker og forskningsresultater publisert, som var med på å legitimere DDR-staten. Intelligentsiaen representerte den raskest ekspanderende sosialgruppen i DDR. I 1961 gjennomførte 5,8% en høyskole- eller universitetsutdannelse, mens 13,7% gjorde det i 1975. Det forventede tilsvarende tall for år 2000 var 22%, (M. Dennis, 1988).

d) Den ikke-privilegerte del av befolkningen besto i følge Meier av *arbeidere, ikkeledende ansatte og bønder*. Det er ikke helt riktig at denne standen ikke var privilegert, for arbeidere og bønder ble blant annet prioritert ved opptak til universiteter. Opprinnelig var mobiliteten i DDR usedvanlig høy, som følge av en bevisst politikk som sikret at 50 % av studentmassen ved universitetene skulle ha arbeider- eller bondebakgrunn. Det ble opprette arbeider- og bondefakulteter, og på denne måten ble det i DDR skapt en helt ny form for intelligentsia (R. Th. Enerstvedt, 1973). Mobiliteten var imidlertid stadig

⁵ Senere i avhandlingen kalt akademikerstanden, fordi anarkistungdommens foreldre var akademikere tilsluttet universitetet.

synkende, og mot slutten av DDRs levetid var den kanskje omtrent som her til lands. Avhengighetsskapende bindinger til bedriften, kameratslige forbindelser (til andre *genosser* / partimedlemmer), yrkesmessige videreutviklingsmuligheter og konvensjonelle regler for livsførsel, kan være faktorer som har motvirket mobilitet.

Arbeiderstanden var den største sosialgruppen i DDR. Den utgjorde 78,4% av alle ansatte personer i 1955 og 89,0% i 1985 (DDR's statistiske årbok 1986. Gjengitt i M. Dennis, 1988).

Ansatte personer 1955-85, inkludert lærlinger i prosent (ibid.):

	<u>1955</u>	<u>1985</u>
Arbeiderklasse	78,4	89,0
Kollektive jordbrukere	2,3	6,8
Kooperative fagmenn	0,0	1,8
Kommisjonshandlere o.a.	0,0	0,3
Uavhengige (intelligentsiaen m. fl.)	19,3	1,7

DDR hadde altså en pyramideformet hierarkisk struktur, der makten var konsentrert i nomenklaturens hender, og ble omformet i praksis gjennom den vidtfavnende standen av byråkrater.

Jeg bruker betegnelsen *stand* istedenfor *klasse*, fordi klasseforskjeller ifølge Weber, betegner økonomiske forskjeller, mens standsforskjeller viser til forskjeller i sosiale vurderinger av *ære* eller *vanære* knyttet til en posisjon. Disse vurderingene betinger typiske trekk ved menneskenes livsskjebne (M. Weber, 1971, s. 60). Begrepene klasse og stand er i mange tilfeller ikke så enkle å skille fra hverandre. Hovedsaken i denne sammenhengen er at kulturelle distinksjoner mellom sosialgruppene var viktigere i DDR, enn økonomiske. I kapittel 10 vil jeg bruke betegnelsen *klassekultur* istedenfor *stand*, for å tilpasse begrepsbruken til de vestlige typologiseringene jeg sammenligner med.

DDR ble offisielt betegnet som en "arbeider- og bondestat". I følge ideologien skulle det knyttes mye ære til det å være arbeider. Poenget her er imidlertid at denne æresfølelsen i stor grad har vært en utopi, den jevne arbeider var i like stor grad fremmedgjort i sin arbeidssituasjon som i kapitalistiske land, og det var blant folk i arbeiderstanden at sammeligningen med "det gyldne Vesten" var sterkest.

4.5 Økonomiske forskjeller i DDR

Statistikker over inntektsforskjeller fra DDR er mangelfulle, og de som foreligger viser ikke politiske topplederers inntekter. På tross av datamanglene, har vestlige analytikere vært enige om at inntektsforskjeller var langt mindre i DDR, enn i vestlige land. To tidligere DDR-sosiologer, Frank Grätz og Dieter Voigt, har samlet data fra en rekke ulike kilder for å gi enn omtrentlig indikator på topplønner i DDR. Gruppene leger, ingeniører, naturvitenskapsmenn og ledende politikere var de som tjente mest.

Bruttoinntekt hos topplønnede, 1975 (Vortmann, referert i M. Dennis, 1988):

	<u>Mark pr. måned</u>
Overlege med inntekt fra private pasienter:	6.000-10.000
Ingeniører og naturfagvitenskapsmenn med spesialkontrakt:	3.000-15.000
Politbyråmedlemmer:	5.000
Ministere:	ca. 4.500
Offiserer og generaler med høy rang:	ca. 2.500-4.500
Professorer:	2.500-4.500
Kommune-(Bezirk)sekretær i SED:	3.500
Generaldirektør i industribedrift:	ca. 2.000-3.500
Formann i kommuneråd:	ca. 2.500

Månedlige lønninger for fulltidsansatte arbeidere og lønnede ansatte i nasjonaliserte bedrifter var lavere, men likevel var ikke forskjellene store i sammenligning med hva som er vanlig f.eks. i Vest-Tyskland. I følgende tabell er lønninger i disse gruppene inndelt etter type økonomisk sektor:

Lønninger 1974-1985 i Mark (Statistisk årbok for DDR 1986, ibid. s. 56.):

År	Totalt	Innlands- handel	Industri	Bygge- virksomhet	Jordbruk og skogdrift	Trans- port	Post og tele- kommunikasjon
1974	867	865	922	859	954	801	767
1985	1.140	1.147	1.158	1.076	1.241	1.075	1.021

Lønningsforskjeller var med andre ord ikke store. Økonomiske ulikheter ble dessuten utjevnet ved at boliger stort sett var statseide, butikkene presenterte et svært begrenset vareutvalg og reisemulighetene var begrensede. Dermed kunne få leve i materiell overflod, og status kunne ikke knyttes til innehavelse av

materielle goder.

En materialistisk teori vil vektlegge økonomiske forskjeller som en av de viktigste kjennetegnene på ulikhet mellom klassene. Men i DDR var kulturelle klassedistinksjoner viktigere, enn økonomiske distinksjoner. Pierre Bourdieus kapitalteori gir imidlertid et gunstig utgangspunkt for et klasse- og kulturperspektiv på ungdomsgruppene. Et problem ved å bruke denne teorien, er at den er utviklet for analyse av kapitalistiske samfunn. Tankegangen om habitus lar seg imidlertid overføre, og Bourdieus kapitalteori kan også til en viss grad gi et utgangspunkt for forståelsen av DDR.

4.6 Pierre Bourdieus kapitalteori

Pierre Bourdieu har formulert en teori der tilgang på symbolsk kapital er like viktig som tilgang på økonomisk kapital, for å få herredømme og kontroll i samfunnet. Begrepet symbolsk kapital kan defineres vidt som "det som av sosiale grupper igjenkjennes som verdifullt" (D. Broady, 1990, s.171). Det innbefatter prestisje, omdømme og anerkjennelse. I et totalitært regime som DDR fikk den symbolske kapitalen et islett av tvang, og dermed et annet betydningsinnhold enn den symbolske kapitalen i mer åpne samfunn.

I Frankrike fant Bourdieu at den kapitalformen viktigste formen for symbolsk kapital var den kulturelle. Kulturell kapital kan defineres operasjonelt ut fra det som gir avkastning. Det innebærer evnen til å beherske den legitime kulturs ytringsformer. Kapitalen kan ta form av eksamener fra anerkjente læresteder, fortrolighet med klassisk musikk eller litteratur, evne til å uttrykke seg kultivert i tale og skrift, eller andre evner som viser at man vet å føre seg innenfor samfunnets kulturelle institusjoner. Den kulturelle kapitalen er naturlig nok nært knyttet til formell utdanning, særlig på allmenndannende og teoretiske områder (se også J. I. Elstad, 1992). I Frankrike har Bourdieu avdekket hvor viktig det er å mestre de estetiske distinksjoner, mens folk i DDR fremstår som svært bondske i sammenligning.

DDR-borgernes bondske habitus er forklarlig ut fra Bourdieus teori. I følge Bourdieu oppstår habitus primært ut fra nød. Dette viser seg særlig hos fagarbeidere, som ikke disponerer annet enn sin arbeidskraft. Som en følge av mangeltilstanden utvikler arbeidere en smak for (det) nød(vendige), det vil si enkle og funksjonelle gjenstander, eller enkel og repetitiv musikk. Det interessante er at i DDR var størstedelen av befolkningen, uavhengig av klasse,

utsatt for en mangeltilstand m. h. t. materielle goder. Den dominerende smak var derfor nettopp smaken for det nødvendige. Den typiske DDR-habitusen er derfor preget av blant annet tradisjonell bondekost, enkle klær og enkel livsstil. Bourdieu poengterer også at habitus' innflytelse først blir tydelig når de samme inntekter fører til ulike konsumvaner, slik tilfellet var i DDR (P. Bourdieu, 1987 s. 590).

I et land som DDR var det andre symbolske kapitalformer som var dominerende, enn det Bourdieu har funnet i Frankrike. Det å være kultivert og smakfull ble ansett som spissborgerlig. De dominerende kretser i DDR var nært tilknyttet partiet, og som et verdig partimedlem skulle man slett ikke være opptatt av forfengelige ting som klær og musikk. Dessuten var arbeideren og bonden DDRs symbolske idealer, slik at i følge den dominerende kultur, steg ikke nødvendigvis anerkjennelsen med lengden på utdanningstiden. Det som ble ilagt verdi av de herskende eliter (nomenklaturen) var at man støttet opp om ungdomsorganisasjon og parti, og engasjerte seg innen disse institusjoner for "sosialismens videre utvikling". Konkret betød dette at man engasjerte seg for å legitimere DDR som det var, og villig arbeidet etter de premisser som ble satt opp av parti og politbyrå. En egen kapitalform som Bourdieu beskriver er den sosiale, dvs. tilgang på slektsrelasjoner, personkontakter og andre forbindelser. For å oppnå noe i DDR, var slik sosial kapital viktig. Nomenklaturen ble i høy grad reproduisert gjennom sosial kapital.

Men også i DDR fantes, som denne undersøkelsen skal avdekke, store variasjoner i habitus innenfor de ulike stendene. En slående distinksjon fra det bondske var det intellektuelle livet i DDR, som fungerte på et høyt nivå uten at det hadde et klart politisk innhold. Selv om det offisielt var evnen til å tale statens sak som ble ilagt mest vekt, og evnen til å tenke selvstendig som ble minst premiært, hadde sistnevnte egenskap en verdi i seg selv, fordi den gjorde at man evnet å balansere hårfint på grensen til hva som ble tillatt og gestalte sitt liv på et meningsfylt vis.

I åpne samfunn er det intellektuelle feltet en del av maktfeltet, mens den venstreorienterte delen av de intellektuelle fungerer delvis autonomt av maktfeltet, fordi de har autonome institusjoner som de kan uttrykke seg innenfor. I DDR var det intellektuelle feltet nært knyttet til maktapparatet, og hadde liten eller ingen autonomi i forhold til dette. I og med at det ikke var noen åpen politisk kultur, kunne ikke de intellektuelle i DDR fritt være med å definere samfunnet og dets utvikling. De intellektuelle i DDR var imidlertid også delt i to

fraksjoner, hvor den ene var en viktig del av den herskende eliten fordi de lojalt legitimerte DDR. Hele forfatterforeningen var en del av den "intellektuelle eliten" i denne forstand. Den andre fraksjonen, som ikke var noen enhetlig gruppe, besto av intellektuelle som bedrev fordekt statskritikk, og som enten søkte fellesskap i spesielle gallerier og kaféer, eller under kirkens tak. Deres kulturelle kapital hadde liten verdi fordi den ikke kunne omsettes i den offentlige kulturen. Kultur får ikke form av kulturell kapital knyttet til herredømme, i samfunn hvor den rådende kultur er tilgjengelig for alle, noe den i utstrakt grad var i DDR⁶.

Jeg skal nå forsøke å avgrense hvilken form for symbolsk kapital som var gjeldende i de tre stendene som de undersøkte ungdomskulturene springer ut av, og hvordan de ulike formene konverteres, i overgangen fra en samfunnsform til en annen.

4.6.1 Nomenklaturen og embetsstanden

Funksjonærer både i over- og underordnede posisjoner måtte i kraft av sin stilling være partiljale og støtte den rådende samfunnsideologi. Kollektivitet var den overordnede verdi. Dette innebar at man ikke skulle snakke om seg selv, ikke være opptatt av hva man hadde på seg og ikke bruke fritiden til egennyttig aktivitet. Arbeidet for "kommunismens fremme" kom foran alt annet. Idrettsaktivitet var også høyt ansett, kroppskultur var et viktig begrep innen den rådende ideologi i DDR. Idealet symbolisertes i statuer av kraftige arbeidere eller atletisk ungdom. For øvrig var et viktig ideal innenfor embetsstanden trofast tjeneste og nitidig arbeid, uten altfor egenrådighet og kritisk tenkning.

De sosialistungdommene som jeg intervjuet, var lite kritiske til historieframstillingen som var gitt dem i skolen og den ideologiske skoleringen de var blitt gitt forøvrig. Grunnen til at de holder fast ved idealene fra DDR-tiden, selv etter at denne verdenen har blitt "snudd på hodet", må kunne leses ut fra deres sosiale bakgrunn, dvs. oppvekst i embetsstands- eller nomenklaturfamilier. Deres kulturelle kapital gav best uttelling under DDR-regimet, men har minst verdi i den samfunnsform de nå går inn i. Bourdieu understreker også at disposisjonen til en bestemt habitus alltid oppstår innenfor og i forhold til et spesielt felt. Derfor kan de samme praksiser få motsatt betydning og verdi i andre felt eller ved endrede tilstander (P. Bourdieu, 1987 s. 164). Sosialistenes status har skiftet fra å

---

⁶ En "kultur for folket" som rådende ideologi ble også praktisert, om enn innskrenket på grunn av sensur.

være samfunnets fortropp, til å bli en forfulgt gruppe med liten aksept blant befolkningen for øvrig. De har imidlertid en formell kompetanse, en kulturell kapital, som gjør at de kunne ha gjort karriere i det nye systemet om de hadde ønsket det. Grunnen til at de blir til en stigmatisert utgruppe i det nye samfunnet, er at de holder på de verdiene de lærte å leve etter i DDR. Det kulturelle etterslepet, eller den tidligere habitusformen, virker hemmende for en tilpasning til de endrede samfunnsrealitetene. Her gjør hystereseffekten, som beskrevet i kapittel 1, seg gjeldende.

4.6.2 Den profesjonaliserte middelstand (intelligentsiaen)

Ansatte innenfor vitenskapelige institusjoner og universiteter, måtte også i kraft av sin stilling være ideologitro. Men spesielt de som jobbet innenfor samfunnsvitenskapene og tilsluttende disipliner, støtte stadig på så rigide barrierer i sitt arbeid, at en viss grad av kritisk sans og frustrasjon over den politiske styring ofte ble en naturlig følge. Dette har jeg også observert hos den gruppen som her blir kalt anarkistene.

Disse ungdommene har overveiende foreldre med akademisk bakgrunn. De var kritiske og egenrådige i skolen, og noen av dem ble av den grunn truet om utkastelse. En norm som var gitt dem gjennom oppdragelsen var at de skulle tenke selv og være selvstendige. De hadde en kulturell kapital som hadde liten omsetningsverdi i DDR, men som etter Murens fall blir den kapitalformen som kan gi best uttelling. Det er derfor nettopp denne ikke-dominerte fraksjonen av de intellektuelle, som lettest klarer å omstille seg i overgangen til det kapitalistiske samfunn. Anarkistene er kritiske til det nye felles-Tyskland, på samme vis som de før var kritiske til autoritær DDR-politikk. De har en etos som gir bedre grunnlag for å takle samfunnsendringer enn sosialistungdommene, fordi de til enhver tid definerer seg autonome i forhold til det rådende maktapparat.

4.6.3 Arbeiderstanden

Arbeiderne kommer dårligst ut, selv om de i kraft av å være arbeidere ble ilagt stor symbolverdi i DDR. Arbeidssituasjonen for fagarbeidere var ensformig og fysisk og psykisk nedbrytende. Utviklingen av motkulturer eller arbeiderkollektiver ble arbeidernes svar på systemets harde krav i DDR, like mye som vi har sett det i Vest-Europa. Det å bli kalt samfunnets fortropp har sannsynligvis

blitt oppfattet mer som en provokasjon enn en realitet blant industriarbeidere. Valgresultatene etter murens fall viser også at det er i de mest industridominerte områdene, at konservative partier fikk flest stemmer. Det ser ut til at det nettopp er fagarbeiderne som utviklet det sterkeste hatet mot kommunismen.

Arbeidere skulle i DDR prioriteres ved opptak til videregående utdanning. Likevel er det symptomatisk at de ungdommene som i undersøkelsen kom fra arbeiderfamilier, også selv har valgt arbeideryrker. De vektlegger maskuline verdier som tøffhet, mot og hardhet gjerne knyttet til aktiviteter som slåssing, spill og arbeid. Jobben utføres pålitelig, og de fortolker sine verdier som de "ekte tyske verdier", orden, flid og aggressivitet. I DDR-tiden var de statsfiender. Også i den nye samfunnssituasjonen er de "opprørere". De vender sin aggresjon mot utlendinger og venstrevridde. De er pålitelige arbeidere som før, men hører med til samfunnets minst privilegerte.

Den symbolske kapitalen som er gitt disse ungdommene gjennom foreldrehjemmet, hadde lavest verdi både i det samfunnet de vokste opp i og i det samfunnet som nå er i emning. I begge samfunnsformene kommer de lavest på rangstigen, og deres måte å takle sin vanskelige stilling gjør at de kommer i konflikt med samfunnsautoritetene.

4.7 Oppsummering

Vi har nå i store sprang vendt fra Durkheims idealsamfunn, via Webers syn på byråkratiet, til DDRs sosialstruktur og dennes innvirkning på ungdom fra tre ulike sosialgrupper. Hovedpoenget har vært å gi en skisse av DDRs sosialstruktur, og visse kjennetegn ved de tre stendene som er aktuelle for undersøkelsen. I tillegg var meningen å vise at på tross av små økonomiske forskjeller i DDR, så var kulturelle forskjeller mellom samfunnslagene likevel viktige.

5. DEN NYE UNGDOMSGENERASJONEN

Tema for avhandlingen er ungdoms reaksjoner når samfunnet går fra struktur til kaos. DDR blir i denne sammenhengen forstått som et postfigurativt samfunn, der alle deler av samfunnslivet var innordnet etter mønster av en overordnet ideologi, ivaretatt av "de eldstes råd". Margaret Mead har beskrevet dette som prinsipp for ulike stammesamfunn, men det samme holder for DDR. "De eldstes råd" i DDR besto av kommunister som satt i fangenskap under annen verdenskrig, og som ut over i 80-årene i økende grad var gamle og virkelighetsfjerne. Makteliten i DDR var den siste generasjonen som bar med seg over- og underordningskategorier fra krigens dager, da de selv satt i konsentrasjonsleire. DDRs undergang kan tolkes som at denne generasjonen nå dør ut. De ledende var blitt for gamle og ufleksible, og de unge for utålmodige og misfornøyde. Utsagn fra både Stasi-sjef Mielke og president Honecker i denne tiden, viser hvor lite de egentlig forsto av det som var i ferd med å skje.

Når samfunn bryter sammen etter en revolusjon, oppstår en tid da den gamle lærdom er verdiløs. En slik tid får ofte preg av å være det Margaret Mead kaller et prefigurativt samfunn (M. Mead, 1971), der de unge "tar igjen" de eldre. De fanger tidligere opp nye strømninger og klarer å tilpasse seg. En prefigurativ kultur kan oppstå i tiden rett etter at en postfigurativ kultur har brutt sammen. Det ble de yngre generasjoner i DDR, som knuste den uforstyrrelige likevekts-tankegangen til de eldre. Det tok altså 40 år fra verdenskrigens slutt, til den første frie ungdomsgenerasjonen vokste opp. Visstnok var årsaken til at Moses vandret med de trellbundne jøder i ørkenen i 40 år, også at dette er tiden det tar for at en ny generasjon skal vokse opp. På denne måten fikk Israel sin første generasjon av frie jøder. Kanskje er førti år det magiske tallet for generasjonsfornyelse.

Ortega y Gasset kaller perioder hvor de påfølgende generasjoner fullkomment følger i de forgangnes fotspor, for akkumulative perioder, mens tider hvor med en dyp kløft mellom generasjonene, kaller han for krigerske perioder (O. Gasset, 1937). I det første tilfellet forholder de unge seg solidariske til de gamle og underordner seg dem, mens i det siste tilfellet gjelder det ikke lenger å bevare og forøke, men i stedet å rive ned og bygge opp nytt. De gamle skyves unna av de yngre. Det er ynglingenes tid, og en slik tid var det i 1989-1990 i den østlige delen av Tyskland. Før analysen av denne skal vi gå litt bakover i tid, for å se nærmere på den historiske bakgrunnen for den nye ungdomsgenerasjonen.

5.1 Historisk bakgrunn: 80-årenes begivenheter¹

Da Erich Honecker overtok ministerposten etter Walter Ulbricht i 1971, ble en ny æra i DDRs historie innledet. Tiltredelsen ble møtt med velvilje og forhåpning, for Honeckers forgjenger Walter Ulbricht hadde ikke særlig tilslutning i befolkningen. Honecker hadde mye av det som Ulbricht manglet; karisma, folkelighet og veltalenhet. Honecker var alltid vennlig, og han kom folk i møte uten å beskytte seg bak formelle gester. Med Honecker kom velferdspolitikken på dagsorden. Mens Ulbrichts motto hadde vært "som du arbeider i dag skal du høste i morgern", ble Honeckers budskap "sosial sikkerhet" for alle. Den nye politikken ble betegnet som en "enhet av sosial og økonomisk politikk".

Målet var å øke den materielle og kulturelle levestandarden på grunnlag av vekst i sosialistisk produksjon og arbeiderproduktivitet. Det var dette som utgjorde den proklamerte enheten mellom sosial og økonomisk politikk. Sosialpolitikken skulle utviske de fundamentale forskjellene mellom by og land, mellom intellektuelt og fysisk arbeid og mellom ulike sosialgrupper. Målet var å frembringe en sosialistisk levemåte og personlighetstype, øke livskvaliteten, forbedre arbeidsbetingelsene og heve levestandarden.

Spesielt radikale var Honeckers endringer i familiepolitikken. Det synkende fødselstallet siden 1965 truet stabiliteten i arbeidskraften, som jo allerede var lav. Mange kvinner hadde tidligere flyktet til Ungarn og Polen for å få abort, men i 1972 ble det lovfestet at kvinner kunne få gratis svangerskapsavbrudd. Denne loven ble den mest omstridte i DDRs historie, og den var også en varm potet under gjenforeningsprosessen. For likevel å gjøre det attraktivt å føde, ble det innført "babyår". Barnehagetilbudet ble utvidet og barnefamilier ble prioritert ved utdeling av bolig. Politikken viste resultater i befolkningsveksten, og i begynnelsen av 80-årene ble det en beskjedne babyboom.

Det håpet som Honeckers politikk frembrakte, ble etterhvert svekket da det viste seg at livet til den jevne borger ikke ble nevneverdig forandret. Nedgangen i verdensøkonomien gjorde seg også gjeldende i DDR, og i stedet for å trappe ned produksjonutgifter, ble det lagt vekt på å følge opp konkurransen med Vesten. Dette førte til overdådige investeringer i roboter, mikroteknologi, computere og annet som ikke kom folk flest til gode. På en del områder ble det også mer ufritt enn det hadde vært tidligere, stikk i strid med hva Honecker offentlig hadde gitt inntrykk av.

Honecker var blant annet den første presidenten som poengterte at kunst

---

¹ Fremstillingen er for det meste basert på D. Staritz (1985), M. Dennis (1988) og TAZ (1991).

ikke skulle hindres av tabuer, og mange forfattere ble modigere i å gi ærlige hverdagsskildringer fra livet i DDR. Myndighetenes reaksjon på dette var likevel forfølgelse, bl.a. ble flere sparket ut av den stadig mer rigide forfatterforeningen og mange ble plaget av krav om betydelige endringer av manus. En del kunstnere ble etter langvarig Stasiforfølgelse tvunget til å reise ut av DDR. Visesangeren Wolf Biermann fikk ikke lov å vende hjem etter en turné i Vest-Tyskland, der han i følge myndighetene hadde omtalt DDR i kritiske ordelag. Også deler av intelligentsiaen, som hadde håpet på åpnere betingelser for forskning, opplevde å møte rigide barrierer hver gang de produserte materiale som ikke fremstilte DDR i et heldig lys.

Krisen gjorde spaltningen mellom den offetlige og private sfære dypere, og 80-årene ble preget av en utstrakt privatisering. Færre ungdommer enn tidligere var villige til å delta i FDJs arrangementer, og det meste delen av fritiden ble tilbragt i hjemmene. Makthaverne fikk mindre kontroll over ungdom fordi ungdomskulturen ble mer usynlig for offentligheten.

80-årene var, også i DDR, tiåret da bevisstheten om globale problemer økte. Unge intellektuelle begynte å engasjere seg i forhold til temaer som atomkrig, tredjeverdensproblematikk, natur og miljø. I løpet av dette tiåret dukket det opp flere alternative bevegelser, som for eksempel kvinnegrupper og fredsaktivister.

Det innenrikspolitiske klimaet ble kraftig tilspisset etter Honeckers besøk i Bonn i 1985. Besøket vakte store forhåpninger om liberalisering i DDR og en tilnærming mellom de to tyske statene, men forhåningene ble ikke innfridd. Gorbatsjov introduserte sin Perestrojka i 1985 og Polen, Ungarn og Tsjekkoslovakia fulgte opp med mykere politikk. I 1986 besøkte Gorbatsjov DDR, men også dette besøket skapte forventninger som ikke ble innfridd. I DDR fortsatte den politiske styring som om det ikke var noen problemer med videreutviklingen av kommunismen.

Misnøyen med den statlige politikken fikk offentlige utbrudd ved en rekke anledninger i løpet av 80-årene. I 1987 ble det arrangert rockekonsert ved Riksdagsbygningen, på vestsiden av Berlin-muren. Tusenvis av østtysk ungdom hadde møtt opp, for selv om de ikke kunne se, så kunne de høre. For første gang kom det til masseopptøyer mot Muren. Opptøyene ble slått hardt ned av Stats-sikkerhetsvakter og politi. I januar 1988 forsøkte over 100 personer uanmeldt og med egne paroler, å slutte seg til den årlige kampdemonstrasjonen til ære for Karl Liebknecht og Rosa Luxembourg. De 100 hørte til et borgerinitiativ som ble dannet i Øst-Berlin i 1987, og kalte seg "initiativ for borgerrettigheter i DDR".

Deres parole var et sitat fra Rosa Luxembourg: *"Frihet er frihet for dem som tenker annerledes"*. Motdemonstrasjon ble slått hardt ned av politi og stats-sikkerhetsvakter. Denne dagen ble også regisøren Freya Klier og musikeren Stephan Kraftzyk arrestert. November samme år ble det sovjetiske magasinet Sputnik samt fem sovjetiske filmer forbudt i DDR, og dette opprørte ungdom. Ett år etterpå ble samme demonstrasjon gjentatt, og fra denne datoen går det en rød tråd frem til de første massedemonstrasjonene.

Flertallet av befolkningen deltok ikke i demonstrasjoner før november 1989. Likevel var den stigende misnøyen merkbar. Den jevne borger reagerte med tilbaketrekkelse og stille protest. Det statlige ungdomsforskningsinstituttets meningsmålinger viste en markant nedgang i identifikasjonen med sosialistiske verdier, og mer konkret med ungdomsorganisasjon, parti og den politiske maktutøvelsen i DDR. Samtidig var følelsen av tilhørighet til DDR stabil. Det oppsto en konfliktfylt identitet, som nok er en av de viktigste grunnene til at folket vendte sin egen stat ryggen. Mellom 1985 og 1989 vokste perspektiv-løsheten så sterkt, at utviklingen sommeren 1989 med masseflukt over den ungarske grensen egentlig ikke kom som noen overraskelse. Mange gjennomgikk i denne tiden en dyp eksistensiell krise, preget av svinnende tro på den staten de levde under. Sputnikforbudet i 1988, SED-ledelsens stilling til sommermassakeren i Peking og reaksjonen på utreisebølgen sommeren 1989, var faktorer som var med på å utvikle en ladet stemning i befolkningen.

Like før oktober-revolusjonen nådde den politisk krisen et høydepunkt. Makthaverne klarte ikke å bedømme prosessene som foregikk, og initiativ-tagerne til Nytt Forum var de første som tok sjansen på å artikulere en offentlig politisk protest. Samme dag ble DDRs 40-års dag 7. oktober feiret med brask og bram, og Honecker erklærte at sosialismen skulle bygges opp videre med slag-ordet *"Alltid frem, aldri tilbake"*. Da massedemonstrasjonene tok til, beordret Honecker en militær motaksjon, og panservogner ble plassert langs alle ferdselsårer inn mot bykjernene i Berlin, Dresden og Leipzig. En intern strid innad i politibyrået gjorde at Honecker ble avsatt, og en massakre ble unngått. Likevel er betegnelsen *"fredelig revolusjon"* til dels misvisende, fordi det flere steder kom til sammenstøt. Etter 7. oktober gikk utviklingen raskt. Antall demonstranter og demonstrasjoner gjorde de ledende politikere handlings-lammet. Natt til 10. november måtte politikerne gi tapt. Muren ble åpnet, og en ny regjering avløste den gamle. I 1990 ble det første frie valg avholdt 18. mars, valutaunionen kom 1. juli og Tyskland ble gjenforenet 3. oktober.

5.2 Samfunnskrisen og ungdommens reaksjoner

80-årenes krise var på mange måter mer pregende for ungdom enn for foreldre-generasjonen. Først og fremst skyldtes dette at ungdom i motsetning til deres foreldre ikke hadde noen erfaring med samfunnsmessige kriser, samt at de ikke hadde samme materielle sikkerhet. Foreldregenerasjonen utviklet sin generasjonsbevissthet på bakgrunn av Vietnam-krigen, Hallsteindoktrinen og atomopprustningen. Utopitapet skjedde for foreldregenerasjonen i takt med egne livsfasevekslinger, mens den nye generasjonen har gjennomlevd voldsomme endringer allerede i løpet av ungdomstiden. DDR-forskeren Günter Lange nevner en del konsekvenser av oppvekst i 80-årene (G. Lange, 1990):

a) *Spaltet virkelighetsforståelse*

Politiske og sosiale prosesser ble stadig mindre forståelige for ungdom. Deres hverdags erfaringer sto i skarp kontrast til de bilder av DDR-utviklingen som ble formidlet i skolen, DDR-mediene eller FDJ-forsamlingen. Vestlig radio og TV gav det helt motsatte bildet. Den motstridende informasjonen bevirket at mange unge mennesker ble handlingslammet.

b) *Innskrenkning av det sosiale handlingsfelt*

Østtysk ungdom har blitt oppdratt til disiplin og sosial kontroll. De har fått lite rom for kreativitet, sosial eksperimentering og identitetsarbeid. Enkelte utviklet evnen til å utfolde seg kreativt privat, men flertallet forble konforme. Følelsen av å være sperret inne, ble dominerende spesielt hos den yngre generasjonen.

c) *Tap av sosial kompetanse*

Østtysk ungdom har i liten grad den sosiale kompetansen, som kreves i en åpen politisk kultur. De har vokset opp med ensidig, ideologisert undervisning og et begrenset sosialt handlingsfelt. Ungdom har generelt liten tillit til politiske organisasjoner og partier.

Oppsummerende kan vi si at flesteparten av DDR-ungdommen mot slutten av 80-årene befant seg i en identitets- og orienteringskrise. Det var også generelt et høyt nivå av sosialt stress i skolen, fritiden og i familien. Ungdoms reaksjon på krisen fikk form av ulike varianter av "avhopping" fra samfunnet, fra politisk apati til politisk ekstremisme og fra likegyldighet til utreise. Günter Lange har beskrevet fire typiske reaksjonsmønstre. Begrepsbruken er preget av DDR-vokabular med tunge fremmedord og inndeling i normal (=konform) og ikke-normal livsstil. Jeg har valgt å beholde begrepene som de er, for å vise samtidig

vanlige ungdomskategoriseringer fra DDR-tiden:

* Flertallet av ungdommen mistet troen på sosialistiske verdier. Politisk engasjement ble erstattet av *hedonistiske og privatistiske orienteringer*. Følgen av å vokse opp under krisen var også en total desillusjonert overfor sosiale idealer og samfunnsutopier. Dette utopitapet er en av de karakteristiske trekkene ved identifikasjons- og orienteringskrisen hos ungdom i DDR. Anarkistene i denne avhandlingen, hører bare delvis til under denne rubrikken. De har beholdt sitt engasjement, men har samtidig en "hedonistisk" livsstil.

* En liten del av ungdommen distanserte seg fra DDR-samfunnet ved å innta en *"anti-normal" og provoserende livsstil*. Dette gjaldt spesielt punkere, skinheads og grufties. Skinheadsens høyreekstremistiske orientering var også en protest mot DDRs pseudososialisme. Nasjonalistene i avhandlingen lar seg plassere i denne rubrikken. Subkulturene hadde et sympatipotensiale hos ungdom i foregående gruppe.

* En motsetning til disse to reaksjonsformene var den aktive politiske protesten blant *unge studenter og akademikere som ønsket å omforme SED-sosialismen fra venstre*, og hadde Gorbatsjov som ledestjerne.

* I den evangeliske kirken samledes både *engasjerte kristne og ikke-religiøse ungdom, som engasjerte seg for naturvern, menneskerettighetsarbeid og kvinnesak*. De dannet en tallmessig liten andel av befolkningen, men var likevel en iøyenfallende og ganske plagsom opposisjon. Istedenfor å tape sin utopi, ønsket de en tredje vei, et alternativ til markedsøkonomi og pseudo-sosialisme.

Den gruppen som jeg har kalt sosialistene, lar seg ikke plassere i disse "avhopper"-kategoriene. De oppførte seg slik DDR-makthaverne ønsket, og de oppfattet seg selv som moralsk høyverdige.

5.3 Tilpasningsstrategiene

Ett år etter revolusjonen ble feltarbeidet for denne studien foretatt. Da var samfunnet i total oppløsning, og ungdom reagerte til dels svært ulikt på den anomiske tilstanden. Felles for de fleste var en uvisshet i hvordan de skulle forstå og forholde seg til endringene. Uvissheten var i stor grad et resultat av at revolusjonen snudde alle tidligere verdier på hodet, men også av ungdoms manglende kompetanse i å skille klart mellom sant og usant, sette kritisk spørsmålstegn ved politiske programmer og å gi egne erfaringer med samfunnets

praksis nok verdi, i bedømmelsen av samtidens og fremtidens problemer. Evnen til egenrefleksjon ble regelrett nedtonet i DDR-skolen.

I løpet av høst-månedene i 1989 ble den overstrukturerte samfunnsformasjonen brutt opp, og den første euforien ble raskt avløst av usikkerhet og frustrasjon. Hver dag brakte nye spørsmål som krevde løsning.

Omstillingen hadde for unge DDR-borgere to viktige dimensjoner: For det første *den formelle omstilling*. Ungdom måtte sette seg inn i de endrede betingelsene for samfunnsliv, som tysk gjenforening har brakt med seg. Tidligere trengte DDR-borgerne ikke fylle ut et skjema selv, nå måtte de selv finne ut av mangfoldet av konsumgoder, skatteregler, forsikringstilbud og jobbsøkningsstrategier. I DDR var det oftest bare en strategi å følge, og således var det et trygt, om enn umyndiggjørende samfunn.

Samtidig og nært forbundet med den formelle tilpasningen kom en *omstilling til endrede sosiale samværsformer*. Den kollektive DDR-mentaliteten ble gradvis erstattet av aggressiv individualisme. Samfunnsomveltningen frembrakte en anomisk samfunnstilstand, der det ikke lenger eksisterte noen faste normer for rett atferd. Dette skapte stor usikkerhet og fremtidsangst. Slik Durkheim anvendte anomibegrepet (E. Durkheim, 1991), betegnet det en uønskelig tilstand der aspirasjoner og behov er preget av uendelighet, og det utvikles en higen etter stadig mer. Durkheims beskrivelse synes treffende for den nye samfunnstilstanden i Øst-Tyskland. Fremtiden er preget av usikkerhet og uforutsigbarhet, og det finnes ikke lenger klart definerte normer for rett atferd. Men den udefinerbare fremtiden bærer i seg et kreativt utviklingspotensiale. Unge østtyskere må tilegne seg nye kompetanser for å overleve i det markedsstyrte samfunnet som er i ferd med å utvikles. De unge blir ikke i samme grad som deres foreldre fanget av anomiens skremser, men i stedet prøver de ut dens muligheter. Deres fordel er at de kan gå opp fremtiden selv, uten innblanding av alle de myndere som var involvert i DDR-tiden.

Ungdommens tilpasning er en kreativ sekundær prosess. Begrepet er brukt i en lignende forstand av Erving Goffman (E. Goffman, 1967). Med sekundær tilpasning menes de handlingsmønstre som innebærer bruk av ikke-autoriserte midler eller er rettet mot ikke-autoriserte mål. Den primære tilpasning består i å konformt gjøre de foreskrevne mål til sine, og benytte seg av de foreskrevne midler for å nå målene. *Sekundær tilpasning*-begrepet ligger nært opptil Mertons anomibegrep. I denne avhandlingen benyttes imidlertid anomibegrepet i den opprinnelige betydning det fikk gjennom Durkheims tenkning. Tilpasnings-

begrepet viser her til ungdoms evne til å fortolke og mestre samfunnets struktur og endring. Begrepet brukes med andre ord for å betegne en mer allmenn prosess enn den mer kriminologiske, som Goffman, Merton, Bloch & Niederhoffer m.fl. har fokusert på (R. Hauge, 1968). Ungdoms tilpasningsstrategier sammenfaller dels med de voksnes tilpasning, men er overveiende avvikende fra denne, fordi ungdom i stor grad fortolker det som skjer sammen med jevnaldrende.

På samme tid som østtysk ungdom, i likhet med ungdom flest, skal utvikle seg en egen identitet, må de finne ut av de endrede politiske og nasjonale realiteter som den tyske gjenforeningen brakte med seg. Avhandlingens tre ungdomsgrupper representerer ulike tilpasningsstrategier i forhold til samtidsproblematikken. Den første gruppen prøver å skjerme seg fra samfunnsendringene ved å holde fast på sin fortid. Den andre gruppen prøver ut mulighetene som samfunnsendringene byr, men skjermer seg samtidig ved å bygge opp sitt liv på siden av samfunnet. Den tredje gruppen gjør opprør mot den næreste fortiden og skaper seg en egen imaginær fortid.

I neste kapittel skal jeg ta for meg ulike aspekter ved de tre byene som disse gruppene kom fra. Deretter følger en grundigere presentasjon av de tre gruppene, før selve den empiriske og analytiske delen av avhandlingen.

6. REGIONALKULTUR I DDR: TRE BYER

Kulturelle skillelinjer i det tidligere DDR fulgte ikke bare klasseforskjellene, det var også store forskjeller i kultur mellom ulike geografiske områder. Disse forskjellene har overlevd ulike regimer i tysk historie, og enkelte av de geografiske distinksjonene har sin opprinnelse fra tiden før samlingen av de tyske småstatene, under Bismarck i 1871. Størstedelen av det som ble kalt DDR, utgjør det tidligere prøyssiske keiserdømme, som i sin tid strakk seg inn i Polen og nordlige deler av Vest-Tyskland og Danmark. Den sydlige delen av DDR besto i tiden før Bismarck av en rekke små fyrsteheredømmer. Motsetningen mellom Sachsen og det tidligere Prøyssen er fortsatt tilstede i folks bevissthet, og ungdommene jeg intervjuet hadde klare formeningene om de geografiske distinksjonene.

Klassedistinksjoner og regionale distinksjoner er imidlertid avhengige av hverandre. Anthony Giddens har påpekt hvordan klasser har en tendens til å konsentreres regionalt (A. Giddens, 1979). Han viser til forskjellene mellom nord og syd i England som uttrykk for at avleiringen av forskjellige klassekulturer over tid. Den østlige del av Tyskland har likeledes helt siden industrialiseringen vært preget av regionale klasseforskjeller, hvor arbeiderklassen har vært konsentrert i Sachsens industribyer, mens nord har vært bøndernes område. Berlin har vært den imperialistiske hovedstat med konsentrasjon av funksjonærer og maktapparat. I DDR-tiden fikk den regionale klasseinndelingen visse særtrekk, med en forsterkning først og fremst av Berlin som funksjonærstandens hovedtilholdssted. Skillet mellom bøndernes nord og arbeidernes sør har i stor grad blitt opprettholdt.

Slike skillelinjer er vesentlige for å forstå forskjeller mellom de tre ungdomsgruppene jeg har studert. Som bakgrunn for fortolkning i senere kapitler, skal jeg nå presentere de tre byene hvor ungdommene kom fra. Først blir det en presentasjon av "den røde by Berlin", den statslojale funksjonærstand og nomenklaturet, som bakgrunn for presentasjonen av sosialistgruppen. Så kommer en presentasjon av "heltebyen Leipzig", akademikerstanden og anarkistgruppen. Til slutt kommer en presentasjon av Weimar, byen med langvarige kulturelle så vel som fremmedfiendtlige tradisjoner, som bakgrunn for forståelsen av nasjonalistgruppen.

6.1 "Den røde by Berlin", statsapparatets hovedkvarter

Berlin har, i likhet med Wien, hatt stempelet som "den røde by". Dette har ulike dimensjoner. Tradisjonelt var Berlin hovedstaden i det prøyssiske keiserdømme. Byen var en imperialistisk hovedstad av gigantformat, med storhetssymboler som Sanssouci-slottet i Potsdam og byporten Brandenburger Tor i overgangen mellom Øst- og Vest-Berlin. Berlin har gjennom Tysklands historie, fra samlingen under Bismarck i 1871, vært hovedkvarter for regjering og andre maktsentra.

På den ene side har altså Berlin hatt status som en imperialistisk stormaktsby. På den annen side har Berlin gitt grobunn for progressive og avantgardistiske tankestrømmer. Mange av arbeiderbevegelsens store fedre studerte eller underviste ved Humboldt-universitetet i den østlige del av byen, deriblant Hegel, Karl Marx, Friedrich Engels, Karl Liebknecht og Illich Lenin. Humboldt var DDRs nest største universitet, det største var i Leipzig.

Kommunismen har til ulike tider hatt stor oppslutning i Berlin. I 1929 utpekte Berlin seg som den rødeste byen ved Landtags-valget. Kommunistpartiet fikk 24,6% av stemmene i Berlin, mens det i Sachsen fikk 13,8% og i Thüringen fikk det 10,4%. Størst oppslutning i alle tre Länder hadde likevel SPD (sosialdemokratene). Nazistene (NSDAP) hadde sterkere tilslutning i både Sachsen (14,4%) og Thüringen (11,3%) enn de hadde i Berlin (5,8%), (*Spiegel Spezial*, 1991).

Etter Tysklands deling ble Vest-Berlin en smeltedigel for intellektuelle og kunstnere. Ungdom trengte ikke avtjene verneplikt hvis de var bosatt i Vest-Berlin. Kontrasten mellom øst og vest gjorde forsterket følelsen av å være i en spesiell by. Vestberlinerne var innesperret med mur rundt hele byen, som en øy i et østtysk landskap.

Også i Øst-Berlin var det grobunn for progressive tankestrømmer og undergrunnskunst. Bertholt Brecht har preget byens teaterhistorie både før og etter annen verdenskrig med sin episke og samfunnskritiske stil. Selv om han var troende kommunist, fikk han problemer i løpet av DDR-tiden, fordi han var for direkte i sine beskrivelser. I dagboken sin skrev han: "Es ist eine tolle Stadt, eine graue Stadt, ich trolle mich so durch, esse Bratwurst, bin allein", (gjengitt i et teaterprogram for Tolvskillingsoperaen ved Theater des Westens, mai 1990). Den ensomme by, den gråe by. Her kan man være en av mengden, gjemme seg bort.

Det "røde" i Øst-Berlin var i DDR-tiden også knyttet til samlingen av alle

parti- og maktapparater i Berlin, deriblant det enorme hovedkvarteret for stats-sikkerhetstjenesten. Berlin var med andre ord de ledende funksjonærers by. Problematiske politikere ble forflyttet til andre byer¹.

Det var derfor svært naturlig å studere ungdommer med fortsatt sterk tilknytning til ungdomsbevegelsen i Berlin. Disse ungdommene viste en utpreget uvilje mot å utforske Vest-Berlin etter murens fall. Det samme gjaldt ungdom fra andre typer miljøer som jeg snakket med i Berlin. Avgrensningen mot den konsumorienterte liv i Vest-Berlin kan leses som en slik rød orientering. Ved det første frie valget i mars 1990 fikk det nye kommunistpartiet PDS 23,6% av stemmene i Øst-Berlin, mens tilsvarende oppslutning i Sachsen (Leipzig) og Thüringen (Weimar) var 9,0% og 8,3%. Kun 6,4% stemte på CDU i Berlin, mot 49,5% i Sachsen og 45,2% i Thüringen.

Det er i denne sammenheng også verd å merke seg at det var i Leipzig at demonstrasjonene startet i utgangspunktet, og det var her oppslutningen om reformene var sterkest. Borgerbevegelsen Bündnis 90 fikk 5,9% av stemmene i Sachsen, mens de i Berlin kun fikk 3,3% (Spiegel Spezial nr. 1 1991). I Berlin var opposisjonen mer sekterisk knyttet til de forskjelligartede grupperingene med tilholdssted i Zionskirken og Getsemanekirken.

Prenzlauer Berg er et gammelt arbeiderkvarter i Øst-Berlin. I de falleferdige husene, de små kaféene og handelsgatene Prenzlauer og Schönhauser Allée, vanker husokkupanter, kunstnere og arbeidere. En parallell til hjemlige trakter kan være Torshovmiljøet i Oslo, med blanding av tradisjonell arbeiderkultur og unge akademikere med sans for lokalmiljøets vennskapelige åpenhet. I Prenzlauer Berg lå bygningen til kretsledelsen for ungdomsorganisasjonen FDJ. Det er i denne bygningen sosialistungdommene holder til. De er barn av tidligere funksjonærer innenfor hæren og partiet. De er bærere av en tradisjon som er rød, men som på samme tid er maktelitens tradisjoner. En av de fascistiske ungdommene jeg intervjuet sa dette om berlinerne: "I det hele tatt prøysserne, de tror jo at de er storguder, akkurat som berlinerne i dag".

De østlige Berlinere i 1990 følte seg i likhet med andre x-DDR-borgere som annenrangs vettyskere. Likefullt har de en standhaftighet som er berlinsk stormaktsaktig i deres manglende vilje i å utforske den for dem fremmede delen av byen. Denne mentaliteten var utpreget hos sosialistungdommene som jeg intervjuet.

---

¹ En av dem var Hans Modrow (president en kort tid i DDR etter Vendepunktet) som i utgangspunktet satt i politibyrådet, men ble oppfattet som for kritisk og ble derfor overflyttet til Dresden hvor han ble borgermester.

6.2 Heltenes by Leipzig² - revolusjonens hovedstad

Leipzig har fått kjæleavnet "der Heldenstadt" på grunn av alle de store kunstnere som har søkt tilholdssted der gjennom tidene. Bach var domkantor i Markuskirken, Richard Wagner, Wilhelm Leibniz og Friedrich Nietzsche ble født i byen, grunnleggeren av eksperimentalsykologien, Wilhelm Wundt, hadde sitt laboratorium i Leipzig, for bare å nevne noen av Leipzigs store aner.

Leipzig ligger i området Sachsen. Byen var opprinnelig omkranset av en bymur, og begrenset seg til det som i dag kalles "Innenstadt". Utenfor lå en rekke små landsbyer i en ring om bykjernen. Sachsen besto før Tysklands samling i 1871 av en rekke mindre fyrstedømmer, hvorav Leipzig var et av dem.

Sachsen var preget av handel, og det er en tradisjon som har blitt opprettholdt også i nyere tid. I DDR-tiden var Leipzig Øst-Europas største messeby. Dette var en av flere stoltheter for DDR-identiteten. Leipzig ble således smeltedigelen for sambandet mellom øst og vest, for her kom vesttyske handelsfolk, for å se på østlige produkter og selge egne varer.

Befolkningen i Leipzig ble på den måten stadig konfrontert med rike vesttyskere. De ungdommene jeg ble kjent med uttrykte forakt for disse vestlige "rikingene" som pleide å komme med hard mynt, Mercedes og brautende væremåte. Leipzigs gigantiske togstasjon var også med på å gi byen status som knutepunkt for ferdsel og samband.

Leipzig hadde hele tiden en provinsstatus i forhold til Berlin, på tross av de store messene som ble avholdt der. Det var imidlertid i Leipzig at de første massedemonstrasjonene startet, med 9. oktober som en åpningsdato (med 60-70.000 demonstranter). Denne dagen sto det panserbiler rundt omkring i alle parkene og langs hovedveiene. Stemningen var til de grader spent, og lettelsen stor da alt fikk gå uforstyrret. Gleden bandt folk sammen. Dette var de engstelige, ubevæpende, men disiplinerte folkenes seier over maktapparatet. Den suksessfulle åpningen førte til stor oppslutning om de kommende demonstrasjonene, som raskt fikk en institusjonalisert form og ble til "mandagsdemoene". Leipzigs status økte raskt fra provinshovedstad til revolusjonens hovedstad. Dette at leipzigerne var mer revolusjonære enn Berlinerne lindret den sterke provinsfølelsen som har preget innbyggerne i hele DDR-tiden.

I de første frie valgene viste befolkningen i Leipzig seg å være de sterkeste CDU-velgerne i Øst-Tyskland overhodet. Resultatet viser at opprørsånden hos

---

² Kilder til beskrivelse av Leipzig er foruten egne observasjoner og samtaler med menigmenn også Wielepp, C. (1990).

den jevne mann og kvinne var nært knyttet til behovet for en snarlig forbedring i materiell standard. Det var bundeskansler Helmut Kohl som ga de mest oppløftende løfter om snarlig bedring da han sa "det vil ikke gå noen verre enn før, tvert i mot". Mandagsdemonstrasjonene ble allerede fra desember 1989 dominert av krav om "D-Mark", "gjenforening" og "Tyskland".

En viktig årsak til det store protestpotensialet i Leipzig, var den sterke forurensingen. Leipzig var DDRs viktigste industriby og hovedutvinningsområdet for brunkull lå like utenfor byen. Luften var derfor til de grader forurenset, samtidig var boforhold og levekår generelt langt under standarden i Berlin. Dette gjorde at stemningen i Leipzig overfor den sentralistiske styringen i Berlin var svært tilspisset. Leipzig var den nest største byen i DDR med sine 700.000 innbyggere.

Den utilfredsstillende livssituasjonen ble heller ikke bedret ved messene to ganger i året da innbyggerne ble konfrontert med bedre tilbud i butikkene og et stort oppbud av vestlige journalister som for enkelte ble en viktig utvidelse av egen kunnskap om konsum og informasjon generelt. I tillegg kunne det virke provoserende å se den store velstanden som oste av de vestlige besøkende. Ungdommene jeg intervjuet hadde en egen identitet knyttet til det skitne og forsøplede Leipzig, og hadde ikke mye til overs for det glitrende overflatepreget de så ved sine første besøk i vesttyske byer.

En omfattende spørreundersøkelse fra 1991 viser at kun 5% av studentene følte seg fullkomment vel i Leipzig mot 11% av alle de spurte ungdommene (*Jugend in Leipzig*, 1991). Det er også viktig å merke seg at blant de innbyggerne som i løpet av de siste årene forlot Leipzig var hele 80% under 40 år og 16% var i alderen 18-25 år. Tradisjonelt har sachserne blitt ansett som et reisende folkeferd. Dette fortolkes gjerne ut fra konsentrasjonen av tung industri i dette området. Når det gjelder ulike kriterier å bedømme Leipzig ut i fra er det for studentene i undersøkelsen viktigst at Leipzig er en by for kultur og kunst og en betydelig universitetsby. Likefullt angir over halvparten av studentene at de ikke ønsker å forbli i Leipzig. Den viktigste grunnen blant studenter til å forlate Leipzig er for flertallet (67%) skitten luft, mens for 41% er det manglende arbeidsmuligheter.

Det å ha et interessant arbeid er det viktigste livsmålet for 80% av studentene, mens det å tjene mye penger kun er viktig for 11%. Kun 8% anser det som viktig å være politisk engasjert. 45% av studentene angir at de er villige til å søke arbeid i Vest-Tyskland dersom mulighetene i Leipzig blir for dårlige (65% tilsammen i kategoriene "helt enig" og "litt enig"). Studentenes viktigste ønsker

for endrede betingelser er knyttet til konkrete betingelser for en selv som sunnhet, arbeid, gode venner mer enn ideelle mål som et demokratisk samfunn (på siste plass av 30 ønsker) og andre politiske målsettinger.

Et klart flertall av de spurte studentene angav at de hadde mest sympati for de grønne og alternative politiske retninger, også dette i tråd med de anarkistiske ungdommene jeg har studert. Her er det imidlertid også klare generasjonsforskjeller. Blant ungdom totalt som ble intervjuet, var det enten de grønne / alternative, de sosialdemokratiske eller andre retninger som fikk sympati, mens det partiet som fikk det overveldende flertall av stemmene ved valget i 1990 var det kristelig-demokratiske parti. Sachsen var det området hvor oppslutningen om CDU var sterkest blant alle de fem nye Bundesländer. Kun svært få ungdommer hadde sympati for dette partiet.

6.2 "Goethe og Schillers Weimar", provinsby med konsentrasjonsleir

Befolkningen i Weimar sliter i enda større grad enn leipzigerne med sin provinsstatus. Likefullt er Weimar Goethes og Schillers by. Hertugen i Weimar ønsket å gjøre byen til en av Europas viktigste kulturbyer og sendte bud på Goethe, Schiller og Liszt. Denne fortiden preger byen ennå.

Den indre del av byen er pen og velholdt, til ære for stadig nye strømmer av turister og kongressdeltagere. Weimar har et rikt finkulturtilbud med sitt nasjonalteater, Goethe-bibliotek, musikkhøyskole, slott, engelsk park, konserter, utstillinger og diverse Goethe- og Schiller-museer. For intellektuelle har byen mange muligheter.

Weimar er en av de byer i det tidligere DDR hvor bygninger og minnesmerker er best bevart. Sentrum av byen består av koselige gater og smug med fargerike, lave bygninger. En rekke parker omkranser sentrum. Litt utenfor bykjernen er inntrykket straks litt mer grått. Bygårdene er falleferdige og gamle. Man lurer på hva som skjer på innsiden av veggene.

Utenfor byen ligger Schöndorf drabantby. Her bor de fleste arbeiderfamilie. En tid var det et privilegium å få flytte inn i såkalte "Neubaugebiete" (nybyggerstrøk). Men drabantbyene i DDR har skapt mange av de samme problemene som drabantbyer i Norge; de fostrer sosialklientell.

Weimar er altså en by med et vakkert og velholdt sentrum, mer forfalne bygårder straks utenfor sentrum og en drabantby et godt stykke utenfor bykjernen. I tillegg finnes flere ærverdige treetasjes gårder på den vestlige siden av

sentrum, her var flere av husene i privat eie også under DDR-regimet. Etter hva jeg har hørt, er det for det meste arbeiderfamilier i drabantbyen, mens akademikere, kunstnere og andre bor i de gamle, ærverdige bygårdene.

For ungdom som ikke oppdras til kunstneriske eller intellektuelle interesser, er Weimar en by med svært begrensede utviklingsmuligheter. En lokal kino med dårlig utvalg, noen få kaféer hvorav de i sentrum er mer beregnet på voksne og turister enn ungdommer, 5-6 ungdomsklubber, og det er alt. Antall ungdomsklubber er forsåvidt imponerende for en så liten by, men tilbudet i klubbene er begrenset til bar med alkohol og mineralvann, discotek av dårlig kvalitet to ganger i uka og enkelte spill som flipper og biljard. Hva vi i Norge ville regne som oppbyggelige aktiviteter er totalt fraværende. De ungdommene jeg har observert i den største klubben bruker tiden på å prate, spille på spilleautomatene og drikke. For mer intellektuelt orientert ungdom, derimot, finnes flere vekstmuligheter i Weimar, og dette avspeiles tydelig i en undergrunns-kultur med flerfoldige gallerier skapt for og av ungdom.

I Weimar er det altså et klassesdelt ungdomsliv med en proletær kultur for arbeiderungdom og en intellektuell kultur for middelklasseungdom. Dette tydelig observerbare skillet er tilsvarende for de voksne. På julemarkedet i desember 1990 var det for det meste "den jevne mann og kvinne" som vandret rundt. Mennene hadde gjerne stor mage, bart og myndig væremåte, mens kvinnene ofte hadde permanent, trinne kropp og forkleaktige klær. Mitt inntrykk var at de utstrålte styrke, strenghet og jordnærhet.

Hvis man begir seg inn i miljøet rundt nasjonalteateret i Weimar, et miljø som hovedsakelig er knyttet til to kaféer like ved teateret, finner man en helt annen væremåte, en helt annen kultur. Her møtes de intellektuelle og bohemske akademikere og kunstnere.

Dette skillet gjenspeiler tradisjonelle distinksjoner mellom akademiker-kultur og arbeiderkultur, men Weimar er en by hvor dette skillet blir påfallende. Dette er forståelig ut fra Weimars sterke kulturtradisjoner på den ene siden og triste tilbud for øvrig på den andre siden.

Et annet viktig aspekt ved Weimar er lang høyreekstremistisk orientering i befolkningen. Her har jeg ingen tall som kan bekrefte tendensen, bare allmennt kjente observasjoner blant folk at Weimar utpeker seg i så henseende. Dette er også spesielt ut fra at Buchenwald konsentrasjonsleir ble plassert like utenfor Weimar. Her ble det største antallet jøder myrdet under krigen. En film som i dag vises ved omvisning i Buchenwald, avdekker befolkningens reaksjoner da de ble

tvunget til å gjennomse konsentrasjonsleiren etter krigens slutt. Det er to reaksjoner som er slående. For det første var den jevne reaksjon at "dette visste vi ingenting om". Dette er et betenkelig utsagn i og med at innbyggerne i Weimar måtte ha visst. Ikke minst fordi jernbanestasjonen ligger åpenlyst til i utkanten av sentrum, og hit ble tusenvis av jøder deportert. Stadig nye deportasjoner av utarmede jøder til Weimar og aldri noen *fra*, burde i seg selv få folk til å skjønne en del av hva som foregikk.

For det andre er det slående i hvor liten grad folk virket rystet over det som hadde foregått i Buchenwald. Istedenfor avsky eller skam, som kanskje ville vært naturlige eller forventede reaksjoner, var det svært mange som var likegyldige, og endog mange som samlet seg benrester og hodeskaller som suvenirer. Det er klart at krigen virket svært destruktivt på synet på enkeltmenneskers skjebne overhodet, men en så utbredt likegyldighet overfor en masseutryddelse av individer kan være vanskelig å fatte. Uansett er denne avstumpede holdningen overfor "utlendingers" menneskeverd viktig å merke seg, for det er ingen grunn til å tro at den plutselig forsvant med oppbygningen av en kommunistisk stat med vekt på folkesolidaritet.

Etter DDRs tilblivelse er Buchenwald-området blitt brukt til å henrette "statsfiender". Også en god del krigsforbrytere ble henrettet der. Dette er et faktum som først etter Murens fall har blitt offentlig kjent, og folk i Weimar bruker det som en anke mot kommunistene: "De myrdet også i fredstid". Noen fascistiske ungdommer har opprettet et minnesmerke for "kommunismens ofre", tyske menn myrdet omkring 1950.

I neste kapittel skal jeg presentere de tre ungdomskulturene som utgjør avhandlingens empiri.

7. UNGDOMSKULTUR I DDR: TRE GRUPPER

7.1 Sosialistene

*Bygg opp, bygg opp, Frie Tyske Ungdommer bygg opp,
for en bedre fremtid retter vi vårt hjemland opp.*

Strofen over er hentet fra en av ungdomsorganisasjonen FJDs vanligste sanger. For sosialistungdommen var dette en viktig sang, med et innhold de gav sin fulle oppslutning til. Sosialistene er en gruppe ungdommer i Berlin, som tidligere hadde ledende posisjoner i ungdomsorganisasjonen FDJ, og som i januar 1990 stiftet Sosialistisk Ungdomsforbund (SUF). I løpet av høsten 1989 søkte sosialistene sammen i lokalene til FDJs kretsledelse i Berlin, der flere av dem hadde verv. Her fortolket de i fellesskap det som skjedde.

Det gamle FDJ-huset ble etter SUFs stiftelse ominnredet. Tidligere var det et offentlig hus med kontorer, resepsjon og kantine. De fleste av sosialistungdommene var innom mer eller mindre regelmessig. I desember ryddet de ut gamle papirer og annet inventar, og omgjorde den byråkratisk pregede bygningen til en kontaktkafé, et kontor og et diskusjonsrom. Lokalet er nå spartansk innredet med respatex-bord, enkle stoler og hvite vegger med politiske plakater.

Kaféen skulle være et sted hvor sosialistisk ungdom kunne treffes. Onsdag var møtedag. I løpet av 1990 dreide diskusjonene seg mye om SUFs fremtid og avhengigheten til FD, og i oktober 1990 gikk flertallet av medlemmene inn for å trekke seg ut av samarbeidet med FDJ. Dette resulterte i at 2-3 av medlemmene ble arbeidsløse, og forbundet måtte klare seg uten økonomisk støtte. Forut for utmeldelsen var det sterke spenninger mellom dem som ønsket en fortsatt tilknytning til FDJ og dem som ikke ønsket det.

Initiativtagerne til SUF møter opp på alle onsdagsmøtene og er drivkrefter bak alle arrangementene i SUFs regi. Hver fredag er kaféen åpen, og da kommer mange yngre medlemmer. De ble kjent på et FDJ-pinsetreff våren 1989, hvor flere av SUF-initiativtagerne var leirledere. Til vanlig er det ingen andre enn lederne som deltar i miljøet.

Den politiske klubben fungerer som et politisk hjem, et bindeledd til fortiden. **Georg** (20):

Før ville man kalt denne gruppen en form for politisk hjem, hvor man følte seg trygg og hvor

man traff folk som tenkte likt som en selv. Det samme kunne jeg kanskje si i dag også, dette er mitt politiske hjem. Her har jeg mine venner, og vi kan gjøre noe sammen, og så er det av og til en foranstaltning, og så har vi forsamlinger hvor vi diskuterer, og sånn kommer man videre på et vis. Og så hender det at vi går på kino sammen. Den faste kjernen som er her lever i prinsippet sammen, vi er her nesten hver dag, og å slutte å være her kunne jeg ikke lenger. Da ville jeg ikke vite hva jeg skulle gjøre, jeg har jo andre venner, men det blir ikke det samme som her.

SUF representerer en slags fortsettelse av det livet ungdommene var vant til i FDJ. Forskjellen fra tidligere er at Sosialistisk Ungdomsforbund er en organisasjon som de styrer selv, og som er i opposisjon til den rådende samfunnspolitikk. De helt overordnede fra huset tidligere var i alderen 25-35 år, og mange av dem er ennå å finne blant pampene i FDJ. De ungdommene som var med å bygge opp SUF etter Vendepunktet er i alderen 17-23 år. I motsetning til FDJ er altså SUF et ungdomsforbund drevet av og for ungdommer.

Sosialistene har foreldre som i overveiende grad var funksjonærer med ledende posisjoner i statsapparatet i DDR, eller som hadde andre yrker hvor høy statslojalitet var påkrevet (for eksempel selgere i utlandet, som Stefans foreldre var).

Ved lokalvalget i 1992, fikk det reformerte kommunistpartiet PDS, en tredjedel av stemmene i Øst-Berlin. Sosialistungdommene er således ikke utypiske for den politiske orienteringen i Øst-Berlin, men mer utypiske for den østtyske befolkningen i sin helhet.

7.2 ANARKISTENE

Die Freideutsche Jugend will aus eigener Bestimmung, vor eigener Verantwortung, mit innerer Wahrhaftigkeit ihr Leben gestalten. Für diese innere Freiheit tritt sie unter allen Umständen geschlossen ein. 1

Denne eden har blitt stående som et symbol for ungdomsbevegelsens frigjørende kraft, opprør mot autoriteter og lengsel mot fellesskap og natur. Anarkistungdommene har mange av de samme idealene.

Foreldrene til anarkistene er akademikere, de fleste med tilknytning til universitetet. En del av ungdommene ble kjent med hverandre på ferieleire for universitetsansattes barn. De gikk også på samme gymnas. Det var et spesialgymnas med språklinje. Anarkistungdommene var enten ikke aktive i FDJ, eller

¹ Fra Gustav Wynekens tale ved Meißnerhøyden 1913: "Fri Tysk Ungdom har på eget initiativ, under eget ansvar og med dyp oppriktighet, besluttet å uavhengig forme sin egne liv. For denne indre frihets sak, er de til enhver tid innstilt på å delta i forenet handling".

de deltok som ledere i kulturgruppen. De kritiserte deler av den offentlige politikk, og det førte til at enkelte av dem ble truet med utkastelse, hvis de ikke ba offentlig om unnskyldning. Etter det trakk anarkistene seg mer tilbake til sitt "underjordiske" privatmiljø. Etter skoletid møttes de i byens konditori, og for øvrig vanket de i ulike kafé- og gallerimiljøer i Leipzig.

Høsten 1989 var guttene i militæret. Ifølge reglene i DDR hadde de måttet avtjene 3 års tjeneste for å kunne studere ved universitetet. Da endringsprosessene kom i gang, utviklet militærvesenet seg ganske raskt til det rene kaos, og fra januar 1990 fikk guttene gå over i sivilteneste. En av dem avtjente sin tjeneste som gallerist i eget galleri. De andre fungerte blant annet som badevakt, pleiemedhjelpere og hjemmeværende hos syk far.

Anarkistungdommene okkuperte i januar 1990 et hus i en falleferdig bydel i Leipzig. Huset ser gudsforlatt ut fra utsiden, de grå murveggene ser ut til å kunne falle sammen hvert øyeblikk. I bakgården er det en diger søppelfylling og flere gamle bilvrak. Ved siden av søppelhaugen står et skjelett av et hus, hvor vinduer, vegger og gulv ikke lenger fins, bare omrisset står igjen. På dette gamle monsteret henger noen fargerike selvlagede stoffplakater. Inni det okkuperte huset har ungdommene innredet sine leiligheter med gamle møbler, egenproduserte plakater, musikkanlegg, hengekøyer og malerier på veggene. I kjelleretasjen, har de åpnet et galleri hvor amatørkunstnere stiller ut gratis.

Før hver utstillingsåpning arrangerer anarkistungdommene selvlagede forestillinger, som de kaller *performance*. Da opptrer de med musikk, diktopplesning og multi-mediashow. Ofte lager de også deler av utstillingen selv. Gallerikveldene har blitt godt kjent i Leipzig, og mange av byens alternative og intellektuelle møter opp. Anarkistungdommen har også fått innpass i kretsene til de voksne kunstnerne, og inviteres sammen med dem til utstillingsåpninger ved mer etablerte gallerier.

Fra høsten 1990 begynte de sine studier. To av dem studerte medisin, tre studerte arabistikk², en jente studerte sosiologi og en annen studerte kulturvitenskap. En var utdannet bokbinder, jobbet midlertidig som pleiemedhjelpere i et aldershjem og hadde som mål å bli skuespiller på heltid.

Alle anarkistungdommene bedriver kulturelle aktiviteter. Micha og Kaj er gallerister og fotografer, Alex skriver avisartikler, alle har spilt eller spiller fortsatt i kammerorkester, symfoniorkester eller synger i kor. Hannes og Mario bruker

---

² Arabistikk; en studieretning som ble tilbudt fra DDR-tiden. Faget inneholder både språkundervisning (først og fremst i arabisk) og kulturundervisning om de arabiske stater.

det meste av sin fritid som amatørskuespillere. Fritiden deres er for øvrig ikke så forandret etter murens fall. De møtes ofte i byens konditori etter endt skole- eller studie-dag, lager middag sammen og om kvelden jobber de enten med sitt galleri eller besøkte en av sine tre faste stamkaféer.

I klesstil ligner de på "alternative", venstreorienterte, intellektuelle ungdom i Norge. De har skapt en egen stil ut gamle avlagte klær, i butikkene i DDR fantes det lite å velge blant. Gruppen består av mange individualister, som gjør hva de selv vil. Derfor er det først og fremst i helgene og på kvelden at vennekretsen er samlet. Da drar de gjerne ut på kafé eller kino.

Politisk definerer de seg som venstreorienterte. Ved valgene i 1990 stemte de på ulike venstreorienterte partier, alt fra det nye kommunistpartiet til borgerbevegelsen, kvinnelisten, det sosialdemokratiske partiet, de Grønne eller Nytt Forum/venstrelisten. I teorien står de for ulike partier, men i praksis er de temmelig enige. De var aktivt kritiske til DDR tidligere og er aktivt kritiske til det nye kapitalistiske samfunnet som vokser fram. De deltok i mandagsdemonstrasjonene frem til desember 1989. Da disse ble mer preget av aggressiv nasjonalistisme, laget anarkistene et par motdemonstrasjoner.

7.3 NASJONALISTENE

Eine herrische, grausame, gewalttätige Jugend will ich.

I DDR var det siden begynnelsen av 80-tallet hyppige aksjoner av høyreekstrem ungdom. Når ungdom tegnet hakekors på vegger eller skrek fascistiske slagord i forbindelse med fotballkamper, var politi og Stasiinformanter straks på pletten og slo ned opptøyene, dekket over skjendelsymbolene og fengslet ungdommene.

Nettopp Hitlers utsagn (sitert over), viser til hvordan en tyrannisk, grusom og voldelig innstilling kan virke kraftfullt og innbydende på individer som forøvrig ville følt seg underlegne. Følelsen av å komme til kort i samfunnet kompenseres ved å hevne seg på individer som er svakere enn en selv.

De ungdommene jeg studerte i Weimar, kom inn i et høyreekstremistisk miljø allerede i 10-12 års alderen. Felles for dem var at de hadde problemer på skolen. De kommer fra tradisjonelle arbeiderfamilier, men opplevde ikke å være privilegert. Det ser ikke ut til at deres foreldre har hatt noe i mot deres fascistiske orientering³. De vokste opp i Weimars drabantby, et område som har vært

³ Selv om jeg ikke med dette vil si at en slik orientering er typisk for arbeiderklassen i sin helhet. Kommer tilbake til dette i avslutningen.

belastet med mye sosiale problemer. Alle jeg intervjuet hadde blitt plassert på ungdomshjem eller i fengsel over kortere og lengre tidsrom. De føler at de har mye å hevne seg på. Arbeiderklassen som privilegert, DDR-borgere i solidaritet med folk fra andre kommunistiske land og DDR som et fedreland var offisielle idealer, men nasjonalistungdommene oppfattet dem som løgner. Deres fascistiske orientering var en måte å angripe staten på det mest ømfintlige punkt, og for dette fikk de sin straff.

Etter Vendepunktet får de rope sine fascistiske slagord uten å bli møtt med sanksjoner. De sluttet opp om massedemonstrasjonene med hovedparolene "ut med utlendinger" og "de røde bort fra makta". Ett år senere opplever de arbeidsløsheten som en overhengende trussel, som de ikke kan verge seg mot.

Disse ungdommene treffes i den største ungdomsklubben i Weimar. Jeg kaller denne gruppen for nasjonalistungdommene fordi de bruker nasjonalistiske symboler. Siden de har Hitler som ideal, kunne jeg også ha kalt dem for fascistungdom eller nynazister, men i og med at de fleste ungdommene i klubben ikke virket spesielt aggressive, valgte jeg en mindre ekstrem betegnelse. Den nasjonalistiske orienteringen var i en viss forstand en motesak i Weimar på denne tiden (desember 1990), men samtidig er den for enkelte av ungdommene også blodig alvor. Det virket ikke som om det var noen stor uenighet mellom foreldrene og deres barn i holdninger overfor innvandrere. Også lederen for ungdomsklubben støttet den samme instillingen. Han hadde vært FDJ-leder, men dette innebar likevel ikke at han hadde noe til overs for DDR-staten.

De 4-5 andre ungdomsklubber i Weimar er også dominert av høyre-ekstremistister. I enkelte klubber har det vært mye slåssing, men det har roet seg ned, for de som lager bråk får ikke komme igjen. Venstreorienterte tør likevel ikke treffes i klubbene. Ungdommer som ut fra sitt utseende oppfattes som "alternative", har opplevd å bli brutalt slått ned på gaten av gjenger med høyreekstrem ungdom⁴.

Når ungdommene møtes sier de "Sieg Heil" og strekker armen oppover og forover. Hitler er det symbolske idealet for disse ungdommene. Ungdommene definerer seg alle som høyre-radikale⁵. Forøvrig varierer det om de kaller seg nynazister, NPD⁶-sympatisanter eller skinheads.

I kapittel 10 trekker jeg opp et skille mellom de harde og de mindre harde

⁴ Se anarkistungdommens beskrivelse av skinheadoverfallet på huset deres i kapittel 8.2.

⁵ Enten *Rechten* eller *Rechtsradikalen*.

⁶ NPD; Nationaldemokratische Partei Deutschlands

innen dette miljøet. De guttene som er uttalt fascister, kler seg i jeans eller militærbukser, militærgrønn bomberjakke med "Tyskland mitt fedreland" på jakkeermet, collegegenser med hette og snørestøvler. De er intenst alvorlige og prater med lav stemme. De mindre harde har jeans, joggesko, kort hår og collegegenser med hette. De fleste av dem er spinkle og slett ikke spesielt maskuline, men klesstilen kompenserer dette noe. Jentenes stil er feminin. Klærne deres har glinsende stoff (Wesperjakker), som er sorte istedenfor militærgrønne. Noen ganske få kler seg akkurat som guttene, enkelte barberer også av seg håret. Jentene er hva vi gjerne kaller "ryper", de er yngre enn guttene og lar seg dominere av dem. Det er guttene som i hovedsak står for det opprørske i denne kulturen.

7.4 Gangen videre

I avhandlingens første del har jeg beskrevet den nye generasjonens felles bakgrunn. I den andre delen skal jeg analysere orienteringer og fortolkninger hos ungdom i de tre gruppene som ble presentert i forrige kapittel. Jeg har ordnet intervjutekstene i tre kapitler. Det første kapitlet tar for seg ungdommenes fortolkninger av sin samfunnsmessige fortid og utviklingen fra 1989-1990. Det neste kapitlet handler om ungdommens opplevelse av det å være tysk, forskjellen mellom DDR-borgere og BRD-borgere, forholdet til tysk historie generelt og fascismen spesielt. I det siste analysekapitlet beskriver jeg den ungdomskulturelle profil i de tre gruppene.

8. FRA SOSIAL SIKKERHET TIL EGENANSVAR

Våre daglige rutiner og vår trygghetsfølelse opprettholdes ved at begivenheter stadig gjentar seg, og på den måten viser at verden er stabil og trygg. Et uventet brudd på hverdagens rutiner kan få dramatiske konsekvenser. Kurt Lewin har beskrevet ulike tilfeller hvor et barns sosiale verden bryter sammen (K. Lewin, 1940), og hvordan barnet da mister troen på omverdenens stabilitet. Barnet ser en verden som har vært stabil hele dets oppvekst, bli brutt opp i løpet av kort tid. En vanlig reaksjon er at viljen til å lage planer for fremtiden forsvinner. En annen viktig følge er at individet lærer mer om seg selv og sine reaksjoner. Individets medmennesker endrer seg også. Variasjoner i holdninger og livsstil blir synlige. Den enkelte får dermed flere muligheter til å finne ut "hva som ikke er meg", det vesentlige spørsmål for definering av egen identitet (A. Giddens, 1991).

En person med en relativt stabil identitet har en følelse av biografisk kontinuitet som hun kan gripe refleksivt og, i større eller mindre grad, kommunisere til andre mennesker. Personen må kontinuerlig integrere hendelser som forekommer i den ytre verden og sortere dem inn i en pågående "historie" om seg selv. For å skjønne hvem vi er, må vi ha et begrep om hvordan vi har blitt til den vi er og hvor vi skal gå videre (ibid. s. 54). Identitetsfølelser er både robuste og skjøre på samme tid. De er skjøre fordi den biografien som individet refleksivt har i bevisstheten, kun er én "historie" blant mange andre mulige historier, som kunne ha blitt fortalt om dets selvutvikling. Identitetsfølelser er robuste fordi de oftest er stabile nok til å tåle spenninger eller overganger i de sosiale omgivelsene som personen beveger seg innenfor (ibid. s. 55).

Dette er et fruktbart perspektiv å se de kommende autobiografiske fortellingene innenfor. Vi skal se hvordan ungdommer i de tre gruppene beskriver fortiden, samfunnsomveltningene 1989-1990 og hvordan de ser veien videre. Beretningene viser hvordan ungdom med ulik bakgrunn reagerer på et samfunnsmessig brudd, avhengig av hvilken samfunnsmessig identitet de hadde tidligere. Ungdommenes beretninger gjør det tydelig hvordan de søker å bevare en kontinuitet i forhold til sin tidligere identitetsfølelse, og hvordan de tilstreber konsonans mellom sin opplevelse av omverdenen og sin selvidentitet. Leon Festinger har utviklet en teori som går ut på at mennesker alltid tilstreber konsonans mellom atferd og holdninger (kognisjoner). Det er imidlertid ikke

sikkert at alle har like stort behov for en slik spenningsfri tilstand, som Festinger vil ha det til. Likefullt er det klart at der hvor omverdenen plutselig ikke tilsvarer et individs vante forestillinger, vil individet måtte reformulere sin oppfatning av seg selv og omgivelsene. Det er spesielt den første ungdomsgruppen som jeg skal beskrive her, som får store identitetsproblemer som følge av bruddet. Sosialistene utgjør den av de tre gruppene jeg har studert, som minst av alle hadde forventet og ønsket et brudd.

Tanken bak kapitlet er altså at DDR-ungdommen i 1989 opplevde et brudd på en strukturert tilværelse, og perioden som fulgte etter bruddet var preget av kaos. Ulik bakgrunn fra DDR-tiden gjør at ungdom i de tre gruppene takler og tolker bruddet på ulikt vis. For å skjønne ulikhetene i orienteringer *etter* Vendepunktet, er ungdommenes beskrivelse av oppveksten i DDR viet en del plass. Beskrivelsen av fortiden blir ordnet etter type institusjoner (skole, ungdomsorganisasjon, familie og DDR generelt). *På hvilken måte er oppveksterfaringer med på å prege orientering etter revolusjonen?*

Ungdommenes fortolkninger av fortid og samfunnsendringer gjenspeiler de identitetsendringer de har gått i gjennom i løpet av det første året etter Vendepunktet. Identitetsendringene er både interessante som gruppeulikheter og som individuelle orienteringsmåter. Lewin mener at evnen til å planlegge for fremtiden bryter sammen, når følelsen av omverdenens stabilitet forsvinner. Dette viste seg også hos de ungdommene jeg intervjuet. Jeg stilte spørsmålet "Hvordan ser livet ditt ut om fem år?". Respondentene svarte stort sett, uavhengig av gruppetilhørighet, at de kunne ha svart på dette spørsmålet før Murens fall, men nå er det umulig å svare på spørsmålet. Derfor spurte jeg hvilke ønsker de hadde for fremtiden, og hva de engstet seg for ved tanke på fremtiden. Det er disse svarene jeg gjengir i kapittelavsnittenes siste del.

8.1. SOSIALISTENE

8.1.1 Fortiden

For sosialistungdommen var fortiden trygg, beskyttet og varm. De representerte med sitt engasjement i ungdomsorganisasjonen og sin idrettsdeltagelse, DDRs idealungdom. De trodde selv på sitt engasjement og på de idealer de ble formidlet gjennom skole og FDJ. Disse ungdommene trakk skillelinjer mellom seg selv, som arbeidet for sosialismens fremme, og andre ungdommer som var politisk apatiske. De selv hadde den rette innstilling, andre ungdommer hadde det ikke.

8.1.1.1 Statslojale foreldre

Sosialistungdommen har foreldre som hadde nær tilknytning til DDRs maktelite. Foreldrene forsterket deres forestilling om DDR som et stabilt og godt samfunn. Når jeg spør sosialistungdommene om deres foreldre, legger de mest vekt på foreldrenes politiske innvirking på dem selv. Frank (18) har foreldre som var ansatt i Statssikkerhetstjenesten (Stasi):

Jeg trodde frem til oktober - november i fjor på SEDs førende rolle, at den var riktig. Noe som er litt spesielt, eller kanskje likevel ikke så spesielt, jeg vet ikke, er at foreldrene mine jobbet i ministeriet for statssikkerhet. Jeg arbeidet også for dette ministeriet. Derfor ser jeg alt som skjer nå med hele oppløsningen av systemet på en litt annen måte enn mange andre. Gjennom oppdragelsen fra mine foreldre fikk jeg et annet synspunkt. Folk her så bare de økologiske synspunktene, for eksempel reisefrihet. Men ut fra partiets synspunkt var det viktig å bevare dette systemet, og derav var disse opposisjonsgruppene ikke bra. Jeg så det alltid ut fra systemets synspunkt, og betraktet dermed de opposisjonelle som fiender.

Micha (18) har foreldre som var offiserer i den nasjonale folkehæren:

Foreldrene mine var offiserer i NVA, og vi måtte flytte mye, fikk en fin nybyggbolig. Det var fint, jeg gikk i barnehagen var alltid blid, og så kom jeg på skolen. Da ble jeg ungpioner, det var gøy... Og alt var i orden, kom hjem satt meg foran TV'en, pratet hyggelig.

Heikes (20) far var også yrkesoffiser:

Jeg vokste opp i en beskyttende familie. Moren min er lærer og faren min var yrkesoffiser. Faren min har ikke noen jobb mer. Foreldrene mine er skilt, som så mange andre. Hele tiden skiller folk seg her hos oss.

Stefans (21) foreldre drev med kjøp og salg av varer i utlandet. De hadde med andre ord sin lojalitet til staten i orden, samtidig som de fikk sett DDR opp i mot kommuniststatene i Asia:

Jeg har egentlig alltid vært politisk aktiv. Gjennom foreldrene mine fikk jeg mye innsikt, spesielt i den økonomiske situasjonen, noe jeg som normal DDR-borger aldri ville ha fått. Jeg så de problemene som eksisterte, men var likevel av den mening at grunnsetningene i

sosialismen bare er av det gode. Det mener jeg også i dag.

Dirk (23) har også blitt oppdratt til å delta politisk:

Mitt foreldrehjem har preget meg mye. Det finnes mange som har foreldre som av utmattelse eller angst for fremtiden eller av nytt karrierejag mister sine politiske anskuelser, de har det selvsagt vanskeligere enn meg. Jeg fikk alltid understøttelse. Og jeg lærte å se på politikk som noe man ikke bare var medløper til, men at demokrati også må aktivt bygges opp. Mine foreldre har alltid vist at man også må gjøre noe.

Georg (20) har ikke så klar tilknytning politisk til sine foreldre. Han er også mer åpen i orientering enn de andre sosialistungdommene. Georg sier han har vokst opp i en beskyttende og sosialistisk familie, men ser på faren som en autoritet:

Tidligere ville man sagt at vi gikk foran med et sosialistisk familieliv, men om man kaller det det eller ikke, det var i alle fall fint. Man kom hjem, og visste at der er sengen min og der er mitt rom. Og så fikk man noen presanger til ungdomsvielsen og litt penger og så kjøpte man litt plater for dem, og alt var fint. Det var et bra liv. Førrige helg så jeg på de gamle ungdomsvielsekortene fra familien, og det var fint alle som hadde skrevet til meg og gratulert. Jeg synes også i dag at ungdomsvielse er bra, det var virkelig noe spesielt... Jeg har ikke spesielt sansen for å diskutere politikk i familien, ikke at det ikke var mulig, men da følte jeg meg på en måte som den lille sønnen, og som liten sønn kan man jo ikke ha så store politiske meninger som strider mot ens fars. Derfor lot jeg det være, for jeg har jo andre folk å prate med.

Annette (17) har en far som var profesjonell trener. Annette har liten respekt for ham, og kaller ham politisk for en værhare:

Jeg hadde helt fra den tidlige barndom stadig krangler med faren min, fordi jeg ikke var slik han hadde forestilt seg, jeg er ikke en sånn sporty type som han hadde tenkt seg. Han forsøkte stadig å skyve meg inn i nye sportsgrener, det gikk bare ikke. Jeg hadde også en gang lyst til det, men det var anstrengende. Helt fra starten av har jeg egentlig aldri akseptert ham som en far, slik man vanligvis forestiller seg en riktig far.

Bortsett fra Annette og Georg nevner sosialistungdommene foreldrene som viktige politiske modeller for dem selv. Den statslojale holdningen i foreldrehjemmet videreførte sosialistungdommene ved å delta aktivt i det politiske arbeidet i ungdomsorganisasjonen FDJ.

8.1.1.2 FDJ- et verdifelleskap

Sosialistungdommen har sine viktigste ungdomsminner knyttet til deltagelsen i ungdomsorganisasjonen. Gjennom FDJ fikk de en overordnet identitet som politiske aktører. Ungdomsorganisasjonen gav dem både et romantisk fellesskap rundt felles målsettinger, og en politisk tro som var egnet til å kategorisere tanker etter. **Micha (18)** beskriver den romantiske dimensjonen:

Etter 10. klasse tok jeg artium, og først da begynte jeg virkelig med FDJ-arbeidet... Georg var i klassen min, og vi fant på mye fint sammen. Vi dro opp til Nordhausen og der hadde vi ungdomskonfirmasjon, og da satt vi om kvelden med gitar og bål, det var så fint. Jeg skjønner ikke hvordan man kan hisse seg opp over FDJ, det var jo moro! Og alt det vi gjorde, vi hadde vennskapstreff med sovjetisk ungdom, det var alltid i Saalbad fredshjem... Jeg skjønner ikke det med de gamle FDJ-sangene, de var da ikke dårlige. Vi sang dem i påsken. Også hadde vi et stort pinsetreff hvert 5. år. Forrige gang var i 1989 i mai i pinsen. Det var foranstaltning for hele DDR, hele FDJ, det var store saker. Vi hadde fakkeltog, og overalt i Berlin skjedde det noe, disco i gatene, foranstaltninger på Alexanderplass; i hele Øst-Berlin var det noe. Og ut fra det laget de en sangtekst. Vi hadde FDJ-sangbøker, sånne som denne her (viser frem et hefte). De tilstelningene som vi laget, bandt oss sammen.

Dirk (23) forteller hvordan FDJ gav ham verdier å tro på, verdier som han selv i neste omgang overførte til yngre ungdom. Den gangen trodde han fast på verdiene, i ettertid beskriver han sin innstilling som naivitet:

FDJs ungdomsklubber ga meg visse verdier. Jeg var også med på å prege en del ungdomsklubber fordi jeg var FDJ-funksjonær på heltid... Man kunne sikkert ikke alltid si sin mening åpent i klubbene, man hadde jo også en viss naivitet slik at det var mange ting man slett ikke så.

Dirk tviler noe på sin egen rolle i fortidens institusjoner, mens andre av sosialistungdommen har mer udelt positive forestillinger om sin egen fortid i FDJ. **Micha** er et eksempel på dette. Men også Micha ser at opplevelsen av FDJ ikke var like positiv for alle. De som opplevde FDJ positivt, var de som deltok aktivt. Micha er klar over at han selv og de andre SUF-medlemmene tilhørte mindretallet av ungdommen tidligere:

Jeg, Georg og tre til, vi var kanskje 7 av 30 som utgjorde den harde kjernen i FDJ i klassen. Vi fant på alt og de andre var med, det hadde heller ingen hensikt å ikke bli med, alle var jo medlemmer. De ville ikke være medlemmer, de var bare med fordi de måtte. Men Georg, jeg og de andre var med fordi det var moro. For oss var det heller ingen tvang i FDJ, for oss var alt frivillig.

Frank (18) var Stasi-informant og FDJ-agitator:

Jeg gikk på skolen, var allerede fra begynnelsen egentlig politisk aktiv, var agitator, skulle altså være talsmann for SEDs meninger, skulle diskutere politisk, men jeg så aldri på det på den måten... Vi hadde et FDJ-studieår og det het seg at vi skulle skape sosialisme, men det var jo som overalt i dette systemet at man kunne prøve å gjennomføre det man ville, men det gikk ikke... Jeg måtte i prinsippet leve i to verdener tidligere. Den ene var offisiell for alle de andre på skolen og vennekretsen. Der sa jeg at jeg arbeidet og at jeg var i hæren. Men f.eks. når jeg sa at jeg skulle i hæren, dro jeg egentlig til ministeriet for statssikkerhet. Jeg var aldri der fordi jeg ville undertrykke folket eller lignende, men i stedet primært av indre overbevisning.

FDJ hadde avgjørende betydning i sosialistungdommens identitetsutvikling.

Enkelte av dem, som Stefan (21), deltok på FDJs skoleringsleire, som ble arrangert for ledende ungdommer i ungdomsorganisasjonen. Målet for slike leirer var å gi ungdom videre politisk og ideologisk skoling:

Et svært bestemmende punkt for meg i min politiske utvikling er den forhenværende FDJ-skoleringsleiren Lenz ved Plauer sjø. Dit dro jeg tre år som seminarleder og dette livet var slik jeg alltid hadde ønsket at FDJ skulle være. Det var alltid forbildet for ungdomsarbeid. På den ene side diskuterte man ungdomsproblemer på en seriøs måte, man kunne si sin mening åpent og være sikker på at en eller annen sto bak med en blokk og noterte. Man kunne altså åpent påpeke problemer, og man søkte løsningsveier: Hvordan kan man gjøre FDJ attraktiv, og hvordan kan man utvikle et resultatrikt ungdomsarbeide...

På den politiske skoleringsleiren Lenz fikk Stefan selv rollen som voksen og ansvarlig leder av ungdom, ennå han selv bare var tenåring:

I skoleringsleiren Lenz kunne vi diskutere innenrikspolitiske og utenrikspolitiske hendelser ganske fritt i forhold til (den marxistiske) læren, og de som deltok var framifrå ungdommer. Denne kombinasjonen av seriøst forbundsarbeid og framifrå ungdommer gjorde utrolig inntrykk på meg. Det var utrolig gøy, og det har preget meg veldig. Jeg var seminarleder ved denne leiren i tre år, jeg hadde altså selv ansvar for ungdommen. Jeg forsøkte å overbringe mine idealer til ungdom. Derfor var det egentlig logisk for meg å fortsette etter Vendepunktet, for noen av de ungdommene som jeg var betrodd er ennå i dag hos oss (i SUF)... Vi hadde ikke noe dårlig ungdomsarbeid i FDJ-ungdomsklubbene. I ungdomsklubbene ble det skaffet de *nisjer* som ungdommene trengte i et sosialistisk samfunn, fordi jo også mange problemer ikke ble uttalt der... I dag er det meg jo likevel klart at, jeg vet ikke, vi merket det jo at vi påpekte problemene, men det endret ingenting. Det er i dag klart for meg at FDJ ikke fungerte p.g.a. de maktmekanismene som eksisterte... Men jeg følte da at jeg fikk gjennomført noe. F.eks. var jeg i mot at alle i klassen min skulle tas opp i FDJ fordi de var rett og slett ikke for det. Da sa jeg til meg selv "hvorfor?". Da fikk jeg et mektig mottrykk: Hva innbilte jeg meg osv... Jeg begynte å være aktiv i FDJ, men fastslo ganske tidlig at FDJ ikke var i stand til å fylle sine målsettinger, på grunn av sitt formål å være enefortreder for ungdommen. Men ungdomspolitikken sprang jo ikke ut fra FDJ, de hadde i prinsippet ingen medbestemmelsesrett, men var i stedet mer eller mindre bare gjennomføringsorgan for SEDs beslutninger. Jeg engasjerte meg derfor innenfor kulturområdet, fordi jeg sa til meg selv at på et eller annet vis kan man kun gjøre denne ungdomsorganisasjonen attraktiv igjen, hvis man henter ungdommen fra gata og virkelig tilbyr dem noe sosialt og kulturelt. Dette var jeg med å bygge opp på grunnskolen, og fortsatte med det samme senere ved EOS-bedriften¹.

Stefan har tro på FDJs rolle som buffer mot samfunnets problemer. Men langt fra alle ungdommer følte seg hjemme i FDJ-fellesskapet. Blant sosialistene var for øvrig Annette (17) den eneste som hadde negative FDJ-erfaringer. Hun gikk inn i FDJ fordi alle andre gjorde det, men hun følte seg alltid utenfor:

¹ EOS; Erweiterte Oberschule; videregående skole i DDRs skolesystem. En del av undervisningen foregikk i form av praksis ved industribedrifter.

Jeg begynte i pionerorganisasjonen i 2. klasse, ganske enkelt fordi alle gjorde det. Jeg vet ikke, jeg har egentlig aldri i løpet av disse årene blitt bevisst hvordan man kunne gjort det annerledes. Jeg gikk etterpå inn i FDJ, som alle andre og engasjerte meg der, akkurat som jeg hadde gjort i pionerorganisasjonen, men jeg fikk ikke særlig mye med meg fra de andre, fikk aldri kontakt på den måten, og heller ikke til noen kirkefolk eller lignende som gjorde at jeg kunne se det fra en annen side. Og jeg må si at det overrasket meg temmelig alt sammen, 4. november... Før hadde jeg aldri ytret meg noe særlig politisk, leste litt, men det sto ikke mye i bøkene, og jeg var ikke som de fleste her aktiv i FDJ. Jeg var med på ferieleirene til FDJ med faneavdeling og sånt. Forrige år var jeg med på pinsetreff², det var min første gang, og jeg likte det egentlig ganske godt, fordi det var en åpen atmosfære og sånn, men ellers var det jo ikke noe særlig. I FDJ hadde vi også ungdomstimer, men de dreide seg alltid om et totalt innskrenket tema, så det var ikke spesielt morsomt.

Annette ser ikke på FDJ med samme entusiasme som de andre sosialistene. Hun har ikke som dem opplevd å være en del av fellesskapet. Foruten Annette har altså alle sosialistungdommen hatt en sterk involvering i ungdomsorganisasjonen. Sosialistungdommene har altså en positiv bakgrunn fra FDJ enten de nå definerer denne bakgrunnen politisk, slik Stefan gjør det, eller ut fra fellesskapet slik Georg og Micha gjør det. Overveiende har dette vært et positivt fellesskap hvor DDR-staten ble legitimert.

8.1.1.3 DDR - et trygt samfunn

Socialistungdommene holder fast ved det romantiserte bildet av DDR, som de ble gitt gjennom skolen og FDJ. Sosialistungdommene identifiserte seg med de bilder som voksne ga dem av verden, og er i så måte den postfigurative statens ideelle barn (M. Mead, 1971). Disse ungdommene trodde at deres foreldres fortid skulle bli deres egen fremtid, slik mønsteret i DDR allerede var. De var selv innstilt på å kjempe for at det skulle fortsette å være slik, og de så på andre som ikke kjempet for dette som bevisstløse i marxistisk forstand. Jeg har funnet et vesttysk ungdomsblad fra 1987 der en av mine informanter fra sosialistgruppen blir intervjuet (Elan, 1987). Han fremsto den gangen som en varm forsvarer av sitt fedreland DDR, ut fra en oppriktig tro på at det var et bra land. Stefan (17):

Socialisme betyr for meg trygghet. For mange er en sånn utvikling som i DDR nesten selvsagt, jeg føler ofte at mange tar denne tryggheten vi har her for gitt, de tenker ikke noe videre over det... Jeg er stolt over alt DDR har gjennomført mot det tilgrensende økonomiske systemet, kapitalismen. Og at vår stat gjennomfører en så konsekvent fredspolitik.

Stefans utsagn vitner om en sterk identifikasjon med DDR, og en *følelse av stabilitet og trygghet*. Identitetsfølelsen blir stående uimotsagt fordi den er i

² De fleste av sosialistungdommen ble kjent med hverandre på dette pinsetreffet.

overensstemmelse med den offentlige politikk. Stefan identifiserte seg klart politisk med DDR. Sosialistungdommene er fortsatt sterkt knyttet til sin fortid. De identifiserer seg både med DDR som politisk stat og som hjemland. I dag (1990) bruker sosialistungdommen mye energi på å legitimere den staten som de vokset opp i, og som de trodde på. **Stefan (21):**

Denne staten var ikke ille, for når man ser på bruttonasjonalproduktet var vi det 10. beste land i verden. Og denne statistikken har ikke vi laget, den er laget av andre. Altså kan man ikke si at det var *så* ille. Det var sikkert mye som burde ha vært annerledes, men *så* ille var det heller ikke når man ser på produktiviteten. Vi oppnådde jo også en del som hadde verdensmaktkvaliteter.

Sosialistungdommene ønsket aller mest at DDR kunne ha fortsatt å eksistere slik det var. **Micha (18)** forklarer hvorfor han tenker slik på tross av svakheter med DDR-staten:

Når jeg tenker på DDR i dag blir jeg trist. Jeg skulle heller ønske at DDR fikk eksistere videre sånn som det var, selv om det kanskje høres dumt ut. Jeg vet heller ikke hvor lenge det kunne ha gått videre, med denne gammel-stalinismen som også Honecker brakte med seg. Man burde ha straffet alle som ikke gjorde noe for pengene de fikk. Folk hadde jo arbeid, de fikk penger, men de gjorde ingenting, de fikk 7-800 mark, og gjorde ingenting, og ble heller ikke straffet for det. Og mange drikker, det er et stort alkoholproblem her.

DDR burde i følge Micha fortsatt eksistere på tross av at store deler av befolkningen ikke var med og tok sin del av jobben. **Heike (20)** har også et dobbelt syn på DDR:

De politikerne vi hadde her tidligere, skaffet oss denne republikken vår og de skaffet oss en masse annet også. De gjennomførte mye bra. Mange av dem satt i fangenskap under annen verdenskrig fordi de kjempet for bra ting. Og i begynnelsen tenkte de virkelig på folkets ve og vel og jobbet for dette, men etterhvert forsto de ingenting mer. Erick Honecker visste ikke hva som rørte seg i folket, for han levde jo totalt avskjermet fra livet i sitt hus i skogen... Dette her var jo ikke et virkelig kommunistisk samfunn. For tiden kan jeg ikke forestille meg at det noen gang skal kunne bygges et kommunistisk samfunn. Nå lever hver borger for sine egne behov og ønsker seg en egen bolig og alt annet... Hos oss var det alltid sånn at en forsker tjente mindre enn en trikkesjåfør. Men jeg synes det burde være omvendt for en forsker gjør jo noe for menneskeheten, han tenker etter og har mye mer arbeid, mens en trikkesjåfør går på jobben, kjører ruten sin, kommer hjem, sover rolig, drikker øllen sin og hva vet jeg. Men forskeren har jo virkelig 24-timers arbeidsdag!

Sosialistungdommene sørger over tap av den tryggheten som både ble skapt av den såkalte "sosiale sikkerheten", men også av seremonier og festarrangementer. **Annette (17):**

Det var mer sikkerhet før, og jeg tror noe har gått tapt, men kanskje var jeg også for ung til å forstå noe. Jeg ville heller aldri se bak kulissene. Jeg var med i første maidemonstrasjonene,

og da marsjerte vi av gårde, men ofte fikk man lyst til å gjøre noe eget. Da jeg var ganske liten sto Erick Honecker der og hilste, og da var det en jente som løp av gårde og laget en stor tyggegummiboble, og det syntes jeg var morsomt. Egentlig syntes jeg alltid førstemaidemonstrasjonene var morsomme, med ballonger og alt og hva som sto bak opptok meg aldri noe særlig. Jeg vet ikke, men det var mer Heimat da enn det det er for meg nå... Jeg skulle ønske DDR kunne eksistere videre, men ikke sånn som det var. Men noe mangler nå, spesielt den sosiale sikkerheten, det sier jo alle, men det er virkelig sånn, vi hadde en trygghet før. Jeg tror egentlig grunnidéen virkelig var god, den ble bare feil tilpasset.

Alle sosialistungdommene hadde ønsket og forventet at DDR skulle eksistere videre. Så kom Vendepunktet, og den trygge kontinuiteten i deres liv ble brutt opp en gang for alle.

8.1.2 Vendepunktet

Sosialistungdommen vokste opp med en forestilling om at de levde i et stabilt og trygt samfunn. På denne måten ble deres følelse av egen identitet stående uimotsagt. Bare en voldsom ytre begivenhet kunne endre dette, og revolusjonen høsten 1989 var en slik total og uventet omveltning for dem. 1989-revolusjonen kom som et sjokk på disse ungdommene, og de reagerte med å skjerme seg i FDJs hovedkvarter i Berlin (som senere ble deres egen klubb). Vendepunktet bar med seg store orienteringsvanskeligheter for sosialistungdommen.

8.1.2.1 Den første massedemonstrasjonen - sjokktilstand

Annette beskriver bakgrunnen for at Vendepunktet ble en så sterk sjokk-opplevelse for sosialistungdommene:

Inntil 10. klasse ble vi jo alltid tatt trygt vare på, vi hadde ingen ytre innflytelser eller sånt noe, og visste ikke om noe som kunne skje, og det ble egentlig også godtatt slik av oss. Derfor deltok jeg aldri i alle disse demonstrasjonene og sånt, ingen av oss i SUF (Sosialistisk Ungdomsforbund) var med på det. Jeg så på et par ganger, det var et stort sjokk, men jeg forsto ikke mye av det hele.

Georg (20) beskriver den frykten som lammet sosialistungdommen da de første demonstrasjonene tok til:

8. oktober husker jeg spesielt godt. Jeg kom vel akkurat fra fest som vi hadde 7. oktober (feiring av DDRs 40-års-jubileum), og da hørte man og merket man at noe var i gjære. Og så fikk vi høre at vi skulle treffes her i klubben, bare for å være forsiktige, for da kom disse fra Getsemanekirken, og de andre regnet med at noe kunne skje. Jeg vet ikke egentlig hva vi trodde, men vi var i alle fall her og vi ventet, og jeg vet egentlig ikke lenger hva vi ventet på. Til slutt lurte jeg meg ut med en kompis, vi fikk jo egentlig ikke lov til å gå ut, men vi dro til kirken likevel.

Georg var den eneste jeg snakket med av sosialistungdommen som hadde mot og nysgjerrighet til å se hva som skjedde. Han ble slått av at det ikke var fiendskap eller opprørskhet som preget opposisjonen, men tvert i mot samhold og fred:

Der så vi en masse folk som sto og holdt stearinlys i hånden. Det var noen politimenn der, men ikke mange. Det var en i hjørnet og tre litt lenger bort, og de sto bare der fordi så mange mennesker hadde funnet sammen. Jeg vet ikke hva som skjedde lenger inni kirken, men jeg syntes det var fint det jeg så. Det var jo akkurat den tiden da det begynte med Nytt Forum og sånn. Og det hele var jo litt uvant. Kanskje led vi alle den gangen under forfølgelsesvanvidd, men det som var i kirken var jo virkelig fredelig. Og om natten da det hele startet, da var vi ikke lenger der, ikke her i klubben heller, da var vi hjemme igjen alle sammen. Og så så vi på fjensyn hva som skjedde. Og det som politiet gjorde, jeg vet ikke, det var jo egentlig bare deres plikt, og den enkelte var jo egentlig ikke skyldig i det. Det er jo egentlig systemet i seg selv som har skylden. Man snakker jo om at det var en fredelig revolusjon, men når man ser på de bildene kan man jo spørre seg hva som var fredelig med det.

Georg er imidlertid forholdsvis alene blant sosialistungdommene om den positive opplevelsen av opposisjonen. De andre ble i første omgang lammet av angst. Stefan (21) forteller:

Jeg deltok ikke i demonstrasjonene fordi jeg fra begynnelsen av ikke trodde at de kunne bringe noe godt, noe som jeg senere fikk bekreftet. På kvelden den 7. oktober visste jeg ikke helt hvordan jeg skulle forholde meg til det som skjedde, for på den ene siden gledet jeg meg over det. På den andre siden hadde jeg angst, det innrømmer jeg gjerne, for at det samme skulle skje her som i Romania. Etter at det viste seg at de lot demonstrasjonen gå sin gang, hadde jeg angst for at det ville bli en selvforsterkende utvikling i en annen retning enn det folket i gatene ønsket seg, og akkurat det var det som skjedde. Da det ikke lenger var farlig, kom de folkene som aldri hadde arbeidet politisk, som aldri konkret hadde prøvd å endre noe, men som i stedet alltid hadde hisset seg opp. De kom da og laget ut av ropet "Vi er folket", i stedet ropet "Vi er ett folk".

Micha (18) skjønnte i utgangspunktet ikke hva en opposisjon hadde i DDR å gjøre, og han skjønner fortsatt ikke betydningen av opposisjonelle krefter:

Den gangen tenkte jeg opposisjon, hæ? Er de dumme eller hva? Og så gikk jeg på et par demoer og da fikk jeg se hva de ville, og da var jeg for det. Men sånn som de skulle gjennomføre det, de sa at de ville ikke ha noen makt i denne staten, jeg vet ikke hvorfor. Men de sa virkelig det, de ville ikke ha makt, de ville bare ha en kontrollfunksjon, en kontroll av regjeringen.

Etter Vendepunktet er imidlertid sosialistungdommene selv opposisjonelle i kraft av sine medlemskap i en sosialistisk organisasjon. I løpet av 1990 innså sosialistungdommene gradvis at borgerbevegelsen ikke var en fiendtlig bevegelse, men tvert i mot en gruppe mennesker som ønsket en bedre fremtid for DDR. Dirk (23):

I første etappe opplevde jeg endringene svært opprivende, fordi jeg var temmelig integrert i dette statlige ungdomsforbundet og jeg mente at FDJ skulle være en sikkerhetsfaktor for staten, og at denne rollen var viktigst nettopp i slike krisetider (høsten 1989). Jeg var utilfreds med tilstandene slik de var på den tiden. Jeg trodde at noen bra krefter¹ kunne fornye dette landet innenfra, uten at det skulle falle sammen som et korthus. Jeg undervurderte de folkene (borgerbevegelsen) som virkelig mente noe alvorlig med dette landet, og jeg måtte lære meg å tolerere dem som tenkte annerledes.

Frank (18) beskriver hvordan Stasijobben gjorde at han så på endringsprosessene høsten 1989 med klare fiendebilder. Men i likhet med Dirk, har Frank gjennomgått dyptgripende identitetsendringer i løpet av dette året, noe som også hos ham viser seg i synet på de intellektuelle i Nytt Forum som drev frem revolusjonen:

Jeg ville jobbe med militærspionasje, ville bekjempe indre fiender, som det het den gangen. Jeg så f.eks. på Nytt Forum som en enorm fiende. Men senere innså jeg at vi hadde bekjempet nettopp dem vi ikke burde bekjempe. Men så gikk det over, og til alt hell ble jeg aldri fast ansatt i Stasi. Men jeg må leve med bakgrunnen min derfra, og jeg har jo gjort meg noen erfaringer.

Micha (18) var i ferd med å begynne sin partikarriere da Vendepunktet kom.

Jeg var kandidat for SED. Man kunne sende søknad om å bli med i SED, da ble man kandidat ett år, og så kunne man overta et partiborgerskap. Jeg ble kandidat i desember 1988, altså ett år før. Og så kom Vendepunktet, og da var jeg med på å lage en partiforsamling. Og da gikk alt rundt. Partisekretæren lo vi av, for han var alltid så rolig. Han sa bare: "Dette får vi grepet på", og til slutt visste han overhodet ikke hva som skjedde, og i løpet av de neste tre ukene var han ute.

Michas utsagn her viser at ungdommene tross alt så mer hvilken vei vinden gikk, enn de voksne partimedlemmene.

8.1.2.2 Murens fall - verden raser sammen

Sosialistungdommene blir voksne i en tid da de må gi slipp på en viktig del av sin identitet. Men de blir også styrket ved å oppleve en rekke traumatiske begivenheter på kort tid. Den mest traumatiske hendelsen var den natten Muren ble åpnet. **Stefan (21)**:

Den kvelden var jeg i kongresshallen, der var det en foranstaltning for "folkeinitiativet for utdanning (Bildung)". Jeg kom hjem, slo på radioen og hørte bare nyhetene, og fikk med meg hva som hadde skjedd. Jeg frydet meg vel kanskje også på en måte. To dager senere dro jeg over, men jeg dro ikke over den natta, og heller ikke neste dag, fordi jeg sa til meg selv: "Hva skal det være godt for? Muligheten løper jo ikke vekk, du har ventet så lenge, du klarer å

¹ Her mener Dirk folk med tilknytning til enten FDJ eller SED, altså statlig integrerte folk med tro på sosialismen.

vente et par dager til". Altså var jeg ikke euforisk, det kan jeg ikke si. Det var klart for meg at dette var to svært motsetningsfylte systemer, og det som nå foregår er jo ingen sammenheng slik det ble propagandert. Vår befolkning blir nå konfrontert med saker som spesielt ungdommen ikke vil være modne til å møte. Når jeg f.eks. hører at i prinsippet hver ungdom sier, "skitt au, jeg kan da prøve dop en gang", ja, da kan jo enhver få angst, for det fins jo dop som man blir avhengig av med en gang. Og det er ingen hemmelighet at de nå systematisk prøver å bygge opp narkotikamarkedet i DDR... Dette var saker som opptok meg da, og det var også da klart for meg alt denne prosessen ikke ville la seg styre. På den annen side vet jeg heller ikke hvordan man kunne løst det bedre den 9. november enn rett og slett og åpne Muren, for folk visste jo sånn omtrent hvordan Vesten kunne se ut, og med konsummulighetene. Så kom ropet på D-Mark, for med 100 Mark som velkomstpenger kom man jo ikke så langt.

Da grensen mot vest ble åpnet natt til 9. november, følte sosialistungdommene at deres verden brøt sammen. **Frank (18):**

Grenseåpningen gjorde sterkt inntrykk, den kvelden var jeg ikke hjemme, men neste morgen slo jeg på fjernsyn og så hvordan alle folkene feiret. Og da brøt min verden sammen, fra den ene dagen til den andre var alt forandret. Nå kunne man gå fritt over grensen, det var en merkelig følelse. Jeg har jo sett tidligere hvordan det går når noen mister makten. Jeg tenkte at dette er slutten for DDR. Det var ubegripelig for meg. Nå må man inndele alt i før og etter Vendepunktet.

Micha (18): 5 dager senere åpnet de Muren, og da visste alle at DDR ikke ville eksistere så mye som et år eller fem til, og det ble en ny SED-ledelse og lederen ble Egon Krentz. Den største feilen var at de åpnet Muren 9. november og åpnet alt uten utreisekontroll, uten noe. 16. november dro jeg over, en uke senere. Jeg hadde sett på fjernsyn hvordan alle dro over, med sigaretter og hehe (viser et dumt smil).

Sosialistungdommene ønsket å bevare systemet, og grenseåpningen ble symbolet på systemets fall. Grenseåpningen virket nesten uvirkelig på disse ungdommene, **Georg (20):**

9. november opplevde jeg egentlig ingenting, fordi jeg visste ingenting. Jeg var på fest hos en kompis, og så dro vi sent hjemover i ti-elleve tiden. Da skrudde jeg på fjernsyn, og da så vi jo at det var en masse folk nede ved Muren, og alle frydet seg og drakk, og vi visste jo ikke om dette var en spøk eller en komisk film eller hva. Det var jo ikke sånn at jeg så at Muren var åpen og dithen vil jeg eller noe sånt. Men en 2-3 dager senere dro jeg dit, og dro over og det var vel fint på en måte.

Der mange DDR-borgere reagerte med euforisk glede, reagerte sosialistene med sorg. **Annette (17):**

Førrige høst forsto jeg egentlig ingenting i begynnelsen, og den natten da Muren ble åpnet og alle folkene stormet dithen, hentet mor meg ut av senga klokka 5 om morgenen, og da var det en direktesending fra Muren på Sat 1 (TV). Og da visste jeg ikke om det var bra eller ikke, men i alle fall gråt jeg, da jeg så hvordan de var som barn da de kravlet over Muren, jeg syntes ikke det var nødvendig, og det gjorde meg vondt, spesielt at de alle ikke tok med noe over. Jeg

merket det også hos oss på instituttet, jeg merket det med en gang etterpå at de ville ha alt akkurat som på den andre siden. Ikke noe som var bra eller noe. Ikke en gang den kollegiale sammenhengen som vi har i seminargruppen, og i begynnelsen av studiet ble vi kjent på en sånn leir, og det var mange sånne ting som var bra, som nå glir bort med en gang. Og noen av lærerne sa med en gang, "Ja, vi visste det jo alt sammen", og det ergret meg. Vi var jo alltid for det! Jeg vet ikke, alt har blitt så komisk. Når man nå ser hvor mange folk som har blitt arbeidsløse, og ikke har noe videre, da treffer det en ikke egentlig som ett slag, det er heller en vedvarende belastning.

Grenseåpningen var også den første begivenheten som fikk sosialistene til å se på flertallet av sine medborgere som dumme og bevisstløse. Også innenfor egne rekker falt illusjonene. I januar bygde disse ungdommene opp sosialistisk ungdomsforbund og hadde en spennende start på det nye året, med ny politisk giv og deltagelse på "Ungdommens runde bord". Men den nyvunne optimismen forsvant gradvis igjen utover våren.

8.1.2.3 Det første frie valget

Valget den 8. mars 1990 ble beviset på at kommunismen ikke lenger hadde tilslutning i befolkningen, og at viljen til å bygge videre på revolusjonshøstens demokratiske prosesser ikke lenger var dominerende. Stefan (21):

I valgkampen før kommunalvalget sa en CDU-politiker at "når man bare har en gaffel til suppen, da går det ikke". Men jeg er av den mening at det kunne ha gått. Det hadde vært mye vanskeligere å gjennomføre en ny vei for DDR. Men jeg tror ganske enkelt at de beveggrunnene demokratibevegelsen forrige høst hadde, dreide seg ikke om å sikre sammenslåingen med BRD. Det dreide seg jo egentlig om å utforme sosialismen på virkelig humant vis, og da ikke ved hjelp av de gamle herrerne som utførte politikken i dette landet, men i stedet at befolkningen virkelig skulle ha medbestemmelse. Det var ut fra dette at det runde bord oppsto, og jeg synes nettopp det runde bord er en utrolig bra side ved et demokrati, hvor man virkelig innrømmer brede befolkningslag medbestemmelsesrett. Man kan sikkert ikke omfatte alle. Jeg synes egentlig det er veldig synd at disse idealene om et virkelig humant samfunn, et virkelig ærlig alternativ til kapitalismen, slik den reellt eksisterer, med et så omfattende marked, at den etter min mening ikke har noen overlevelsessjans. Verden vil gå til grunne med de økologiske problemene som springer ut av det kapitalistiske system, det hadde altså vært forsøket verd med en annen vei. Jeg synes også det er veldig synd i dag at de folkene som den gangen gjorde sin inntreden, og som egentlig satte i gang denne utviklingen i dag igjen befinner seg i opposisjonen, og er sjanseløse i det å endre noe. Og valget 18. mars da vant ikke noe parti, da vant det partiet som raskest kunne love D-Mark og konsum. Det var det som avgjorde valget, og ikke noe annet. Mange av dem som valgte CDU eller DSU sier til meg nå, at sånn hadde jeg ikke forestilt meg det. Men den gangen da SED / PDS sa at sånn og slik er situasjonen, og det og det resulterer derav, da var det bare full angst for de venstre-

vridde, men det var *jode* som hadde rett!!

Spesielt ble sosialistungdommene opprørte over eldre partimedlemmer som uten videre gir slipp på alt de sto for. Micha (18):

I januar kom en fem-punkt-plan, og da så man i de gamle blokkpartiene CDU, LDP, NDPD, FDGP og DBD en omdreining 180 grader, og plutselig var alle for markedsøkonomi. Og de fikk penger fra sitt søsterparti i vest, og så kastet de kanskje ut 10 mann, jeg vet ikke. Jeg gikk ut av SED og inn i PDS. Og nå, ja.., bananrepublikk... Jeg blir så sint over at alle var jo for sosialismen i desember, alle!! De sto i prinsippet også bak Nytt Forum! Og i SED kokte det også. Honecker og Mittag og de var vekk alle sammen, og så gikk Krenz også i midten av november, og da sto det ingenting i veien for å utvikle sosialismen videre i fellesskap og bygge opp noe nytt og bedre! Et bedre samfunn, som alle kunne være med på, men da kom Helmut Kohl, og da var det ikke lenger noen mur i mellom til å beskytte oss.

Med grenseåpningen forsvant følelsen av trygghet for godt. Ett år etterpå ble Tyskland gjenforenet, og sosialistungdommene gjennomgår en seremoni hvor de gravlegger alt det de trodde på.

8.1.2.4 Gjenforeningen - DDR gravlegges

Natt til gjenforeningsdagen 3. oktober arrangerte sosialistungdommene sørgefest. I løpet av kvelden spilte et band gamle FDJ- og SED-sanger. Klokken tolv spilte de DDRs nasjonalsang og internasjonale. En alvorlig prosesjon av sosialistungdommer bar på en kiste ikledd et DDR-banner. DDR ble bokstavelig talt gravlagt. Under dette ritualet sto de andre sosialistungdommene i en ring rundt kisten, holdt rundt hverandre og gråt. Flere minutter stillhet fulgte, og stemningen var fylt av vemod. Etterpå gikk ungdommene ut, så på fyrverkeriet og brant opp et stort DDR-banner. Micha (18) var oppløst i tårer. Han sa:

Hva skal vel jeg kunne fortelle mine barn om DDR? De vil jo aldri kunne forstå. Det var mitt fedreland!

Under intervjuet fortalte Micha, som selv var med i begravelsesprosesjonen, hvorfor han var så trist på sørgefesten:

Den stemningen som var på den festen ble bevisst fremprovosert. De hadde jo ikke trengt å spille nasjonalsangen og sånn. Hvis de ikke hadde gjort det sånn hadde ingen fått med seg at klokken ble 24 og at vi plutselig var i Tyskland. Det var også mye alkohol i bildet. Jeg ble veldig lei meg. Først og fremst på grunn av bestemor og bestefar og mor og far som ikke lenger har noe arbeid. I løpet av trehundre dager gikk alt i stykker. På tross av valutaunionen får vi her bare en tredjedel av de lønningene de på den andre siden får. PDS var i mot valutaunion. Og før 3. oktober hadde jeg nok tenkt meg at det ville bli sånn på Alexanderplass, 300.000 som brøler "hurra". Den euforien ved Brandenburger Tor var jo ikke lenger vakker, tre stykker ble jo drept. På 3. oktober var det jo også 100 sårede og 2-3 døde. Da følte jeg skadefryd, det kunne

man jo tenkt seg på forhånd. Selv om de hadde hatt uflaks de som døde. De overveide ingenting, de skrek jo bare etter D-Mark, D-Mark, de gjorde seg ingen dypere tanker over det hele. Jeg sa jo også at det ville være fint med D-Mark, men da vennligst 1:1 og vennligst med det samme også de samme varene som de har på den andre siden. Denne valutaunionen var totalt meningsløs, totalt meningsløs. Det hadde vært tilstrekkelig om de hadde gjort DDR-marken konvertibel.

Festen ble en rituell avskjed med DDR, hvor hver og en fikk følt på hva som forsvinner, og hva som kommer. **Stefan** (21) var også svært trist den kvelden.

Han prøver å uttrykke hva han føler ved denne overgangen:

Nå velter et annet samfunn over meg, et samfunn som jeg ikke har ønsket. Sånn ser jeg det, at det velter over meg, for i prinsippet blir ingenting av det som var DDRs eget, og som slett ikke var så ille, igjen.

Georg (20) var diskjockey under festen. Han var også nedfor, men nok en gang var han den eneste av sosialistungdommene som lot nysgjerrigheten overvinne mismotet, da han dagen etter oppsøkte den offisielle feiringen ved Alexanderplass:

Det var ganske komisk da klokken gikk mot 0 og man visste at nå er alt ett (Tyskland), ennå man visste at det ville vare lenge før det virkelig vil bli ett. Og mellom 0 og 1 var man jo ganske deprimert, og det var en fase hvor man kunne tenke etter og mimre, og etterpå fortsatte sørgefesten. Og 3. oktober sov jeg hele formiddagen og om kvelden gikk jeg med Rudi, jeg vet ikke om det var av nysgjerrighet eller hva, men vi gikk i hvert fall til Alexanderplass. Vi ville bare se hvordan det var med politi og alt sammen, og da opplevde vi tåregass for første gang.

Annette (17) hadde husarrest og fikk ikke delta i den rituelle markeringen av overgangen fra DDR til Tyskland:

Det gjorde meg så vondt at jeg måtte være alene hjemme, akkurat da da jeg trengte venner som mest. Men jeg lukket vinduene så jeg ikke hørte noe, og 3. lå jeg hele dagen i senga. Jeg hørte om hvordan alle gråt og sånn på SUF-festen den 2., og egentlig var det kanskje like bra å være hjemme.

Sørgefesten hadde en viktig funksjon for sosialistungdommene, den markerte deres tapsfølelse i forbindelse med DDRs avgang. Avskjeden med fortiden ble forsterket ved at medlemmene sang de gamle FDJ-sangene og at de brant opp en stor DDR-fane. I ettertid synes noen av medlemmene at det ble for sterkt. Likefullt er det klart at nettopp en slik overtydelig markering gjør overgangen inn i det nye lettere, det markeres at det virkelig skjer et brudd med fortiden, og at fremtiden vil se annerledes ut. Sorgreaksjonen ble fremprovosert, men på samme tid blir disse ungdommenes reaksjoner bevisstgjort, noe som er positivt. Ritualet markerte en gang for alle at noe går tapt og er ugjenkallelig, og at

fremtiden må bli annerledes. Mange tanker dukket opp i denne overgangen inn i det nye. Noen av tankene hadde form av tilbakeblikk, mens mange tanker ledet også fremover. Det tapte ble satt opp mot det nye, som vi nå skal se.

8.1.2.5 Tilbakeblikk på samfunnsendringene

Sosialistungdommenes distinksjoner mellom hvordan det var og hvordan det vil bli, gjenspeiler egne identitetsendringer etter Vendepunktet. Stefan (21):

Høsten 1989 blir jo betegnet som en fredelig revolusjon, men jeg finner valglogoen til CDU passende: "Omdreining inn i fremtiden", for det var kun omdreining, det var et tilbakeskritt, for meg var det et absolutt tilbakeskritt. Den sosialismen som eksisterte hos oss var sikkert ikke 100% sosialt rettmessig, men man trengte likevel ikke gjøre seg noen sorger over sin inntekt. Mange måtte riktignok gjøre regnskap, men man kunne leve ganske bra. Staten overså sikkert mange av befolkningens problemer, det virker sikkert i dag ganske ille, det er ganske klart. Det trengte til dels heller ikke være sånn, for man hadde rolig kunne ha tatt opp problemene åpent, for eksempel problemene i den økonomiske sektor. Jeg mener, når arbeiderne hisset seg opp over at det ikke fantes noe å kjøpe i butikkene, men på den andre siden gikk de i sin arbeidstid til frisør og gjorde innkjøp. Da spør jeg meg "hva tjener det til?". For disse problemene ble aldri lagt på bordet. Videre ble problemet med høyreekstremisme fornekta. Høyreekstremismen hersket også i DDR, og nå har den fått sitt utbrudd fordi faren for folkeblod ikke lenger er der. Det var ganske konkrete årsker til høyreekstremismen. Det sa Günter Schabowsky til meg, den gangen var han ennå SED-politiker i Berlin, på Lenz skolerings leir: Jeg spurte ham om årsakene til høyreekstremisme, og da sa han at det hele er kommet over fra Vesten, og hos oss finnes det ingen kilder til det. Men jeg mener at hos oss fantes det ganske konkrete kilder til det. Fordi ungdom ikke var inneforstått med situasjonen, at de delvis var innesperret, at de hadde problemer med å realisere seg selv, og være kreative, at det stadig var begrensninger et eller annet sted. Jeg mener, hvis man prøvde å gjennomføre noe og hadde hode til det, da kunne man også oppnå mye, men det gikk de fleste på nervene.

Dirk (23) har skiftet identitet fra samfunnsbevarer til opposisjonell i løpet av året:

Nå må også jeg bekymre meg mer om meg selv, før hadde man en sikkerhet for hånden som ikke lenger er der. Nå må man virkelig bevise om man står for sine ting eller ikke. Før hadde man, hvis man var heldig, en stalinistisk struktur om seg eller en stalinistisk sikkerhet. Og nå blir det ikke lenger mottatt på samme måten når man bringer sine politiske anskuelser til uttrykk. Det kan jo vare årtier før man kommer til en forståelse med hverandre gjennom demokratiske veier. Jeg tror at for venstreorienterte, eller sånne bevegelser som jeg hører til, blir det ennå verre enn det allerede er nå. Folk fra PDS vil bli avsatt, slik vi har sett de første tegn på i det siste.

Den nye identiteten som opposisjonell fører også med seg angst for forfølgelse av venstreorienterte. Dirks gamle fiendebilder rives etterhvert ned, han begynner å

identifisere seg med andre reformorienterte grupperinger. Dirk har imidlertid liten tro på at fremtiden kan bringe noe godt:

Det er synd at nettopp de folkene som tidligere kritiserte og var utilfredse også nå er dem som er utilfredse. Og at man overhodet ikke tar opp igjen den demokratiske diskusjonen som vi hadde i november, desember, januar og frem til mars (1990), at den ikke lenger spiller noen rolle. Og at folk igjen blir satt under press og at mange av de tingene som utspant seg her i alle de 40 årene, og som heller ikke var dårlige, overhodet ikke blir tatt hensyn til. Det er fortsatt to verdener som er oppstått ut fra to ulike mentaliteter eller erfaringsverdener, derfor kan jeg ikke se så lykkelig på det hele. Det kan oppstå en situasjon hvor folkene i sin avmakt og uvilje så fort som mulig søker sin sikkerhet gjennom en sterk mann. Og det vil i det hele tatt ikke bli godt for de venstreorienterte.

Georg (20) ser ikke så negativt på endringene som de andre sosialistene. Hans innstilling er at man får ta det som kommer, og tilpasse seg det nye så godt man kan:

Det faller meg ikke inn hva med endringene som gjør meg trist, for enten så er man trist eller så er man det ikke... Man kan jo ikke leve videre sånn som man gjorde tidligere, man må jo tilpasse seg litt. For eksempel alle disse avgiftene, jeg vet heller ikke så mye om hvordan man betaler skatt og boligskatt og alt det kjenner jeg ikke ennå, men man må jo sette seg inn i det. Om det stemmer overens med ens egne anskuelser og sånn, det er jo noe helt annet. Man må tilpasse seg systemet eller så kan man ikke leve.

Forskjellen mellom Georg og de andre sosialistungdommene, er at Georg klarer å møte endringene med en mer humoristisk innstilling:

Det jeg synes er bra med det siste årets endringer er det økonomiske. Nå kan vi jo virkelig få tak i fine ting! Alt er så fint innpakket med fine farger, og det ser jo så fint ut! Og jeg kaller det for meg selv oppdagelsen av markedsøkonomien. For jeg finner noen ting som er nye for oss, for eksempel disse kebabene som du får kjøpt på gatekjøkkenet. Det er jo virkelig bra, og det samme med Corn Flakes, det smaker jo godt, og det hadde vi ikke tidligere. Og hva mer? Honning, det måtte man tidligere nesten skjære stykker av med kniv, men nå er den så myk og fin. Og alt dette er for meg å oppdage markedsøkonomien.

Den viktigste endringen i sosialistenes hverdag, er at tidligere var de del av et statlig integrert ungdomsforbund, mens nå driver de sitt eget ungdomsforbund, med en mer sekterisk karakter enn det tidligere enhetsforbundet. Sosialistene bruker nå som før, mesteparten av sin tid i ungdomsorganisasjonen. Den knytter sammen fortid og nåtid til en kontinuitet i disse ungdommenes liv. Men deres rolle i samfunnet har endret seg totalt. Før var de idealungdommer i staten, mens nå fører deres medlemskap dem inn i en stigmatisert og utsatt posisjon. Dette fører til store orienteringsvanskeligheter. De stadige negative avsløringer av rigid maktpolitikk innen statsapparatet kommer i konflikt med deres sterke

identifikasjon med DDR. Sosialistungdommene takler imidlertid endringene bedre enn deres foreldre, som tidligere var sterkt knyttet til maktapparatet i DDR, og som nå har store omstillingsproblemer.

8.1.2.6 Foreldrenes omstilling

Foreldrenes vanskeligheter med omstillingen går ut over ungdommene. Spesielt Micha (18) opplever dette som vanskelig:

Nå etter Vendepunktet har foreldrene mine blitt arbeidsløse, og nå er det bare krangel, og det er ikke fint mer... (gråter) Foreldrene mine krangler temmelig ofte. Det begynte allerede i januar. Så nå er jeg nesten aldri mer hjemme...

Franks (18) foreldre er også blitt arbeidsløse. De har overlatt leiligheten til Frank og selv har de flyttet ut av byen:

Forholdet til foreldrene mine har blitt mye bedre etter at vi ikke bor sammen lenger. Det var et problem en stund at jeg forsto omstillingen raskere enn dem, rett og slett fordi jeg er yngre og derfor ikke så fastlåst i systemet. De har en del problemer og ser ting på en annen måte enn meg.

Frank har et forholdsvis distansert syn på sine foreldres problemer, mens Micha tar seg svært nær av dem. Disse foreldrene var en del av DDRs maktelite, og må omstille seg totalt. De er også truet av et eventuelt rettsoppgjør. Foreldrene mister lett tiltro i denne tiden. I de tilfeller hvor foreldrene tilpasser seg endringene, oppleves de gjerne som svikere. Annette (17):

Begge foreldrene mine var medlem i SED. Det som sjokkerte meg var at faren min så fort gikk ut etter Vendepunktet. Jeg vet ikke, jeg ser vel egentlig på ham som en værhanne. Moren min er den rake motsetning. Hun klarer ikke å komme vekk fra det gamle. Det er en konflikt. Det er også helt umulig å prate med far om dette, han forstår heller ingenting når man tar opp det temaet. Han sier aldri sin mening, også når jeg tenker på før, da sa han heller aldri meningen sin, jeg vet jo overhodet ikke hva den mannen egentlig tenker. Han stemte jo og han var jo før i partiet, han var medlem, men han sier heller ikke nå noenting. Det forstår jeg ikke. Kanskje har han overhodet ingen mening.

Foreldrene var opprinnelig viktige modeller for sosialistungdommene, men etter Vendepunktet opplever ungdommen at de selv må finne ut av vanskelighetene, foreldrene klarer det ikke så godt. Vi skal nå avslutningsvis se hvilke tanker sosialistungdommene gjør seg om sin fremtid.

8.1.3 Veien videre

Dirk (23) har fått venner blant "annerledestenkende" på venstresiden, med andre ord folk som han tidligere så på som "statsfiender":

Jeg har alltid forsøkt å være med å gripe inn i de prosessene som foregår. I de siste månedene har jeg blitt kjent med mange nye mennesker, folk som jeg før aldri la merke til, og som jeg av politiske grunner ikke ville ha noe med å gjøre. Nå har jeg funnet ut at dette er mennesker som virkelig ønsket noe nytt. Nå mener jeg altså venstrefolk fra de forskjelligste bevegelser og med de forskjelligste ønsker for sitt land. Og nå er det nettopp det som gir meg kraft, at jeg har slike folk rundt meg. Forøvrig tror jeg at jeg ikke egentlig helt har fått bearbeidet alt som har skjedd. Et og annet er overhodet ikke mulig og fatte av det som har skjedd de siste månedene. Frem til forrige onsdag var jeg fulltidsansatt i FDJ. Nå vil jeg gjerne jobbe i ungdomsklubb, ungdomssenter, rådgivning for unge, rettsspørsmål eller noe i den retning.

Både Dirk og Stefan ønsker å fortsette politisk i det omformede kommunistpartiet. De har imidlertid mistet noen illusjoner. Dirk er redd for stigmatisering, og Stefan (21) er bekymret over manglende muligheter til å realisere det han tror på:

Jeg føler meg ofte som Don Quiote som kjemper med vindmøllen, fordi jeg forsøker å rette på en del ting for ungdommen som i grunnen er uopnåelig... Dette er et 2/3-samfunn, og selv om jeg kanskje blir av de 2/3, så håper jeg at jeg aldri glemmer å være der for den lavere tredjedelen, og prøver virkelig å hjelpe dem. Jeg vil riktignok ikke trykke midlene i hånden på tiggerne, for det hjelper ikke, men jeg vil forsøke å gjøre noe med årsakene, selv om det er en svært utsiktsløs kamp. Man kan jo heller ikke se bort fra alle de problemene som det bringer den tredje verden... Jeg er tilfreds med livet mitt, for jeg vil ikke at den påfølgende generasjon skal kunne si til meg: "...og hva gjorde du i mot det?". Jeg mener, jeg får for tiden ingen tid til å tenke på meg selv, men jeg håper det kommer en mer forhåpningsfull tid... For tiden kan jeg overhodet ikke beskrive livet mitt om 5 år, fordi jeg får hver dag nye perspektiver om alt jeg kunne gjøre. Jeg tror jeg vil veksle fra lærer til sosialpedagog, fordi jeg vet at behovet for å jobbe etter mine idealer passer til dette yrket, og jeg tror jeg kan utrette mer konkret der enn jeg kan som lærer... Før hadde jeg jo andre fremtidsplaner, da ønsket jeg å utvikle sosialismen videre til den virkelig ble human, mens nå er det rett og slett å finne en mulighet innenfor denne reelt eksisterende kapitalismen med alle de problemer den bringer menneskene.

Georg (20) er ikke så politisk engasjert som Dirk og Stefan, men likefullt er han godt integrert i det sosialistiske ungdomsforbundet. Nå lever han på arbeidsledighetstrygd og tar strøjobber som discjockey på si. Uten arbeid, og uten trygg fremtid, men Georg fortviler ikke:

For tiden vet jeg ikke så riktig hva jeg kommer til å gjøre senere, men jeg synes alt i grunnen er ganske lystig, for meg virker det for tiden som en stor ferie, riktig fint. Og så var det august, og nå er det høst igjen. Jeg synes ikke det gjør noe med kunnskapsmangel, for jeg er ennå ung og kan lære noe nytt en gang... Jeg føler meg vel for tiden, jeg har penger selv om jeg ikke har jobb. Men i lengden er det ikke nok. Jeg vil jo gjerne ha arbeid igjen, og da vær så snill ikke den siste drittjobben, så helt tilfreds er jeg jo ikke.

Georg er forholdsvis tilfreds så lenge han har jobb og så lenge han har vennene sine i SUF. Frank (18) er imidlertid mer ærgjerrig enn som så. Han tilhørte DDRs

maktelite, og trives tydeligvis best i toppene. Høsten 1990 begynte han å studere (vesttysk) jus, dvs. at han relativt uproblematisk hopper inn i det motsatte systems juridiske tenkemåte. Således kan nok Frank betraktes som en værhane, som til enhver tid går den veien i et system, som gir ham personlig best fordeler. Han er også den eneste i SUF som eksplesitt vektlegger det å gjøre karriere:

Mitt mål med livet er å virkeliggjøre mine idealer om et virkelig demokratisk samfunn, men også at jeg selv kommer videre med min karriere. Det er jo normalt at jeg ønsker et bedre liv for meg selv, at jeg vil ha leilighet og bil, men det er også viktig å ha en mening og ikke bare gå på disco hele uken.

Annette (17) ser livet i den sosialistiske klubben stadig mer fra utsiden. Hun savner et fellesskap der man kan prate om personlige problemer, noe man ikke kan i det politiske miljøet:

Jeg hadde en fase da jeg tenkte, "nei, dette går ikke lenger", men en eller annen gang sier du til seg selv, "når jeg gjør meg selv så ferdig, så går det heller ikke videre", da blir alt det samme. Det beste du kan gjøre er å ikke beskjeftige deg med det over lengre tid, og da går det videre igjen. Når man stivner til inne i seg selv, da klarer man det ikke. Jeg ser det også på folkene her i klubben, de er til dels så innesluttet og fortvilet at de ikke kommer ut av det selv. Når man stadig bare bærer det selv, går det til slutt ikke mer... Om 5 år håper jeg at jeg studerer, men jeg kan ikke se det så fast for meg. Jeg håper bare at ikke noen finansielle sorger gjør at jeg ikke kan studere. Jeg er også redd for at jeg etter så mye energi og tid med studier, ikke får noen jobb. Det er jeg virkelig redd for. Jeg ønsker å ha en egen bolig, senest om 5 år, men gjerne også tidligere. Jeg trenger ganske enkelt litt ro for meg selv, hvor jeg kan sjalte ut alt annet. Men det ønsker jeg meg egentlig allerede nå... Jeg vet ikke om jeg er tilfreds med livet mitt. Jeg tenker at jeg har samlet en mengde erfaringer, minner og venner, men riktig tilfreds har jeg vel aldri vært, men hvem er vel det?

Å ikke få lov til å prate om personlige problemer, slik normen i SUF er, har negative følger. De sosialistiske ungdommene har stort sett til felles at de er individualister med en sterk kollektiv innstilling. Å prate om seg selv er ikke god tone for en politisk engasjert sosialist. Således kan gode politiske idealer bli en dolk i ryggen i en vanskelig tid. Hver og en blir gående alene med de personlige problemene som følger med utviklingen, mens makroproblemer kan drøftes forholdsvis åpent. Sosialistungdommens bundethet til fortiden gjør det også vanskelig å rette seg mot fremtiden. For flere blir det et reellt valg om de skal fortsette som sekterister i gruppen, eller bryte med den og søke seg inn mot andre grupperinger hvor de føler seg mer hjemme. Annette og Micha står like ved et brudd, mens Dirk, Stefan og Georg vil bli.

Også de som forblir sosialister, må etterhvert tenke mer på seg selv og orientere seg i forhold til det kapitalistiske samfunnssystemet. Noen gjør det i

sterkere grad enn andre. Fremtidsorienteringene hos medlemmene i sosialistgruppen er såpass ulike, at de egner seg for typologisering.

8.1.4 Reaksjonsformer

Før vi går videre til anarkistungdommens fortolkninger av fortid og samfunnsendringer, skal vi oppsummere sosialistungdommenes tilpasningsstrategier i følgende typologier:

8.1.4.1 Opposisjonell

Stefan prøver å bringe sine idealer fra DDR-tiden på best mulig måte med seg i det nye samfunnet, og fører en alvorlig kamp mot det han ser på som et lite menneskevennlig samfunn. Dermed får han rollen som opposisjonell i det nye felles-Tyskland.

Felles for Dirk, Frank og Micha er en sterk forankring til de statlige institusjoner fra DDR-tiden. Denne bakgrunnen takler de noe ulikt. Dirk prøver å forstå det som skjer, og prøver så godt han kan å holde på sine gamle idealer og samtidig gi rom for nye annerledestenkende. Han finner gradvis et nytt ståsted som opposisjonell som samarbeider med dem som før var hans fiender. Dirk har en vanskelig tid og sliter med en viss forfølgelsesangst som kan sammenlignes med den norske AKP-medlemmer hadde på begynnelsen av 70-tallet⁴. Det er Dirks stolthet som blir hans styrke i denne overgangstiden, den gjør at han ikke bøyer av veien selv om den blir hard å gå.

8.1.4.2 Oppurtinistisk

Frank er en mer enkel person, og mer tilpasningsdyktig. Han funderer ikke så mye over begivenhetene, og plages dermed heller ikke så mye over dem. På den ene siden forsvarer han at han tidligere var Stasi-informant, på den andre siden velger han nå å studere jus etter vesttysk lov. For Frank var det greit at Stasi-offiserer fikk privilegier før, og det blir greit å fortsette å være privilegert innenfor et nytt statsapparat. Frank velger de veier som gir ham selv penger, innflytelse og status, kort sagt karrieremuligheter.

---

⁴ Slik den bl.a. er beskrevet i Dag Solstads roman om gymnaslærer Pedersen.

8.1.4.3 Avpolitisert

Georg var en av to som dro ut for å se hva som virkelig skjedde under de første samlingene i Getsemanekirken høsten 1989, mens de andre i FDJ-ledelsen hadde samlet seg i kretsledelsens hus, og ventet på det forferdelige som ville skje. Georg takler endringene bra. Men han hadde det også bra tidligere. Han fortsetter å være med i den sosialistiske klubben, men hans innstilling er mer og mer apolitisk.

8.1.4.4 Nyorientert mot høyre

Micha har en svært vanskelig tid. Problemer hjemme, venner som vender seg fra ham og idealer som blir knust. Micha har mistet grunnen under føttene før han ble moden nok til å lage seg sin egen grunnstøtte. Det er sannsynlig at Micha kan være en overgangsfigur som kan gå fra den ene ytterliggående gruppen til den andre. Han er likeglad overfor nazismen og begynner å få venner blant nynazistene. Gamle sosialistvenner unngår Micha fordi han virker veik. En mulig løsning for Micha er å slutte seg til sine nye nazivenner, kanskje ikke som overbevist nazist, men i hvert fall som medløper. Han uttrykker også et par ytringer som kanskje bare skyldes naiv ordbruk, men som også kan vise Michas vinging. For eksempel sier han halvt spøkende at han ønsker seg en lillebror som han kunne "undertrykke så mye jeg ville". Mindreverdighetsfølelsen kunne med tilslutning til nynazistene erstattes med følelsen av makt. I kapittel 9.1 skal vi også se Michas ambivalens knyttet til spørsmål om nasjonalitet.

8.1.4.5 Nyorientert mot kristendommen

Annette vil alltid holde seg litt i bakgrunnen, men har en så sterk personlig integritet at hun vil klare seg, og er også vant til å klare seg alene. Hun er på mange måter en motvekt til de andre sosialistungdommenes kollektivismen. Annette har imidlertid fått det langt bedre etter Vendepunktet, på tross av at hun, i likhet med de fleste i SUF, definerer mange av endringene negativt. Annette er mer stillfaren og mindre løssloppen enn de andre sosialistungdommene. Hun kommer flere ganger inn på at hun føler seg mer vel blant kretser i kirken, selv om hun selv ikke er kristen. Siden hun føler seg utstøtt blant sosialistungdommene, er det sannsynlig at hun vil gå over til et kristent fellesskap som tilsvarer mer hennes egen habitus.

8.4.1.6 Oppsummering

Så lenge sosialistungdommene velger å forbli i den politiske klubben, ugjør de en klan av fortidsidentifiserende venner som skjærer seg av fra samfunnet utenfor, de er altså **sekterister**. Fellesskapet i klubben fungerer på denne måten som erstatning for en tapt fortid, men utstøtingsmekanismene som allerede gjør seg gjeldende, viser også til fellesskapets foreløpige karakter, en gang vil også de andre gi slipp på fortiden og orientere seg mer ut fra endrede realiteter.

Ikke alle sosialistungdommene kjemper like iherdig for sine opprinnelige verdier. Den vanskelige situasjonen som tidligere elitist og nåværende marginalisert, kan løses ved å igjen slutte seg til samfunnets elite etter de nye premissene. Dette er den vanlige løsningen for mange parti- og komsomol-lojale i Øst-Europa etter Vendepunktet. Har man en gang tilhørt en elite, så har man den kulturelle kapital som skal til for å tilpasse seg endringer i samfunnsform, slik at man kan sikre seg plass i det nye samfunns elitekretser.

Omstillingen er tøff for disse ungdommene. De sliter med alvorlige identitetsproblemer nettopp fordi de politiske målsettingene fra DDR-tiden var målsettinger som de trodde fullt og helt på. Nå er de i en situasjon hvor de er stigmatisert som sydebukker for DDR-statens fallitt. Dette binder dem sammen. De har hatt vage planer om å realisere noe av det de tror på gjennom utviklingen av et politisk ungdomssenter. Om de klarer det er avhengig av om de får økonomisk tilskudd. Således kan disse ungdommene utvikle noe positivt om de gis midlene som trengs, motsatt må de enten oppgi sine idealer og bli opportunistiske karrierejegere eller de må fortsette som en sekterisk klikk som holder på sin tapte fortid. Å omsette idealer til handling er en positiv erfaring for ungdom, og det er hva sosialistungdommene trenger å erfare, for å kunne utvikle en vilje til deltagelse i det nye samfunnet.

8.2. ANARKISTENE

8.2.1 Fortiden

Anarkistenes oppvekst var preget av en hverdagskultur hvor litteratur og musikk hadde høy verdi. Deres intellektuelle levemåte ble en egen nisje i det sosialistiske samfunnet, en nisje som de bevisst avgrenset fra den jevne DDR-borgers levemåte. Anarkistene fortalte detaljert fra sin familiebakgrunn i intervjuene. Familiebakgrunn får derfor mer plass her enn i de to andre kapittel-delene. Anarkistenes detaljerte beretninger om foreldre har sitt utspring i deres habitus, de har i motsetning til ungdommer i de to andre gruppene, en søken etter sitt *jeg*, en individualistisk innstilling mer i likhet med den orientering som Giddens og Ziehe beskriver for vestlige samfunn (A. Giddens 1991, T. Ziehe 1989).

8.2.1.1 Intellektuelle foreldre

For sosialistungdommene lå den viktigste identifiseringen i forhold til foreldrene i det politiske. For anarkistungdommene derimot, er det foreldrenes kulturelle orientering som er viktigst. De viktigste distinksjoner for anarkistungdommene er skillet mellom de jevne borgere i drabantbyen eller på landet og de intellektuelle som er deres egen gruppe. Dette skillet blir tydelig i de tilfeller hvor ikke begge foreldre hører med til de intellektuelle. Mario (20) skiller mellom det intellektuelle nivået som preger hans kontakt med faren og det lave nivå som preger hans kontakt med moren. Faren er vant til en fri arbeidssituasjon, mens moren alltid har vært bundet av arbeidsoppgaver og krav, og det er for Mario det verste av alt:

Jeg har alltid hatt et kjempefint forhold til faren min... Både om politikk, vennskap og seksualitet kan jeg si alt til ham. Moren min har jeg aldri forstått. Det høres kanskje gement ut, men hun er litt dum. Hun er fra landet og foreldrene hennes er bønder og hun har alltid arbeidet. Hun måtte oppdra søsknene sine, derfor har hun aldri hatt tid til å gjøre noe for seg selv.

Alex (19) legger vekt på at foreldrene hans tidlig lærte ham opp til å verdsette kultur:

Jeg er enebarn og har et relativt bra forhold til foreldrene mine for tiden. De arbeider veldig mye. Men i min tidlige barndom gjorde de mye sammen med meg. De var også 5-6-7 år i utlandet, da bodde jeg hos besteforeldrene mine fra 1-2-års alderen. Da de kom tilbake, brukte de mye tid sammen med meg, og lærte meg å like kultur. Det var en positiv barndom. Foreldrene mine var ikke selv kreative, men de lærte meg opp til å være kreativ.

Hendrikje (19) forteller mange detaljer om sin familie. Hun har vokst opp på et

slott i Güstrow. Faren er museumsbestyrer og moren kunstner. Hun forteller om et usedvanlig kreativt liv fra sitt oppveksthjem:

Fra jeg var 4 år begynte jeg på blokkfløyteskolen. Jeg ville gjerne gjøre alt, jeg ville bli danser, drev litt med akrobatikk. Moren min mente at musikken skulle komme på første plass... Senere kom jeg på konservatoriet i Schwerin. Jeg dro en gang i uka til Schwerin, med blokkfløyteundervisning. Fra jeg var 11-12 var det virkelig gøy. Jeg fikk masse diplomer. Det falt lett for meg. Jeg hadde den rette innstillingen fordi jeg hadde lært det helt fra barndommen... Mor sang med oss, leste for oss, musiserte, tok oss med i kino og teater. Hun krevde mye av oss på det kunstneriske området. Foreldrene mine har utrolig mye bøker, jeg har lest masse av det... Huset var alltid åpent hos oss. Hver av barna hadde ofte med 2-3 gjester, og det var virkelig trangt hos oss, da la vi ut madrasser, foreldrene mine la seg i stuen og vi laget masse mat, det var utrolig fint. Jeg vil gjerne bo i bofelleskap senere. Det var veldig viktig for meg at vi alltid var sammen. Vi malte sammen, vi spaserte, vi diskuterte, fotograferte, eller leste sammen og hørte på hørespill i radioen. Jeg hadde mange problemer med faren min, men i det store og det hele var det virkelig fint.

Anarkistene ser gjennomgående ut til å ha et godt forhold til sine foreldre.

Likevel er det viktigste i deres orientering at de vil gå sine egne veier, uavhengig av formynderes inngripen. Bakgrunnen for denne innstillingen ser ut til å finnes i motsigelsesforhold i familiene.

Det å være bundet av arbeidsoppgaver er for anarkistungdommene noe negativt. Anarkistungdommene ser på seg selv som opprørere. De gjør først og fremst opprør mot staten og samfunnet, men også mot foreldregenerasjonen. Dette er nok uttrykk for en generell avvisning av foreldregenerasjonen blant revolusjonens "barn", men motsigelsesfylte familiære forhold hos anarkistene kan også forklare hvorfor de er mer opprørske enn "normal-ungdommen". Mario, Hannes og Tine har skilte foreldre. Alex, Hendrikje og Micha har opplevd langvarig atskillelse fra sine foreldre. Vi skal se nærmere på noen av anarkistungdommenes familieerfaringer. Mario (20):

En gang var moren min ærlig overfor meg, det var da jeg var omtrent 14 år, da sa hun at hun egentlig aldri hadde ønsket meg. Den gangen jeg ble født ønsket hun seg overhodet ikke noe barn. Og det er ganske hardt å høre for en fjortenåring. Jeg hadde jo på en måte skjont det allerede, og det sa jeg ofte også, at du ville jo overhodet ikke ha meg, og til slutt sa hun det at det var slik, hun ville virkelig ikke ha meg. Og det skapte en stor avstand mellom oss.

Mario lever et kaotisk liv og er svært opptatt av å ikke la seg undertrykke. Han forteller at han forakter moren sin fordi hun alltid lar seg styre og at hun er så ordensfiksert. Han har mer til felles med faren som har en fri arbeidssituasjon og er "et rotehue". Hannes (21) har også skilte foreldre. Sammen med sine brødre laget han mye ugagn:

Moren min skilte seg da jeg var 6 år, hun måtte begynne å arbeide igjen, og samtidig holde oss tre guttene under kontroll. Det var ikke lett fordi vi var en vilter bande og alle tre var nesten like gamle. Og noen år senere begynte jeg å krangle mye med moren min, så flyttet jeg sammen med faren min...

Hannes vokste opp i Leipzig, men flyttet sammen med faren til Güstrow da foreldrene skilte seg¹. Ett år senere ble han plassert på internat fordi han skulle fortsette skolegangen i Güstrow, selv om faren flyttet tilbake til Leipzig. 4 år av sin ungdomstid tilbragte Hannes i internatet:

Så flyttet faren min tilbake til Leipzig, og så kom jeg i internat... Det er også en av grunnene til at jeg legger så vekt på å studere i Leipzig, fordi jeg har ingen lyst til å bo i studenthjem eller noe sånt.

Tine (20) har opplevd strengheten i DDR-staten. Hennes foreldre skilte seg og moren flyttet til Vest-Berlin. Dette har gitt Tine en spesiell oppvekst:

Jeg har et godt forhold til faren min. Jeg var alltid yndlingsbarnet, ikke sånn at jeg var materielt privilegert, men når broren min og jeg kranglet forsvarte far alltid meg. Med mor hadde jeg ingen kontakt, for det var forbudt. Hun giftet seg igjen, hun flyttet til Vest-Berlin. Og far holdt på å miste jobben på universitetet p.g.a. mor. Men i begynnelsen av 80-tallet ble det litt åpnere. Når mor, som var sovjetisk statsborger, flyttet til Vesten, begynte de å mumle om at hun var KGB-agent og alt mulig sånt tull... Jeg trodde den gangen at far ikke ville at jeg skulle treffe mor, og både broren min og jeg ga far skylden. Og det er egentlig den eneste krangelen jeg har hatt med far. Men senere fikk jeg høre at vi ikke fikk lov til å ha kontakt for da ville den sosialistiske oppdragelsen ødelegges. Og far måtte underskrive. Derfor så jeg mor først da jeg var 13, jeg husker jo ingenting fra jeg var 3 år. Derfor er mor for meg ingen mor, men en kvinne som er moren min fordi hun sier det.

Tine fikk oppleve å være materielt privilegert fordi moren bodde i Vesten:

Hun pleide å ta med fine klær til meg, og andre vestlige varer som selvfølgelig hadde stor innflytelse på meg, for slike materielle saker hadde selvsagt stor betydning siden de var av en helt annen målestokk enn her i DDR. Og som barn er det selvsagt kult å være med ut på fine restauranter, når du ikke kan det til vanlig. Og noen i klassen min som jeg tidligere ikke hadde kontakt med ville da plutselig bli venner med meg, men for meg var det egentlig likegyldig. Jeg kjøpte meg ikke vennskap, men jeg kunne ha gjort det hvis jeg ville. Jeg forstår jo moren min i prinsippet, og hun kan ikke direkte noe for at hun ikke fikk oss barna, hun ville det jo også, og i dag er hun trist for at hun ikke kunne oppdra oss. Og nå er det viktig for henne å se meg minst en gang i måneden, og hun prøver å få innflytelse på meg, at jeg skal studere, at jeg skal kle meg sånn og sånn... Når jeg nå reiser til mor, prøver jeg å være sånn som hun vil ha meg, jeg vil ikke ergre henne. Hun er jo en bra dame, hun er flink i yrket, jeg kan prate med henne om filmer, litteratur og alt. Jeg ser på henne som en tante... Faren min og jeg har et åpent forhold, han oppdro meg veldig strengt, det var mange ting jeg ikke fikk lov til som jevnaldrende fikk lov til. Jeg måtte legge meg klokka ti for eksempel, men egentlig

---

¹ Hendrikje ble kjent med Hannes i Güstrow, og kom inn i bo-kollektivet via ham.

plaget meg ikke i det hele tatt. Jeg kunne også inngå kompromisser med ham. Når han sa jeg skulle være hjemme ni, så sa jeg ti og så ble vi enige om halv ti. Far hadde tillit til meg, fordi jeg gjorde det han sa. Så derfor ga han meg etterhvert full frihet.

Anarkistungdommene forteller om til dels ulike familiebakgrunner. Det som er felles er foreldre med mye kulturell kapital og familier med en god del motsetninger og spenninger. Dette er en del av bakgrunnen for anarkistenes trang til å gå egne veier og deres kulturelle orientering. Det er mulig å se klarere generasjonsforskjellen mellom anarkistungdommene og foreldrene når det gjelder politisk orientering.

Anarkistene har fedre som var overbeviste partimedlemmer, mens de fleste av mødrene gjennomgående meldte seg inn i partiet av bekvemmelighet. Det virker ikke som om anarkistungdommene hadde noen store politiske konflikter med foreldrene, selv om ungdommene var langt mer aktivt kritiske overfor staten enn foreldrene var. Dette er også forståelig ut fra den generasjonspendelen som har preget de tre DDR-generasjonene, med den siste generasjonen som mest misfornøyd. 1989-revolusjonen ville sannsynligvis ikke brutt ut, hvis ungdommen hadde vært like passivt aksepterende overfor styringen som deres foreldre var.

Anarkistenes foreldre identifiserte seg med kommunismens idealer, men var misfornøyd med den rigide politikken. Anarkistungdommen har gått et skritt lenger, ved å omsette sin kritiske holdning i en kulturell og venstreradikal levemåte. **Mario** (20) forteller at han kan forstå sin fars innstilling og gjerne diskuterer med ham, selv om han selv har andre oppfatninger. Han skiller mellom faren, som tror på noe og av den grunn gikk inn i partiet, og moren som deltok bare av bekvemmelighet:

Faren min hadde en del venstreorienterte idealer, men moren min var medlem i partiet kun av bekvemmelighet. Fordi faren min var medlem, og far fortalte henne sikkert om alle fordelene ved sosialismen. Og hun gjorde seg ingen videre tanker om det, og gikk inn i partiet. Men etter Vendepunktet meldte hun seg ut med en gang. Idealene til far dreier seg om naturvern, sunt sosialvern sånn at ingen er arbeidsledig og økonomi som ikke løper på andres kostnad. Far og jeg snakker om politikk ganske ofte, og det er fint for vi har ikke samme politiske mening. Han har alle disse idealforestillingene som ikke er omsettbare i realiteten, han har fine ideer, men de er ikke reelle. Det er bare drømmer. Han tenker at den politiske bevissthet står på første plass, mens jeg tenker at det viktigste er bevissthet om omverdenen (natur, miljø). Jeg tror en kapitalist kan arbeide mye mer naturbevisst enn en sosialist.

Hannes (21) har lite til overs for farens ensrettede politisk innstilling:

Faren min har en livsinnstilling som jeg ikke forstår. Han er svært overbevist.

Hendrikje (19) har i likhet med Hannes og Mario en far som var overbevist partimedlem:

Mor kommer fra en katolsk familie, mens far er vokst opp mer eller mindre uten konfesjon.

Han var ganske overbevist partimedlem. Han var alltid idealist, hadde store krav til seg selv og til andre, og var veldig engasjert på det politiske området.

Det intellektuelle nivået i anarkistungdommenes familier, har nok også medvirket til at de utviklet en kritisk innstilling til rigid maktpolitikk. På skolen utviklet de en motkultur til skolens ensidige undervisning. Den antiautoritære innstillingen utviklet de særlig i løpet av gymnasietiden, som var den tiden da de fant hverandre og ble til en tett vennekrets.

8.2.1.2 Skoletid og motkultur

De fleste av anarkistungdommene ble kjent med hverandre da de begynte på gymnaset. Sammen utviklet de en motkultur til rigiditeten i skolens og ungdomsorganisasjonens politikk, men de hadde også et par lærere som var liberale og som fattet sympati for disse aktive ungdommene. Derfor balanserte de seg gjennom skolegangen uten å bli kastet ut, og klarte uten så mye anstrengelser å få bra karakterer. Det er spesielt en episode fra skoletiden hvor de fikk alvorlige trusler fra skoleledelsen. **Alex (19)** forteller om den:

Det var ofte diskusjoner med lærerne. En gang dreide det seg om hvordan vi kunne gjøre sosialismen bedre. Jeg var lederen for FDJ kommunalt og da sa vi et par sannheter til kommuneledelsen. Etterpå ble det vanskeligheter med rektor på skolen, han ville at vi skulle unnskyld oss offentlig, hvis ikke ville vi bli kastet ut av skolen.

Alex refererer her til skandalen i 1987, da det sovjetiske magasinet Sputnik over natten forsvant fra hyllene i butikkene fordi det var beskrevet perestrojka der. **Robert, Alex, Peter og Ussamah** kritiserte dette på skolen og ble truet med utkastelse. Denne episoden fikk anarkistungdommene til å gå stillere i dørene. De bevarte sin kritiske innstilling, men prøvde ikke å forandre noe aktivt. **Micha (19)** forteller hvorfor:

Det var i grunnen sånn at hvis du var litt intelligent, da var du uansett litt kritisk innstilt. Med meg var det sånn at jeg betraktet det meste kritisk, men gjorde ikke noe videre for å forandre på alt. **Ussamah (kompis)** f.eks. ble stadig helt utkjørt fordi han engasjerte seg for en eller annen sak, og fikk i grunnen bare vanskeligheter igjen for det. Til slutt kommer det så allikevel ikke mer ut av det enn vanskeligheter. Det var det dumme. Det merker man til slutt. Man er på en eller annen måte inni det, og det beste er å holde seg borte fra vanskelighetene og føre sitt eget selvbestemte liv.

Dette med å føre sitt selvbestemte liv ble den viktigste orienteringen for anarkistene. De vanket i et gallerimiljø som var kjent av Stasi for å samle alternativt tenkende. Noen av lærerne var en del av Leipzigs intellektuelle undergrunnsmiljø sammen med anarkistungdommene. **Tine (20):**

Fra begynnelsen av 9. til 10. klasse, var det skole, hjem, gjøre lekser, husarbeid. Men det var også litteraturklubb, galleri sammen med et par kule lærere, de som vanker i Grafikkeller. Vi gikk alltid innom en kafé før vi gikk hjem. Senere gikk vi i MB (studentklubb) og av og til på pønkekonsserter.

Det var først etter skoletid at det virkelige livet utspant seg for anarkistene. **Micha (19):**

Skolen var egentlig temmelig kjedelig. Du kan si det sånn at vi hang på skolen fra 7 om morgenen til klokka 14, og først etter det våknet vi opp, da først begynte livet. Da dro vi inn i byen, drakk en kaffe og på kvelden gikk vi et eller annet sted. Først gikk vi til en eller annen disco, da vi var yngre, og senere til konsserter og ellers det øvrige hvor vi også i dag går.

Anarkistungdommene var viktige for hverandres utvikling og læring i ungdomstiden. **Alex (19)** forteller hvordan vennene ga ham en ny selvtillit til å stå for noe og slå tilbake. Nå er Alex den mest radikale av anarkistungdommene:

Tidligere var jeg mye for meg selv, og ble mye mobbet. Jeg lærte å slå tilbake, men følte meg egentlig liten. Men med disse vennene følte jeg meg vel.

Mario (20) har likevel hatt den mest anarkistiske løpebanen. Han ble kastet ut av skolen og begynte som lærling. Skoletiden brukte han til å sove eller slåss:

Jeg tok ikke skolen på alvor. Jeg var redd for å lære, og jeg gjorde ingenting på skolen. Jeg bare sloss og forfalsket underskrifter. Jeg gjorde alt det gærne som en normal elev gjør. Og sånn fortsatte det til og med 10. klasse. Fra 7. klasse begynte jeg å motarbeide skolen, siden den aldri gjorde noe for meg. Jeg fikk alltid dårlige karakterer, men det var meg likegyldig. Jeg gjorde mine ting... Jeg gjorde ingenting. Jeg lærte ikke, det interesserte meg overhodet ikke hva de syntes om meg. Jeg skjønte jo også mye av det fra før. Fra 10. klasse ble jeg kastet ut av skolen. Jeg ville det egentlig selv, det har jeg skjønt senere. Så begynte jeg som lærling i bokbinding. På yrkesskolen sov jeg eller leste bøker, og visste ingenting om bokbinding. Jeg ble bare verre, men i praksisperioden var jeg den beste arbeideren. I juni 1989 ble jeg ferdig med yrkesskolen, så jobbet jeg en måned og ble oppsagt. Så begynte jeg som alderspleier, det har jeg nå vært i ett og et halvt år.

Anarkistene var alle over gjennomsnittet i intellektuell kapasitet. **Mario** mener at grunnen til hans motstand mot skolen var at det ble stilt for lite krav til ham:

Grunnen til at jeg droppet skolen var vel at jeg følte at det ble stilt for lite krav til meg. Det var folk der som jeg ikke kunne prate med fordi de fortalte for banale ting, de var for dumme. Men i skolen var de bedre enn meg. I skolen dreide det seg bare om å lære, og det interesserte meg ikke.

Hendrikje (19) gikk, i motsetning til de andre anarkistene, på en skole hvor

nettopp det intellektuelle livet var felles for alle:

Jeg begynte på spesialskole for musikk. I DDR var det fire spesialskoler for musikk for spesielt talentfulle elever. De fleste ble orkestermusikere... Det var en total omstilling. Om formiddagen regelmessig musikalske fag. Vi hadde bare ganske få fag som man har på normalskolen.

Anarkistungdommens beretning fra sin skoletid er lett å kjenne igjen som en typisk løpebane for ungdom med mye kapasitet, hvor skolen ikke gir utfordringer nok. I DDR-skolen var kollektivets prestasjoner viktigere enn enkeltindividenes, og det gikk først og fremst ut over flinke elever. Mange ungdommer jeg har møtt har fortalt at det var uproblematisk å få bra karakterer hvis man først hadde anlegg for tankearbeid, derfor ble skolen kjedelig.

Anarkistene er ungdommer med mye energi og stor opplevelsestrang og deres orientering mot det kulturelle ble en måte å få brukt sin kapasitet på. Det samme preget deres innstilling til ungdomsorganisasjonen FDJ.

8.2.1.3 FDJ-samhold gjennom tvang

Anarkistene var aktive i FDJ fra starten av, men da de etterhvert begynte å se på FDJ som partierts forlengede arm, trakk de seg enten tilbake eller de valgte å engasjere seg utelukkende i den kulturelle delen av FDJ-aktivitetene. Alex (19) så på FDJ som en institusjon uten noen ideelle funksjoner. En institusjon som ble opprettholdt gjennom tvang:

Man måtte bli medlem. Det var et samhold gjennom tvang. Dette preget naturligvis også arrangementene. Det var ingen vennlighet, derfor var det bare skitt. Folkene ønsket heller ingen sosialisme. Det var staten, og overfor den kunne folkene ikke gjøre noe. Vi kunne heller ikke gjøre noe, vi kunne påpeke feil, men det forandret ingenting. I begynnelsen tenkte jeg at jeg kan forandre noe og da hadde jeg sikkert blitt engasjert, men etter 1-2 år merket jeg at det nyttet lite. Det var i prinsippet et resultat av egen erfaring, fra 10. til 12. klasse (gymnas-tiden).

Hannes (21) og brødrene hans, var blant dem som trakk seg helt ut av FDJ-arbeidet tidlig:

FDJ det var pro forma! Jeg var med der, den gangen var jeg katolsk, foreldrene mine er katolikker. De fant ut at det var like greit at jeg ble med, men etter en stund sa jeg bare slutt, det her blir jeg ikke med på. Jeg var ikke med på ungdomsvielse. Jeg måtte være med i FDJ for hvis ikke ville jeg fått store problemer, da kunne jeg ikke hatt tatt artium og sånn. Phillipp (broren, som også bor i det okkuperte huset) hadde store ergrelser med det. Han sto så sterkt på sin opposisjonelle mening. De ville holde ham fra å ta artium på grunn av "hans manglende politiske innstilling". Forøvrig hadde han toppkarakterer og en god allmennvurdering, men det holdt ikke.

Moren til Hannes og Phillipp stilte seg på sine barns side mot myndighetene og klarte å sikre Phillipp fortsatt skolegang på tross av at han ikke deltok i FDJs arrangementer:

Da skrev moren min til ministerrådet. Hun viste til de gode karakterene og at det står i loven at man kan ha sin frie mening. Til slutt fikk han ta artium. To ganger i året var det FDJ-tilstelninger, der deltok han ikke og ellers deltok han heller ikke. Jo i kulturgruppen var han med.

Anarkistene gjorde imidlertid stor suksess i FDJs kulturgruppe. Hannes (21):

Kulturgruppen sto jo også under FDJs tegn, men hadde lite med FDJ å gjøre. Der laget man sånne programmer hvor det alltid måtte være med to visesanger og et dikt. Vi prøvde å gjøre litt mer ut av det sånn at det ikke ble to sanger, et dikt og det var det. Vi prøvde i stedet og lage en historie hvor alt passet inn. Da hadde jeg også lærere som jeg likte godt, spesielt tysklæreren. Vi var til og med svært gode, vi ble bedt om å holde forestillingen for kretsledelsen også.

Kulturgruppen ble en kanal for å uttrykke kritiske tanker. Alex (19):

Jeg tror også det at vi tidligere prøvde å utvikle sosialisme, har gjort at kultur har blitt utrolig viktig. Det var en erfaring hos mange av mine venner at man kunne utrette og kanskje endre noe gjennom kulturen. Feks. kunne man gjennom teater og bilder vise hva som er bra og hva som er dårlig i mennesket.

Micha (19) engasjerte seg også i det politiske FDJ-arbeidet, men ble frustrert over at han i praksis ikke kunne påvirke politikken. Til slutt ble det til at "man bare var der":

På skolen var jeg agitator, det var i grunnen bare gøy. I videregående skole var vi alltid i de gamle bedriftene, men vi merket at vi ikke hadde noe å si. Vi diskuterte og sa vår mening, men ingenting skjedde. Det var litt frustrerende. Hele strukturen var jo ødelagt, fordi alene kunne du prøve å fremme noe og arbeide videre med prosjekter, men alt var for fast. Jeg var på noen komiske FDJ-leire, det hadde lite med FDJ å gjøre, vi var bare der, skjønner du?

Hendrikje (19) gikk på spesialskole for musikk i Berlin, og der var det mange som ikke ønsket å delta i FDJ:

Det var mange protestanter og katolikker i klassen, og mange av dem ville ikke i FDJ. På den tiden i 1985 var det temmelig strengt. Vi fikk høre at hvis vi ville studere på universitet eller høyskole burde vi gå inn i FDJ, det sa direktøren. For meg var det klart at jeg gikk inn i FDJ, vi gikk inn, vi var så allikevel et fellesskap. Vi måtte delta på FDJ-tilstelninger som bare var å le av. Lærerne tok det heller ikke så alvorlig, den eneste som gjorde det var direktøren. FDJ belastet meg overhodet ikke, det jeg opplevde i FDJ var et godt samliv mellom unge folk. Men det som ble gjort i FDJ, og FDJs mål interesserte oss overhodet ikke. Da jeg var i Güstrow, da gikk vi ut av FDJ da Vendepunktet kom. Da var det skoleråd, det ble jeg med på. Jeg var klassens talsmann. Læreren vår sa til meg "Hendrikje, De er ett år eldre, De har vært i Berlin. De er relativt fri. De vet hva De vil i livet i forhold til de andre; kan

ikke De være klassens foreleder". Jeg syntes det var dumt at hun gjorde det på den måten, men jeg gjorde det da. Vår skole var egentlig ikke så ille. Vi hadde et svært godt og åpent forhold til våre lærere, vi kunne virkelig diskutere med dem, det var ikke sånn at de avverget diskusjoner eller noe sånt, det var fint.

Mario (20) hadde aldri noen interesse av FDJ. Han iakttok organisasjonen med distansert blikk og så på arrangementer som bekvemme av den ene grunn at han fikk fri fra skolen:

Jeg begynte som alle andre i FDJ fordi det var bekvemt. FDJ var der, der meldte alle seg inn og da fikk man mindre vanskeligheter enn hvis man ikke var i FDJ. Men jeg forsto aldri helt denne FDJ-følelsen, jeg skjønnte aldri helt hva det dreide seg om. Jeg skjønnte først senere at FDJ var SEDs forlengede arm. Det skjønnte jeg på yrkesskolen, men også før det. Jeg skjønnte det ut fra de demonstrasjonene som man måtte delta i og våpenleirene, gjennom det skjønnte jeg hva de ville med det hele, gjennom alle de kompromissene man måtte gjøre. Jeg tok det ikke på alvor. Jeg ble med på demonstrasjonene, og jeg gjorde narr av det hele. Jeg gikk med, fordi jeg var redd for andre folk som sto over meg. Og så gjorde jeg narr av det hele. Når det var demonstrasjoner hadde man en sånn lue, og så var det skolefri, det var jo bra, og så var man glad for det. Man kunne stå opp senere enn vanlig. Man møtte opp der hvor alle skulle møtes, og pratet og vitset, og så begynte demonstrasjonstoget. Da gikk man med forbi tribunen, og så gikk man fra hverandre igjen. Det var alt. Jeg ble spurt en gang om jeg ville bære en plakate med bilde av en politiker eller en DDR-fane eller en rød fane. Jeg sa nei, men det var fordi det betydde mer arbeid for meg. Da måtte jeg ha hentet fanen før demonstrasjonen, og så marsjere med den hele veien og så levere den igjen, det var for mye for meg.

Tine (20) deltok ikke i FDJs fakkeltog i det hele tatt, og fikk heller ikke nevneverdige problemer på grunn av sitt fravær. Hun var uansett avskrevet fordi moren hennes bodde i Vesten:

I fakkeltogene før var jeg ikke med, fordi jeg syntes de var dumme. Fra 8. klasse måtte du være med, men på den tiden da jeg var i 8. klasse, var det ikke lenger sånn at du ble stemplet som statsfiende når du ikke var med i toget. Du ble heller sett på som en dum elev, så derfor kunne du la være hvis du ville. Og jeg hadde rett og slett ingen lyst til å være med. De sportsfestene som de hadde før var akkurat det samme, masseforanstaltninger, med marsjering og det hele, det var jo akkurat som under Hitler.

Mens sosialistungdommene hadde positive minner fra fakkeltogene, tok anarkistungdommene disse festdagene aldri på alvor. Nettopp det tvangen gjorde at de distanserte seg. De tok til dels også avstand fra DDR-politikken.

8.2.1.4 Det komiske DDR

Anarkistungdommene var ambivalente i forhold til DDR. De følte en viss tilknytning, men var kritiske overfor maktapparatet. **Mario (20)**:

Det tidligere DDR er for meg det DDR som eksisterte inntil oktober-november i fjor. Inntil da

var det komisk hvordan alle bare fulgte med og vinket til dem på tribunen og prøvde aldri å gjøre noe eget. I dag synes jeg det er komisk, at de samme folkene hisser seg sånn opp i dag, ikke bare over Erick Honecker, men over hele maktapparatet. Folk som vasket vekk skitt, som pusset sko, alle sammen i dag sier de at de var undertrykt. Men jeg hadde aldri den følelsen av å være undertrykt. Det gikk meg jo på nervene at jeg ikke kunne besøke Dennis (bestevenn som flyktet til til BRD).

Hannes (21): Når det nå står et (lite) DDR-flagg på bordet i leiligheten, er det egentlig likegyldig for meg, men jeg ville ikke satt det der. Når man tenker på det som skjedde under dette flagget var det ikke bra ting, det var jo for eksempel planlagt en konsentrasjonsleir her. Når jeg tenker på DDR liker jeg idéen, men ikke mer. Men jeg føler meg vel her.

Anarkistene følte seg likevel tilhørende til DDR. Hendrikje (19):

Jeg kan ikke skille mine tanker om DDR fra mine tanker om livet mitt, jeg kan ikke si "det og det føler jeg for DDR", for det var så bundet fast til livet mitt. Jeg kan si at det og det var dårlig og det og det var bra, men i prinsippet var det livet mitt og jeg identifiserte meg med mye av det. Jeg kunne ikke forestille meg noe annet. Så når jeg nå tenker på DDR må jeg si at jeg er glad for at jeg har opplevd det, at jeg har levd her, og jeg er glad for at jeg av den grunn har et litt annet syn på ting enn mange jevnaldrende ungdom fra BRD.

Politisk identifiserte de seg ikke med DDR, selv om de mener at fortidens samfunn var mer solidarisk. Micha (19):

Hos oss er det en viss solidaritet som er frembragt av den økonomiske situasjonen. I stedet for å løpe rundt etter et eller annet konsumgode, gikk man til venner og naboer. Det var et fellesskap, et slags lidelsesfellesskap. Det er jo heller ikke så positivt, men det var når alt kommer til alt et fellesskap. Og det var virkelig ikke bare konsentrert om lidelsen. I Vesten er anonymiteten så stor. Man kan kjøpe alt for penger, men er det det viktigste? Der blir det jo også lidelsesfellesskap for dem som ikke har penger, men ikke et slikt stort som omfatter alle sånn som her. I hæren var det også et lidelsesfellesskap, alle måtte tåle det samme, men alt var litt mer ekstremt. Før var det slik at man alltid traff hverandre i en eller annen kø, og kunne der betrakte hele tilstanden.

Anarkistungdommene poengterer det fellesskapet de følte i DDR-tiden. Da Vendepunktet kom, var det spesielt det samholdet som de hadde vært en del av, som de fryktet skulle forsvinne.

8.2.2 Vendepunktet

Anarkistungdommene følte seg vel i DDR, på tross av at de var kritiske og desillusjonerte overfor stengslene i politikken. Men de hadde funnet sin kulturelle nisje. De hadde en motstandsdyktig identitet, fordi de bygget opp sitt liv etter sine egne idealer. Når Vendepunktet kom brukte de samme strategi, ved å utforske endringene, og på samme tid videreutvikle sitt kulturelle liv på siden av endringene.

8.2.2.1 Konfliktstoff i kulturen

Sosialistungdommene opplevde Vendepunktet som et sjokk. Anarkistungdommene derimot, hadde allerede sommeren 1989 en følelse av at en åpning var i vente. Mario (20) nevnte dette for sin kompis Dennis som hadde flyktet vestover i 1988:

Jeg var på en måte sikker på at det ikke ville vare lenge til jeg kunne treffe Dennis. Jeg traff ham da også i juni i fjor (1989) i Praha, og da fortalte jeg ham at jeg ville besøke ham i år (1990). Etter at grensen ble åpnet spurte han meg hvordan jeg kunne være så sikker den gangen på at jeg kunne treffe ham, men det kunne jeg ikke forklare, jeg hadde det bare på følelsen.

Marios følelse var ikke så uforståelig i og med den store utreisebølgen over Ungarns grense. Den fikk andre også til å tenke at noe ville skje. Alex angir også dette som det punktet da han skjønnte at noe var i gjære:

Jeg merket endringene i utgangspunktet gjennom den store utreisebølgen (sommeren 1989).

Krisen var overalt, kulturen var full av kritiske saker, og til slutt fikk folkene nok.

Anarkistungdommenes tilknytning til Leipzigs kulturliv gjorde dem tidlig bevisste en endring i det politiske klimaet. Mario forteller om et teaterstykke tidlig våren 1989, som markerte en ny tid:

Jeg merket at noe var i gjære, blant annet fordi det gikk et stykke av en russer i *Schauspielhaus* (det største teateret i Leipzig). Det var virkelig en sånn opposisjonsånd som utmerket seg da. Det var ingen god gammel oppføring, dette var noe annet.

Mario opplevde og fortolket endringene sammen med sine kolleger i teatermiljøet:

I mars eller april begynte det så smått med små demonstrasjoner hvor folk skrek "vi vil ut, vi vil ut". Jeg så det men kunne ikke identifisere meg med det, det var ikke min sak. Men en gang i midten av september hadde vi mandagsprøve og da kom Micha, som hadde en svært viktig rolle, alt for sent. Han var så lykkelig og han fortalte fra en demonstrasjon og hvor mange folk det hadde vært der, og fortalte hva det dreide seg om, ikke lenger at "vi vil ut", men "vi vil leve bedre". Og det var noe jeg forsto ganske godt. Og neste mandag ble jeg med, og det var fint. Det var fint, det var en sterk fellesskapsfølelse der, og alle hadde omtrent de samme målene. Og det var å avskaffe hele dette apparatet og sette inn et nytt.

Anarkistungdommene sporet at DDR-kulturen var under endring, men før det virkelig kom til noe Vendepunkt, måtte guttene i hæren.

8.2.2.2 Anarki i hæren og deltagelse på demonstrasjoner

Også i det overstrukturerte militærapparatet ble det mulig å spore endringer, men mangelen på informasjon til soldatene gjorde at de ikke visste hva de skulle tro eller mene om endringene. Micha (19):

Jeg var fra begynnelsen av september i hæren, og det var ganske hardt i begynnelsen. Alt utviklet seg i en annen retning med Nytt forum og alle disse reaksjonære sakene. Vi merket det på en eller annen måte og vi måtte lytte hemmelig på vestlig radio, slik at vi kunne vite hvor mange folk hos oss som gikk i gatene på mandagene. Jeg kunne ikke tenke fritt over alt, fordi vi fikk ingen fri informasjon om alt, vi visste ikke hva vi skulle tro på og hva vi ikke kunne tro på. Men vi hadde på følelsen at det som skjedde var bra.

Alex (19): Robert var i hæren og var "overrevolusjonær", jeg var soldat, de som var her deltok i demoer og det var det.

Etterhvert som guttene fikk permisjon, deltok de på mandagsdemonstrasjonene. De opplevde dette som positivt, inntil høyreekstremistene gjorde sitt inntog.

Micha (19):

I midten av november, den 11. november (1989), hadde jeg min første ferie (perm), da var det ingen mandag med, den andre ferien hadde jeg 4. desember. 6. var en mandag, da var jeg med for første gang, den gangen var alt svært radikalt. Det var enkelte høyreekstremer som ville fordrive alt som var alternativt eller venstrevridd eller lignende. Da var det ikke lenger fint. Det var to demoer til i desember som jeg også var med på, da var det først pause, så ble det stadig mer ekkelt. Kunne ikke gå noe sted uten å støte på "Tyskland", "Enhet" og sånn. Vi laget et par antidemoer.

Ikke alle sider ved utviklingen virket like overbevisende på anarkistene. **Alex (19):**

Når jeg var her på mandagene deltok jeg også i demoene. I begynnelsen var jeg skeptisk, men jeg tenkte det var jo et godt forsøk for de ønsket ingen kapitalisme, og etterhvert innså jeg også at endringene var av det gode, selv om det som har kommet ut av dem ikke er bra.

I desember laget anarkistungdommene et par motdemonstrasjoner. Guttene uttrykker seg noe reservert om høstens demonstrasjoner. Delvis skyldes nok dette at de ikke fikk delta fra starten av. Jentene har imidlertid sterke og positive minner fra demonstrasjonene. **Tine (20):**

Før var alle demonstrasjoner påtvungne. Men etter Vendepunktet trengte ingen å delta, ingen tvang deg til å rope Nytt Forum eller lignende, og det var virkelig det som var fint ved det. Og det som bant hele massen sammen var misnøyen. Og på den var du sikker, du var den bevisst. Og du visste at de andre folkene gikk på ringen hver mandag av akkurat den samme grunnen som du selv. Det var en utrolig følelse. Og du merker hvor utrolig sterk kraft en sånn mengde med folk har. Det er vanvittig. Og etter den utslagsgivende 9. oktober ble mandagsdemoene legale. Den dagen dro jeg på demo med hele gjengen, det var utrolig, det kan du ikke forestille deg. Den dagen gikk jeg en tur med hunden til moren min i parken. Og overalt sto det panservogner og militære lastebiler. Alle butikkene stengte tidlig ved 15-16 tiden. Og det var fullt av folk, de sto alle stille, det var så stille som om alt liv var dødd ut, men byen var overfylt. Alle ventet til klokka 17-18, og alle visste på en eller annen måte at på denne dagen skal det avgjøres. Og det var en total opphisset stemning, og du tenkte at alle disse

folkene hadde utrolig mye mot. Og nå virker alt så langt unna, og så mye glemmes. Og du vet likevel at den dagen var det så og så mye våpen i byen, og Roberts mor har fortalt meg at over 300 senger var gjort klar for det antall de hadde kalkulkert med at ville bli såret. Og i hele mitt liv har jeg aldri følt meg så politisk bevisst som den dagen.

Det sterkeste inntrykket fra revolusjons-høsten er hvordan alle sto sammen uavhengig av uligheter i kulturell bakgrunn. Tine fortsetter:

Og så ble ikke noen skadet, og vi diskuterte med kampgruppene, og folk på gaten diskuterte, og folk tenkte på hva som skjer med landet deres. Jeg pratet med noen av kollegene mine, som virkelig er enkle folk, og jeg hadde aldri trodd at så enkle folk kunne gjøre seg så mange tanker om slike ting. Og vi visste at sånn og sånn og sånn er det, og sånn og sånn og sånn kan det ikke være.... Og at mandagsdemoene virkelig foregikk uten vold var så bra. I begynnelsen var alle enige, alle var mot Stasi og Honecker og Mielke, men etterhvert utkrystalliserte det seg for de Grønne, og senere gjenforening. Ja, og fra januar kom det folk som sa at de ville ha igjen Prøysen og Schlesien, og fra da av ga det ingen mening for meg å delta mer. Den avgjørende tiden var da også september til og med november.

Hendrikje har også detaljerte skildringer fra stemningen høsten 1989:

Da Vendepunktet kom var jeg jo i Güstrow, som bare er en småby. Vi hadde ikke fjernsyn, derfor fikk jeg ikke med meg alt som skjedde. Jeg hørte jo mye på radio og leste mye i avisen på den tiden, og diskuterte utrolig mye med foreldrene mine. For meg var det ikke så viktig med de dagspolitiske sakene, det som sto i forgrunnen for meg var den videre utviklingen: Hva endrer seg, hvilke perspektiver har vi. Og det var hva jeg diskuterte med faren min: Hva har vi gjort feil, hva ble gjort feil, spesielt i kulturpolitikken, for det interesserte meg mye. Hvilke muligheter har vi til å endre noe? Faren min sto jo hele tiden foran bestemmelsene om hva han nå skulle gjøre annerledes med slottet og bedriften. Og så kom det opprop fra Nytt Forum. Her i Güstrow var en av de viktigste lederene av Nytt Forum, han er protestantisk prest. Han ble tidligere kastet ut av kirken fordi han var for ubehagelig, og i de aktene som kom ut, ble stadig hans navn nevnt ved siden av Freya Klier og motstandsbevegelsen overhodet. Derfor var han også svært viktig i Güstrow og ble det halmstrået som mange unge mennesker trengte. Og under den demonstrasjonen i oktober da Nytt Forum ble grunnlagt, antar man at 25.000 folk hadde møtt opp, og i Güstrow er det omtrent 35.000 innbyggere. Det kom nok en del fra Schwerin, Rostock og landsbyene også for å understøtte demonstrasjonen.

Også for Hendrikje har samholdet gjort sterkt inntrykk:

Det var overveldende hvordan alle holdt sammen. Det første inntrykket var oppløftende. Alle stearinlysene. Det var et uendelig tog, man kunne ikke se slutten på det, og overalt var det transparenter. Men mange hadde overhodet ingen forestillinger, de hadde overhodet ikke informert seg på forhånd, de bare gikk med. Mange tenkte allerede den gangen at NyttForum kunne bringe oss samme forhold som i BRD. Allerede den gangen! Interessen for å gjøre noe selv, engasjere seg, å gå inn i bevegelsen, om den nå het NyttForum eller noe annet, f.eks. FDP (idag SPD). var ikke der. Folk var preget av at de er vant til å bli styrt, at alt blir

gjort for dem, andre forteller dem hva de skal gjøre. Det var overhodet ikke noe engasjement hos folk, de bare krevde, ønsket og så. At folk selv tok initiativ har jeg knapt nok opplevd. Det var enkelte studenter, eller virkelig politisk engasjerte folk eller kirkefolk. Og det var så få, de kunne man telle på ti fingre. Det kan jo også hende at det er fordi Güstrow er en småby, hvor kulturmiljøet er lite og sånn. I Berlin var det sikkert helt annerledes, det er klart. Den gangen kunne man ikke tenke så langt eller gjøre seg noen videre forestillinger. Man prøvde det riktignok, men det hele var alt for stort til det. Det gikk alt for fort, og man kunne ikke klare og fatte noe av det hele. I prinsippet kan man det ikke i dag heller. For man blir stadig dratt inn i nye typer problematikker. Og man må jo kjempe for å overleve i dag. Om arbeidsplass, om private saker, om å få en god studieavslutning for å få arbeidsplass senere, osv., osv. Man har jo ikke noe ro eller tid til å sette seg ned og skrive. Jeg pleier alltid skrive ned tankene mine, jeg skriver relativt mye, men nå har jeg overhodet ikke roen eller tiden. Den gangen tenkte jeg "hvor skal dette føre hen?". Ikke det at jeg ville beholde den gamle tilstanden, men jeg kunne overhodet ikke forestille meg hva som skjedde. Det gikk så fort at det var ubegripelig.

Hendrikje var, i likhet med de andre, glad for at maktapparatet ble avskaffet:

Jeg var glad for at det gamle brøt sammen, for jeg hadde mange venninner som virkelig hadde lidd under det gamle regimet, også i Güstrow og Berlin, folk fra denne kirkekretsen. Jeg var fire år i denne kretsen i Berlin, og fikk med meg en del av hva som foregikk der, med undertrykking og overvåking av sånne folk, i liten målestokk, men likevel. Av den grunn var jeg glad for at det brøt sammen, for jeg erkjente at idealene overhodet ikke stemte overens med det som ble praktisert. Spesielt så jeg hvordan dette gjaldt for kulturmiljøet. Når man så på malerier, det som ble propagandert der, var det bare estetikk av det skjønne. Det heslige, angsten, redslene, lidelsene, fortvilelsen, selvmordene, koma, abort, manglende interesse, kaos, alt dette ble overhodet ikke vist frem, det fantes ikke! Men meg interesserte det, og så merket jeg at dette beveget andre folk også, og da tenkte jeg "hvorfor skal vi ikke vise frem det?". Da merker man diskrepansen som besto mellom systemet, hvor kulturen ble forordnet sånn og slik, og følelsene til menneskene som kunsten overhodet ikke fremstilte. Det samme gjaldt for teater, forfattere, overalt merket man det, disse hjelpeløse forsøkene på å antyde hvordan utviklingen i en bitteliten grad kunne være litt annerledes, der gikk streken. Vi hadde aldri regnet med at det ville bli annerledes, derfor var vi også apatiske.

Jentene har mest detaljerte skildringer av 1989-høsten fordi de deltok hele tiden, mens guttene var i hæren mesteparten av tiden. Det virker også som jentene har sterkere evne til å sette ord på den stemingen som preget opposisjonshøsten.

Januar 1990 okkuperte anarkistene det falleferdige huset, og utover våren hadde de en spennende tid med kafédrift og etterhvert åpning av et galleri. Sommeren 1990 haiket de sine første turer til Vest-Europa. Høsten ble dystre, da var den første frihetsfølelsen erstattet av en gradvis depresjon over den veien utviklingen tok.

8.2.2.3 Gjenforeningen

I likhet med sosialistungdommene, deltok anarkistungdommene på en fest natt til gjenforeningsdagen, hvor de bearbeidet overgangen fra DDR til felles-Tyskland. **Hannes (21):**

Det var en alvorlig fest. Vi satt der og pratet om hva vi nå legger bak oss. Det var ganske klart for oss at det som nå kom, var noe ganske nytt. Vi snakket om hva vi ser for oss, hva vi tenker om det hele, det var virkelig bra. Vi hadde også en slags spørrelek over hva som kommer og om DDR og BRD og sånn. Jeg hadde ikke noe behov for stor feiring, og heller ikke for dyp sorg. Så dette var akkurat det riktige. Det er jo også en ny sjanse dette her.

8.2.2.4 Tilbakeblikk på endringene

Både jentene og guttene er ambivalente i forhold til endringene. Sosialistungdommene opplevde endringene overveiende negativt, mens anarkistungdommene også ser positive virkninger av Vendepunktet. De forholder seg mer aktivt til det som skjer, og drar nytte av den nye innsikten de opparbeider seg og de muligheter den nye virkeligheten gir. Den positive siden av endringene er den erfaringen det har gitt deres generasjon. En erfaring som ingen andre i verden har opplevd på den måten. **Alex (19)** uttrykker en bevissthet på at hans generasjon utvikler en særegen tenkemåte:

I høst gikk en god sjanse tapt. Folk sang halleluja og ropte på kapital. Det er synd at fascismen øker nå. Hva som er bra, er at vi har opplevd endringer som ingen andre i verden har opplevd, det at et samfunnssystem blir erstattet av en totalt forskjellig organisasjon, det er en morsom erfaring. Det utvikler en fullstendig ny tenkemåte... Vi har gjort en erfaring som ikke ubetinget er god, men det er en erfaring som i det minste mange andre ikke har gjort seg, i det minste i Europa. Det er hva vi opplevde, og noe annet kjenner jeg ikke.

For anarkistungdommen er det også av det gode at maktapparatet ble avskaffet. De føler seg relativt friere til å gjøre som de vil etter Vendepunktet. **Mario (20)** forteller:

Det dreide seg bare om avskaffing av dette apparatet. Det var en herlig følelse. Man tenkte på hva man nå kunne utrette. Det vi ønsket oss var ikke å bli vedheng til forbundsrepublikken, ikke til Sovjetunionen, heller en tredje vei. Jeg tenkte at det virkelig finnes makt som springer ut av folket selv, ikke fra konserner eller maktgrådige folk, men noe annet, kanskje var det anarki. Kanskje var det virkelig demokrati, noe vi ikke hadde før og vil kanskje aldri få igjen. Etter Vendepunktet kom det folk med penger som kjøpte opp alt sammen.

Anarkistungdommene hadde ønsket en tredje vei for DDR. **Micha (19):**

Det gjør meg trist at en stor sjanse ble forspilt, rett og slett på grunn av pengebehovet. Selv om det hadde vært vanskelig å bygge opp noe eget, om man ser realistisk på det. Men jeg har på

en eller annen måte en idealisme, og synes derfor det er litt trist at alt ble slik Kohl ønsket det. Jeg kunne ønske meg en tredje vei for DDR. Men det hadde vært utrolig vanskelig å virkeliggjøre, det hadde kostet en masse penger. Men det hadde jo vært noe. Når man ser hva som kommer ut av det nå, noe så dumt som Tyskland, da ville jeg heller hatt den andre veien. Men de fleste ønsker jo først og fremst D-Mark.

Mario (20) ser primært positive sider ved endringene, men definerer det siste året mest ut fra egne personlige erfaringer. Mario uttrykker flere ganger at det politiske er for ham mindre viktig enn hans forhold til andre mennesker:

Denne omveltningen det siste året gledet meg. Denne tiden i fjor, oktober, november, da det var ganske åpent og ingen visste riktig hvordan det ville gå, da var jeg veldig glad. Og også den tiden jeg var sammen med U. Jeg var forelsket, jeg elsket henne, da trodde jeg jeg ville klare alt. Det motsatte gjorde meg trist. Den tiden da det ble klart at vi bare skulle slutte oss til Vest-Tyskland og det med U.

For anarkistene er det også vesentlig det å ha frihet. I følge **Mario**, er maktforholdene de samme som før:

Maktforholdene til andre folk har ikke forandret seg. Det er ennå noen folk som står over deg, det har ikke endret seg. Naturligvis kan jeg kjøpe meg alt mulig nå, og reise hvor jeg vil, men jeg vet ikke om jeg føler meg noe friere. Om jeg kan si at da var jeg ikke et fritt menneske, men det er jeg nå. Jeg har heller følelsen av at jeg var fri den gangen, og at jeg er fri også i dag... De folkene som står over meg er folk som jeg er avhengig av, lederpersonligheter. For eksempel denne aldershjemlederen. Det problemet jeg har med henne har jeg egentlig alltid hatt, helt siden jeg gikk i 7. klasse, at jeg har sagt min mening, og at denne meningen var litt annerledes enn læreren eller mesterens eller sjefens. For meg handler det om å være ærlig, jeg har ingen lyst til å underordne meg disse folkene. Jeg vil ikke tvinges til underordning, jeg vil kjempe mot det. Det som er rart er at jeg aldri har opplevd det på noen fæl måte, men det er bare det at jeg aldri har tatt dem på alvor.

Alex (19) ser samfunnsendringene ut fra endringer i livskvalitet:

Livskvaliteten har blitt bedre nå. Man kan reise og sånn, men fra perspektivene for samfunnets utvikling er det en absolutt tilbakegang. Kapitalismen er en eneste stor utbytting av den tredje verden, som gjør at det overhodet ikke er frihet. Men man kan likevel ikke si at det var bedre før, selv om mye naturligvis var enklere. Det var positivt at det ikke var kapitalisme. Menneskene kunne leve med hverandre uten å leve på kostnad av andre... Folk har blitt mer intolerante, mer bedritne; før fantes en viss grad av solidaritet... Før var de første sorgene man gjorde seg om morgenen "hvor kan jeg kjøpe inn de beste varene", nå er de første sorgene man gjør seg om man neste dag har arbeid. De boligsorgene man har nå var der ikke tidligere. Før hadde man en sosial sikkerhet mot bolig- og arbeids-løshet, og det var jo også et gode, nå er det sånne saker som bekymrer folk mest.

Hannes (21) mener de største endringene har å gjøre med tilbudet av materielle goder:

Den største endringen etter Vendepunktet er at man har alltid lite penger, når det alltid er

mye å kjøpe. På frokostbordet står det nå youghurt, det savnet vi jo ikke, men nå er det fint, det smaker godt. Så nå kjøper vi det, men noen stor endring er det ikke. Jeg er ikke utilfreds. Jeg har muligheten til å gi ut mye penger for ting jeg ikke trenger, om jeg gjør det er min sak.

Tine (20) har fått sjansen til å oppleve det nye sammen med vesttyske venner, og det har medført at hun ser lyst på det som kommer:

Jeg føler meg bedre etter Vendepunktet, det går bedre for meg. Rent finansielt har jeg ikke store krav, det er nok for meg. Jeg fryder meg over mangfoldet som nå er her. For meg er det viktig, jeg spiser f.eks. ikke så gjerne kjøtt, jeg spiser heller grønnsaker og det var det ikke mye av her før, og nå er det så mye av det som jeg vil ha. Og så ble jeg kjent med folkene fra B. (by i BRD). Gjennom dem har jeg blitt kjent med en masse ungdommer, og det har hjulpet meg, ikke minst til å finne fort ut av det nye systemet. Jeg har et nært forhold til disse folkene, og da hører jeg litt fra hver, og jeg har blitt kjent med nye steder. Og det er mange nye hendelser som jeg overhodet ikke har bearbeidet, de har bare kommet over meg. Jeg har f.eks. lært nye levemåter der, som var fremmed for meg før. Jeg var også en måned i England og tre uker i Italia. Det gjorde også stort inntrykk.

Det siste året har motstridende elementer, men hovedvæløren for anarkist-ungdommene blir likevel positiv. De har okkupert et hus og bygget opp et fellesskap, de har haiket til Vesten og opplevd mye på kort tid. I det store og det hele ser de på sine opplevelser som et privilegium, som ungdom i andre land ikke har blitt forunt. Likevel er det ikke gitt at de er fornøyd, det skal hele tiden litt mer til for å være det. Vi skal nå se på deres definisjoner av livet sitt her og nå, det vil si i november 1990, ett år etter murens fall.

8.2.3 Veien videre

Alex (19) legger vekt på dette at fellesskapet med vennene er bra, det gir ham også den friheten han og de andre anarkistungdommene er opptatt av å inneha. Det som mangler er kanskje det motsatte, noe mer stabilt:

Jeg trives med studiene mine, vennene mine betyr mye for meg, men jeg har det ellers ikke bra for tiden. Det er viktig for meg å ikke være avhengig av andre, ellers ønsker jeg meg kjærlighet som alle andre.

Mario (20) har et svært svingende humør, som varierer ut fra om hans nære relasjoner er i harmoni eller ikke:

Av og til er jeg tilfreds med livet, av og til ikke. Når jeg er utilfreds er det fordi jeg gjør for lite for meg selv. Arbeidet i pleiehjemmet er for lite utfordring for meg. Jeg merker at det er mye arbeid, og at teateret ikke fungerer så bra. Det viktigste er de mellommenneskelige tingene. Tilfreds er jeg når sånne ting stemmer, og det er ulikt fra dag til dag. I det store og hele er jeg ganske tilfreds. Jeg sier ikke at de andre kommer først og så kommer jeg selv. Jeg vil være det første, for jeg må leve, og hvordan de andre gjør det får ikke lov til å interessere

meg. Det interesserer meg også, men det får ikke bli det viktigste i livet mitt. Da gjør man bare seg selv tilfreds. For da gjør man bare stadig nye kompromisser for å gjøre andre til lags og for å hjelpe andre videre.

Mario står like før oppsigelse fra jobben, på grunn av at han har satt seg i mot sjefens vilje. Han sier dette ikke har noen betydning for ham, for han vil alltid klare seg på et vis. Denne holdningen går igjen også hos de andre anarkistene, det viktigste er å gå sine egne veier. Kanskje blir denne selvstendinghetstrangen dempet i takt med konfrontasjon med harde krav på arbeidsmarkedet? **Mario:**

Nå er det sånn at det er like før jeg blir oppsagt, men jeg tar det ikke helt på alvor. Jeg tror jeg heller aldri kommer til å ta det på alvor. Sjefen min har makt over meg bare hvis jeg gir henne den makten. Men jeg tenker at jeg alltså kan gjøre noe, at jeg vil finne arbeid. Jeg tror ikke det er noe problem. Det er likegyldig for meg om jeg har arbeid eller ikke. For arbeid er bare en bisak for meg. Det viktigste for meg i livet mitt, er samtaler med andre folk. Å samle erfaringer, men ikke de erfaringene jeg får gjennom bøker. Og hvis jeg blir oppsagt er det en erfaring for meg. Verken mer eller mindre.

Hannes (21) er ofte munter, men definerer seg som ikke-fornøyd ut fra at han ikke får drive med skuespill som han ønsker. Våren 1991 kom han forøvrig inn på skuespillerskolen:

Jeg er ikke helt tilfreds i dag, for helst ville jeg jo studere skuespill, men forøvrig er jeg fornøyd.

Tine (20) skulle gjerne ha utrette mye mer:

Jeg er for lat. Prinsipielt er jeg for tiden tilfreds, men hva er vel tilfreds. Alt hva jeg ville, har jeg hele tiden klart på en eller annen måte. Jeg kom inn på skolen og jeg fikk et forholdsvis bra vitnemål. Jeg fikk studieplass som jeg ville, jeg har venner som jeg kommer godt overens med. Jeg har en venn som jeg er veldig glad i, selv om han lever i BRD, men det er egentlig heller ikke noe problem. Dette året har gitt meg mye, jeg har lært en masse. Studiet er morsomt, men jeg er ikke helt tilfreds med det. Jeg synes forelesningene er litt uklare. Jeg klarer bare halvparten av det jeg skal klare, og det er jeg ikke tilfreds med.

Selv om også sosialistungdommene hadde et vennefellesskap som de satte pris på, så sliter de i sterkere grad med orienteringsvanskeligheter enn anarkistungdommene. Sistnevnte definerer sin misnøye ut fra akutte og konkrete problemer (har ikke kommet inn på skuespillerskolen, mangler kjæreste e.l.), men er forøvrig optimistiske fordi de har tro på egen evne til å klare seg, uavhengig av samfunnets utvikling. **Micha (19):**

Jeg engster meg ikke for min fremtid, for jeg kan alltid reise vekk. Jeg liker ikke denne samfunnsformen, men det er jo også snakk om å ikke la seg imponere av de folkene som har penger, og i grunnen leve sitt eget liv, og gjøre det man har lyst til.

Mario (20) legger også vekt på at han alltid vil ha en egen frihet, uavhengig av

landets utvikling:

Når det gjelder utviklingen av dette landet sett fra mitt synspunkt, har jeg ingen fremtidsangst, for jeg tenker at jeg alltid vil ha min frihet til å leve.

Tine (20): Jeg bekymrer meg ikke for fremtiden. Jeg vet omtrent hva jeg vil gjøre, studere sosiologi, og jeg vil gjøre det ved det beste universitetet i Vesten. Jeg vil vanvittig gjerne studere i utlandet, det tror jeg er viktig også for personligheten... Hvis jeg må gjøre en masse for å få utdannelsen min, så vil jeg gjøre det. Jeg har prinsipielt en sjanse til å gjøre det jeg vil. Om jeg skulle stå der uten en pfenning, sånne engstelser har jeg ikke. Jeg vil vel gifte meg. Senere vil jeg få et yrke. Jeg vil ikke gjøre det samme hver dag. Jeg vil gjerne kunne flere ting for å bli mer fleskibel, og jeg tror samfunnet der over gir mer frirom til å realisere det.

Hannes (21) vet ikke hva fremtiden vil by ham, men han vet hva han *ikke* vil gjøre:

Jeg kunne ikke hele livet bo som nå, at alt bare flyter omkring. Jeg håper at jeg kommer inn på teaterskolen. Jeg ønsker meg uansett ikke et idiotisk liv hvor jeg må gå på kontoret hver dag og det er alt.

Gjennomgående er altså for anarkistungdommene en tro på at de selv vil klare seg uavhengig av hvilken vei samfunnsutviklingen tar. Fremtidsstrategiene til sosialistungdommene betød for flere av dem brudd med det de sto for tidligere. Dette ser ikke ut til å være tilfelle med anarkistungdommene. De var kritiske til maktapparatet tidligere, og de kritiske til den nye politiske styringen. De lever sitt liv på siden av samfunnet.

8.2.4 Reaksjonsformer

Ulikhetene i anarkistungdommenes fremtidsorienteringer er først og fremst uligheter i valg av yrkeskarriere. Men de ulike yrkene har alle felles at de gir innehaverne stor personlig frihet og utfordring, og dette er svært sentralt for disse ungdommene. **Micha** satser på en fremtid som fotograf, forøvrig ønsker han nok å fortsette galleridrift, slik han allerede har startet med. **Mario** og **Hannes** satser på karrierer som skuespillere. Mario poengterer sterkt at han vil spille skuespill for å samle viktige erfaringer om seg selv, ikke for å underholde andre. Egen frihet er altså det viktigste. **Alex** studerer arabistikk og satser på en fremtid som journalist. Han har allerede reist til Syria og blitt fascinert av arabisk kultur. **Hendrikje** satset opprinnelig på en musikerkarriere, men måtte gi opp på grunn av en skade. Nå studerer hun kulturvitenskap og ønsker å arbeide i museumsvesenet, slik hennes far gjør. **Tine** studerer sosiologi, og vil bli forsker.

Gjennom kunsten markerer anarkistungdommene sin avstand fra det trivielle, såvel som fra maktapparatet.

8.3 NASJONALISTENE

8.3.1 Fortiden

Nasjonalistene har vokst opp i Weimars drabantby, i små leiligheter. Foreldrene deres er fagarbeidere. Disse ungdommene utviklet en motkultur i skolen ved å provosere med fascistiske symboler. Store deler av ungdomstiden tilbrakte de på "sosialistisk omskoleringsanstalt", og det er erfaringene derfra de forteller mest om. For øvrig gjengir de alle opplevelser i stikkordsform, dette er også typisk for deres vanlige talemåter.

8.3.1.1 Arbeidende foreldre

Nasjonalistungdommen er generelt ikke så opptatt av å fortelle om sin familie som for eksempel anarkistungdommene. Dataene her blir derfor mangelfulle, men noen tendenser ser ut til å utkrystallisere seg, først og fremst en høyreorientert vridning på foreldrenes innstilling, og lavt konfliktnivå mellom ungdommen og deres foreldre. **Norbert (14):**

Jeg bor med kusinen min i en drabantbyleilighet. Foreldrene mine bor like ved siden av. Jeg har et godt forhold til moren min. Tidligere arbeidet hun ofte skift om natten. Jeg tjener også de pengene jeg trenger. Jeg kan prate med mor, men ikke med far. Faren min har ikke noe i mot at jeg er i denne gruppen. At vi slåss med venstrefolkene og sånn. Moren min sier heller ikke noe, hun sier: "Du får finne ut av det selv, hvis du liker det partiet, må du velge det". Moren min var i SED, men meldte seg ut for tre år siden fordi hun var mot kommunismen. Jeg vet ikke om hun mener "ut med utlendinger", men hun er i hvert fall mot kommunismen. Det er far også. Mor er ekspiditrise, far er coca-cola-forhandler.

I Jørns (18) tilfelle er foreldrene høyrevridde, mens bestefaren er overbevist kommunist:

Foreldrene mine stemmer CDU. Min egentlige far er også høyrevridd, i alle fall er han mot SED. Bestefaren min var i SED. Han var kretsskoleledende for Weimar skolekrets, og der var det ingen høyrefolk. Jeg bodde hos bestefar til og med tredje klasse, altså til jeg var ni år, og da flyttet jeg et annet sted sammen med moren min. Jeg har sett på vestlig fjernsyn, og der så jeg at det i Vesten var terroraksjoner. Dette så jeg hos bestefar, for siden moren min var stemplet som statsfiende, fikk hun ikke lov til å se slike programmer. Vi så derfor bare på DDR-1 og DDR-2. Tidligere, da mor og far var gift, så vi på vestlig fjernsyn, og hørte om et soldatsenter i BRD. Dette hørte bestefar om, og da var helvete løs. Og så skjønte han også at jeg var for det, og senere ble jeg presset til å være med å hylle Honecker og sånn.

Jørn har mer konflikter med bestefaren enn med foreldrene sine. For mange av nasjonalistungdommene ser det likevel ut til at besteforeldrene er en viktig kilde til deres kunnskap om fascismen. **Jens (17)** forteller at bestefaren har lært ham

mye om Hilter-tiden. Politisk virker det som om det er lite konflikter mellom nasjonalistene og deres foreldre. I det hele virker det som om de har respekt for sine foreldre, og gjør det de blir bedt om. René (17) er for eksempel en snill sønn:

Jeg hjelper moren min med husarbeidet, for jeg har merket at hun har alt for mye arbeid, så derfor hjelper jeg henne litt.

De fleste av nasjonalistungdommene jeg intervjuet, bodde hos sine foreldre. Ofte er det trangt om plassen. Jørn (18):

Jeg bor fortsatt hjemme. Det med boligmarkedet er ganske ille. Kohl sa jo at alle tyskere skulle få bolig etter enheten (tysk gjenforening), men jeg har ingen. Søsteren min har heller ikke noen, og det er mange folk som ikke har noe sted å bo. Jeg bor i en nybyggleilighet, og der bor vi, fire mann. Jeg må dele rom med søsteren min, og hun er 5 år. Hun maler overalt og bråker fælt. Jeg har kjøpt meg CD-spiller, og den kan ikke stå på rommet, så den må stå på kjøkkenet. Hvis ikke hadde søsteren min snudd den på hodet og ødelagt alle kassetene.

Alle ungdommene i miljøet bor i Weimars drabantby, som i likhet med andre drabantbyer er et belastet boligstrøk¹.

8.3.1.2 FDJ - en skitten organisasjon

Nasjonalistene følte ingen tilknytning til ungdomsorganisasjonen. Flere av dem prøvde aktivt å holde seg unna FDJ, og fikk problemer av den grunn. For dem var FDJ knyttet til makt og privilegier som de selv ikke hadde tilgang på.

Jørn (18): FDJ (Fri Tysk Ungdom) var en skitten organisasjon. Hvis du tidligere ikke var i SED, fikk du ingen høye posisjoner, du kunne ikke bli skoledirektør f.eks. Derfor var de alle i SED, og da var det ingen vits med det hele. Alt ble gjort på sosialistisk måte. F.eks. i statsborger-kunnskap, der tvang de oss til å male DDR-flagg. Ja, vi frydet oss jo over det da vi var fem år og fikk male de flaggene.

Dennis (18): Jeg gjorde det jeg måtte, men ikke mer. Man måtte inn i FDJ, og da måtte jeg også inn.

Nasjonalistene utviklet en motkultur i skolen. Deres innstilling ble sanksjonert og en av sanksjonene var påtvungen innmeldelse i organisasjonen tysk-sovjetisk vennskapsforening (DSF):

Jens (17): Jeg var i FDJ. Maik (18): Man måtte jo, man måtte jo. Jens: Og så meldte jeg meg ut, og så ble jeg tvunget til å gå inn i DSF (Deutsch-sowjetische-Freundschaft). Jeg ville ikke inn der, og så fikk jeg masse ergrepser med politiet, og så måtte jeg inn. Og så pakket jeg sakene mine, men de ville ikke prate med meg, etter to uker skjønnte de at det ikke nyttet. Jeg er i mot utlendinger. Maik: FDJ var ikke noe for meg, jeg tok det aldri på alvor. DSF der ville jeg aldri inn.

Disse ungdommene ble overvåket av Stasi, og dette ble til nok en følelse av å bli

¹ Se også kapittel 7 om regionale distinksjoner

kontrollert og manipulert.

Jens: Mor gikk inn i SED, da skulle hun få gratis reiser og alt, men hun har ennå ikke fått en eneste reise. De snakket bare med store ord, men ikke noe stemte. **Maik:** Her får jeg lov å si meningen min åpent. Før sto alle bak deg hvis du sa at du var mot utlendinger eller noe sånt. Jeg lærte å tenke sånn. Jeg har aldri latt noen forby meg noe. Stasi, det er siste sort kommunistvin! **Jens:** Statssikkerhet, ha! **Maik:** Den gangen det var sone her, jeg mener det er jo ennå sone men, for et år siden, da følte du deg alltid overvåket. Det er skitt. Jeg mener jeg vil jo kunne gå et sted uten at noen står bak meg og skriver opp hva jeg sier. Men vi sa meningen vår likevel. **Jens:** Jeg hadde med Stasi å gjøre flere ganger. Jeg sa meningen min, og da kom de og ville ha meg til å samarbeide, det ville jeg ikke, da tvang de meg til å bli medlem av DSF. FDJ symboliserte for disse ungdommene tvang og ufrihet. DSF symboliserte i så måte en dobbel straff, for der måtte ikke alle andre meldes inn. Foreningen for tysk-sovjetisk vennskap var således en forening for oppdragelse av ungdommer som ikke forholdt seg til den offentlig godskrevne ideologi. En annen sanksjonsform var ungdomshjem eller såkalte "sosialistiske omskoleringsanstalter".

8.3.1.3 Skolen og ungdomshjemmet

De nasjonalistiske ungdommene var rabulister som aktivt sa og gjorde motsatt av det som ble forventet av dem. De er småbyungdom med arbeiderklassebakgrunn, og det er tydelig at skole og ungdomsorganisasjon ikke hadde det å tilby disse ungdommene som kunne tilsvare deres behov. **Norbert (14):**

Jeg begynte i barnehagen da jeg var 3 år, det var en temmelig sosialistisk oppdragelse, da måtte vi male DDR-flagg, og allerede da ble vi pratet fulle om stat, sosialisme, kommunisme og sånn. I 1982 begynte jeg på skolen, ja da gikk det videre, da lærte vi om Karl Marx og sånn, leste biografien hans og så Engels. Så hadde vi russisk, det var plikt, det måtte man lære.

De klarte seg dårlig på skolen, men den hjelpen de ble gitt opplevde de som manipulasjon og tvang. **Maik (18):**

Det var mye problemer på skolen. Ungdomshjelp, det er noe dritt. Og så kommer du i ungdomsfengsel, det gikk jo, men.

Skoletiden ble for alle nasjonalistene amputert ved opphold på ungdomshjem. Flere av dem forteller klart hvordan de feilet i skolen, og hvordan de heller ikke gadd å yte noe der. Positive opplevelser fikk de først som lærlinger, det var arbeidet som gav mening for dem. **René (17):**

Jeg har gått i mange klasser og på mange skoler, jeg kom ikke godt overens med lærerne. Da jeg var 14, kom jeg i et ungdomshjem. Der var jeg 7 måneder på grunn av småkriminalitet og sånn, slagsmål og sånn. Det var jo ikke noe å gjøre her, og hvis man sloss litt, ble det kalt kriminelt og da måtte man til ungdomshjem. Og i april i fjor kom jeg ut, og da hadde jeg prøver for 10. klasse. Men da jeg var inne, hadde jeg ikke sett en prøve, da arbeidet jeg hele tiden, ja, så da

gadd jeg ikke heller, det var ingen vits med det. Men jeg møtte opp, og strøk på prøvene. Så da gikk jeg for å lete etter en lærlingeplass i august, og så fikk jeg læreplass, og etter at jeg fikk den plassen, har det gått bra med meg.

14 år ser ut til å være den alderen da de forlot skoleverket. **Norbert (14):**

Jeg sluttet på skolen da jeg var i 8. klasse, og begynte som malerlærling.

Det å være politisk mot staten ga dem en identitet med innhold. Istendefor å være skoletapere, ble de nasjonalister som ble forfulgt av ulike statlige institusjoner. **Jørn (18)** forteller hvordan han opplevde ungdomshjemmet:

Jeg var i et ungdomshjem. Sånt finnes ikke mer. Det var en omskoleringsanstalt. Folk som løp rundt sånn som jeg gjorde, dem tok Stasi og skviset vekk. De forfulgte meg. De fikk med seg at jeg var imot denne staten og at jeg var høyrevridde. Det er feil å si at jeg er nazist, men jeg er for de høyrevridde partiene. Så kom jeg til ungdomshjemmet for å bli oppdratt til en riktig sosialist. Når jeg for eksempel sa: "Hold kjeft, din jøde", ja da var du med det samme kriminell, da måtte du sitte tre dager inne. (En lang beskrivelse av fengselslivet følger). Jeg kom ut februar i år (1990), og jeg ble satt inn november i 1988. Grunnen var politisk, at jeg var mot staten. De fant ut om meg gjennom skolen, for alle lærerne var SED-folk, og de ga tips til skoledirektøren og til politiet. Jeg malte hakekors på veggen, og da meldte de meg.

Også jentene i gjengen var provokatører i skoletiden og kom på ungdomshjem.

Kerstin (16):

Jeg var i ungdomshjem fordi jeg laget dritt, så var jeg på skolen, der laget jeg bråk, ergret lærerne, malte slagord på veggen, og da jeg kom på hjem malte jeg på veggene, hengte opp kondomer og tamponger... (forteller videre om all ugangnen hun har gjort).

Helga (15): Da jeg gikk på skolen, ble jeg kastet ut, kom på en ny skole, der hadde jeg også bare vanskeligheter, til slutt gikk det ikke mer.

Det å være nasjonalist gav identitet som statsfiende, en mer betydningsfull identitet enn bare å være taper. En stat med politisk ensretting gir således ungdoms motkultur et politisk språk, og kan på en måte sees som en fordel for disse ungdommene. Alternativene i ikke politisk ensrettede land, som vårt eget, blir å vende taperstatusen innover mot seg selv i form av selvbebreidelse og psykologisering.

8.3.1.4 Fortidens DDR

Nasjonalistene har opplevd de dystre sidene ved fortidens samfunn, og har ikke mye pent å si om DDR-staten. **Carsten (14):**

De var bedritne mot borgerne, etter min mening må nå Stasi, regjeringen og alle de andre som hadde med denne staten å gjøre, bli straffet med dødsstraff.

De vil hevne seg på fortidens makthavere, og trekker parallellen mellom de som undertrykket før og venstrevidde folk nå. **René (17):**

Jeg har levd i DDR og gjennomgått alt her, det er jo bra at DDR er vekk. De folkene som preket om sosialisme her de undertrykte oss, nå kan vi undertrykke dem.

Likefullt var fortiden tryggere med tanke på jobbmuligheter. **Jørn** (18):

Mye var bedre i DDR enn det er nå. Du trengte ikke være redd for at du ikke skulle få noe arbeid. Det fantes ingen arbeidsløse. Da kunne ingen sjef for en bedrift si: "Vi ansetter ikke flere", da måtte de ansette. Alt var annerledes. Da hadde jeg mitt fagarbeid, og det holdt. For eksempel teknologer eller andre folk med utdanning, de trengte ikke jobbe som andre folk en gang.

Jørn uttrykker nærmest en lengsel tilbake til DDR-tiden da de ble forfulgt:

Du fikk aldri lov å si meningen din. Jeg er for et høyre-parti, men selv om du bare var for SPD (sosialdemokratene), ble du med en gang stemplet som statsfiende. Men hvis du nå sier "jeg er for Hitler", da sier jo ingen noenting.

Tilhørigheten til et høyreekstremistisk miljø var forbundet med noe kriminelt, mens etter Murens fall er denne statusen blitt bleknet.

8.3.2 Vendepunktet

Nasjonalistene tilhører den klassen i DDR-samfunnet som i størst grad så på Vesten og den materielle overfloden som et ideal. Med Vendepunktet så de muligheten til velstand og høyere status enn de tidligere hadde hatt.

Mindreverdighetsfølelsen som DDR-borger kunne kompenseres ved å overdrive den nye tyske identitetsfølelsen. Nasjonalistungdommene opplevde således Vendepunktet som et uventet, men positivt brudd på hverdagen.

8.3.2.1 Demonstrasjonene

Nasjonalistungdommene deltok i demonstrasjonene og benyttet sjansen til å blåse ut sin frustrasjon over en fortid full av nederlag. Nå fikk deres nasjonalistiske orientering en uttrykkskanal, og Tysklands samling ble en merkesak. **Carsten** (14) trenger ikke mange ord for å beskrive hva som for ham var det viktigste innholdet i Vendepunktet:

Jeg var med på demoer. Stasi og regjeringen måtte gå det var bra. Nå er det ett Tyskland, det er bra.

Norbert (14) uttrykker klarere at han deltok på noe han ikke hadde full oversikt over. Det viktige for ham er knyttet til endringer i lærlings situasjonen hans:

Så kom Vendepunktet, da gikk jeg i gatene, enda jeg ikke en gang visste hva det dreide seg om. Tidligere fikk hver lærling fullføre lærlingetiden, uansett om han var bra eller ikke. Nå må du virkelig gjøre noe hvis du skal klare det.

René (17) var sperret inne på ungdomshjem høsten 1989, og fikk ikke høre mye

om endringene. Det viktigste førsteinntrykket hans var de materielle endringene; tilbudet av varer i butikkene:

Forrige høst var jeg i ungdomshjemmet. Da hørte jeg ingenting om det som skjedde, det ergret meg, det eneste jeg fikk vite var det foreldrene mine skrev til meg. Den tiden ga meg ingenting. Jeg kunne nesten ikke tro det da jeg hørte om det som skjedde, og da jeg kom ut, tittet jeg i butikkvinduene, og der var jo alt som i Vesten.

Jørn (18) satt i fengsel da Vendepunktet kom:

Jeg satt jo inne, men jeg kunne merke endringene gjennom at alt ble åpnere. Det var ikke lenger sånn at vi måtte se "Aktuelle Kamera" (DDR's nyhetssending på TV), men vi gjorde det allikevel frivillig. Jeg lot meg ikke befales, jeg gjorde ingenting. Vi fikk jo ikke lov til nesten noe heller, bare til å drikke tre øl i helgene.

Maik (18): Høsten 1989, da håpet vi på at alle utlendinger skulle forsvinne og at vi skulle få tilbake grensen fra 1937, men den får vi ikke.

Dennis (18): Høsten 1989 fikk jeg ikke med meg mye. Hver tirsdag var jeg ved demonstrasjonene, så på litt, men ikke mer.

Flesteparten av de intervjuede nasjonalistungdommen uttrykker seg nesten utelukkende politisk om Vendepunktet. Innstillingen er den samme etter Vendepunktet som den var før. **Jens (17):**

Jeg har ikke forandret meg mye siden Vendepunktet. Jeg mener det samme nå som da: "Ut med utlendinger", og "vekk med venstrefolka".

De viktigste ønskene nasjonalistungdommene hadde høsten 1989, var altså at utlendingene og venstrefolkene skulle forsvinne, og at Tyskland skulle bli gjenforenet. Den 3. oktober 1990 gikk det ene ønsket i oppfyllelse.

8.3.2.2 Gjenforeningen

Dagen for Tysklands gjenforening ble av sosialistungdommen en sorgens dag, for anarkistungdommen en dag for ettertanke, mens for nasjonalistungdommen ble det jubelens dag. De ser på denne dagen som en oppfyllelse av en viktig og etterlengtet målsetting. **René (17)** beskriver dagen slik:

3. oktober drakk jeg meg dritings hele dagen. Da var jeg glad. Jeg husker nesten ikke lenger alt som skjedde, jeg var overalt hvor det skjedde noe her i Weimar, med faren min og alle andre.

Jens (17) forteller fra aksjonene på 3. oktober, dagen for tysk enhet:

Høsten (1990) var OK, men 3. oktober var best. Da feiret vi og laget en opprørt stemning: "Ut med venstresvina" og "De røde bort fra makta". Nasjonalistene stormet anarkistenes hus. Vi laget litt bråk, brann i gata, hakekors med flammer, og Hooligasspunkter foran anarkistenes hus. En av kompisene mine fikk en på trynet av en anarkist. Vi kom ikke gjennom fordi purken sperra veien for oss. Purken slo som forrykt. Mange ble såret. Kjipt. De har hjelmer, og de

beskyttet venstresvina.

Norbert (14): 3. oktober feiret jeg drakk og var nede ved anarkisthuset. Vi angrep dem (anarkistene). Der inne hadde de en tristhetsfest for DDR, avskjed og sånn skit.

Dennis (18): Tredje oktober arbeidet jeg, jeg arbeider hver dag.

Med gjenforeningen fikk nasjonalistungdommene sitt viktigste mål oppfylt. Likevel ble ikke hverdagen noe merkelig bedre av det. Høsten 1990 var det, som for så mange andre DDR-borgere, frustrasjonen heller enn håpet som preget deres hverdag.

8.3.3 Veien videre

Samtiden bringer usikkerhet, og dette gjør at nasjonalistene søker bakover i tid. Under oppveksten i DDR, kunne de gjøre som han ville uten å miste jobben. I dag truer arbeidsløsheten, og de ønsker mer orden i tilværelsen. De idealiserer den disiplinen som rådet under Hitler-Jugend.

Jørn (18): Jeg er ikke fornøyd med livet, alt er så usikkert for tiden. Man vet ikke noe om hva som vil skje. Tidligere kunne du si til sjefen din: "La meg i fred", nå kan du ikke si det, for da må du gå. Det var bedre før annen verdenskrig, da var det litt tukt og orden, det var mye bedre.

Andre har fått det bedre etter Vendepunktet. **Norbert (14):**

Jeg er tilfreds egentlig. Jeg skulle gjerne hatt mer penger, men jeg har det bra. Jeg føler meg fri nå, jeg kan reise hvor jeg vil. Det handler om frihet. Jeg er glad for at Tyskland er ett. Vi merker det i yrkesskolen, tidligere ble alle tvunget gjennom om man var bra eller ei, mens nå må du virkelig bevise hva du er god for.

Blant de 10 nasjonalistungdommene jeg intervjuet, var det bare Jens som var arbeidsløs, selv om arbeidsløsheten er en trussel for alle:

Jens (17): Jeg er arbeidsløs p.g.a. en utlending. Jeg var låssmed og jeg vil prøve å få arbeide igjen. **Maik (18):** Jeg er slakter og har ennå arbeidsplassen min, heldigvis! Jeg vet jo heller ikke hvor lenge *det* varer.

Nåtiden byr således på mye usikkerhet. Enkelte av nasjonalistene uttrykker dyp utilfredshet:

Jens: Livet går på et vis. **Maik:** Det er jo tider da du helst tar et rep og henger deg og sånn.

Jens: Nei vi er ikke tilfredse.

Maik og Jens er av de mest frustrerte. En viss misnøye har likevel alle. **Kerstin (16):**

Jeg er egentlig tilfreds med livet, bare utlendingene hadde vært borte, men for tiden er de egentlig ikke så ille. Weimar er jo en turistby, men uten alle utlendingene ville vi vært mye roligere.

Helga (15): Det er mye mer å ta seg til nå etter Vendepunktet... Jo, jeg har det egentlig ganske bra for tiden. Det eneste dumme er denne turistbyen (Weimar), alt er så skittent her. Jeg overveier å flytte et annet sted, Koholt eller Dresden, ja, Dresden, der kjenner vi mange, og det er en fin by.

Livet er annerledes enn før Vendepunktet. Men nasjonalistungdommene gir ulike uttrykk for hvor store endringene er for dem i hverdagen, og hva som er de viktigste forandringene:

Jens (17): Det går bedre for meg etter Vendepunktet. Men jeg vil leve, og jeg vil ha penger. Jeg arbeider bare for å få penger. Og nå er det billige stereobutikker, billige plater. Under sosialismen hadde vi bare sånne små plater, monoplatespillere, og de kostet 400 mark. Og nå koster en stereoplatespiller 100 mark. Eller 60-70 mark.

Jørn (18): Fritiden har ikke endret seg mye siden "die Wende", det eneste er at det er flere utlendinger nå.

Nasjonalistungdommene gir gjennomgående uttrykk for at de ikke har det så verst, bortsett fra at det er så mange flere utlendinger nå. De vil også gjerne glede seg over utviklingen, og mener at kapitalisme er bedre enn kommunisme, enda de opplever kapitalismen i en tid da kanskje arbeiderklassen rammes hardest. Det å vende hatet mot fortiden blir en måte å slippe å frykte fremtiden.

Fremtiden var etter Vendepunktet ikke lenger bestemt av fortidens strukturer. Nasjonalistene opplevde 1989-høsten i en rus av glede og aggresjon. De gjorde seg drømmer om det fine livet som ventet. Euforien ble gradvis avløst av en dyp frustrasjon over at Kohls løfter ikke holdt stikk, og at utviklingen for de fleste gikk mot usikkerhet på grunn av den stigende arbeidsledigheten. Da gikk også de store aspirasjonene i grus. Men fortsatt mener de at fremtiden i alle fall byr på bedre muligheter enn fortiden. Deres orientering er fremoverrettet, men usikker. **Carsten (14)** definerer fremtiden ut fra fortiden:

Det blir i alle fall bedre enn det var før.

Fremtidssønskene defineres også ut fra "politiske" målsettinger. **Jørn (18):**

Jeg håper at et annet parti kommer til makten. Håper på NPD, for de er i mot utlendinger. Hva personlig fremtid angår, er nasjonalistene tradisjonelle i sine aspirasjoner, penger og familie er sentrale verdier. **Jørn:**

Jeg kan ikke forestille meg hvordan livet mitt ser ut om fem år. Jeg håper bare at jeg får en leilighet og et arbeid. Og så ønsker jeg meg kone og barn, et eget hus og en bil. Og masse penger!

Norbert (14): Om fem år er jeg vel i hæren og så håper jeg at jeg får en stor leilighet. Mine mål er at jeg klarer yrkesutdanningen min og at jeg tjener penger og at jeg får en egen bolig. Enkelte var imidlertid så opptatt av det "politiske" at familie kom mer i

bakgrunnen. **Jens (17) og Maik (18):**

Jens: Familie, ja, det har jeg også fore. **Maik:** Det kan du ha ved siden av. Vi forsøker å gjøre det beste ut av det, kanskje 45% familie og 55% din egen fritid, det er det beste du kan gjøre.

Jens: Hvis jeg hadde familie ville jeg være mer med familien enn deg. Men jeg er jo med gamle kompiser nå selv om jeg har en venninne.

De opprørske jentene er mindre tradisjonelle enn det man kunne forvente, i og med at guttene har en utpreget sjåvinistisk innstilling (se k. 10).

Kerstin (16): Jeg vet ikke om jeg vil ha barn, man må jo hele tiden passe på dem, og det er også dyrt. Mål for livet er likevel å få barn, et lykkelig familieliv og en jobb.

For DDR-jenter flest er jobb, og kanskje til og med utdanning, vesentlige deler av livet. **Helga (15):**

Jeg vil bli frisør, men jeg vil også gjerne få litt utdanning.

Nasjonalistungdommene har i sammenligning med de to andre gruppene mer konvensjonelle fremtidsaspirasjoner. Jobb, familie og penger er viktige knagger å orientere seg etter. Likevel er det noen av nasjonalistungdommen som mener at "det politiske" må komme først uansett; det vil si "ut med utlendinger og venstrefolk". I følge lederen av ungdomsklubben er imidlertid den aggressive innstillingen et ungdomsfenomen for de fleste, ved fylte 20 år pleier de å roe seg ned og stifte familie. Klubblederen er forøvrig ikke uenig i ungdommenes fremmedfiendtlige innstilling.

8.4 Reaksjonsformer

For de to andre gruppene har jeg oppsummert deres tilpasningsstrategier. Når det gjelder valg av levevei, er nasjonalistungdommene ikke så forskjellige. Samtlige av dem ønsker seg en fremtid som fagarbeidere, innenfor ulike håndverksyrker. Enkelte av dem er allerede i arbeid, som murer, skipsbygger og slakter. De andre er lærlinger eller skoleelever. Ulikhetene mellom nasjonalistungdommene har først og fremst å gjøre med hvor alvorlig de nasjonale spørsmålene er for dem, om det blir til et altomfattende ideologisk program, eller om de har synspunkter på dette uten at det dominerer livet deres. Forskjellen viste seg i forrige punkt mellom de som ser frem til familieliv, og de som definerer "det politiske" som det viktigste (først og fremst Maik og Dennis). Men forskjellen kommer ennå sterkere frem i neste kapittel, som omhandler ungdommenes nasjonale identitet.

8.4 OPPSUMMERING

8.4.1 Fortiden

8.4.1.1 Foreldre

Sosialistungdommene har foreldre som var ledende funksjonærer i DDRs maktapparat. De vokste opp i store moderne leiligheter, og var i det hele tatt vant med ekstra privilegier gjennom sin tilknytning til DDR-eliten. Foreldrene var viktige modeller for deres politiske utvikling. Georg og Annette utgjør unntakene fra gruppen i flere spørsmål. Georg ser lettere på en del ting, han er også mer åpen overfor endringene. Annette føler seg utenfor kollektivet og stiller flere spørsmål ved dogmene fra DDR-tiden. Georg vokste opp i en sosialistisk familie, men ville ikke diskutere politikk med faren, "familiens overhode". Annettes far var toppidrettstrener, og satte strenge krav til Annette, som hun ikke klarte å leve opp til. Hun var sterkere knyttet til den mindre politisk dogmatiske moren.

Sosialistene forteller for øvrig gjennomgående om en trygg oppvekst i beskyttende familier. Etter Vendepunktet har dette endret seg. Foreldrene krangler og sliter med å omstille seg. Sosialistungdommenes klubb erstatter familiefreden, her tilbringer de det meste av sin fritid. De gir også uttrykk for at de selv klarer å omstille seg raskere enn sine foreldre.

Anarkistungdommene har foreldre som var ansatt ved universitetet i Leipzig. Fedrene var overbeviste kommunister, mens mødrene i større grad var medlem av partiet fordi det var enklest slik. Foreldrene virker likevel mindre politisk dogmatiske enn sosialistungdommenes foreldre, sannsynligvis fordi de møtte på flere barrierer (på grunn av sensur m.m.) i sitt arbeid. Foreldrene har oppdratt sine barn til å verdsette kultur, og gjennom kulturen har de funnet en uttrykksmåte for sin kritiske innstilling. I anarkistenes familier har det vært mye konflikter og flere av foreldrene har skilt lag. Familiekonfliktene kan være en bakgrunn for anarkistenes selvstendighet og opprørstrang. De forteller detaljert fra familieliv. Selv om de er svært opptatt av å gå egne veier uten å duperes av autoriteter, er foreldrene viktige modeller for disse ungdommene. Flere av dem gir uttrykk for at de ikke skjønner foreldrenes politiske innstilling, men at de føler seg knyttet til dem for det. Ofte har de oppført seg eksemplarisk hjemme, og dette har gitt dem mye frihet med alderen, fordi foreldrene har tillit til dem. De distanserer seg altså ikke i første omgang fra foreldre, men i stedet fra samfunnets maktapparat. Det okkuperte huset gir anarkistungdommene muligheten til å leve sitt eget liv, uavhengig av samfunnsutvikling og maktapparatets tvang.

Nasjonalistungdommene har foreldre som er fagarbeidere. Foreldrene var partimedlemmer, men kun fordi de måtte. De var sterkt misfornøyd med politikernes styring. Foreldrene har ikke så mye i mot ungdommenes opprør, selv om enkelte av dem reagerte fordi de selv fryktet bråk med myndighetene. Etter Vendepunktet stemmer foreldrene CDU. Nasjonalistungdommene forteller at de gjennomgående har lite kontroverser med sine foreldre. De har vokst opp i Weimars drabantby, hvor de fortsatt bor i relativt trange leiligheter. De har respekt for sine foreldre, ofte er de å observere sammen på julemarkedet. Familiene virker klart paternalistiske med faren som autoritet. Nasjonalistene gjør stort sett som foreldrene sier, de forteller for eksempel at de hjelper til med husarbeidet. På den tyske gjenforeningens dag feiret de sammen med foreldrene i Weimars gater. De trange boforholdene er medvirkende til at de tilbringer det meste av sin fritid i ungdomsklubben.

8.4.1.2 FDJ

Sosialistungdommene fikk sin viktigste identitet bygget opp rundt felleskapet i ungdomsorganisasjonen FDJ. Her fikk de en følelse av trygghet, stabilitet og tro på samfunnet de levde i. Gode minner knytter seg til sommerleirene, da de møttes rundt leirbålet og sang. Sosialistene trodde på verdiene som ble formidlet i ungdomsorganisasjonen, og de ble politisk skolert gjennom aktivt FDJ-arbeidet. I ettertid ser sosialistungdommene at de ikke fikk gjennomført en del av det de sto for, og at ikke alle ungdommer fant seg til rette i det felleskapet de selv deltok i. Bare én av de intervjuede sosialistungdommene har egne negative erfaringer fra FDJ, fordi hun aldri følte seg som en del av felleskapet. Grunnen til at hun likevel deltar i den nydannede sosialistiske ungdomsorganisasjonen, er at hun gjennom en venn ble trukket inn i dette felleskapet i de tider da Vendepunktet kom, og alt var forvirrende.

Anarkistungdommene var ganske aktive i FDJ de to første årene på ungdomsskolen, men opplevde at de ikke fikk gjennomført noe og trakk seg ut av FDJs politiske sfære. De engasjerte seg i stedet i FDJs kulturelle aktiviteter, og fikk god respons for sin forestilling på FDJs kulturdag. Anarkistene definerer FDJ som et samhold bygget på tvang. Enkelte av dem nektet å delta på FDJs masse-mønstringer, og fikk bråk med rektor på grunn av det. Moren til disse ungdommene grep inn, og viste til guttenes gode karakterer og loven om meningsfrihet. Dermed slapp to av guttene å delta i FDJ. En del av de andre

anarkistungdommene deltok, men tok ikke FDJ på alvor.

Flere av nasjonalistungdommene nektet å delta i FDJ, og fikk bråk. De ble kastet ut av skolen, sendt på ungdomshjem eller tvunget inn i den tysk-sovjetiske vennskapsforening. Det siste ble opplevd som en dobbel straff, i og med at disse ungdommene (som mange andre østtyskere), nærmest hetet sovjetrusserne. Nasjonalistene definerer FDJ som en organisasjon man ble tvunget inn i, og hvor deltagelse gav privilegier som ikke var andre forunt. De bruker samme beskrivelse av FDJ som de bruker på kommunistpartiet SED, der foreldrene ble tvunget inn.

8.4.1.3 Skole

Sosialistungdommene var jevnt flinke på skolen. De gikk alle sammen på gymnas med EDB-linje. I intervjuene la de ikke vekt på å fortelle fra skolegangen spesielt, sannsynligvis fordi arbeidet i FDJ var den dominerende erfaringen fra skoletiden. Etter avsluttet skolegang begynte en del av sosialistungdommene sin partikarriere. To av dem var FDJ-funksjonærer på heltid, flere av dem var aktive i kommunistpartiet og en av dem var på full vei til å bli Stasi-offiser.

Anarkistungdommene fikk toppkarakterer på skolen. På gymnaset ble de stadig mer aktivt kritiske, og fikk bråk med skoleledelsen. De gode vitnemålene var hovedgrunnen til at de ikke ble kastet ut, men de lærte seg også å balansere på grensen til det akseptable av kritisk innstilling. De var forøvrig gode venner med flere av lærerne, spesielt en kunstinteressert tysklærer som de ennå har kontakt med. Anarkistungdommene uttrykker at skolen krevde for lite av dem, den gav dem for få utviklingsmuligheter. Etter avsluttet artium begynte guttene i militæret, slik kravet var for vordende studenter. Jentene begynte sine studier.

Nasjonalistungdommene hadde mye problemer på skolen. De var ikke spesielt skoleflinke, og de utviklet en aktiv motkultur allerede fra 10-års alderen. Flere av dem ble kastet ut av skolen da de var omternt 15 år, og ble plassert på ungdomshjem. Etter obligatorisk skole har nasjonalistungdommene gått læretid og blitt fagarbeidere av ulike slag, i likhet med deres foreldre. En del av dem har begynt på yrkesskole. Alle sikter mot å bli fagarbeidere, og i så måte var skolegang ikke sentralt for dem i forhold til deres fremtidsaspirasjoner. I DDR var gode karakterer bare nødvendig for dem som ønsket å gå videre på gymnaset.

8.4.2 Vendepunktet

Sosialistungdommene hadde ikke forventet at det skulle komme til noe Vendepunkt i DDRs utvikling. De opplevde derfor 7. oktober, da de første massedemonstrasjonene tok til, som et sjokk. Da søkte de sammen i FDJ-kretsledelsens hovedkvarter i Berlin, og ventet spent på hva som ville skje. En av dem våget seg ut, og ble overrasket over hvor fredelig alt gikk for seg i Getsemanekirken. Men de andre anså den voksende opposisjonen som en statsfiende, som måtte bekjempes. Flere av sosialistungdommene gir klart uttrykk for at de ikke skjønnte vitsen med opposisjon: Hva skulle man vel opponere mot? I deres øyne hadde de alt som behøvdes i DDR; sikkerhet for alle og orden i gatebildet. De uttrykte redsel for at samfunnet skulle falle sammen som et korthus, og at intet ville bli igjen av det de trodde på. Gradvis i løpet av 1990 vokste en erkjennelse hos sosialistungdommene at nettopp de (opposisjonelle) kreftene som de ville bekjempe, var de som virkelig ville skape noe verdifullt ut av DDR. Og med denne erkjennelsen vokste også gradvis frem en ny identitet som annerledes-tenkende, i motsetning til den tidligere identiteten som statens forsvarere. På samme tid vokser et syn på "massen" i DDR som dumme. Nettopp de som tidligere var mest misfornøyde, og som med Vendepunktet ropte på velstand, er de som igjen er de mest misfornøyde.

Sosialistungdommene beholder med andre ord en identitet som de som har høy moral og skjønner hva som er rett, selv om de også sliter med store problemer knyttet til rettsoppgjør og skyldsspørsmål. De stiller seg kritiske til det nye samfunnet som vokser frem, og opplever det som at et annet samfunn "velter over" dem, et samfunn de ikke ønsker. De beveger seg derfor sjelden over til vest, selv om de bor i Berlin med rask adgang til det tidligere Vest-Tyskland. Et unntak er igjen Georg, som sier at "man må tilpasse seg (det nye) systemet, eller så kan man ikke leve". Han har også et mer humoristisk forhold til det nye samfunnet, han forteller for eksempel om sin "opdagelse av markedsøkonomien" gjennom nye og bedre matvarer. For øvrig er sikkerhet viktig for sosialistungdommene. Dette er bakgrunnen for deres angst i forhold til tapet av DDR. Klubben deres gir en viss erstatning for den tidligere samfunnsmessige sikkerheten.

Anarkistungdommene mekret at noe var i gjære lenge før sosialistungdommene. Allerede i januar 1989 gjenspeilet teater- og gallerilivet mer aggressiv kritikk enn tidligere. Utreisebøgen via Ungarn om sommeren

forsterket følelsen av at noe ville skje. En av anarkistungdommene fortalte til en venn som hadde flyktet over grensen, at "neste år kommer jeg og besøker deg". Da de første demonstrasjonene tok til var guttene i hæren, men de merket at noe skjedde gjennom en gradvis liberalisering, inntil desember da det rene anarki rådet, og guttene fikk gå over i siviltjeneste. Jentene deltok aktivt i høstens demonstrasjoner, og har sterke og positive opplevelser fra dette. I desember da demonstrasjonene i økende grad ble dominert av nasjonalistiske aggresjonsutbrudd, laget anarkistungdommene noen motdemonstrasjoner og trakk seg etter hvert tilbake. Enkelte av anarkistungdommene var skeptiske i utgangspunktet, men ble revet med i løpet av høsten. Den viktigste positive erfaringen var, slik Mario uttrykker det, at det "finnes makt som springer ut av folket selv". Frihet har blitt det viktigste ordet for anarkistungdommene, selv om de seg i mellom definerer frihet i forhold til ulike arenaer. Felles for dem er likevel at det okkuperte huset gir dem den friheten de trenger, både fra foreldre, maktapparat og eventuelle kjæresteforpliktelser.

Ved tilbakeblikk på året 1989-1990, er anarkistungdommene triste over at en god sjanse til å bygge opp et bedre samfunn, ble forspilt. Pengebehovet styrte utviklingen, og anarkistungdommene er ikke sikker på om det nye samfunnet er noe bedre enn det forrige, selv om det gir mer frihet. De hadde ønsket en egen vei for DDR. De mener imidlertid at livskvaliteten har blitt bedre, på grunn av friheten til å gjøre hva man vil. Samtidig mener de at folks mentalitet har blitt verre. Nå tenker alle mer på seg selv, og de har blitt mer intolerante.

To av nasjonalistungdommene satt innesperret da Vendepunktet kom, men de som var ute, deltok i demonstrasjonene. De visste ikke helt fra starten av hva det hele dreide seg om, men de syntes det var bra at maktapparatet ble avskaffet. Ut over høsten deltok de stadig mer aggressivt, og de satte i gang en del aksjoner mot anarkistenes okkuperte hus i Weimar. Nasjonalistungdommene fulgte det stemingsskiftet som flertallet av folke hadde. Høsten 1989 var de glade og forventningsfulle, utover vinteren ble de mer utålmodige og aggressive og 1990 var året da stadig flere forventningsbobler brast. Høsten 1990 var tiden da de viktigste målene var nådd, og hvor det ble klart hvilken usikker fremtid som bød seg i den nye situasjonen.

8.4.3 Veien videre

Det nye for sosialistungdommen er at nå må de virkelig bevise hva de står for. Den sikkerheten som tidligere alltid var der, må de nå greie seg foruten. De fortsetter å arbeide for det de tror på, men blir samtidig stadig mer utkjørt av egne identitetsproblemer og kampen for å overleve i det nye samfunnet. Hverdaglige problemer er i ferd med å ta overhånd over den politiske idealismen. Noen av sosialistungdommene er i ferd med å miste troen, og mister tillit til de andre medlemmene i ungdomsorganisasjonen. Stemningen i klubben er ofte dyster, medlemmene er desillusjonerte og usikre. De deltar av og til på PDS politiske møter, men entusiasmen er ikke den samme som før. Normen i klubben er at man ikke skal snakke om personlige problemer. Følgen er at medlemmene sliter med indre konflikter. Sosialistungdommenes strukturerte verden har blitt brutt opp. Dette leder vanligvis til at viljen til å planlegge fremover forsvinner. Disse ungdommene ser imidlertid ut til å klare seg. De har evner som gjør at de vil få jobb og utdanning, og de har trening i organisatorisk arbeid. Problemet for dem fremover er av indre art, hvordan de skal finne en ny identitet.

Anarkistungdommene trives med studier og bofellesskap, og har stor tro på sin egen evne til å klare seg i det nye samfunnet. Enkelte interne konflikter i kollektivet førte til at to av jentene følte seg misforstått og flyttet ut, for øvrig har samfunnsendringene gjort året 1989-1990 til et spennende år for anarkistungdommene. Anarkistene engster seg ikke for sin fremtid. De ønsker seg ikke et strukturert liv innenfor byråkratiet, det viktigste er å få lov til å gå egne veier. De søker derfor frie yrker. De utfordrer fremtiden og er nysgjerrige på den.

Nasjonalistungdommene føler seg usikre på grunn av den økende arbeidsløsheten. De er utilfredse, og kanaliserer denne misnøyen ved å si at utlendingene må vekk, da blir alt bedre. Nasjonalistene definerer sin fremtid først ut fra at de ønsker seg stor leilighet, jobb, familie og masse penger. Noen av dem legger stor vekt på det "politiske", det vil si "ut med utlendinger og venstreorienterte". Men de ønsker seg også familie. Arbeidet har stor betydning i deres liv, men de frykter arbeidsløsheten. De er nysgjerrige på de nye konsumgodene og på livet i Vest-Tyskland. Flere av dem uttrykker at de gjerne vil reise over når de får tid. Sannsynligvis vil de satse på en konform fremtid og roe ned det "politiske" med årene.

8.4.6 Hovedskillelinjer mellom gruppene

Det viktigste i sosialistungdommenes fortelling fra fortiden er det politiske og statslojale. Dette gjenspeiles i det de sier om FDJ, og det de sier om sine foreldre. Det viktigste i anarkistenes fortelling om fortiden er det kulturelle. Dette gjenspeiles i det de forteller om sine foreldre, om skolen og om FDJ. Det viktigste i nasjonalistenes fortelling om fortiden er det kriminelle og opprørske. Dette gjenspeiles i deres beskrivelse av skole og FDJ, deres forhold til disse institusjonene preges enten av ikke-deltagelse eller bevisst opprør.

Jeg kunne altså like gjerne kalt gruppene den politiske, den kulturelle og den kriminelle. Dette skillet vil jeg føre videre i kapittel 10, som omhandler gruppenes kulturelle profil.

8.4.7 Generelt om østtysk ungdom

Vestlige ungdomsforskere inspirert av postmodernismen legger vekt på visse reaksjoner i ungdoms møte med det moderne. Thomas Ziehe beskriver ungdoms erfaringer som iscenesatt heller enn levd. Livet er en film fylt av tilfeller og situasjoner. De sekundære erfaringene som formidles til ungdom, tenderer mot å foregripe de unges primære erfaringer. På en utvendig måte vet ungdom allerede "alt" (H. E. Hermansson, 1986).

Det samme kan ikke sies å være tilfelle for østtyske ungdommer i 1990. Deres problem er snarere en utstrakt mangel på kunnskap i sammenligning med vesttyskerne. Det er mange små og store fasetter i det nye samfunnet som de må lære om, og så lenge de mangler kunnskap om mestring av et kapitalistisk samfunn, vil fremtiden være uviss. Ziehe beskriver ungdoms tidsperspektiv som forrykket fordi ungdom mangler kontakt med eldre og dermed med sin fortid. Østtysk ungdom opplever i enda sterkere grad et brudd i tidsperspektivet. Etter gravleggelsen av DDR fins det få instanser hvor de kan få bekreftet sin opplevelse av fortiden. I løpet av året etter murens fall sto kun fortidens løgnaktighet i fokus, og det som var ungdoms virkelighet tidligere blir tilsløret av de nye definisjonene om DDR.

Tradisjon kan forstås som hvordan ting var, er og bør gjøres (A. Giddens, 1979). I Øst-Tyskland etter murens fall er tradisjonen brutt. Det fins ikke lenger noen kontinuitet mellom hvordan ting var og hvordan de er. I en slik tid kan ikke ungdom lære av sine foreldre, de må lære av hverandre. Etter-revolusjonens ungdom i Øst-Tyskland utvikler derfor det Margaret Mead kaller

en kofigurativ kultur, hvor ungdom lærer av hverandre. Unge tilegner seg kunnskap fortere enn foreldrene i slike tider. I dette ligger et maktpotensial hos ungdom, som ungdom likevel ikke vet å utnytte, og samfunnet ikke er modent for å dra nytte av. Ungdoms reaksjoner blir møtt med autoritet og manipulasjon, av redsel for hva en udemokratisk oppdratt ungdom kan finne på, om de får fritt spillerom. På denne måten lærer de unge kun nye antisosiale væremåter.

Autoritær ungdomspolitik skaper nye generasjoner som blir vant til å styres.

I det neste kapitlet skal vi se nærmere på de løsningene ungdommene finner på den særegent nasjonale identitetsproblematikken, som oppsto i kjølvannet av DDRs gravleggelse og tysk gjenforening.

9. DET (ØST) TYSKE SPØRSMÅL

Max Weber har påpekt at begrepet nasjon er uløselig knyttet til tanken om en spesifikk makt, nemlig den politiske (I. Nissen, 1937 s. 56). Hvis ordet "nasjonal" skal bety noe ensidig, må det sikte på den patos som knytter seg til tanken på en maktorganisasjon hos en gruppe mennesker, som er forbundet ved felles språk, konfesjon, skikker eller skjebne. Jo mer trykket legges på makt, jo mer spesifikk er denne følelsen. Den patetiske stoltheten over makten, eller den patetiske lengsel etter den abstrakte politiske makt, kan i en kvantitativt liten gruppe ofte være mye sterkere enn i en større. Idéen om makt er altså noe som særpreger det nasjonale. Weber definerer begrepet nasjon som et verdibegrep. "Nasjon" betyr at det i visse menneskegrupper kan ventes eller fordres solidaritet. Det er denne fordringen som bevirker at "nasjon" hører med under verdibegrepene.

Tyskland har en relativt kort historie som nasjon, men en lang historie knyttet til den ovenfornevnte patetiske lengsel etter politisk makt. I etterkrigstiden blir det nasjonale spørsmål i Tyskland ennå mer komplisert enn tidligere, fordi et folk som i utgangspunktet var forbundet ved felles språk, skikker og skjebne ble splittet i to. Den nærmeste fortiden det tyske folket hadde felles viste en gang for alle hvor tragiske følger en for sterk dyrkelse av det "nasjonale" kan få for eget og ikke minst for andre folk.

Mange tyskere vegrer seg når man kommer inn på spørsmål knyttet til nasjon og nasjonalitet. De har blitt stilt slike spørsmål så mange ganger, og begynner å få nok. Hvor lenge skal man måtte konfronteres med en ubehagelig fortid, som man selv kanskje ikke en gang har tatt del i? "Det tyske problem" dukker imidlertid opp i stadig nye versjoner, og med gjenforeningen av de to tyske statene, har det fått fornyet aktualitet. Igjen svinger den nasjonale identitet fra overdreven patriotisme til fornektning av egen nasjonalitet.

I forbindelse med annen verdenskrig dukket begrepet "det tyske spørsmål" opp. Spørsmålet dreide seg om hvordan den tyske kultur kunne omformes, og hvordan spesielt ungdomsgenerasjonen kunne oppdras til en demokratisk habitus. Tysklandsspørsmålet har imidlertid røtter langt tilbake i tid. Under den første verdenskrig engasjerte blant annet den franske sosiologen Emile Durkheim seg i debatten om den tyske mentalitet (E. Durkheim, 1919). Han ser autoritære og imperialistiske tendenser nærmest som biologisk forbundet med den tyske folkesjel.

I mellomkrigstiden ble også spørsmål knyttet til tyskeres nasjonale identitet tatt opp til vurdering. Tysk-amerikaneren Howard Becker¹ har analysert linjene fra vandrefuglbevegelsens patriotisme, i form av varetagelse av egen kultur, til perverteringen av disse idealene i Hitler-Jugend (H. Becker, 1946). Under annen verdenskrig skrev et hemmelig engelsk forfatterkollegium om det tyske problem, (*Problemet Tyskland*, 1945), og drøftet måter de andre stormaktene kunne bidra til endringer av den tyske kultur. Sosialpsykologen Kurt Lewin drøftet i 1943 konkrete måter den tyske kultur kunne endres på (K. Lewin, 1943). Han konkluderte med at landet måtte styres av demokratiske ledere, som lærer folk opp til å spille de tilsvarende demokratiske roller. For å få i stand en endring er det viktig at folk er misfornøyde nok med den tidligere situasjonen, slik at en endring er ønsket blant befolkningen.

Willy Brandt tok opp tysklandsspørsmålet i 1946 (W. Brandt, 1946). Han legger, i likhet med Lewin, vekt på viktigheten av et samarbeide mellom tyskere og ikke-tyskere i demokratiseringsprosessen, slik at folk ikke på ny lærer å bli styrt utenfra (denne gang av okkupasjonsmaktene). Krigsungdommen har av forskjellige forfattere blitt kalt for *en tapt generasjon* (K. Lewin 1943). Helmut Schelsky beskrev 50-tallets ungdom som *den skeptiske generasjon* (H. Schelsky, 1958). 60-tallets ungdom har blitt fortolket som en opprørske generasjon, spesielt ut fra studentopprøret som kulminerte i München i 1968. Både 50-tallets skepsis og 60-tallets opprør kan tolkes som reaksjoner på foreldregenerasjonens hyllest av fascismen under annen verdenskrig. Ungdom tar på denne måten et oppgjør med negative tradisjoner i sitt lands fortid, og ofte får det form av en generasjonsprotest. Ungdommens opprør er ut fra et slikt perspektiv, et sunt fenomen. Men for at et opprør skal kunne utvikle seg, må også landets kultur gi rom for at ungdom kan velge sine egne veier.

I DDR ble ungdom gitt få muligheter til et aktivt oppgjør med foreldregenerasjonens fascistfortid. DDR-politikerne satset mye på en ytre avnazifisering i form av oppsigelse av nazi-offiserer i ledende stillinger, og betaling av krigserstatning til Sovjet-Unionen. Det første tiåret av DDRs levetid ble derfor kalt for den anti-fascistiske perioden. Etter Murens fall viser det seg imidlertid at fascistisk potensiale har overlevd i store deler av befolkningen.

Lewins rettesnorer for oppdragelsen av den nye ungdomsgenerasjonen og

---

¹Denne H.B. er ikke den samme som forfatteren av bl.a. *Outsiders* (1969). Likefullt var han sosiolog, med tilhørighet til Karl Mannheims kunnskapssosiologiske skole. Han deltok i den tyske vandrefuglbevegelsen i 1920, og under den annen verdenskrig var han offiser i Office for Strategic Services (OSS), og etter 1945 okkupasjonsoffiser i den amerikansk-okkuperte delen av Tyskland.

mulighetene for endring av den tyske kultur, har i stor grad blitt virkeliggjort i Vest-Tyskland. Etterkrigstidens ungdomsgenerasjoner i Vest-Tyskland har vært av de mest pasifistiske i hele Vest-Europa. Vesttysk ungdom har lært seg å være selvstendige, mens østtyske ungdommer har vokst opp som umyndige i et overstrukturert samfunn. Den tyske gjenforeningsprosessen har imidlertid reaktivert nazistiske strømninger på begge sider av den tidligere grensen. Derfor er det igjen aktuelt å stille spørsmålet "hvilken fremtid har den tyske ungdommen?". Tysklandsspørsmålet er et internasjonalt spørsmål, ikke minst i kjølvannet av det kommende europeiske fellesmarked, hvor Tyskland vil være det mest innflytelsesrike landet. Enkelte mener at Tyskland vil kunne erobre vel så mange naboland gjennom investering, som de klarte ved hjelp av militære metoder under annen verdenskrig (Ø. Noreng, 1990).

Men tysklandsspørsmålet er også mer enn tidligere et internt problem: Den tyske gjenforeningsprosessen viser at vesttyskere er svært bevisste sin styrke i konfrontasjonen med de langt mindre erfarne østtyskerne. Såvel unge som gamle i det tidligere DDR sliter med mindreverdighetsfølelser, som bare har blitt sterkere i løpet av gjenforeningen. Vesttyskerne har nettopp i stor grad behandlet sine østlige brødre gjennom autokratiske fremgangsmåter, stikk i strid med anbefalinger fra Lewin, Brandt, og andre mot slutten av annen verdenskrig. Demokratiske roller kan ikke, som Lewin påpekte, påføres folk utenfra. Hver og en må få utvikle sine tankemåter og lære nye roller, i samarbeid med folk som allerede har tilegnet seg en habitus som tilsvarer det som gjerne kalles "frihet under ansvar".

Tysklandsspørsmålet har også blitt formulert som et spørsmål knyttet til tyskeres behandling av innvandrere. Fremmedfiendtlighet har blitt til et alvorlig problem etter murens fall. Dette er som kjent et problem som ikke bare gjelder den østlige delen av Tyskland, og som heller ikke er et særtysk fenomen i vår tid. Tvert i mot er hele Øst-Europa under oppløsning som følge av jernteppets åpning, og nasjonalistiske strømninger har fått fritt utløp. Også i de vest-europeiske land er det en økende nasjonalisme, men årsaken her er den motsatte; uvilje mot en internasjonalisering gjennom en europeisk union. I denne sammenheng skal jeg imidlertid begrense problemområdet til det tidligere DDR, hvor fremmedfiendtlighet er et utbredt fenomen. Mye tyder på at resosialiseringen etter krigen ikke har lyktes spesielt godt. De tidligere DDR-borgerne og tyske minoriteter fra andre øst-europeiske kommuniststater har

svært ofte et nostalgisk ønske om å være "germanske", sannsynligvis som en kompensasjon for den mindreverdigfølelse som har utviklet seg i de øst-europeiske statene i forhold til Vest-Europa. I flyktningemottak har østtyskere sjokkert vesttyskere ved sin usjenerte hyllest av det germanske. Men den motsatte tendensen, å fornekte alt det tyske, er forøvrig sterk såvel i det tidligere DDR, som i Vest-Tyskland.

De østtyske ungdommene jeg har intervjuet, sliter med identitetsproblemer knyttet til nasjonalitet og statsborgerskap. Deres utsagn vitner om en sterk ambivalens både i forhold til fortid og fremtid. De tre gruppene representerer svært ulike løsninger på nasjonalitetsdilemmaene. De ulike orienteringene utgjør varianter av en DDR-mentalitet. Denne mentaliteten har tatt form ut fra særegne erfaringer fra oppvekst i et kommunistisk samfunn, men også ut fra sammenligning med "det gyldne Vesten". Ungdommene har også blitt påvirket av historiefremstillingen i skolen, der Vest-Tyskland ble fremstilt som et aggressivt og imperialistisk land på linje med det tyske keiserriket.

I likhet med ungdom etter krigen, trenger DDR-ungdommer å lære de rollene som hører hjemme i en demokratisk kultur. En demokratisk habitus vil fungere best, dersom ungdommene får et nyansert forhold til det nye felles-Tyskland. Verken ensidig hyllest eller ensidig avvisning er av det gode. Et balansert forhold til fortid og fremtid, vil innebære en sunn løsning på identitetskonflikten. De fleste av de intervjuede ungdommene har et klart ønske om en bedring i forhold til fortiden, et viktig krav for å kunne endre en politisk kultur, i følge Kurt Lewin. Likevel er det tydelig at de sliter med å finne ut av de vanskelige nasjonale spørsmålene, og det er ikke usannsynlig at slike nasjonale ambivalenser vil ta form av kraftige ungdomsopprør også i tiden fremover. Identitetskonflikten dreier seg om stillingstagen til diverse historiske og aktuelle aspekter, knyttet til nasjon og nasjonalitet. På neste side har jeg laget en forenklet fremstilling av de alternative svarene, som ungdommene i undersøkelsen kom frem til.

1) Tysk historie:	fornekte alt identifisere seg med kunst, fornekte krig identifisere seg med alt
2) DDR-historie:	fornekte alt identifisere seg med dagliglivet, fornekte det politiske identifisere seg med alt
3) Gjenforeningen	feire; helt for ettertanke; litt mot sørge; helt mot
4) Heimat	DDR Tyskland Lokalområde Vennekrets
5) Nasjonal identitet ²	DDR-borger Tysker Verdensborger Ingen nasjonal identitet

Forøvrig plasserer ungdommene seg ulikt ut fra disse motpolene:

DDR	-	BRD
Østtyskere	-	Vesttyskere
Kommunisme	-	Kapitalisme
Fortid	-	Fremtid

² Offisielt ble det i DDR, som nevnt, skilt mellom statsborgerskap og nasjonalitet. Nasjonaliteten var hele tiden tysk. Poenget her er imidlertid ungdommenes egne definisjoner av seg selv, og da passer det bedre å se bort i fra dette skillet. En sterk identitet som tysker, ser ut til å etterfølges av en svak identitet som DDR-borger og omvendt.

Syv problemstillinger er ledende for fremstillingen.

- a) *Delingen av Tyskland og gjenforeningen.* Dette har å gjøre med selve hovedpunktet i det tyske spørsmål, slik det har blitt formulert i etterkrigstiden. I kapittel 4 redegjorde jeg nærmere for denne problematikken.
- b) *Definisjon av Heimat.* Kan erstattes av spørsmålet "hvor føler jeg meg hjemme?"
- c) *Følelser knyttet til det å være tysker.* En ny identitet etter murens fall.
- d) *Forhold til den tyske historie / historiske personer.* Tysk identitet som en anakronistisk identitet. Hvilke historiske personer tjener som identifikasjonsobjekter?
- e) *Syn på vesttyskere.* Fremtidens samfunn.
- f) *Syn på østtyskere.* Fortidens samfunn.
- g) *Nasjonal identitet.* Med bakgrunn i de foregående problemstillinger avgrenses hovedproblemstillingen her.

Overskriftene vil for det meste svare til problemstillingene. Enkelte ganger har jeg slått sammen to problemstillinger i samme avsnitt, fordi ungdommene drøftet de to problemene parallellt. Det gjelder spesielt forskjellen mellom vesttyskere og østtyskere. For sosialistungdommene var dette hver for seg to viktige temaer, mens ungdommer i de to andre gruppene beskrev hver av gruppene hele tiden i forhold til hverandre. Et tema som sosialistungdommene selv lanserte var skyldspørsmålet, mens dette temaet ikke angikk de andre ungdommene i så sterk grad. Dette blir derfor en tilleggsproblemstilling i den første gruppen. De nasjonale problemstillingene berørte i det hele tatt sosialistungdommene sterkere enn det gjorde for anarkistungdommene. Nasjonalistungdomene var også sterkt opptatt av disse spørsmålene, men hadde ikke så detaljerte beskrivelser av sine synspunkter. Første kapittdel har dermed blitt relativt lenger enn de to andre kapittdelene.

9.1 SOSIALISTUNGDOMMENE

Sosialistungdommene hadde en nær tilknytning til DDR, en tilknytning som var både politisk og emosjonell. De hadde håpet og trodd at DDR skulle fortsette å eksistere, og derfor har de vanskelig for å akseptere og bearbeide DDRs undergang og Felles-Tysklands gjenoppstandelse.

9.1.1 Delingen og gjenforeningen av Tyskland

Sosialistungdommene ser fortsatt på Vest-Tyskland som "utland". Stefan (21):

Jeg har vokst opp med at det finnes et BRD, og det har helt fra barndommen av vært en annen stat for meg, det var for meg alltid utlandet. Når jeg i dag reiser til Vest-Berlin, da er det ennå bare utland, selv om det i mellomtiden ikke står noen mur der, og man trenger ikke lenger vise legitimasjon. Jeg er av den mening at man må rett og slett anerkjenne en del historiske saker. Det ble riktignok aldri skrevet noen fredsavtale, så vi har i prinsippet levd 45 år i våpenstillstand, og fredsavtalen har først kommet nå. Men jeg mener likevel at man må ganske enkelt anerkjenne noen historiske resultater. En eller annen gang vil vel det germanske riket dele seg mer opp. I dag står jo heller ingen mer og sier at Napolis krav er våre, det ville jo være illusorisk, og på samme vis var BRD alltid utland for meg.

Dirk (23): Jeg hadde ingen slektninger i Vesten, og derfor har jeg aldri opplevd dette som en deling av ett land, selv om det jo egentlig var en unaturlig situasjon her. Delingen av Tyskland ble jo ikke bare drevet frem fra vår side, den kom også fra Vestens side. Det var en unaturlig tilstand som ikke kunne være av det gode. Men den måten gjenforeningen blir gjennomført på er udemokratisk, folk blir igjen bedratt.

Sosialistene ser overveiende de negative aspektene ved gjenforeningen, og er redde for at den østlige delen skal være underordnet den vestlige i lange tider.

Annette (17):

Jeg har egentlig følelsen av at de skaper om denne delen av Tyskland til søppelrom for den andre delen, at det likevel fortsetter å være to deler, og at vi likevel aldri blir likestilt med den andre delen. Kanskje om 20-30 år, men et eller annet sted vil disse fordommene overleve.

Jeg vet ikke om jeg har angst for Tysklands fremtid, men dette ergrer meg i alle fall.

Sosialistungdommene klarer ikke forstå hvorfor DDR skal gjøres om til et kapitalistisk system, de kan ikke se at kapitalismen på noen måte er bedre enn kommunismen. Frank (18):

Jeg ser på gjenforeningen som at DDR blir en del av Vest-Tyskland. På den ene siden er det en form for fortrenkning av det ene systemet. De vil bygge opp en ny identitet uten at noe selvstendig blir bygget opp, men jeg mener man må også være opptatt av sin egen fortid. Jeg forstår heller ikke hvorfor DDR skal trenges inn et kapitalistisk system, som jo tidligere aldri har eksistert her. Var da det systemet vi hadde i DDR, den reell eksisterende sosialismen, et fremskritt, en stagnasjon eller var det like så ille som kapitalismen? Jeg vet

ikke. Jeg mener mye var bedre, vi hadde en viss sikkerhet, selv om vi ikke hadde den ideelle friheten. Nå heter det jo sjanselighet, men når man ikke har kapitalen, er det likevel ikke likhet i praksis. Hos oss var det jo ingen privateiendom, og med gjenforeningen blir dermed alt kjøpt opp av vestlige kapitaleiere. Dermed går mange bedrifter her konkurs. Derfor betrakter jeg dette kapitalistiske systemet eller sosiale markedsøkonomisystemet med et visst mismot.... Jeg er for en forening av de to tyske statene, men ikke som nå en "Anschluss". Jeg tror ikke man kunne beholdt DDR i 10-20 år, det hadde ikke latt seg gjøre rent økonomisk. Men et nytt Tyskland, altså et virkelig nytt Tyskland sånn som jeg forestiller meg det, hadde det vært mulig. Hvis man tenker på krigs-kommunismen slik den var i Sovjetunionen under Stalin, så lar den seg aldri kombinere med sosial markedsøkonomi, fordi de nettopp prøvde å bekjempe denne.

Georg (20) ser på Tysklands deling med en viss ironi:

Ja, *det* synes jeg er litt forbløffende, for det var jo Adenauer som grunnla BRD først, det var en måned tidligere enn her. Og her sa vi "heller halve Tyskland helt, enn hele Tyskland halvt". Det synes jeg egentlig er treffende også i dag. Men nå har de kanskje heller laget "hele Tyskland helt" ?... Jeg ville jo også vekk fra det gamle DDR, men jeg ville ikke at vi skulle inn i det gamle BRD. Jeg ønsket heller et nytt DDR enn det gamle BRD. Og det vi har nå er jo ingenting.

Gjennomgående gjelder det for sosialistene at de har sett på Tysklands deling som nødvendig, og at de virkelig har opplevd Muren som en "beskyttelsesvegg", slik den offisielt ble betegnet. Gjenforeningen innebar at de tapte sin Heimat for godt.

8.1.2 En tapt Heimat

Sosialistungdommene mistet sin Heimat da DDR ble gravlagt. Nå er de på leting etter en ny samfunnstilhørighet. En løsning er å søke en ny Heimat i andre kommunistiske land. **Micha (18)**:

Heimat har jeg nesten ikke mer. Kanskje jeg vil utvandre til Sveits, Østerrike eller CSFR (Tsjekkoslovakia). I CSFR vant borgerbevegelsen, så der har de en ny regjering nå. Med dem går det mye bedre enn med oss, for de lager en langsom overgang til markedsøkonomi, og det vil bli mye mer demokratisk enn her. Eller som i Sverige, den svenske modellen. Men her har jeg ingen Heimat mer, for min Heimat var DDR, og nå er alt vekk.

En annen løsning er å definere Heimat ut fra lokale områder. **Heike (20)** sier at hennes Heimat er Prenzlauer Berg, der hvor hun har vokst opp og hvor SUF holder til. **Annette (17)** føler seg også hjemme der, selv om hun er vokst opp et annet sted:

Min Heimat nå er vel kanskje Prenzlauer Allé. Ganske tidlig i livet bodde jeg i Pankow i en gammel bygård, det var fint, like ved slottsparken. Så flyttet vi og fikk en større bolig, men det var i et sånt nybyggområde (drabantby), og det var egentlig aldri min verden. Og nå har jeg lært Schönhauser og Prenzlauer Allé å kjenne, og disse gamle bygningene, og jeg spaserer

så utrolig gjerne gjennom disse gatene, det liker jeg godt. Jeg føler meg hjemme her, og kunne godt tenke meg å bo her.

Dirk (24) velger den andre ytterlighet, ved å definere Heimat ut fra det gamle skillet mellom øst og vest (av jernteppet):

Min Heimat er Østen (Øst-Europa eller Øst-Tyskland).

Men DDR, eller Øst-Tyskland, kan ingen av sosialistungdommene lenger definere som Heimat. Og de nye Heimats-definisjonene blir mer flytende enn den gamle. Uansett så er det ingen av disse ungdommene som klarer å definere sin nye Heimat som Tyskland. Det skyldes at de får kun mørke assosiasjoner til begrepet "tysker".

9.1.3 En skam å være tysker..

Sosialistungdommene holder fast ved sin DDR-identitet, heller enn å endre sin nasjonale identitet i tråd med de endrede nasjonale grensene. **Stefan (21)**:

Jeg har en del problemer med begrepet "tysker", fordi det for meg er forbundet med noe ganske langt mot høyre. I den forstand har jeg ingen nasjonalfølelse som tysker. Jeg har alltid følt meg som DDR-borger og det gjør jeg også i dag og vil for all fremtid gjøre det. Det er min nasjonalbevissthet.

DDR-identiteten blir definert i motsetning til det tyske. **Annette (17)**:

Hvis jeg skulle spontant svare på hvor jeg kommer fra ville jeg si at jeg er DDR-borger, og jeg har tenkt at når den dagen kommer hvor jeg ikke har noen identitet mer i det hele tatt, da har jeg tapt. Hvis jeg nå skulle reise i utlandet og si hvor jeg kommer fra, og så måtte si at jeg er tysker, *da ville jeg skamme meg så mye, det er en så stor skam*. Jeg ville ikke skamme meg over meg selv, men over de andre. Jeg skammer meg over historien, men også når jeg ser folkene.

Det tyske knyttes til ulike negative karaktertrekk. **Dirk (23)**:

Typisk for en tysker er enten øvrighetstenkning, eller å være undersått og gjøre alt det som de over deg sier. En grunnleggende feighet, ja, bare for å begynne med det negative. Forøvrig har tyskere et stort velstandsbehov. De er egoister, og tenker bare på seg selv.

Annette (17): Jeg var ikke ofte i utlandet sånn at jeg nå kan si hvordan det er. Men når jeg forestiller meg hva en utlending vil tenke om Tyskland, da er det Bayern, syltelabber (Eisbein), øl, tykk, noe sånt noe, ja og så denne arrogansen.

Det mest utpreget tyske er "denne arrogansen", men den er ikke utpreget hos de fleste DDR-borgere. Tysk betyr altså Vesttysk. To av sosialistene er imidlertid mer positive til det tyske. **Frank (18)** synes det er bra at tyskere er stolte. Han fortalte at han hadde vært i Tsjekkoslovakia i ferien, og føyde til "dessuten er jeg tysk!".

Dette sa han med et smil, som noe han var stolt av:

Naturligvis er jeg stolt av å være tysk. Jeg har jo aldri opplevd nasjonal-sosialismen, men vi

hadde jo så mange store menn i Tyskland, f.eks. Goethe, Max Planck, vitenskapsmenn og kunstnere. Jeg ser det ikke som negativt at de tyske gjerne viser hva de har. Samtidig har vi jo et ansvar for nasjonalsosialismen. Noe som ikke står i nasjonalavtalen, men som likevel er en uskrevet lov, er at vi må passe på hvordan vi opptrer i verdensoffentligheten. Jeg skjønner meg likevel ikke over å være tysk, selv om vi har dette ansvaret, og også ansvaret overfor vår DDR-fortid. For meg er det ikke relevant om man er tysk eller tyrkisk, men hva man tenker, føler og gjør. I det hele tatt hvordan man handler.

Det tyske vekker imidlertid bekymring også for Frank:

Den tyske nasjonalfølelsen bekymrer meg. Amerikanerne har også en stor nasjonalfølelse, men når tyskerne er i en oppgiret stemning, har de en tendens til å gå for langt. Det ligger etter min mening i det tyske blod. Når en tysker er proff vil han vise det, tyskeren viser alltid mer hva han har. Jeg er redd for at Tyskland likevel skal trekke inn i Iran og Irak, og at det ikke blir et Europa, men i stedet et tysk Europa. Jeg tror ikke Kohl klarer det med våpen, det er uklokt, men han klarer det med D-Mark. Jeg er også redd for at vi med D-Marken skal fortrenge Balkanområdet, fordi det også en gang var tysk område. Folk som i dag bor i tidligere tyske områder skriker jo etter D-Mark, det har jeg akkurat sett på TV. De sa at når *de* nå får D-Mark, da vil *vi* også få D-Mark. Man skal ikke dømme dem for det, men det er likevel ikke ubetinget av det gode.

Micha (18) har også nasjonale bekymringer, men han er sterkt ambivalent overfor nasjonale spørsmål:

Det er synd at det med Stor-Tyskland har steget så kraftig etter 1945. Litt beskjedenhet ville ikke være dumt. Jeg mener nasjonalstolthet har jo ethvert land, men det er mer innover, det holder landet sammen. Men nå går det utover her, med Pomern og Schlesien og Polen, alle de områdene. Men hva skal man gjøre, de arme polakkene har jo ingenting å spise, og det har gått dårlig med dem allerede i mange år, og de sier hele tiden vi vil til Tyskland. Da kan jo alt skje! Når 80% sier at de vil til Tyskland, hva gjør vi da? Jeg vet ikke, de gjør meg jo også vondt! De sier jo "hjem til riket" .

Micha bruker han ord og vendinger som hører hjemme i et nazistisk vokabular, for eksempel det siste "hjem til riket" eller "heim ins reich", et av Hitlers viktigste propagandauttrykk. Uttrykket sikter til at Tysklands grenser skal utvides, ikke at tyske minoriteter skal vende tilbake til Tyskland. Jeg skal senere komme tilbake til Michas ambivalente og usikre holdning, og Franks mer tysk-opportunistiske orientering.

En siste løsning på identitetsproblemet kan være å søke identitet som "verdensborger". Heike (20):

Jeg ser på meg selv som DDR-borger, ikke som tysker. Når noen sier "jeg er stolt av å være tysker", da tenker jeg bare på alle de mørke erfaringene. Personlig har jeg gode erfaringer, men jeg tenker på begge verdenskrigene som tyskerne førte. Nei jeg vil heller si: "Jeg er stolt av å være verdensborger!". Jeg er stolt av å leve på denne jorda. Men jeg er ikke stolt av å

være tysker, overhodet ikke.

Neglisjeringen av det tyske er altså knyttet til den siste fellestyske delen av historien. For sosialistungdommen var denne epoken et utslag av kapitalismens mest negative konsekvenser, og de ser den vesttyske kapitalismen delvis i dette lyset.

9.1.4 Den tyske historie

Sosialistungdommene deler historien inn etter skillet kommunisme-kapitalisme, hvor førstnevnte er positiv, sistnevnte ikke. Dirk (23):

I den tyske historie liker jeg best de folkene som gjennomførte det de ønsket. Det gjelder Karl Liebknecht, Rosa Luxembourg og folk fra DDR-historien. De som jobbet for at DDR skulle bli noe annet enn kapitalistisk, de folkene som ærlig kjempet for dette. For eksempel Walter Janka som jo ennå lever, og som arbeider for PDS, men også andre folk som bare er enkle mennesker.

For sosialistene er DDR-historien viktigere enn den fellestyske historien. Stefan (21):

Det er logisk og nødvendig for meg at jeg må sette meg inn i DDR-historien. Jeg må kjenne mekanismene som virket der, for også å kunne se de økonomiske mekanismene der de ikke fungerte. I den senere tid har jeg naturligvis også satt meg mye inn i hvordan kapitalismen fungerer, rett og slett for å se hvordan man kan overbringe disse to systemene på en slik måte at det virkelig blir et alternativ.

Sosialistungdommene legger vekt på ulike sosialistiske personligheter i historien som positive. Micha (18) er her et unntak, han synes også den krigerske delen av historien er bra:

I tysk historie synes jeg det var bra hvordan germanerne overfalt romerne for 2000 år siden. Romerne var jo også sånn, de hadde et verdensrike. Senere kom jo en rekke angrepskriger fra Tyskland; 7-års-krigen mot Sverige, og 30-års krigen 1618, det var jo alle angrepskriger fra Tyskland, det begynte jo allerede den gangen med verdensherredømme. Og så var 1848 den første revolusjonen, det likte jeg også. Og borgerne forrådte de den gangen, det likte jeg... Friedrich den store var en person med mye fremgang. Han ville det beste for folket. Han var en patriot for det tyske folk. Det gikk det tyske folk bedre under ham enn under en rekke andre konger... Hilter var en krigsforbryter, en sylskarp nazist. Men han hadde ikke den største skylden, det var stor-kapitalen, finanskapitalen som hadde skylden. Uten de store konsernene hadde han ikke klart det. Han var flink til å få dreis på det hele. Hans person gjorde stort inntrykk på folk (gråter).

Micha er inne i en orienteringskrise, hvor nasjonale spørsmål berører ham sterkt. Han viser en klar identifisering også med de mer dunkle kapitlene av

historien. På den andre siden har han sympatier for det helt motsatte, det pasifistiske:

Ja, og så liker jeg DDR-historien, men noe annet av historien liker jeg ikke. Jeg liker også fredsbevegelsen på den andre siden med sine østmarsjer og sitteblokader. Men det er inne i tyskerne det der at vi er de største, de beste.

Micha er berørt av disse spørsmålene spesielt fordi han var i ferd med å ta sin militære utdømmelse i DDR. Det ville innebære å forsvare landet mot den vestlige kapåitalsime. Etter Vendepunktet måtte han imidlertid gå over i Forbundshæren. Hans vingling i forhold til spørsmål om pasifisme vs. patriotisme må forstås ut fra denne bakgrunnen. **Georg (20)** representerer det andre ytterpunkt blant SUF-medlemmene. Han distanserer seg fra det grusomme i historien, og føler seg ikke berørt av det som han ikke selv har opplevd. For ham er det altså ren historie:

Historien kjenner jeg bare fra historieundervisningen på skolen, og det var sikkert ikke riktig alt det vi lærte der. Men jeg går ut i fra at en del av det var riktig, for man kan jo ikke lyve om alt heller. Tyskerne har jo startet noen kriger og alt det med Hitler og fascisme synes jeg er skrekkelig, og konsentrasjonsleirene, jeg håper jo at noe sånt aldri vil kunne komme igjen. Men jeg kan ikke identifisere meg helt med alt det, for jeg kjenner det jo ikke. Jeg kjenner det bare fra bilder og så har jeg besøkt en sånn konsentrasjonsleir i Buchenwald. Hva annet er det da i historien? Spartakusoppstanden og novemberrevolusjonen i 1918 og verdenskrigene og Trumanformularet og at denne staten (DDR) ble grunnlagt.

Sosialistungdommenes har for øvrig klare historiske personidealer. Spesielt positive er Karl Marx og Rosa Luxembour. **Annette (17):**

Positive idealer fra tysk historie er for meg Rosa Luxembour og Karl Marx. Rosa Luxembour har alltid fascinert meg utrolig mye. Jeg tenkte ikke så mye på det før, når man er 13-14 er ikke sånt så viktig, men i den alderen jeg er nå, 17 år, da blir sånne idealer vanvittig viktige. På skolen lærte vi om Karl Marx og kapitalen og når den ble skrevet. Og så kom tiden på barneskolen og i pionerorganisasjonen og da lærte vi om Rosa Luxembour at hun var en bra person og vi hørte om mordet på henne, men alt vi lærte var satt i sammenheng med det politiske livet. Hva som foregikk i Rosa Luxembours tanker og sånn, det har jeg sett i en film om henne, den har jeg allerede sett tre ganger, den var virkelig bra. Vi lærte ingenting om henne personlig på skolen. Og egentlig ikke om Karl Marx heller. Vi visste jo at han levde med sin Jennie og sine barn, vi leste en bok om det som viste et ensidig positivt bilde. Men jeg tenker at denne mannen hadde vel også sine kriser, det var vel ikke så lett for ham og veien han gikk var vel ikke så rettlinjet. Jeg har likevel sympati for en mann som har etterforsket så mye, og fundert over så mye, for så å bringe idéene sine ned på papiret. Jeg føler anerkjennelse når jeg tenker på ham.

Karl Marx er den som gjennomgående får mest positiv karakter. Han er et stort ideal for alle disse ungdommene. **Dirk (23):**

Karl Marx er en stor tenker, han er en av mine største idealer. Jeg overtar ikke alle hans tanker, men han så mange ting som vi i dag kan bruke som ansats for noe nytt.

Frank (18):

Karl Marx var en klok mann, selv om han så det litt feil. Jeg har høy aktelse for ham, han førte et bra liv og var et bra menneske. Vi har mye å lære fra ham. Men den kritiske økonomien er ikke mitt område.

Micha (18):

Han er den mest intelligente tysker overhodet. Det han sa vil stemme også om 100 år, hvis det blir anvendt riktig og tilpasset tiden. Jeg liker ham, jeg har også et stort bilde av ham hjemme, en blyanttegning.

Sosialistungdommene har altså ikke tapt sine idealer helt. De identifiserer seg fortsatt med marxismen, og ser fortsatt kapitalismen som et stort onde. Det er også bakgrunnen for at de ikke ønsker noen nærmere bekjentskap med det vesttyske.

9.1.5 De kalde vesttyskerne

For sosialistungdommene er det et viktig tema på hvilken måte DDR-borgere skiller seg fra BRD-borgere. I møte med vesttyskere får de bekreftet sine forestillinger om den vestlige væremåte som kald og upersonlig. Til en viss grad kan sosialistungdommen ha rett, men de klarer ikke å se det at dette også er et gjensidig problem som oppstår i tilnærmingen mellom øst-og vest-tyskere. I stedet bruker de fastlåste kategorier hvor BRD-borgerne beskrives som egoistiske og DDR-borgere som varme og nære. Dirk (23):

Vi DDR-borgere er veldig ulike BRD-borgerne. Vi har en helt annen livsstil og omgangstone. I BRD er det etter min mening et albuesamfunn hvor man tvinges til å bare tenke på seg selv, slik at det mellom-menneskelige blir glemt. Både i bedriftene og på bakkeplan var det et helt annet forhold mellom folk her i DDR. Det har også utlendinger som besøkte landet lagt merke til. Vi har jo også helt andre politiske erfaringer enn vesttyskerne, og vi har erfaringene fra forrige høst. Men det som vi hadde tror jeg nå forsvinner helt.

Forestillingene om vesttyskere springer delvis ut av de kontrastfylte møtene med vesttyskere som kom til DDR. Micha (18):

Før kom vestborgerne hit til oss, og spiste og åt for sine D-mark, fordi det var så billige matpriser. Og de følte seg som de største, i hvert fall i Tyskland, de føler seg større enn oss. Og de fleste forstår jo overhodet ikke hva DDR betydde for oss. De sier Tyskland er et fedreland og for oss går det jo bra, og kom da hit dere også. Som en rik onkel. Sånn vil det være lenge ennå... Før Vendepunktet hørte vi om egoismen i vest, og det stemmer jo alt sammen, enhver har nok med seg selv. Ja vi merker det i kaféen vår også nå, enhver har nok med seg selv, alt handler om meg, min familie, og det er den totale egoisme, sånn var det

aldri her før.

Forestillingene om vesttyskerne er også overleverte erfaringer fra venner som har flyktet vestover. **Stefan** (21):

Jeg har flere klassekamerater fra skolen som reiste over i utreisebølgen forrige sommer. Vi hadde klassetreff nylig, og da fortalte de at når de vil snakke med noen om personlige problemer kommer denne grunnleggende forskjellen frem. Det er ganske kjølige omgangsformer der over, og man merker at det med penger ligger bak alt. Nå blir det akkurat sånn her også, og det synes jeg er veldig trist.

Noen likheter mellom de to tyske folkene finnes, men de negative trekkene dominerer i vest. **Stefan**:

Jeg kjenner etterhvert mange BRD-borgere og jeg har jo funnet ut at forskjellen ikke er så stor. Man snakker jo mer eller mindre det samme språket, og den ene liker man, den andre ikke. Det er jo ikke annerledes enn her, men likevel... Mange BRD-borgere ser virkelig kun på pengene, og interesserer seg mindre for sine medmennesker. Utenfra sett er det bare penger som teller. Det er en utvikling som i rasende tempo også blir gjeldende for DDR, i hvertfall her i Berlin. Til en viss grad virker vesttyskere ganske omgjengelige, men en eller annen gang kommer man til en sperre så snart man trenger inn på det personlige området, eller når man venter seg hjelp, da har man ingen sjanse, eller bare hos noen få.

I møte med vesttyskerne biter sosialistungdommene seg merke i mistilliten. Den tolker de som typisk for vesttyskere, heller enn som utsalg av at to ulike erfaringsverdener møtes. **Heike** (20):

Jeg har blitt kjent med noen fra Vest-Berlin som var veldig åpne og som var kule. Vi forsto hverandre veldig godt, og ble gode venner, men likevel merker man en viss mistillit. De tør ikke snakke åpent, mens vi her er mye åpnere, vi har ikke noe mistillit mellom oss.

Frank (18): I ferien jobbet jeg i et forsikringsselskap på den andre siden, for å tjene litt penger. Jeg synes denne markedsøkonomiske pengetankegangen er ille, det at man alltid tenker først på seg selv. DDR-borgerne vil få store problemer med å venne seg til det.

I disse beskrivelsene virker det som om sosialistungdommene har vanskelig for å se sin egen rolle også i kritisk lys. Mistilliten i Øst-Tyskland er jo forholdsvis utbredt, spesielt etter at det har kommet frem hvor omfattende overvåking som pågikk under ledelse av Stasi. Hva Franks uttalelse angår, så er han selv orientert ut fra en pengetankegang når han ser på sin videre karriere. Førsteinstrykket av Vesten var imidlertid for flere av sosialistungdommene preget av en undring over at det tross alt ikke var så annerledes enn det de er vant til i øst. **Micha** (18):

Da jeg var over var jeg glad, og det så jo akkurat ut sånn som hos oss! Veier, hus, og jeg tenkte "hva mer er vel dette?" og det gatehjørnet der er jo ennå mer forfallent enn hos oss". Jeg la også merke til alle de små butikkene der, uten lysreklame eller noe sånt, men mange butikker, ja

det var egentlig det eneste. Ja, også i sentrum på KuDamm¹. Jeg fikk en oversikt. Det var mye lysreklame og sånn. Ja, jeg tenkte jo "Vesten, her er det flotte butikker" og sånn. Om kvelden var jeg på Kudamm etter at alt var stengt ved 18-tiden, og det var jo fint, og man kunne kjøpe vinterfrukt om sommeren. I sommer kjøpte vi også mye der, i vinter kjøpte vi druer for 8 mark kiloen i midten av november! Den eneste forskjellen var lysreklamen og alle butikkene, noen annen forskjell så jeg ikke. Og menneskene på trikken var alle DDR-borgere, tror jeg i hvert fall, den gangen var det i hvert fall det. Noen av vest-borgerne var ganske sure for at alle øst-borgerne kom over og sa "ÅÅÅ!". Ja, hvis jeg hadde bodd i Vesten, hadde jeg lukket vinduer og dører for disse folkene. Kanskje vest-borgerne vil bygge opp muren igjen, sånn at ikke alle DDR-borgerne flytter ut mer.

Micha klarer til en viss grad å se distansert på forholdet mellom vest- og østtyskere som et forhold hvor begge parter får bekreftet sine fordommer. Georg (20) forundres også over at Vest-Berlin faktisk er en helt normal by uten horer på hvert gatehjørne:

Som liten DDR-borger vet man jo ikke helt hva man skal ta seg til, og hva man skal forvente å se. Vi ble jo alltid fortalt at der er det så forgiftet luft, og at det er horer overalt. Jeg hadde virkelig forestilt meg det som en gate hvor det sto fullt av tiggere overalt, men det var jo ikke sånn, det var en ganske normal by akkurat som hos oss, kanskje litt mer fargerikt, men jeg så jo ikke en eneste hore eller noe sånt. I alle fall hadde man forestilt seg det annerledes enn det var... Før hadde man jo ikke noe riktig inntrykk av vesttyskere. Man hørte jo litt, men det var en fremmed verden. Man så noen bilder og det var jo fint, og så hørte man noe om de som døde av rusmiddelmisbruk, men da vi var der for første gang (i Vest-Berlin), så vi at det er en ganske normal by.

I skolen lærte DDR-ungdom om det vestlige samfunn som preget av rusmiddelmisbruk og prostitusjon. Micha og Georg ser at dette var en ensidig fremstilling, mens andre av sosialistungdommene holder fast ved dette synet. Stefan (21):

For tiden leser jeg "Barna på Bahnhof Zoo" (Christiane F-boken), fordi jeg gjerne vil vite mer om miljøet der (i BRD), jeg mener, om narkotika osv. Det må jeg av nødvendighet lese, slik at jeg blir litt kompetent innenfor det området...

Forskjellen mellom øst og vest er også et spørsmål om maktforskjeller. Micha (18):

De på den andre siden har nesten alltid tenkt at "vi er de største", flertallet tenkte sånn. Kanskje 30% tenkte "aldri mer krig", men for de fleste ville det være likegyldig om de skulle krige mot Polen eller ikke. De tenker alle "stor-Tyskland" og nå er det blitt ennå værre, nå kommer alle øst-borgerne til.

Heike (15): Under markedsøkonomien har man varer på bordet og man kan kjøpe hva man vil, for mye penger. Men man kan også fordrive mennesker der, det er ikke fint. For eksempel det store konsernet til Marlboro understøtter Ku-Klux-Klan og det samme gjør Jacobs kaffe og

¹ KuDamm, egentlig Kurfürstendamm: Vest-Berlins største handelsgate med bl.a. det gedigne Europasenter og Kaufhaus des Westens.

Mielka sjokolade. De er beinharde rasister og homofiender. Og forskjellen mellom høyre og venstre er så stor at man ikke kan utrette mye der. Kohl kan så enkelt si "vi ønsker gjenforening" og selv har han jo alt han behøver, men han ser ikke alt som er her i Tyskland, det er så store forskjeller her.

Det er penger som korrupperer livet under kapitalismen. "Den rike onkel i Vesten", er et uttrykk sosialistungdommene bruker. For Annette er dette en konkret erfaring. **Annette (17):**

Jeg kjente jo litt til Vest-Tyskland fra før gjennom fjernsyn og gjennom far, men jeg tenkte ikke akkurat så mye på det. Vi har nettopp fått en ny bil av våre slektninger fra den andre siden. De ble vi kjent med forrige vinter. De har en liten bedrift som lager siloer, og er veldig fornemme. De tok med en motorsykel, selv om ingen av oss trenger den. Jeg vet ikke, det virker ofte ganske komisk synes jeg. Jeg kjente dem ikke før jeg traff dem forrige desember, jeg har heller ikke noe forhold til dem, det er faren min sin familie. Fars eldste søster giftet seg inn allerede før muren ble bygget, besteforeldrene mine ble pensjonister og svipp, så var de også på den andre siden, og tanten dro over før tre år siden, og vi har aldri hørt noe fra dem. Det var jo også ganske farlig å reise over for tanten min, og vi hadde ikke lov til å ha noen forbindelse med dem, for faren min var trener også i Vesten, derfor har vi alltid angitt at vi ikke har noe mer familie. Far tenkte at "det er jo min familie, og jeg må komme meg dit, og må elske dem og like dem", men det fungerer ikke. Han er jo utrolig skuffet over dem. Og jeg forstår det ikke, der har alle sin egen bil, og fetteren min driver med motorsport, og har motorsyklar i garasjen sin, og nå har han mye penger og han trenger jo ikke alle syklene, og så tenkte han at han kunne gi den ene motorsykkelen sin til sin kusine. Jeg vet ikke, jeg skammer meg over å ta i mot noe fra ham.

Sosialistungdommene har mye å si om hvordan de selv ser på vesttyskere.

Annette fremsetter også den motsatte problemstilling: Hvordan vesttyskerne ser på østtyskerne:

Vi besøkte dem nå i ferien, og da inviterte de oss med til vintreff i Salemwald. Da fikk de høre at vi var DDR-borgere og da sa de bare "uæh, dere tar alle pengene fra oss", sånn møtte de oss. Jeg mener de var alle bønder, og for bøndene på den andre siden går det jo ikke så bra. Faren der er også fra en bondegård. Han fortalte oss at han er temmelig sur, ikke på oss, for det kan han jo ikke, men de som selger alle tingene sine så billig hos oss, at de i Vesten må sette prisene ennå lenger ned.

Sosialistungdommene har selv i løpet av gjenforeningsprosessen fått problemer med å identifisere seg fullt og helt med det østtyske. De har sett tendenser i den østtyske mentalitet, som de ikke liker. Men de mener at mentaliteten i DDR var positiv.

9.1.6 Tillitsfulle østtyskere

Heike (20) lovpriser DDR-borgerne ved å vise til utenforståendes beskrivelser:

Det er store forskjeller mellom DDR-borgere og BRD-borgere. Det sa også en amerikansk fotograf som hadde en utstilling hos oss her en gang. Han sa at her i DDR så han de lykkeligste og åpneste barna han noen gang hadde sett. De hadde sånn et åpent blikk og var så tillitsfulle, og noe sånt hadde han aldri sett før. Barna her var så trygge, og så lykkelige og hadde en så sterk utstråling. Noe sånt hadde han ikke sett verken i Storbritannia eller Amerika eller noe annet sted. For de stedene lærer barn allerede fra barndommen av å "spille teater".

Micha(18): Før var alle mye mer interessert i politikk enn de derover. På den andre siden er nesten ingen interessert i politikk, mens her var nesten alle det. Her leste alle avisen hver dag. Man trengte ikke bekymre seg med seg selv, det gikk jo automatisk alt sammen med bolig, skole, alt gikk automatisk.

Annette (17) kommer inn på de psykologiske konsekvenser av å vokse opp i DDR:

DDR-borgere er ikke så selvbevisste. Enten tenker de jeg vet ingenting og kan ingenting, og brenner inne med seg selv, eller de får kicket at "vi er tyske" og "vi er et folk". Vi har fra vi var små lært å leve med en angst, og hvert øyeblikk er en kamp hvor noe må bevises. Jeg har alltid hatt en sånn angst, og har alltid hatt en følelse mot samfunnet inne i meg, fordi jeg ganske enkelt ikke er beredt for denne kampen. Jeg er heller ikke en sånn person som skriker opp, og sier "jeg er her". Mange har lært å "gå over lik" når det virkelig blir hardt. Andre går heller et skritt tilbake når det blir vanskelig, og trekker seg inn i seg selv. Og det er vel den største forskjellen fra vesttyskere. Og det utnytter de nå ganske sterkt. Vi var virkelig umyndige her. Vi var alltid godt beskyttet. Man hadde alltid sin rette linje, som sa hvordan livet ville se ut. Noen passet det ikke for, andre tenkte ikke videre over det.

Micha (18) ser også svakheter ved DDR-mentaliteten:

Man kunne jo vært litt kreativ, men de fleste hos oss var for late. Det ligger jo også i denne sosiale sikkerheten. Alle visste at det gikk bra for dem, og så ble de late. Det er jo selvsagt. En som var i bedriften til bestefaren min kom til slutt ikke på jobb, og han fikk en anmodning og nok en anmodning og en advarsel, og selv da ble han ikke sagt opp. De skulle vært knallharde og kastet ham ut! Og sånne fantes det i alle bedriftene egentlig. Og så fantes det jo enkelte som virkelig jobbet hardt, sånt fantes overalt. Han i bedriften til bestefar betaler ikke leien sin heller, i flere måneder har han ikke betalt, men han blir ikke kastet ut av leiligheten. Han fikk 300 mark i måneden, eller 500 mark, og så går han og drikker seg dritings hver kveld, og betaler ikke leien og ingenting. Og sånn er det egentlig overalt... Alle visste hva de andre tjente her, ingen trengte å anstrenge seg. Alt brøt sammen hos oss fordi man fikk penger av bedriften, men hadde ikke noe å gjøre. Alle bedriftene her, de statlige kombiner og kooperativene, var ikke fleksible nok, men jeg vet ennå ikke hva som er best, plan- eller markeds-økonomi.

Den østtyske mentaliteten endres, noe som blir problematisk for sosialist-ungdommene. **Micha (18):**

Etter Vendepunktet hisset folk seg opp over alt mulig, absolutt alt. De som reiste over under

utreisestrømmen i 1989 hadde jo bare materielle grunner, de ville bare til Vesten fordi der er det mer i utstillingsvindue... Idiotiske DDR-borgere, CDU-velgere. Det vil vare minst 10 år til vi får like mye penger her som de på den andre siden, kanskje 20 år. Da er jeg ikke lenger DDR-borger.

DDR-borgere har blitt mer materialistisk orienterte, og det nye konkurranse-samfunnet omformer mentaliteten hos folk. **Annette (17):**

Nå er livet her ganske annerledes enn før. Nå har enhver angst for at den andre kan ta noe fra en. Jeg har merket det her i sparekassen, hvordan de forsøker å trenge seg forbi hverandre.

Det er så uvennlig og kranglete mellom menneskene, det er ikke lenger fint. Og alt bare fordi alle har angst for at noen skal ta noe fra dem. Man har jo heller ikke mye.

Sosialistungdommene har en identitet som DDR-borgere, samtidig som samfunnsomveltningene har fått frem det mest negative hos den østtyske befolkning. Dette skaper en kognitiv dissonans: Sosialistungdommene hadde en sterk tilhørighet til DDR-staten, men DDR-borgerne oppfører seg som en grådig masse. Mentaliteten etter murens fall har endret seg i retning av egoisme og kranglevorenhet, og mange av sosialistungdommenes illusjoner brytes ned. Den nærliggende løsningen på identitetsdilemmaet, er å definere mentalitetsendringen som bevis på kapitalismens forrående effekt på menneskene. Men selv ved å gjøre det, blir ikke lenger DDR-identiteten udelt positiv. Disse ungdommene opplever hva vi kan kalle et identitetstap, og de er usikre i denne overgangstiden da de mangler nye gode identifikasjonsobjekter og nye overordnede systemer å tro på. I denne tiden sliter de også med spørsmålet om hvem som var fortidens skyldige...

9.1.7 Det vanskelige skyldspørsmålet

For sosialistungdommen er det et problem at de som aktive FDJ-medlemmer og partimedlemmer, aktivt har støttet staten DDR på godt og vondt. Det blir sentralt for dem å takle skyldspørsmålet. **Dirk (23):**

Man kan jo bebreide seg at man har vært med på mye som ikke var bra, man var jo en bærer av det som var negativt. Det var deler av mitt liv som var virkelig skitne, men jeg led ikke alvorlig på noen måte.

Spesielt for de av sosialistungdommene som arbeidet for Statssikkerhets-tjenesten, er skyldsspørsmålet viktig. **Dirk:**

Stasi er et begrep som betegner alt som tilhørte til sikkerhetsstrukturen her, derfor blir så mye skrekkelig forbundet med Stasi. Det hørte med til maktpolitikken den gangen. Men jeg er for at man ser differensiert på det, og gir folk som arbeidet der en ny sjanse. Det var jo også mange unge folk i Stasi, og det er ikke riktig å skjære alle over en kam.

Frank var Stasi-informant i sin egen skoleklasse, og opplevde det som uproblematisk. Frank (18):

Det var ikke vanskelig for meg å snakke om medelever eller drive med spionasje. Men at det foregikk i så stor grad, det visste ikke jeg heller. I dag beskriver f.eks. Christoffer Viele den angsten som elever på skolen hadde fordi de følte seg iakttatt. Foreldrene mine sier at de vil aldri mer arbeide for en statsmakt, fordi man blir alltid dømt for det i ettertid.

Frank har tanker om hvorvidt tidligere informanter bør straffes:

Det var i prinsippet slik at jeg gir deg dette, så gir du meg det. Det er klart at disse folkene på en eller annen måte er skyldige, men nå står jo noen frem og sier at "det var min oppgave å informere de folkene i ministeriet". Men man var jo likevel ikke noe dårlig menneske. Det var jo dette systemet, hvis du f.eks. var direktør eller lignende, måtte du samarbeide med Stasi. Det at Stasi-ansatte fikk mer penger enn andre, det er et annet spørsmål. Men hvorfor skal alle uformelle medarbeidere enten de var kokk, slakter, lastebilsjåfør, sekretær eller noe annet, hvorfor skal alle de bli straffet? Tanten min var sekretær i dette ministeriet og i skolen fikk hun høre at hun sannsynligvis ikke vil få noen jobb. Og det kan jeg ikke forstå. Det finnes mange spesialister nå som blir arbeidsløse, f.eks. folk som har studert i Moskva og som virkelig er yrkesmessig dyktige, det synes jeg er ille... Man må skille mellom virkelige forbrytere og de som har utført jobben.

I følge Frank var alle bærere av systemet på en eller annen måte, og på samme tid var ingen skyldige fordi det var systemet som hadde feilen. Også den gangen Nürnbergprosessen ble rullet opp, var det vanskelig å skille mellom hvem som virkelig var forbrytere og hvem som bare hadde utført jobben. Dette er blant annet blitt drøftet av Willy Brandt i boka med den talende tittelen *Forbrytere og andre tyskere* (W. Brandt, 1946). Frank går imidlertid lenger, han mener at folk *lot* seg bedra og i den forstand er alle litt skyldige:

Systemet kunne opprettholdes fordi mange ikke sa noe eller gjorde noe. De var ukritiske, det er skyldige over alt. Men den store skylden eller ansvaret er ulikt fordelt. Naturligvis ligger mye på politbyrået og den gangens SED. Men når noen sier at de har bedratt oss, da sier jeg alltid: "Før fantes det to verdener; den ene blir bedratt og den andre lar seg bedra".

En Stasi-informant er derfor ikke nødvendigvis mer skyldig enn en som ble overvåket av Stasi? Franks utsagn vitner i hvert fall om at det er vanskelig for en 18-åring å påta seg noen stor politisk skyld, særlig ikke når man jo var overbevist om at det man gjorde var av det gode. Micha (18) har foreldre som var offiserer i den nasjonale folkehæren (NVA), men som nå har blitt arbeidsløse. Micha ønsket også selv å gå inn i NVA, og han har fortsatt troen på at Statssikkerhets-tjenesten og NVA hadde viktige roller å spille - for staten og for folket:

Hvis jeg skulle beskytte samfunnet nå, da ville jeg jo ikke beskytte folket, jeg ville bare beskytte entreprenørene i forbundshæren. Nå er jeg ikke stolt av å være i hæren, men hadde

det vært for ett år siden ville jeg vært stolt, for da hadde jeg vært i NVA (DDR's hær). Da hadde jeg også fullført tre års tjenestetid, det hadde jeg gjort med glede, for jeg visste at det ville være å beskytte folket. Før var det slik at ganske normale personer beskyttet folket. Noen entrepenører fantes ikke. Og Honecker med sine 6 millioner D-Mark, det var jo ingenting. Når man ser på Kohl, så har jo også han et eget hus og Hammerschmidt, hvor han bor i ferien, er 10 ganger så mye verd som Wannlitz (Honeckers feriested). Når jeg vet at folket beskytter folket, gjør jeg det gjerne, men ikke når det er sånn at folket beskytter entrepenørene. I en krigssituasjon vil jeg sannsynligvis desertere. Jeg begynte i Bundeswehr nå for ikke å bli arbeidsløs. Jeg er ikke et sånt menneske som bare kan viske ut alt det som var før.

I følge Micha gav virkelig Statssikkerhets-tjenesten folket en sikkerhet:

I 1989 lød det slagord mot at Stasi-folk fikk så mye penger. Jeg synes det var rett at de fikk mer penger. De beskyttet jo staten. Jeg og Georg var i Rudestraße i Stasisentralen, etter Nytt Forums okkupasjon av den. Jeg tror det var i februar eller januar (1990). Nytt Forum, borgerkomiteén og SPD hadde okkupert Stasi-bygningen, og de spurte hva det skulle være godt for med disse aktene, og hvorfor ingen folk fikk se sine egne akter. Da sa vi, "men det var jo riktig, Stasi hadde jo grep om alt, og meg plaget de ikke". Jeg tror det var nødvendig med Stasi. *De visste alt om alle som tenkte annerledes.* Stasi hadde jo en stor oppgave i opplysning om utlandet såvel som om DDR. Når hadde vi for eksempel sånne sammenstøt som i Kreuzberg? Her var det aldri noe sånt, fordi Stasi visste alt. Og nå på Alexanderplass er det stadige sammenstøt mellom fascister og skinheads og tyrkere, alle slåss med alle. Stasi forhindret alt sånt tidligere. Statssikkerhet, det betyr jo sikkerhet for borgerne, sånn må det være. De undertrykte alt opprør. De sikret at ingen brukte våpen. Da kunne unge kvinner farte gjennom byen alene om natten. Det skjedde nesten aldri at noen ble angrepet, det skjedde maksimum tre ganger i året. Sånn som på Alexanderplass nå, at noen blir voldtatt, sånt fantes overhodet ikke. Og nå i DFZ, en fotballklubb, der er disse hooligansene, og de med bomberjakker, skinheadsene. De hadde vi allerede for 5 år siden, men det skjedde aldri noe. Etter fotballkampene var det litt oppstyr, det kunne ikke forhindres, det kunne ikke Stasi heller forhindre, men når de dro til Alexanderplass, da kunne intet skje. For da sto Stasifolk og fotograferte, og de hadde kartoteker sånn at de kjente igjen folk, og det hadde skinheadsene angst for. Men nå kan de gjøre hva de vil!

Micha bruker fascistene som det eneste eksempel på annerledestenkende. Han viser manglende forståelse for den positive betydningen en opposisjon for øvrig har. Utsagnet hans står også i kontrast til Rosa Luxembourgs definisjon av frihet: "Frihet er frihet for dem som tenker annerledes". Luxembourgs sosialistiske syn oppsummeres i denne tesen. Sosialistungdommene har brukt Rosa Luxembourgs navn som undertittel på sitt Sosialistiske Ungdomsforbund. Dette er et paradoks, når man ser på deres holdninger til tidligere annerledestenkende, men vitner samtidig om en gryende bevissthet om *egen* status som annerledestenkende i det nye samfunnet. Bevisstheten vokser frem i takt med

bearbeidingen av negative sider ved fortidens maktstruktur. Sosialistungdommene er villige til å ta en del av ansvaret for denne strukturen, men er skuffet over at foreldregenerasjonen, som gjerne var mer skyldige, men er mindre villige til å stå får sin del av ansvaret nå. **Stefan (21):**

Jeg hører ikke med til de folkene som stiller seg utenfor ethvert ansvar for det som foregikk her. Det finnes mange CDU- og PDS-politikere av det slaget i folkekammeret. Da får jeg mine problemer, for jeg sier heller at også jeg med mine snart 21 år har båret min del av systemet, og folk som er 40 eller 50, de *har* båret dette systemet, hver på sin plass, hver og en bare littegrann. Men nå å si "det var ikke meg, jeg var ikke i SED" " eller "kanskje var jeg likevel i SED, men jeg måtte jo melde meg inn"; det blir for meg litt for enkelt. For nettopp min foreldregenerasjon, det var sikkert ikke lett for dem å gjøre noe mot det som var, men de har likevel båret systemet. Selv om de nå har angst, så må de værsgod være så ærlige overfor seg selv at de sier "ja, også jeg har båret et stykke av dette systemet".

Sosialistungdommene holder fortsatt på sine sosialistiske idealer. De var ikke kritiske overfor maktapparatet i DDR, men etter Vendepunktet er de kritiske overfor det nye maktapparatet. De var bare ungdommer og kan derfor ikke tilskrives noen stor skyld. **Georg (20):**

Sosialismen synes jeg fortsatt er bra. Det er mulig at den ikke var realiserbar med de menneskene som var her, men jeg vet heller ikke om noe sånt overhodet lar seg realisere, men ideen er ikke dum. Derfor meldte jeg meg også inn i SED. Og hva Honecker eller de andre gjorde der ovenpå det var meg likegyldig, jeg hadde min SED-gruppe og der laget vi jo vår egen partilinje. Og av og til kritiserte vi også et og annet. Vi agiterte sikkert også for andre, reklamerte for kandidater og sånn. Men vi gjorde jo ikke den store politikken i DDR. Jeg vil ikke unnskyldte meg, men vi lager jo heller ikke nå den store politikken. Nå er jo vi et mindretall.

Det at sosialistungdommen nå er en mindretallsgruppe, en opposisjonsgruppe, er et faktum de ikke vet hvordan de skal takle. Men dersom de ikke blir desillusjonerte, men fortsetter å arbeide etter sosialistiske målsettinger, kan de også fungere som kulturelle foregripere. Sosialistiske forestillinger var tidligere det ideologiske grunnlaget for et repressivt system, mens de i et kapitalistisk samfunn vil kunne ha den motsatte funksjon: Etter en viss tid kan det hende at de får sin renessanse i form av et reformistisk potensiale.

9.1.8 Sosialistenes nasjonale identitet

Sosialistungdommene må finne seg en ny nasjonal identitet, fordi deres tidligere identitet var så sterkt knyttet til DDR. De er derfor, i større grad enn ungdommer i de to andre gruppene, i en identitetskrise knyttet til nasjonale spørsmål. Medlemmene i gruppen takler denne krisen på ganske ulike måter, derfor skal

jeg, mer enn jeg kommer til i de to neste kapittdelene, vie de individuelle forskjellene en del plass.

9.1.8.1 Ny tysk identitet

Micha og **Frank** er de to som er mest positive til det tyske, og det er nettopp disse to som tidligere var nærmest makteliten i DDR. **Micha** var på vei til å bli partifunksjonær og militær, mens **Frank** allerede hadde begynt sin karriere som Stasi-medarbeider, og ønsket å drive med militærspionasje. Det er disse to som har minst forståelse for behovet for en opposisjon, for at et land skal kunne utvikle en demokratisk kultur. **Micha** er svært usikker i forhold til nasjonale spørsmål. Han hadde en sterk reaksjon da DDR "ble gravlagt", og klarer ikke helt å begripe det som har skjedd. Han savner i likhet med nasjonalistungdommene en følelse av betydning. Han er, som dem, søkende overfor fascistiske idealer. **Frank** har utviklet positive følelser knyttet til det tyske, enda han tidligere var på vei mot å bli DDR-spion. Han er den av sosialist-ungdommene som lettest bytter side i retning av den vesttyske makteliten.

9.1.8.2 DDR-identitet

En annen løsning er å neglisjere det tyske og holde fast ved identiteten som DDR-borger. **Dirk** og **Stefan** hører med her. De har altså ikke funnet noen klar ny identitet. De har som **Stefan** sier, store identitetsproblemer og opplever en klar dissonans, fordi de ikke har funnet noen ny identitet. En stund kan de i kraft av at de begge er PDS-politikere, holde fast ved den gamle DDR-identiteten, og engasjere seg for de spesielle problemer som ungdom i Øst-Tyskland konfronteres med etter gjenforeningen av Tyskland.

9.1.8.3 Verdensborger-identitet

Et tredje alternativ er å definere seg globalt heller enn nasjonalt. Dette trenger heller ikke innebære noen stor identitetsendring, fordi disse ungdommene har deltatt på internasjonale sommerleire, hvor folke-solidaritet var den ledende ideologi. **Heike** har valgt denne løsningen, men for at dette virkelig skal fungere som en ny identitet må den også leves opp til. En identitet som verdensborger krever at man også lever internasjonalt, enten politisk eller ved å reise mye. Foreløpig klarer ikke sosialistungdommene dette, fordi de nære problemene er for store.

De av sosialistungdomene som understreker denne løsningen, er preget av at folkesolidariteten omfatter folk fra kommunistiske land og undertrykte folk i den tredje verden, men ikke folk i kapitalistiske land. Anarkistungdommene, som også har en internasjonal identitet, er annerledes her, fordi de også er internasjonallister i forhold til Vesten.

9.1.8.4 Kristen over-nasjonal identitet

En fjerde løsning, som for øvrig er heller utypisk for sosialist-ungdommene, er å søke åndelige verdier heller enn nasjonale. **Annette** er representant for denne løsningen. Hun funderer over slike spørsmål på egen hånd, og holder fast på den overordnede identiteten som "en som er utenfor". Et alternativ er at hun finner en ny identitet som del av et kristent fellesskap. Det vil også være en form for internasjonal, eller kanskje heller overnasjonal, identitet. Annette tar de nasjonale spørsmålene inn over seg, og har til dels skyldfølelse på andres vegne. Hun føler et stort sosialt ansvar, og det er nok også en av årsakene til hennes søken i retning av det kristne fellesskapet.

9.1.8.5 Distansert nasjonal identitet

Georg har kanskje den enkleste løsningen på de nye identitetskonfliktene, ved rett og slett å ikke la disse spørsmålene gå så inn på seg. Han ser positive og negative sider ved det meste, også ved det å være tysk. Georgs løsning er å utforske mytenes holdbarhet, og på den måten får han et mer relativisert og avslappet syn. Georg utforsker imidlertid bare de realitetene som er relevante for hans hverdag, han reiser ikke ut av sin verden, slik anarkistungdommene gjør det.

9.2 ANARKISTUNGDOMMENE

Anarkistungdommene ser mer distansert på DDR enn sosialistungdommene. De hadde ønsket en tredje vei for DDR, ikke som nå et markedsstyrt felles-Tyskland. Selv om utviklingen ikke går som de ønsker, så prøver de ut mulighetene som gjenforeningen byr dem, spesielt til reisevirksomhet. De kan dermed i større grad enn tidligere være internasjonister.

9.2.1 Delingen og gjenforeningen av Tyskland

Anarkistungdommene ønsket ikke et gjenforenet Tyskland. **Alex** (19):

Det som har kommet ut av endringene er ikke bra. Jeg mener "gjenforening", det ønsket jeg i hvert fall ikke.

Tine (20): Den naturlige følgen av endringene var at det måtte komme til en gjenforening. Og jeg forstår folkene når de etterhvert ropte om gjenforening, selv om jeg ikke alltid var av samme mening. Men det er en toleranse jeg har, jeg skjønner at det måtte bli sånn.

Mario (20): Det gjorde meg trist da det ble klart at vi bare skulle slutte oss til Vest-Tyskland.

Anarkistene hadde altså også en slags Heimatsfølelse for DDR. Etter Vendepunktet ser de ikke på noe land som sin Heimat...

9.2.2 Vennekretsen som Heimat

Anarkistene definerer gjennomgående ulike deler av lokalmiljøet som sin Heimat. **Mario** (20) definerer vennekretsen som sin Heimat:

De store emosjonene hos folk kan jeg ikke forstå, jeg skjønner det ikke at noen på min alder kan si "Tyskland er mitt fedreland", det fatter jeg ikke. Mine venner er min Heimat. Jeg bor i DDR, men det vil ikke dermed si at DDR er min Heimat.

Alex (19) definerer bofellesskapet som sin Heimat:

Den gaten jeg bor i er min Heimat, men landet er ikke lenger min Heimat. Jeg har ikke mye til overs for Tyskland.

Micha (19) har en ironisk snert på sin Heimat-definisjon:

Min Heimat er DDR, den vesttyske okkupasjonszone... DDR var et hjem på sitt vis, jeg gjorde ikke slagordene i skolens oppdragelse til mine, men som normal DDR-borger har man ganske enkelt noe annet enn det vesttyskere har... For tiden vil jeg helst bli her, ikke her i Tyskland, men her i denne gaten. For øvrig kunne jeg tenke meg å bo et sted med lite sivilisasjon. Men det er tosidig, fordi jeg er på en måte avhengig av å kunne gå på byen, se litt søppel og hva vet jeg. For tiden bør jeg gjerne her i Leipzig.

Flere av anarkistungdommene definerer Leipzig som sin Heimat.

Hannes (21):

Jeg har ingen Heimat når jeg tenker på land. Men Leipzig er vel min Heimat.

Tine (20):

Jeg har en hjemby, det er Leipzig, og her føler jeg meg hjemme. Tidligere ville jeg alltid flytte til Berlin. Jeg likte ikke denne byen så godt på grunn av forurensingen og sånn, men i fjor skjedde det så mye her, også på det kulturelle området. Berlin er jo større, og der er det også den vestlige delen. Det kan man jo ikke sammenligne. Men her i Leipzig fins det ganske enkelt et viktig potensiale, med kunst og konserter.

Anarkistungdommene har en sterk identitet knyttet til Leipzigs skitne gatemiljø, men de føler ingen nasjonal tilhørighet. De følte seg knyttet til DDR på et vis, mens Tyskland klarer de ikke å etablere noe positivt forhold til.

9.2.3 Neglisjering av det tyske

Anarkistene har ingen identitet med det tyske. Enkelte av dem definerer seg sågar ut fra andre land. **Tine (20):**

Jeg har ikke noe forhold til det at jeg har tysk. I den forstand har jeg en mye sterkere tilhørighet til Russland. Jeg kommer bedre overens med den mentaliteten som er der. Jeg kommer også overens med tyskere, men jeg liker ganske enkelt russere og deres livsinnstilling bedre.

Andre av dem stiller seg likegyldige til det nasjonale. **Hannes (21):**

Det er meg likegyldig at jeg er tysk. Jeg kan ikke noe for at jeg er født her. Jeg kan jo si at i Tyskland var det en Goethe og en Bach og det er jo fint, men det har ikke mer innflytelse på meg enn på en amerikaner. Når noen sier at de er stolte av å være tyske, så legger jeg ingen vekt på det, for jeg kan jo bare være stolt over noe jeg selv har gjort. Jeg kan jo heller ikke være stolt over vår valuta, den har jo ikke jeg forårsaket.

De kan se sin tilhørighet til en litterær og autonom tradisjon, men vil ikke definere den som tysk. Det tyske forbeholder de det negative. **Micha (19):**

Det som er viktig for meg av tysk historie i det siste par århundrer, er at Tyskland aldri har spilt noen positiv rolle. Av den grunn kan jeg overhodet ikke være stolt av å være tysker. Hvis jeg ikke lenger skal være DDR-borger, vil jeg heller være borger av en annen stat. Det blir snakket så mye om historiebearbeiding, men i grunnen er alt bare skjøvet under teppet. I alle "papirhodene" (byråkratene) er alltid den tyske tankegang, og det er rett og slett ekkelt. Jeg vet ikke om Tyskland noen gang har spilt en positiv rolle, hvis det har skjedd må det være evig tid siden.

Dette gjelder når anarkistene ser bakover i tid, men det gjelder også når de vurderer fremtiden. **Micha (19):**

Den brune fare uroer meg. Og da mener jeg ikke bare de høyre radikale (ekstremistene), men også de høyrekonservative i politikken, som sender tropper til Irak og golfkrigen. Også i den nye regjeringen, at så mange feil blir gjort, som overskrider grunnlover.

Hendrikje (19) har en hel liste over faremomenter i den tyske politikken:

Jeg er redd for at tyskerne nok en gang skal få en sånn overlegenhetsfølelse. Og at man snakker med for mange superlativer, jeg er sterkt i mot superlativer i politikken. Det kunne kanskje bli et problem for den europeiske enhet. Jeg er også redd for at hele dette EF-systemet skal glemme en del problemer som burde komme først, for eksempel økologiproblemet. Jeg er også redd for at vi kommer til å kommersialisere kunsten og kulturen, at makromediene vil få ennå sterkere innflytelse på kunsten enn de hittil har hatt, at alt blir rene pengespørsmål, at idealer som eksisterte i DDR forsvinner, at mellom-menneskelige problemer blir underprioritert, at familiepolitikk og kvinnepolitikk ikke blir vektlagt, eller at det blir begrenset til fagforeninger eller blir kommersialisert. Ja, jeg ser mange problemer fremover, ikke minst er jeg redd for at fredspolitikken blir forsømt. Her er det alltid bare snakk om Tyskland, Tyskland, Tyskland. Det er så fælt. Det er jeg redd for.

Tine (20) er mer optimistisk:

Jeg engster meg litt for denne høyreradikalismen, men prinsipielt har jeg ingen fremtidsengstelser. Økonomien der over er sterk nok til å utjevne det hele, de har ganske enkelt nok penger. Jeg tror også at de eldre folkene her vil bearbeide det hele etterhvert. Og at de derfor heller ikke vil ha noen betenkninger. Jeg synes det er dumt når man bare sier at "man burde ha gjort det sånn og sånn". Jeg tenker at sånn gjorde man det, og det var hva folket ville, og så kan man heller tenke litt mer over det nå. Det var en del innretninger ved DDR som ikke var dårlige. Og de hadde ikke trengt å radikalt avskaffe det hele. Man burde ikke fornekte alt som var her. Nå vil de navne om alt her i Leipzig, f.eks. Karl Marx-Platz. Det koster masse penger og er helt unødvendig. Siden Tyskland har en nazifortid burde man være litt forbeholden. Jeg mener at Tyskland ikke kan tillate seg nazistiske strømninger. Og jeg tror flertallet av folket kunne ha forhindret det. Jeg tror likevel ikke det kommer så langt. Regjeringen må bruke makt og inngå kompromisser. I 80-årene påvirket de Grønne Forbundsdagen, og politikken til CDU endret seg på miljøområdet. Hvis ikke ville de Grønne ha fått de stemmene. Og derfor tror jeg det vil skje noe også på det området.

Anarkistungdommene har, i motsetning til sosialistungdommene, en tro på at folket kan være med å påvirke politikken i positiv retning, og at en opposisjon er viktig. Samtidig har de et negativt syn på Kohl-regjeringens politikk. Når det er spørsmål om historiske idealer vektlegger de derfor ikke folk fra sitt eget land.

9.2.4 Ingen typisk tysk historie

I likhet med sosialistungdommene, definerer anarkistungdommene seg først og fremst ut fra DDR-historien. **Alex (20)**:

DDR har preget meg, men den eldre historien har neppe preget meg, bortsett fra at jeg føler meg uvel når jeg er i Polen.

De gode tradisjonene i den tyske historien er ikke viktigere for anarkistene enn gode tradisjoner i andre lands historie. **Alex (20)**:

Det finnes svært positive tradisjoner som er verdenskjente som humanistiske, men det finnes også fascisme, ungdomsvold og "Führer"-villighet. De positive tradisjonene i kunsten, humanismen og verdenslitteraturen, er ikke mer betydningsfulle for meg enn f.eks. arabisk kunst. For meg er det ikke spesifikt tysk, jeg føler meg forbundet med tradisjonen, men ikke det nasjonale.

Anarkistene ser det meste ut fra flernasjonale perspektiver. Så også med 1989-revolusjonen. **Hannes (21):**

Jeg liker at det har skjedd revolusjoner her. Det er bra at folk går i gatene for å kjempe for noe. Men det har jo også skjedd andre steder, for eksempel i Frankrike. Og så er det jo noen historiske personligheter. Det fins jo også et negativt kapittel for eksempel fascismen. Men også der var det positive sider, som motstandsbevegelsen. Men det er jo heller ikke spesielt for Tyskland.

Det positive i den tyske historien er altså ikke spesifikt tysk, mens det negative ser anarkistungdommene som typisk for Tyskland. Blant de ulike historiske personene jeg ba dem ta stilling til, var det typisk nok den eneste ikke-tyske som fikk best karakter. Michael Gorbatsjov var for flere av dem en viktig ledestjerne i DDR-tiden.

Micha (19): For 2 eller 3 år siden, dvs. fra midten av 1988 til midten av 1989, var han vårt forbilde i skolen. Vi bygget opp vår kritikk etter ham, han var den mannen som muliggjorde det hele. Men når jeg tenker på hans eget land, har han ikke klart mye. Det henger også sammen med hele den økonomiske situasjonen der, det er rett og slett ikke mulig å få utrettet mye der. Dessuten synes jeg ikke det han gjør nå, er så klokt som det han gjorde tidligere.

Hannes (21): Han har skaffet mye av det han ville her i Øst-Europa, men folk gikk i gatene for noe helt annet, det synes jeg er synd for ham... Alt han har klart i øst-vest-konflikten er helt enormt, han vil ha en stor plass i historien...

Hendrikje (19): Jeg har mye sympati for russere, fordi jeg har gode erfaringer med dem. Jeg ble alltid vennlig motatt der. Jeg er begeistret for idealene i Gorbatsjovs politikk, selv om jeg også ser vanskelighetene. Men han er beredt på dialog, det liker jeg.

I likhet med sosialistungdommene tar altså anarkistungdommene avstand fra det tyske. Men deres syn på vesttyskere er langt mildere, enn det synet som sosialistungdommene har.

9.2.5 Den spontane vesttysker

Anarkistungdommene har vesttyske venner, og er slått mer av likheter enn forskjeller mellom livet i øst og vest. **Tine (20):**

Jeg hadde ikke trodd at alt er så likt der som her. De går på kafé sånn som vi, de leser de samme tidsskriftene, festene deres er akkurat like som våre, de leser de samme bøkene og de

har omtrent de samme interessene. De er ikke forskjellige sånn konkret, men de har hatt en annen oppvekst enn oss. De har en mer spontan og åpen livsmåte en normale ungdommer hos oss, men de er ganske like oss (i gjengen). De er litt mer konsumbevisste, selv den minste småborger er konsumbevisst der. Her kunne vi ikke bli konsumbevisste rett og slett fordi vi bare hadde en utgave av hver vare.

Hannes (21):

Vesttyskere er ikke så ulike østtyskere. De har kanskje andre oppfatninger om en del ting, de har vel også en annen livsfølelse, men det vil bli det samme her. Noen her som der vil være stolte av å være tyskere, noen vil ikke det...

Men også anarkistene er skeptiske til den materielle overfloden i vest. **Mario (20):**

Vest-Tyskland var landet hvor alt glitret. Store reklamer. Men om det er bra, nei. Det frastøter meg. Det glitrer for mye, det er for lite normalt.

9.2.6 Den underlegne østtysker

I konfrontasjon med vesttyskere blir gjerne østtyskere små og forsagte. Anarkist-ungdommene vil gjerne være noe annet enn en underlegen østtysker, men på den annen side vil de mye heller være østtyske enn vesttyske. **Alex (20):**

Jeg sier jeg er stolt av å være DDR-borger for å rive ned klisjeen at x-DDR-borgeren ikke tør noenting.

Micha (19): På en eller annen måte har vi en slags identitet: Vi var DDR-borgere og de var forbundsborgere. Jeg vet ikke, kan bare si at jeg mye heller vil være DDR-borger enn forbundsborger.

Mario (20): En østtysker er kanskje litt sjenert, en vesttysker er kaldere. Men store forskjeller er det ikke.

Hendrikje (19): I prinsippet blir menneskenes personlighet her endret stykke for stykke. Jeg vil ikke si at BRD-borgeren er sånn og DDR-borgeren er slik, men det er hele tiden mulig å fastslå visse forskjeller. Mentaliteten der er litt annerledes enn hos oss. Og det er så mange politiske og økonomiske problemer som gjenspeiles i den enkelte personlighet.

Identiteten som DDR-borger blir imidlertid svakere når ungdommene konfronteres med horder av kjøpelystne øst-tyskere i vest. **Hannes (21):**

Første gang jeg var i Vest-Tyskland, det var i Vest-Berlin. Det var i en tid da Vest-Berlin var overfylt. Man kunne nesten ikke gå. I kjøpesenteret var det fullt. Det var fælt. Vi dro til KuDamm, og overalt var det DDR-borgere. Så satte vi oss på en bistro, drakk en te. Overalt satt DDR-borgere og jamret over at det var så fullt. De skrek etter medlidenhet. Det var forferdelig. Da følte jeg meg heller ikke så ekstremt som DDR-borger. Dette var mitt første inntrykk. Jeg var virkelig glad da jeg var tilbake på den andre siden.

Tine ferierte i Vest-Tyskland, England og Italia sommeren 1990, og fikk gjennom det en *positiv* DDR-identitet:

Jeg pratet med en masse folk i Vest-Tyskland, og jeg var den eneste DDR-borgeren de

overhodet hadde truffet, og det var også sånn i England og i Italia. Det var fint, jeg merket at de var interessert, de sa "Hei du, kommer du fra DDR, nei fortell da vel!". Det å merke at folk var så interesserte, at de ikke var likegyldige, det syntes jeg var kult. At du som DDR-borger blir anerkjent, det var fint å oppleve. For som DDR-borger blir du ikke oppdratt til å være et selvbevisst menneske. Du lærer jo ikke fedrelandskjerlighet eller noe sånt. Og det har ikke noe med kapitalisme å gjøre eller noe sånt, men jeg tror absolutt at det er sunt å ha fedrelandskjerlighet, men jeg har ikke det... Normalt er alle stolte av landet sitt, men som nydelig liten DDR-borger, hva skal vel du være stolt over, pokker heller. Sånn tenker alle her. Vesttyskere tenker annerledes. Men alle normale borgere her tenker ganske enkelt sånn, og tenkte sånn helt til gjenforeningen. Og nettopp derfor var det en god følelse å komme dit som DDR-borger, og de var sågar interessert i det. Og de ser deg som et fullstendig normalt menneske og ikke som en eksotisk person eller noe sånt.

Anarkistene har en form for DDR-identitet, ut fra en bevissthet om at de med sin samfunnsbakgrunn har unike erfaringer i forhold til vesttyskerne. Deres DDR-identitet er altså en form for generasjonsbevissthet. Selv om de har vesttyske venner, så utvikler de altså ingen overordnet tysk identitet, da heller en internasjonal identitet.

9.2.7 Anarkistenes nasjonale identitet

Anarkistungdommene er først og fremst internasjonale. Likevel definerte de DDR som sitt fedreland inntil murens fall. De er ikke så avhengige av en avgrenset enhet å forholde seg til som sosialistene, i stedet føler de seg friere jo mindre grenser de må forholde seg til. De forneker det tyske, og forholder seg til gode tradisjoner, heller enn gode *nasjonale* tradisjoner. Enkelte av dem orienterer seg i retning av en felles østeuropeisk identitet, mens andre søker til helt andre kulturer. Identitetsforskjellene er ikke så sterke som blant sosialistungdommene, men likevel går det an å skille ut følgende identitetsløsninger.

9.2.7.1 Idealisering av den russiske mentalitet

Hendrikje og til dels Tine føler seg sterkt forbundet med Russland (evt. tidligere Sovjetunionen). Det er det folkelige i den russiske mentaliteten de liker, og de finner ennå sterkere det fellesskapet som de søker i Sovjet enn i deres eget land. Denne løsningen er til dels en nostalgisk søkning tilbake til egne urrøtter. Hendrikje har denne identiteten mer utpreget enn Tine, som også er svært åpen overfor vestlig innflytelse.

9.2.7.2 Lengsel mot andre kulturer

Hannes og Alex søker mot det mer ukjente. De studerer begge arabistikk, et fag hvor de lærer om arabisk språk, kultur og religion (islam). Alex har allerede haiket til Syria. De søker ikke som Tine og Hendrikje mot velkjente naboland, men i stedet mot kulturer de tidligere ikke hadde mulighet til å utforske.

9.2.7.3 Lokalidentitet

Micha og Mario har kanskje den sterkeste lokalidentiteten. Der de andre ungdommene allerede har haiket en del rundt i Europa, holder de seg heller til gamle trakter. Micha understreker at han langt heller ønsker å ferdes i de skitne gatene i Leipzig, enn i velstriglete gater i Vesten.

9.2.7.4 Oppsummering

Variantene i nasjonal identitet hos anarkistungdommene er for øvrig ikke så store. Kategoriene ovenfor må derfor ikke ses som enestående, de griper over i hverandre. Felles for anarkistungdommene er at de søker mot et fellesskap. Det okkuperte huset er realiseringen av dette fellesskapet. Men de søker også ut over det tette. De har en bevissthet om at deres erfaringer er annerledes, enn den erfaringsbakgrunn som folk i Vesten har. På den annen side er de ivrige etter å utforske den vestlige erfaringsverdenen, som de tidligere var avstengt fra.

8.3. NASJONALISTENE

Nasjonalistungdommene fornektet DDR allerede før Murens fall. De idealiserte den tyske fortiden, og så opp til velstanden i vest. Tyskland var et ideologisk og politisk mål for dem, men den forventede økningen i levestandard har de ikke fått innfridd. Nasjonale spørsmål er sentrale for dem, og de er kilde til store emosjoner og store skuffelser.

8.3.1 Gjenforeningen

“Tyskland” og “gjenforening” var tabu-begreper i 80-årenes DDR, og nasjonalistene opponerte mot staten ved å bruke disse begrepene. **Jørn** (18):

Den gangen tok jeg et DDR-flagg og skrev DDR-BRD og i midten “gjenforening”. Da fikk moren min nok, for hvis noen hadde oppdaget det, **da** hadde hun fått det hett, for det var totalt forbudt.

I motsetning til ungdom i de to andre gruppene, var nasjonalistene entydig mot Tysklands deling. **René** (17):

Siden 40-årene har den vestlige delen vært helt adskilt fra den østlige delen. Nå må vi først få enhet, det er bra at vi ikke mer er spaltet.

Enkelte av dem regner også grenseområdene fra 1937 med til Tyskland:

Maik (18): Tyskland er Tyskland. De tok de vekk store deler av Tyskland, som vi ennå ikke har fått tilbake, men de vil vi ha. **Jens** (17): Vi kan ikke forlange det siden vi ikke var med på krigen, men utlendingene besitter egentlig vår grunnfel. Tyskland må forbli Tyskland. Vi vil i bunn og grunn ha de grensene tilbake som tilhører oss, sånn som det var den gangen. **Maik** (18): Grensen fra '37.

Nasjonalistungdommene definerer altså sin Heimat ut fra det tyske.

9.3.5 Den tyske Heimat

Det å definere Tyskland som Heimat, betyr samtidig en avvisning av DDR.

Jørn (18): Mitt hjem er Tyskland. For meg har DDR aldri riktig eksistert.

Nasjonalistungdommene har også en lokal identitet knyttet til Thüringen.

Norbert (14): Tyskland er mitt Heimat-land, Thüringen er også min Heimat.

Heimat-definisjonene varierer, men felles er at nasjonalistene ikke føler tilhørighet til DDR. **Dennis** (18):

Der hvor jeg lever er min Heimat. Jeg føler ingenting for DDR.

Det territoriale er en viktig del av deres identitet. **Jørn** (18):

Jeg er thüringer, jeg føler meg som thüringer og vil fortsette med det for alltid. Tidligere sa folk at thüringisk var dårlig, de hørte dialekten og sa: “Det er en sachser”, men jeg er ikke sachser, Sachsen er et helt annet sted. Og Prøyser..., i det hele tatt prøyserne, de tror jo at de

er storguder, akkurat sånn som berlinerne nå for tiden.

Nasjonalistungdommene har altså en sterk provinsidentitet, på samme tid som de holder sterkt på en overordnet identitet som tysker. Nettopp dette skillet mellom provinsidentiteten og de stormaktsfølelser de legger til grunn for hyllest av Tyskland, viser deres syn på seg selv som enkle individer, med romantiske ønsker om å være del av noe større.

9.3.4 Identitet som tysker

For nasjonalistungdommene er "det tyske" entydig positivt.

Jens (17): Jeg er stolt av å være tysker fordi jeg er født på tysk jord, jeg lever i en tysk stat, og her skal ingen utlendinger være.

Jørn (18): Jeg er stolt av å være tysker, mer kan jeg ikke si.

Norbert (14): Jeg føler meg som tysker, det gjorde jeg også før.

René (17): Jeg er stolt av å være tysk. Jeg er stolt av alt som er tysk, ferdighetene, alt. Først og fremst er Tyskland landet for diktere og tenkere, det er jo klart. Og Tyskland er overlegen økonomisk. Etter krigen var Tyskland like ved økonomisk sammenbrudd, men nå er alt bygget opp igjen. Det tyske folk har opplevd mange harde slag, men de reiser seg alltid igjen.

Carsten (14): Tyskere må være tyskere og ikke utlendinger. Derfor må utlendingene ut.

Heike (15): Vi er tyskere, det betyr rene, arbeidsomme, ordentlige. En alkoholiker er ingen ekte tysker.

Jørn (18): Jeg kan ikke lenger si at jeg er en ekte tysker, det kan ingen si lenger. Det kan du bare si hvis du kommer fra en bestemt adelsslekt. Men om du er arier kan du bevise. Du er arier hvis du kan bevise at du var med under annen verdenskrig som tysker. Det Hitler sa om blondt hår og blå øyne var bare tull. Det har vanligvis germanerne. Det at tyskerne stammer fra vikingene er også tull. For i så fall var jo Hitler utysk, med svart hår og sånn.

"Det tyske" er et ideal som virkeligheten kan sammenlignes med. Det er likevel ikke helt klart hva som hører med i denne positive kategorien, og hva som ikke gjør det. Annen verdenskrig er en fjern fortid som de idealiserer, og det er denne tiden de forbeholder det "ekte tyske".

9.3.4 En imaginær tysk fortid

Nasjonalistungdommene er stolte av nettopp de militaristiske epokene i tysk historie, som ungdommer i de to andre gruppene tar avstand fra. Enkelte nevner spesielt keiserriket som positivt. For øvrig er Hitler nasjonalistungdommens store ideal, fordi de mener han løste den typen problemer som de selv konfronteres med i dag.

Jørn (18): Hitler var riktignok et svin. Men mye av det han gjorde var bra. Hvis han

hadde vært her i dag, da hadde mye vært annerledes. Da ville utlendingene for lengst vært vekk, og hver eneste tysker ville hatt arbeid. Bare se hvordan det var fra 1938-39 til slutten av krigen, da hadde alle tyskere arbeid. Han gjorde mye bra, men noe var også skitt. Bortsett fra det var han OK. Det var ikke ham som befalte at det skulle lages konsentrasjonsleire, det var en annen. Det med SS var det også en annen som fant på.

René (17): Hitler kunne ha vunnet krigen. Han hadde så stort maktbehov, han ville ha hele verden. Han hadde jo allerede oppnådd mye, han skulle nøyd seg med det, så hadde vi vunnet. Feilen han gjorde var at han etter at han var ferdig med Frankrike, begynte med russerne. De første årene bragte han Tyskland til et fedreland igjen, men han var syk på sinnet, han ble forrykt, det var fælt... Den av de tidligere politikerne som jeg liker best, er keiser Friedrich Wilhelm og deretter Hindenburg. Friedrich Wilhelm forsøkte alltid å løse ting uten krig. I alle fall laget han ikke konsentrasjonsleire. Og Hindenburg klarte med sin lille koloni å fordrive en hel armé.

Norbert (14): Hitler fjernet massearbeidsledigheten og bygget autobahn, men det var ikke bra at han myrdet alle jødene. De skulle heller sendt dem til det landet de kom fra. Men jeg syntes det var bra det Bismarck gjorde og at de klarte seg gjennom den økonomiske krisen. Det var bra at Hitler bygget autobahn. Jeg leser mye om det, og av det jeg har lest, ville han egentlig bare det gode for Tyskland. Ja, jeg er stolt av den tyske historien.

Jens (17): Hitler, han var bra. **Maik (18):** Gamle Adolf. **Jens:** Hans forestillinger var bra. Han bygget autobahn, panservogner. Alle idéene hans, han ville regjere hele verden. **Maik:** Først tyskerne, så Europa, så hele verden. **Jens:** Han ville klart det også, hvis han ikke hadde gått mot Russland så tidlig, 100% sikkert ville han ha klart det. **Maik:** Han skulle ha tatt russerne tredd eller nest sist. Eller helt til slutt.

Dennis (18): Mm! Det faller vel alle inn noe godt når man ser ham (Hitler). Da kunne jeg si mye, men det gjør jeg ikke, jeg liker ikke å prate.

Helga (15): Vår venn, heil Hitler, den beste av dem alle. Får jeg vise bort bildet? (Mye oppstandelse i rommet). Det er en mann etter mitt hjerte. Han var for å få utlendingene vekk, jødene og hva vet jeg.

For å kunne ha Hitler som et ideal, må de imidlertid finne en måte å omgå sannheten om Holocaust. En løsning er å fornekte denne delen av historien.

Jørn (18): De som var jøder ble sendt bort til Israel. Det at så mange jøder ble drept, det stemmer ikke. I Buchenwald konsentrasjonsleir, like ved her, der har russerne også drept kommunister som var mot den tyske staten. Det skjedde også i fredstid. Jeg synes ikke egentlig forgassing er riktig, men det var jo krig den gangen. Det er mye vi som tidligere DDR-borgere ikke vet. Jeg har nå skaffet meg mange bøker om dette som jeg skal lese. På skolen fortalte de oss aldri hva russerne gjorde under krigen. Kanskje de også bygget konsentrasjonsleire. Jeg er sikker på at de også gasset i hjel folk. For eksempel Stalin, han var ennå værre enn Hitler. Han var det største svinet av dem alle.

Jens (17): Bestefar har fortalt meg mye. Jeg synes mye som ble gjort er bedrøvelig, hele utryddelsen var kjip.

Hitler er nasjonalistungdommenes symbolske lederfigur, på tross av at enkelte av dem erkjenner at Hitler var forrykt, og at han utførte grusomme ting. Grunnen til å hylle en mann som Hitler, er først og fremst at han symboliserer handlekraft (autobahn ble bygget, arbeidsløsheten ble fjernet) og disiplin. Samtiden er kaotisk og fremtiden er usikker. En mann som Hitler, ville vært en løsning. Innstillingen viser samtidig hvor liten tillit disse ungdommene har til dagens politikeres handlekraft, og til egen evne til å klare seg. De er utålmodige, ikke minst fordi de oppdager hvor fint mye er i Vesten, og de ønsker å få det slik selv også.

8.3.5 "Det gyldne Vesten" og det trivielle Østen

Vest-Tyskland representerer alt det fine som *ikke* fantes i DDR. **Jørn** (18):

Mange jenter i BRD har penger, bil, leilighet - en sånn jente vil jeg gjerne gifte meg med. Ja, det var jo derfor jentene her alltid løp etter utlendingene, de hadde alltid litt vestlige penger og vestlig mynt var jo noe stort for oss. Jeg var alltid glad hvis jeg hadde 80 pfennig i lomma, og nå har jeg jo nok til like godt å kjøpe barnevogn med det samme. Alt som var noe å kjøpe tidligere, var jo fra Vesten. Kusinen min fra den andre siden (BRD) kjøpte et bord til oss, og inni bordet var alle mulige ting, alt mulig som du ikke kunne kjøpe her... Der hvor jeg jobber, i det tidligere BRD, der er vi ofte på disco, og det kan ikke sammenlignes med her. Der er det lyseffekter og lysshow og figurer i luften og sånn. Det er **utrolig**, ja bare klangen der inne, her er alt bare helt vanlig. Der er også gulvet med lys i, og hele atmosfæren er helt annerledes.

Vesten er bedre ut fra materielle aspekter, men også de menneskelige sidene er bedre der. **Jens** (17):

Jeg var på den andre siden. Der er folk i butikkene, pubene og gjestgiveriene mye vennligere enn her. Når man her sier sin mening må man forlate bordet, eller man blir kastet ut. Jeg var i Kassel i februar (1990). De er mye hyggeligere der over. Jeg skulle ha sigaretter, men så visste jeg ikke hvordan automaten fungerte, og da var det en dame som puttet på 4 mark for meg, for jeg hadde ingen store penger. Ja, folkene der er hyggelige. Jeg fikk også overnatte, det kom en dame forbi med sin mann, og så spurte de hvor jeg kom fra, og jeg sa jeg kom fra "sonen", og så lot de meg overnatte en natt. Der fikk jeg mat og drikke. De er mye hyggeligere der over enn her.

Heike (15): Bundesborgerne er langt mer utviklet enn oss. Jeg har vært i Hamburg, Frankfurt am Main, Würzburg, det er i hvert fall mer moro der enn her. Alt er mer ordentlig der.

Vest-Tyskland er målestokken for det fedrelandet nasjonalistene ønsker seg.

9.3.6 Nasjonalistungdommens nasjonale identitet

Nasjonalistungdommen har, nå som før, en overordnet identitet som tysker. Likevel er de i sterkere grad *etter* murens fall, ført inn i en underpriviligert stilling. Tidligere var de sikret jobb. Det de gjorde opprør mot, var det repressive systemet. Nå er de ikke lenger så hemmet av statspålagte begrensninger, men i stedet blir de konfrontert med markedets harde krav. De har altså ikke endret sin nasjonale identitet, bortsett fra at de har blitt mer bevisst sin underordnede stilling som DDR-borgere og arbeidere. Denne endringen har ført til at de ennå sterkere enn før hyller det opphøyde, det vil si det tyske. De kan også, i motsetning til tidligere, hylle det tyske uten å møte motstand. Den nasjonale identiteten er derfor nå en legal identitet, mens den i DDR-tiden var definert som kriminell.

Selv om nasjonalistungdommene alle har den sterke tyske identiteten felles, er det også blant dem visse ulikheter. Forskjellene faller grovt sett inn i to kategorier.

9.3.6.1 Stor-Tyskland som ideal

Den første kategorien består av de ungdommene som krever grensene fra 1937. De som tilhører denne kategorien, er de som er mest ideologisk bundet til fascismen. Maik, Jens, Carsten og Heike lar seg plassere her.

9.3.6.2 Vest-Tyskland som ideal

Den andre kategorien avgrenser dem som idealiserer Vest-Tyskland, og som ikke nevner at de ønsker noen utvidelse av Tysklands grenser. Jørn, René, Norbert og Dennis lar seg plassere her.

De to kategoriene er om mulig ennå mer flytende, enn de typene jeg har satt opp for de to andre gruppene. Alle nasjonalistungdommene ser opp til Vest-Tyskland, og alle idealiserer den fascistiske fortiden. Jeg har likevel satt opp kategoriene, fordi jeg mener det går et skille mellom de ekstreme nasjonalistene og de som mer bærer preg av å være "normalungdom". Skillet vil komme klarere frem i neste kapittel, hvor ulike ungdomskulturelle aspekter står i fokus.

9.4 DET (ØST)TYSKE SPØRSMÅL OG TRE LØSNINGER

Den individuelle eller gruppespesifikke fortolkningen av den tidligere fellestyske historie og den vesttyske virkelighet, er bestemmende for østtysk ungdoms identitet som tysker. De tre gruppene i denne undersøkelsen uttrykker hver for seg ulike løsninger på gjenforeningens nasjonale identitetsproblematikk.

Sosialistene har opprettholdt det syn på Vesten som ble gitt i skole og ungdomsorganisasjon. De hadde før murens fall en sterk identitet med DDR. Med den tyske gjenforening mistet de sin Heimat, og de har problemer med å finne en ny tilhørighet. Det tyske forbinder de med undertrykkelse og arroganse, og de har vanskelig for å akseptere det nye felles-Tyskland. De holder fast på en identitet som DDR-borger. Men dette er ikke uproblematisk etter at store mengder DDR-borgere har gitt sin euforiske hyllest til D-marken det siste året. Høsten 1990 var derfor på mange måter et identitetsmessig vakuum for disse ungdommene. Selv om de ikke har funnet ut hvordan de skal definere sin nye identitet, kan vi se visse orienteringsulikheter mellom de intervjuede sosialistungdommene, som gjør at vi kan antyde mulige løsninger på identitetstapet.

Anarkistene stiller seg også negative til det tyske, men har ikke i så stor grad en uvilje mot Vest-Tyskland. De velger heller å reise til Vesten og finne sin identitet i konfrontasjon med det vestlige. De har en positiv identitet med det unikt historiske de har gjennomlevd. I en viss forstand er dette også en form for DDR-identitet, men det er kanskje ennå mer en generasjonsbevissthet. De neglisjerer for øvrig det nasjonale, og identifiserer seg heller i forhold til gode internasjonale tradisjoner.

Nasjonalistene forbinder det tyske med makt og overlegenhet, verdier de selv ønsker mer av. De har stor beundring for Vest-Tyskland, og verdsetter det de anser for å være tyske dyder, dvs. orden, flid og renslighet. De forneker DDR, og identifiserer seg sterkt med Tyskland, ut fra en idealisering av den fascistiske fortiden.

For å få frem ulikhetene i nasjonal identitet, har jeg fremstilt ungdommenes beskrivelser av de ulike spørsmålene i stikkordsform.

9.4.1 Bedømmelse av DDR

Ungdom i alle de tre gruppene er ambivalente overfor spørsmål knyttet til nasjon og nasjonalitet, noe som gjenspeiler DDR-ungdoms innstilling også før

murens fall. I DDR var det mot slutten av 80-tallet en stigende ubalanse i ungdoms innstilling til DDR som stat og nasjon. Følgende tabell hentet fra ungdoms-forskningsinstituttet i Leipzig, viser manglende kongruens mellom politisk identitet og nasjonal identitet blant DDR-ungdom i 1988. Flesteparten av de spurte ungdommene følte seg sterkt forbundet med DDR, men avviste DDR-politikernes maktutøvelse.

Ungdoms innstilling til DDR i %, 1988. Alder 15-25 år. (Gjengitt i G. Lange, 1990)

a) tilhørighet til DDR		b) holdning til politisk maktutøvelse i DDR	
høy	lav	aksept	avvisning
78	6	26	30

Etter Murens fall symboliserer DDR på godt og vondt en tapt fortid. For ungdommer var tilværelsen tryggere før, med tanke på jobbmuligheter og fremtid. Men de trygghetsskapende mekanismene ble nettopp til en umyndiggjøring av ungdom. Dette skapte en ambivalens til samfunnet, som jeg beskrev i forrige kapittel.

Ungdom i de tre gruppene har ulike varianter av den ambivalente statsborgerlige identiteten. Sosialistene skårer forholdsvis høyt både på tilhørighet til DDR og aksept av DDRs politikk. Anarkistene skårer høyt på tilhørighet, men lavt på aksept av DDR-politikken. Nasjonalistene skårer lavt på tilhørighet til DDR og avviser DDR-politikken på det sterkeste.

Disse forskjellene er parallelle til andre ulikheter de tre gruppene i mellom. Skjematisk ser ulikhetene slik ut:

	a)	b)
Sosialistene	+	+
Anarkistene	+	-
Nasjonalistene	-	-

Overført til Mertons anomiskjema, kan vi si at i DDR-samfunnet var sosialistene *konforme*, både i forhold til samfunnets mål (høy DDR-identitet) og de midler som ble brukt for å nå dette målet (politisk maktutøvelse i DDR). Anarkistene var *ritualistiske*, de aksepterte DDR, men fulgte ikke politikernes foreskrevne normer. Nasjonalistene aksepterte verken DDR som stat (målet) eller politikernes maktutøvelser (midlene), og de dannet seg egne mål (Stor-Tyskland) og egne

midler for å nå målene (fascistiske aksjoner). Ut fra Mertons terminologi er de opposisjonelle. Begrepene får et annet betydningssinnhold når man bruker dem på ungdommers integrasjon i et kommunistisk samfunn, ikke minst fordi mange vestlige vil anse det som sunt at ungdom i totalitære stater vender politikernes maktutøvelse ryggen, og at de i en viss grad er opposisjonelle, mens i "borgerlig-demokratiske samfunn" anser de fleste det som negativt når ungdommer på ulike måter er desintegrerte. For eksempel var David Matzas hovedkonklusjoner på sin artikkel om underjordiske ungdomstradisjoner (D. Matza, 1961), ulike måter de desintegrerte ungdommene kan integreres tilbake til samfunnets foreskrevne leve- og tenkemåter.

Matza neglisjerer dermed ungdomsopposisjonens frigjørende kraft. Ungdom som trosser foreldregenerasjonen bidrar i neste omgang til fornying og endring. Kommunismens fall var også indirekte et resultat av en ungdoms-protest. Et samfunn hvor all ungdom er integrert, blir et samfunn der utvikling og samfunnskritikk blir umulig.

9.4.2 Bedømmelse av Heimat

Å definere sin Heimat, betyr det samme som å besvare hvor man føler seg hjemme. I DDR-politikken var det en viktig målsetting for oppdragelsen at ungdom skulle føle seg hjemme i DDR. Vennekrets, lokalmiljø eller til og med andre land, var likevel enheter som skapte vel så sterk tilhørighetsfølelse som staten DDR. Under skal jeg gjengi statistiske data fra mars 1989, november 1989 og februar 1990, som viser østtyske ungdommers nasjonale og regionale identitet.

Endringer i nasjonal identitet hos skoleelever fra 1989-1990 i % (Walter Friedrich, 1990).

"Jeg føler meg som":		"Ja, fullt og helt"	"Ja, litt"
<i>Tysker</i>	Mars 1989	78	15
	November 1989	63	30
	Februar 1990	72	24
	Juni 1990	70	21
<i>DDR-borger</i>	Mars 1989	56	30
	November 1989	72	22
	Februar 1990	44	35
	Juni 1990	33	39

<i>Europeer</i>	Mars 1989	68	22
	November 1989	49	38
	Februar 1990	43	39
<i>Sachser /</i>			
<i>Thüringer</i>	Mars 1989	55	26
	November 1989	29	24

Mot slutten av 80-tallet var det altså en sterk tilbakegang i ungdoms identifikasjon med DDR. Det lille oppsvinget for DDR-identiteten i november 1989, gjenspeiler den kortvarige DDR-stoltheten under demonstrasjonene da hovedparolen var "vi er folket". Allerede februar året etter var denne opposisjonsånden for rask nedgang, og folk ropte "vi er ett folk"; et rop etter politisk og økonomisk union med Vest-Tyskland. Den tyske identiteten viser i denne perioden en jevn stigning til februar 1990, og forholder seg ut over sommeren 1990 konstant, men DDR-identiteten er på retur. Data fra høsten 1990 mangler her, men det er grunn til å tro at den sterkt desillusjonerte stemningen som preget den østtyske befolkningen, da det viste seg at enhet i første omgang innebar en forverring av livstilstanden, førte til en gjenoppliving av DDR-identiteten.

De venstreorienterte ungdommene jeg har intervjuet, uttrykker også en form for DDR-identitet, og det er grunn til å tro at dette er en form for ungdoms-opprør mot samfunnsutviklingens forrående virkning. Deres avstand mot å være tysker er imidlertid ikke representativt i følge ZIJ-dataene. I så måte er nasjonalistungdommene mer typiske for "gjennomsnittsungdommens" innstilling, med en sterk identitet som tysker. ZIJ-dataene viser at flertallet av de unge opplevde seg både som DDR-borgere og som tyskere. En svakhet ved ZIJ-dataene er at de bare er basert på ungdom fra Thüringen og Sachsen, mens ungdommer fra Berlin ikke har blitt spurt. Det er sterk grunn til å tro at data fra Berlin ville vise en orientering mer i tråd med sosialistungdommen, i og med at valgresultatene i Berlin i 1990, 1991 og 1992 har vist en langt sterkere DDR-orientering¹ enn valgresultater i andre deler av det tidligere DDR. En stor del av de intervjuede ungdommene har en sterk stedsidentitet. Dette står i motsetning til hva dataene fra ZIJ uttrykker, selv om disse er tatt fra Sachsen og Thüringen, altså de distriktene hvor anarkist- og nasjonalistungdommene kommer fra.

¹ Fordi det reformerte kommunistpartiet PDS har oppnådd så gode resultater. Ved det seneste valget oppnådde PDS en tredjedel av stemmene i Øst-Berlin.

9.4.3 Bedømmelse av det å være tysk / Tyskland

Dataene som ble gjengitt i forrige avsnitt, viser at flesteparten av de unge DDR-borgerne følte seg som tyskere (70% i juni i 1990). I så måte er nasjonalist-ungdommen den mest typiske gruppen, av de tre jeg har studert. Anarkist-ungdommen, og til dels sosialistungdommen, føler seg overhodet ikke som tyske, og har i følge ZIJ-dataene følge med 20% av x-DDR-ungdommen. De andre to forbinder det tyske med overveiende negative aspekter:

<i>Sosialistene</i>	Høyreekstremisme Øvrighetstenkning Å være undersått Lydighet Feighet Stort velstandsbehov Egoisme Massesuggesjon Skamfølelse Arroganse
<i>Anarkistene</i>	"Führer"-villighet Papirhoder (byråkrater) Høyre-radikalisme og -konservatisme Den brune fare Overlegenhetsfølelse Kommersialisme
<i>Nasjonalistene</i>	Stolthet Reiser seg alltid igjen Økonomisk overlegenhet Ren Arbeidsom Ordentlig Arier Fedreland

Sosialistene og anarkistene har omtrent samme syn på tyskere. Begrepet tysker er uløselig bundet til ønsket om å kunne heve seg over andre på den ene siden, og viljen til å bli styrt på den andre siden. I tillegg kommer begreper som sikter til higen mot materielle goder og velstand, noe som igjen forbindes med egoisme.

Alt dette som for de to venstreorienterte gruppene representerer noe negativt, står for nasjonalistene som positive kvaliteter. Nasjonalistene er stolte over at tyskere alltid reiser seg etter harde slag, at de lykkes økonomisk, at de er overlegne andre, at de er rene, arbeidsomme og ordentlige. Disse begrepene nedfelles i nasjonalistungdommenes forestilling om et fedreland.

I intervjuene spurte jeg hva som var viktig for den enkelte innen tysk historie. "Viktig" kunne således oppfattes både i positiv og negativ forstand. I en spørreundersøkelse i regi av ZIJ oppga flertallet (64%) av de spurte, at annen verdenskrig var den delen av historien de hadde mest interesse for. 50% oppgav at de hadde mest interesse for den tyske fascismen. DDRs historie var bare interessant for 30% av de spurte. Blant de ungdommene jeg har intervjuet, var det bare sosialistungdommene som syntes DDR-historien var mest interresant, og bare nasjonalistungdommene som viste noen utpreget interesse for fascismen. 12% av skoleelevene i ZIJ-undersøkelsen var enig i at tyskerne alltid hadde vært de største innen historien (68% uenig), mens 15% av *lærlingene* var enig i dette (69% uenig). 12% av de spurte skoleelevene var enig i at "fascismen også hadde sine gode sider" (77% uenig i dette). I 1990 mente 46% av ungdommen at utlendingene skapte alvorlige problemer for dem (*Deutsch-deutsche Schülerbefragung*, 1990). På den tiden var andelen innvandrere i befolkningen under 1% (TAZ, 1. 10. 1991).

I en annen meningsundersøkelse fra Øst-Tyskland i 1990, hvor også voksne ble spurt, var det 40% som mente at fascismen hadde både gode og dårlige sider (*Spiegel Spezial*, 1990). 22% mente det var viktig å holde den tyske rase ren. 22% ønsket seg en supermaktstilling for Tyskland i Europa. 62% mente at andel fattige flyktinger burde senkes kraftig.

De kvantitative dataene belyser samme tendens som min undersøkelse, at aksept av fascismen er sterkere blant lærlinger enn blant ungdom som fortsetter skolen etter de obligatoriske 8 årene. Nasjonalist-ungdommene har alle kun de obligatoriske årene (eller ennå færre) på skolen, mens anarkistungdommene og sosialistungdommene har gått på gymnasen. Likevel er nasjonalistungdommene, hvis de statistiske dataene gjenspeiler reelle tendenser, ikke representative for mer enn 10-15% av den østtyske ungdommen i 1990. Det er trolig at deres orientering har bare økt i omfang siden 1990, i og med at fascistiske aksjoner har hatt stort oppmøte i mange byer. I Weimar var også mitt inntrykk at nasjonalist-ungdommen langt i fra var noen marginal utgruppe. De var heller representative for gjennomsnittsungdommen.

Ungdommenes ambivalens overfor det tyske, er overveiende knyttet til historien rundt annen verdenskrig. For å spesifisere forskjeller i syn på denne delen av historien i de tre gruppene, kan vi se nærmere på hvilke ord ungdommene bruker for å beskrive Hitler.

9.4.4 Bedømmelse av Hitler

4% av skoleelevene i ZIJ-undersøkelsen mente at Hitler "kun ville det beste for det tyske folk" (87% uenig). For lærlinger var aksepten av fascismen sterkere enn blant skoleelever. 15% mente at fascismen også hadde gode sider og 11% mente at Hitler kun ville det beste for det tyske folk. I undersøkelsen av de østtyskere generelt mente 13% at Hitler ville vært en god statsmann dersom man ser bort i fra krigen. 24% mente at Tyskland har behov for en sterk førerpersonlighet som kunne regjere med sterk hånd. I dette spørsmålet er anarkistungdommene altså mest representative, med sin totale avvisning av Hitler. Sosialistungdommene er mer ambivalente, mens nasjonalistungdommene altså ikke er representative, men heller ikke helt utypiske for lærlinger generelt på denne tiden.

	<i>negativt</i>	<i>positivt</i>
<i>Sosialistene</i>	<ul style="list-style-type: none"> * instrument for kapitalen * kapitalisme * historiens mørkeste hode * marionette * ekkel * krigsforbryter * sylskarp nazist	<ul style="list-style-type: none"> * flink til å få dreis på det hele * hadde ikke den største skylden * gjorde sterkt inntrykk på folk * bare en gallionsfigur
<i>Anarkistene</i>	<ul style="list-style-type: none"> * ser engstelig ut * ser ut som en tviler * dypt usympatisk * ufattelig * syk * kapitalismens feil * skrekkelig * krystallnatten * jødeforfølgelse * symbol for alt det forferdelige * forsøkte å få folk under seg	

Nasjonalistene

- * svin
- * stort maktbehov
- * gikk mot russerne for tidlig
- * syk på sinnet, forrykt
- * konsentrasjonsleire
- * gjorde mye bra
- * fikk vekk utlendingene
- * avskaffet arbeidsløshet
- * kunne ha vunnet krigen
- * brakte Tyskland til et fedreland
- * ikke sant at jøder ble drept
- * bygget autobahn
- * ville det gode for Tyskland
- * ville regjere hele verden
- * "vår venn, den beste av dem alle"

Inndelingen i positive og negative utsagn er litt problematisk, fordi noen utsagn er ambivalente. For eksempel der Micha fra sosialistgruppen sier at "Han gjorde sterkt inntrykk på folk". Men her gjør intervjusettingen at jeg bedømmer dette som et positivt utsagn. Det gjelder i andre tilfeller også. Forøvrig er det interessant å se at det blant sosialistungdommene er flere som har tendeser til fascistiske sympatier, mens dette er helt fraværende hos anarkistene. Det er nærliggende å tenkte seg paralleller mellom en kommunistisk og en fascistisk orientering i dette. Begge orienteringer kan ha i seg ønsket om å bli styrt, ønsket om faste strukturer og klar maktfordeling. For øvrig er det også viktig at blant nasjonalistungdommene er det også negative vurderinger av Hitler. Deres hyllest av fascismen er derfor langt fra entydig. Slike ikke-ensrettede orienteringer blir ennå tydeligere, når vi ser på de ulike ungdommenes vurdering av Karl Marx.

9.4.5 Bedømmelse av Karl Marx

ZIJ-dataene viser videre at 6% av den østtyske ungdommen identifiserte seg sterkt med marxisme-leninismen i 1990. 32% identifiserte seg med store forbehold, mens 62% identifiserte seg overhodet ikke med marxisme-leninismen. Blant denne avhandlingens tre grupper, lar sosialistungdommene seg plassere innenfor første kategori (tilsvarende 6%), anarksitungdommene innenfor andre kategori (tilsvarende 32%), og nasjonalistungdommene lar seg plassere innenfor den siste kategorien (62%). Her er det altså nasjonalist-ungdommen som i størst grad samsvarer med "gjennomsnittungdommen":

Sosialistene

- * Stor tenker
- * overtar ikke alle hans tanker
- * En av mine største idealer
- * vet ikke om alt han gjorde var riktig

- * klok mann
- * høy aktelse for ham
- * førte et bra liv
- * mye å lære fra ham
- * den mest intelligente tysker overhodet
- * det han sa vil stemme også om 100 år
- * den store medgrunnlegger av sosialismen
- * har etterforsket så mye

Anarkistene

- * hadde mange kloke idéer
- * en venn, en god mann
- * tilsvarer mine idealer
- * en stor tenker / filosof
- * sto selv på barrikadene
- * var selv fattig
- * hadde en stor familie
- * synd at marxismen går under
- * hans tanker blir for ofte misbrukt
- * veldig interessant
- * fortsatt aktuell
- * tragisk figur
- * hans forespeilinger delvis uriktige

Nasjonalistene

- * idéene hans var bra
- * aktelse for ham
- * hvis sosialismen hadde vært slik han forestilte seg det, ville vi hatt det bra
- * venstresvin
- * hørte til kommunismen
- * ville skyte ham hvis jeg så ham
- * proletar

Både for anarkistene og sosialistene er Karl Marx en positiv figur, for sistnevnte er han sågar deres viktigste ideal. Det interessante her er at nasjonalistene slett ikke er ensidige i sin avvisning av kommunismen. Flere av dem mener at kommunismen ville vært bra, hvis den hadde fungert slik Marx foreskrev det.

9.4.6 Forskjellen mellom DDR-borgere og BRD-borgere

ZIJ-dataene som ble gjengitt under Heimat-avsnittet, viser at 33 % av de spurte ungdommene følte seg fullt og helt som DDR-borgere, mens 39 % følte seg delvis som DDR-borgere i juni 1990. Sosialistungdommen lar seg her plassere under første kategori (33%), mens anarkistungdommen lar seg plassere under siste (39%) Nasjonalistungdommen skulle altså tilsvare 28% av de spurte, med sin avvisning av DDR-borgerskapet. Hver av gruppene er i så måte representative

for omtrent en tredjedel av den østtyske ungdommen i sin helhet:

	<i>DDR-borgere</i>	<i>BRD-borgere</i>
<i>Sosialistene</i>	Politisk interesserte Viktige politiske erfaringer Umyndige Mellommenneskelighet Tillit Trygghet Latskap Utstråling Angst	Apolitiske Manglende politiske erfaringer Myndige Egoisme Mistillit Utrygghet Pengetankegang Spill Selvbevissthet
<i>Anarkistene</i>	Sjenert Solidaritet Lidelsesfellesskap Undertrykt Søker medlidenhet	Kald Glitter Anonymitet
<i>Nasjonalistene</i>	Kan ikke si sin mening Uvitende	Rike Vennlige Langt utviklet Morsomme Glitrende Ordentlig

Andel begreper som brukes for å trekke opp skillet mellom DDR-borgere og BRD-borgere varierer i de tre gruppene, og det er ikke tilfeldig. For sosialistene var dette skillet et viktig tema, og selve grunnen til at de avgrenset seg fra nærmere kjennskap med vesttyskere. Anarkistene har langt flere negative begreper heftet til det å være østtysker, og er ikke så skeptiske overfor vesttyskere som sosialistene er. For nasjonalistene er et skille mellom vesttyskere og østtyskere ikke så vesentlig, fordi det overordnede for dem er det å være tysk. De bruker kun positive begreper om vesttyskere, mens de ikke sier så mye spesifikt om østtyskere.

9.5 1989-generasjonens ungdom og mellomkrigsungdommen

Nasjonal identitet hos den nye generasjonen av østtysk ungdom oppstår i spennet mellom kommunisme og kapitalisme, DDR og Vest-Tyskland. Identiteten utvikles som en pendel fra DDR-borger til tysker og videre til en ny østtysk bevissthet. Situasjonen er ny, likevel kan de ulike nasjonale identitetsløsningene forstås som gjenoppliving av identitetsdilemmaer tidligere i Tysklands historie. Nasjonalistungdommens ekstreme løsning er kun forståelig når den fortolkes i en videre historisk kontekst, og det samme gjelder til en viss grad for de to andre gruppene, som også har historiske forløpere. I neste kapittel skal jeg utdype de historiske parallellene nærmere.

Nasjonalismen var et tabubelagt temaområde i DDR. Dialektisk læring burde være en målsetting ut fra den marxistiske ideologi, men den åpne diskursen var heller mangelvare på skolene. Det var for mange normer for hva man *ikke* kunne si og mene. Riktig var å være kommunist, altså antifascist, og det verste man kunne være var kapitalist, som var tilnærmet det samme som fascist. Når denne todelingen blir så klart formidlet, er det nærliggende for misfornøyd og frustrert ungdom å bruke de symbolene som er mest provoserende, altså de fascistiske. Fenomenet er velkjent fra ungdomsopprør fra andre tider og andre steder. Opprøret "lykkes" når ungdom oppnår å provosere de mest fasttømrede normer i den dominerende ideologi. Det mest velbrukte eksempel er punkerne som bruker alle tenkelige symboler på det fremmedgjorte, alt fra hakekors, til kjettinger og sortsminkede øyne.

Tankegodset fra annen verdenskrig var ikke tilgjengelig for offentligheten i DDR. Fascistiske forestillinger har likevel blitt videreformidlet i den private sfære. Besteforeldre opplevde sin ungdom i Hitler-Jugend, og mange ser dette som den beste perioden av sitt liv. Da var det fellesskap og felles mål. De diktatoriske og undertrykkende elementene ble tydelige først senere. Det var kun enkelte oppegående individer som så hvilken vei vinden bar *før* Hitlers stilling var befestet. Ungdom som nå søker det fascistoide tankegodset, gjør det ved å gjenskape en imaginær fortid ut fra besteforeldrenes beretninger fra sin ungdom.

Under annen verdenskrig skrev Kurt Lewin et essay om hvordan jødiske barn i USA burde oppdras (K. Lewin, 1941). Han understreker at jødiske barna best er tjent med en oppdragelse til dobbeltkvalifisering. De bør på den ene siden oppdras til en amerikansk identitet og en normal ungdomsidentitet. På den annen side bør de oppdras til det unike, de bør gis en egen jødisk identitet.

Oppdragelsen til det unike må ikke ha som mål at de skal trekke seg tilbake fra samfunnet for øvrig, men i stedet at de skal gis en kompetanse i å møte eventuell stigmatisering og diskriminering.

En oppdragelse til dobbeltkvalifisering ville sannsynligvis også kunne løse noen av x-DDR-ungdommens problemer. De er unike fordi de kommer fra DDR, men de er også en del av et fellesskap som inkluderer den vesttyske befolkning. Det er her oppdragelsen i DDR-skolen slo feil, fordi det vesttyske ble satt på linje med fascismen, og for å gjøre opprør var det nærliggende å søke dette. Når ungdom i dag skal føle seg ett, må de eventuelt bryte helt med det de er oppdratt til, nemlig å føle seg som unike i forhold til Vesten. Det er utfra denne bakgrunnen at mange av de nasjonale ambivalensene til ungdommene oppstår. Er det da noe mål at ungdommer skal føle seg med det tyske, i og med at det tyske også for mange av oss ikke-tyske er forbundet med så mye negativt? Howard Becker griper et viktig moment i denne forbindelse, i det han sier: "The poorest way to be a internationalist is to begin by apologizing for your nationality", (H. Becker, 1946). Tyske ungdommer *må* på godt og vondt gis en identitet som tyskere, for en fornektning av egen bakgrunn gir ikke den tryggheten som et demokratisk handlende individ er avhengig av.

10. UNGDOMSKULTURELL PROFIL

Innenfor øst-europeisk ungdomsforskning har studier av ungdomskultur vært umulig på grunn av statlig sensur. "Ungdomskultur" ble offisielt ansett for å være et vestlig fenomen; et uttrykk for kapitalismens fremmedgjørende virkning på menneskene. Enkelte forskere har likevel bedrevet undersøkelser under termen ungdomskulturforskning, men denne har hatt form av registreringsarbeide i forhold til hvor mange som vanker i ungdomsklubb og hvorfor de går i klubben, (V. Saupe, 1987). Ungdomskultur blir dermed synonymt med voksenstyrt fritidsvirksomhet for ungdom. Andre ungdomskulturer skulle ikke eksistere i et kommunistisk samfunn.

Det finnes et fåtall studier av ungdomskulturer i DDR, utført av vestlige journalister. Disse har blitt brukt som propaganda den *andre* veien: Det finnes ungdomskulturer i øst, og de preges av sterk avstandstaking til den offisielle politikk (W. Büscher og P. Wensierski, 1984).

Teoriutvikling omkring temaet ungdomskultur har naturlig nok også vært vanskelig å gjennomføre i Øst-Europa. I Romania har imidlertid Fred Mahler (F. Mahler, 1987) vært en foregangsmann innenfor dette feltet. Han døde tidlig, og fikk derfor ikke fullført sin "grand-theory", juventologien. Men utgangspunktet er en teoretisk modell hvor forklaringsmåter fra såvel funksjonalistisk sosiologi, som strukturalistisk pedagogikk er inkorporert. Teoriens styrke i forhold til vestlige ungdomsteorier ligger nettopp i dens helhetlige perspektiv. Ikke minst har Mahler sett det poeng som de fleste vestlige ungdomsteoretikere har valgt å overse, nemlig at ungdomskulturen gir seg ulikt utslag under ulike samfunnsformer. I og med at vestlige ungdomsteorier ikke drøfter denne problematikken, får de lett et universalistisk preg, mens de egentlig selv er uttrykk for kulturforskjeller.

Det at Ziehe vektlegger indre psykologiske prosesser, Birminghamteoretikerne vektlegger klasse, Bourdieu vektlegger smaksdistinksjoner og Chicagoteoretikerne vektlegger integrasjon vs. desintegrasjon; kan i seg selv tolkes som utslag av nasjonale kulturforskjeller. Likefullt har teoriene stor verdi ut over de nasjonale grenser. Deres verdi ligger i typologiseringer som fungerer som idealtyper andre kulturer kan sammenlignes med. I og med at det i Øst-Europa ikke er utviklet et begrepsapparat for studier av ungdomskultur, så er det naturlig å sammenholde østlige ungdomsgrupperinger med typologiseringer av

vestlige ungdomskulturer. På denne måten får analysedelen i dette kapitlet et preg av komparativ analyse. Før analysen skal jeg, som i de to foregående kapitlene, presentere empirien.

Forrige kapittel handlet om ungdommenes nasjonale identitet. I dette kapitlet er det politisk og kulturell identitet som står i fokus. Politisk og kulturell identitet er begreper som hører inn under det mer generelle ungdomskulturbegrepet. Hovedpoenget er å vise ungdommenes egne definisjoner av gruppen og ulike aspekter ved den. Igjen prøver jeg å avdekke mønstre på gruppeplan, altså gruppehabituser, samtidig som jeg vier enkeltmedlemmers avvik fra gruppenormene litt ekstra plass. Jeg har tilstrebet samme struktur i de tre kapittelavsnittene, men i visse tilfeller måtte strukturen bli forskjellig, fordi ungdommer i de ulike gruppene vektlegger ulik ting. Jeg kommer tilbake til dette i den avsluttende sammenligningen. Strukturen kan forøvrig fremstilles i noen overordnede problemstillinger:

- a) Hvordan defineres gruppefellesskapet og gruppens utvikling over tid og på hvilken måte avgrenser enkeltmedlemmer seg fra det de mener er gruppenorm?
- b) Hva er medlemmenes felles interesse?
- c) Hvilke andre grupper avgrenser gruppemedlemmene seg i fra?
- d) Hvordan er forholdet mellom gutter og jenter i gruppen?
- e) Hvilken politisk innstilling har gruppemedlemmene?
- f) Hvilken stil eller smak har gruppemedlemmene (musikk, bøker, klær)?
- g) Oppsummering av gruppemedlemmenes habitus

Problemstillingene besvares under overskrifter som uttrykker det typiske i hver av gruppene.

10.1 SOSIALISTENE

10.1.1 Det politiske fellesskapet, fra FDJ til SUF

Sosialistungdommene er ungdommer med bakgrunn som ledende FDJ-funksjonærer. I januar 1990 stiftet de Sosialistisk Ungdomsforbund (SUF), og forbundets formål var å integrere sosialistisk ungdom. **Georg** (20):

Før ville man kalt denne gruppen en form for politisk hjem (Heimat), hvor man føler seg trygg sammen med folk som tenker likt som deg selv. Det kunne jeg kanskje si i dag også, dette er mitt politiske hjem. Her har jeg mine venner, og vi kan gjøre noe sammen, og så er det av og til en tilstelning, og så har vi forsamlinger hvor vi diskuterer, og sånn kommer man videre på et vis. Og så hender det at vi går på kino sammen. Den faste kjernen som er her lever i prinsippet sammen, vi er her nesten hver dag. Jeg kunne ikke klare å slutte å være her lenger. Da ville jeg ikke vite hva jeg skulle gjøre. Jeg har jo andre venner, men det blir ikke det samme som her.

På denne måten fungerer SUF som en videreføring av disse ungdommenes fortid fra FDJ. **Annette** (17), som selv aldri var en aktiv deltager i FDJ, ser nettopp denne sterke forbindelsen SUF-medlemmene har til fortiden, som negativ:

Det som var felles for oss i SUF, var fra starten av tilhørigheten til FDJ. Og bekjennelsene var akkurat de samme som de som var før. I begynnelsen tenkte jeg at de klamrer seg så ekstremt til det gamle, selv om jeg ikke vet om det var bevisst, om de ikke fant seg tilrette eller så. Jeg mener, de klamrer seg virkelig til det gamle, og for meg virket det som om det var fordi de ikke hadde forstått noe særlig, men det var vel som et strå å klamre seg til eller noe sånt. Det fantes den typen folk, men det fantes også dem som forsto det. Men du trenger en stund før du finner ut hvordan det er. Den ene klarer det fortere, den andre langsommere, og jeg har ikke klart det ennå.

Det politiske trosfellesskapet konstitueres gjennom en stadig tettere vennekrets, hvor humor får plass ved siden av alvor. **Dirk** (23):

Vi har felles humor, men også et visst drømmeri, i den forstand at man virkelig kan forestille seg noe annet og kjempe for det, med felles politiske forestillinger og en annen fremgangsmåte. Men det er jo alt saker som man må gjøre klarere.

Sosialistungdommene arrangerer møter, og på fredagene holder de en kafé åpen for venstreorientert ungdom. I løpet av våren 1990 avholdt de også et par demonstrasjoner. **Micha** (18):

Vi hadde flere demonstrasjoner sammen med MUF og USUF¹, det var bl.a. i påsken. Da solgte Rudi og jeg melk fra DDR, det var 14. april. Vi solgte melken for 30 pfennig i Vest-Berlin, bare for å demonstrere. Og så hadde Rudi bilen sin der med DDR-flagg på. Vi skjøv bilen og han sto oppå den. Da var det også 10.000 eller 20.000 mann. Det var dårlig vær, ellers ville ennå flere ha kommet. Og så hadde vi SUF-forsamlinger her i kaféen. Før dreide det seg

¹ MUF; Marxistisk Ungdomsforbund. USUF; Uavhengig Sosialistisk Ungdomsforbund. Begge disse forbundene er uavhengig av FDJ, i motsetning til SUF.

mest om kaféen, hvordan den skulle være. Og den som hadde et forslag kom med det. Og det storpolitiske fikk jeg ikke så mye med meg av, for denne forsamlingen dreide seg stort sett bare om kaféen. Og så kom det forslag om hva man kunne gjøre. For eksempel til påsken. Da hadde vi barnefest sammen med Nytt Forum og MUF her i huset. Og på valgdagen 18. mars stilte vi bord foran kaféen. Det var varmt vær, 20 grader. Da stilte vi ut bord, stoler, platespiller og selve kaféen, og alle som kom forbi kunne kjøpe kaffe. Så satte vi et stort PDS-paraply der, som man kunne sitte under. Og så kom SFB (vesttysk fjernsyn) med sin bil og intervjuet Swantje... Og -kafeen, jeg var med da de grunnla den, det var i desember i 1989, da kokte jeg mat der en gang i uka om kvelden. De fleste jeg kjenner der kommer fra Biesentahl fra august (FDJ-sommerleir), da var vi 14. dager i Biesentahl. Det var en sånn venstreleir, det var ca. 20 mann. Georg, Rudi, Heike, Christiane, de var alle der, for ett år siden.

Initiativtagerne til SUF tilbringer nesten all sin fritid i SUF. Klubben er et viktig tilholdssted i denne tiden da medlemmene sliter med store eksistensielle problemer. Klubben gir medlemmene et fast holdepunkt i en ellers kaotisk tid.

Heike (20):

Vi er en stor tropp, og alle kjenner ikke hverandre. Men vi i kjernegruppen kjenner hverandre, og nesten alle vanker her i klubben. For det meste er det de samme vennene som jeg hadde tidligere, og de tenker akkurat som jeg. Jeg tilbringer nesten all min fritid her, fordi jeg er sjef for kaféen. Jeg vet ikke hva annet jeg skulle gjøre. Her har jeg noe å holde fast ved, og jeg har vennene mine her, og et par andre folk som jeg gjerne treffer. Uten denne kafédriften ville jeg ikke visst hva jeg skulle ta meg til. Vi startet her i desember 1989, og for meg har dette allerede blitt rutine (september 1990). Vi startet opp her etter Vendepunktet, men jeg tror likevel at noe sånt kunne ha eksistert tidligere, men da hadde man jo heller ikke disse eksistensielle problemene som vi har nå. Nå kjemper vi praktisk talt for å overleve, mens tidligere fikk vi alltid understøttelse. Nå må vi gå til den ytterste grense for å få oss bosted, for å betale leien og alt annet som må betales.

Også for mer perifere medlemmer som Annette, har den politiske klubben en viktig funksjon i det å skape et fast tilholdssted. Flere av medlemmene understreker at dette er langt viktigere nå enn det var før. **Annette (17):**

Før jeg kom til denne klubben var jeg aldri så bundet til noe sted, da gikk jeg en gang hit og en annen gang dit, overalt. Det er egentlig først i denne kaféen at jeg har blitt hengende... Det er kanskje hva jeg liker med denne kaféen, der sitter hver dag de samme folkene sammen, og det skal man ikke miste. For ellers står du igjen ganske alene og vet ikke lenger hvem du skal prate med... Jeg kom inn i gruppen gjennom en venn, han tok meg med dit. Det var helt i begynnelsen, i februar i fjor, og det var egentlig først da de virkelig fant sammen, før var det bare et FDJ-kontor. Og det var også den tiden da man ganske enkelt gikk dit for å slippe å sitte å se på taket hjemme, og der fant du folk som tenkte ganske likt deg selv, ikke akkurat likt, men ganske likt. Det var det som telte for meg, for du visste jo til slutt ikke hvor hen du skulle gå, hjemme fungerte det heller ikke...

Micha (18) har opplevd å ble skjøvet ut av gruppens harde kjerne, og ser derfor lettere de utstøtende enn de integreringende mekanismene i gruppen:

I begynnelsen var det alltid de samme folkene her i kaféen. De hadde sin egen brautende måte, og så spilte de et sånt spill. Og så var det to bord i det rommet i kaféen. Og de ble okkupert av våre egne folk. Så hvis noen fremmede kom, så de det, snudde med en gang og gikk ut. Og det synes jeg var ganske synd, på den måten mistet vi mange folk. De kom bare inn og så hvordan vi satt der og spilte og at alle bordene var fulle, og så gikk de igjen. Den gangen var det ingen ungdomskafé, det var bare ganske enkelt en kafé for oss selv, og for det betalte vi selv. Vi kjøpte inn alle tingene, og det hele var egentlig bare tull. Og nå har vi jo disse store fylkesmøtene (Landesvorstand), og nå er jo også MUF og USUF med der inne, så da kunne vi jo gjøre mye alle sammen, for det er jo ikke noe som skiller oss utenom navnet.

Micha kritiserer først og fremst at SUF ikke lykkes i sine politiske målsettinger, som var å integrere sosialistiske ungdommer, mens Annette kritiserer de andres sterke tilknytning til fortiden. I løpet av 1990 måtte medlemmene likevel ta et oppgjør med fortiden, i form av en beslutning om de skulle fortsette som en del av FDJ, eller om de skulle bli et selvstendig forbund. Grunnen til at dette spørsmålet ble aktuelt, var at FDJ i stigende grad utviklet seg til å bli en organisasjon bestående av eldre pamper, med en sentralistisk styringspolitikk. SUF-medlemmene, som alle er yngre, fikk på denne måten en økt bevissthet om at de ønsket en annen form for ungdomsorganisasjon. Den 21. september 1990 avholdt Sosialistisk Ungdomsforbund et møte, der forbundets videre tilknytning til FDJ ble diskutert. Denne diskusjonen førte til opprivende spenninger mellom medlemmene, og de klarte ikke samles om noen felles avgjørelse. Jeg pratet med Stefan (21) klokken to om natten, da møtet endelig var avsluttet. Stefan gikk inn for en selvstendigjøring av forbundet:

Vårt forbund heter ikke uten videre "SUF", vi har egentlig offisielt tatt avstand fra navnet "FDJ". Det henger sammen med at vi fortsatt ikke er inneforstått med de mekanismer som ennå preger FDJ. Vi er f.eks. ikke inneforstått med at administrasjonen i sentralavdelingen² er det egentlige maktapparatet, og derfor distanserer vi oss ganske mye fra enkelte av de ting som sentralavdelingen oppnår. Det var derfor vi satt så lenge i møte i dag (fra 17.00 til 2.00). Vi har strides om hvordan det nå skal foregå videre. Enkelte medlemmer er rett og slett forbitret og det er vel jeg også, selv om jeg i mellomtiden også sitter i sentralavdelingen. Men maktforholdene er i den grad kompliserte, og vi er jo på den annen side heller ikke gått ut av FDJ. Før tiden diskuterer vi det. Den gangen etter kongressen i Brandenburg³ valgte vi å bli, fordi vi sa at det bringer ikke noe å splitte venstresidens ungdomsbevegelse ennå mer opp. Vi må forsøke å reformere dette forbundet innenfra. Dessverre er situasjonen for tiden slik at man har vent seg til at SUF-Berlin er en nydelig liten opposisjon, som altså ikke er videre

² Geschäftsstelle des Zentralvorstandes, o.a.

³ Ungdomskongress i januar 1990, da blant annet SUF ble stiftet.

farlig. Derfor har vi alle sammen for tiden store identitetsproblemer, det sier jeg ganske ærlig. Likevel er det viktig for meg å samarbeide med andre forbund, f.eks. USUF og MUF, men jeg arbeider også sammen med "Regnbuen", det er et liberalt ungdomsforbund.

Den 18. oktober 1990 ble det avgjort etter en flertallsbeslutning at SUF skulle trekke seg ut av FDJ. Det betød blant annet at flere av medlemmene som tidligere var heltidsengasjerte FDJ-funksjonærer, deriblant Dirk, Georg og Heike, mistet sin inntekt. Dirk (23) er den formelle leder for SUF, og for ham var dette oppgjøret med fortiden særdeles tøft. For ham var dette en tid hvor det viste seg hvem som virkelig var trosfeller og gode venner. Utmeldelsen fra FDJ førte til tap både av venner og illusjoner:

Denne gruppen er en vennekrets, men også noe mer, for vi ønsker jo å nå også folk utenfor vår bekjentskapskrets. De vennene som jeg hadde før, har i grunnen ikke gitt opp de idealene som de hadde tidligere. De er i dag aktive i forskjellige venstreorienterte grupperinger. Med alle de stressituasjonene som vi møter nå, viser det seg sterkere hvem som virkelig er venner. Men gjennom denne uttrekkelsen fra FDJ var det også venner som jeg mistet, på grunn av ulike meninger.

Oppgjøret med FDJ førte kjernegruppen i SUF ennå tettere sammen, samtidig som den førte noen av medlemmene lenger ut mot sidelinjen. Etterhvert som politiske diskusjoner av dette slaget fikk større plass på møtene, følte medlemmer med mindre sterk politisk tilhørighet, seg mer utenfor. Annette (17) er en av disse:

Politisk sett er denne klubben mitt strå som jeg kan holde fast ved, men det er også dumt å si, fordi en sånn venstreorientering som dem har jeg ikke, og det er vel også grunnen til at jeg ikke kommer overens med noen av folkene der... Jeg vet ikke om jeg blir værende i denne gruppen. Det har jo også endret seg mye, det har kommet så mange unge folk til fra den Biesenthalturen⁴, de snakker hele tiden om vold og sånt, jeg vet ikke, men det er ikke hva jeg vil, og så er det så fullt og så brøler en noe og så kakler de med sånne meningsløse vendinger, og jeg vet ikke... Jeg har tenkt at jeg trekker meg litt tilbake. Det som hjelper meg er egentlig bare de folkene som er mine venner, men de andre tenker vel "kommer du ennå hit".

Micha (18) overveier også å trekke seg ut av SUF:

Jeg er nesten ikke i denne klubben mer. Jeg var der på fredag, men når jeg er der er det ikke p.g.a. SUF, da er det bare for å treffe folk... Jeg har ikke tillit til noen mer. Ikke sånn riktig tillit. Jeg blir ofte personlig skuffet over vennene mine og kompisene mine. I kaféen er det mange som driter meg ut, de unngår meg, jeg vet ikke hvorfor. Jeg ser dem ikke så ofte heller.

Annette og Micha er begge på vei ut av gruppen. Micha orienteterer seg i retning av høyreekstremistene i hæren:

I Bundeswehr er det noen nazister, og de vet jo at jeg er i PDS. Men vi prater sammen likevel,

⁴ Biesenthalturen; pinsetreff arrangert av FDJ våren 1989. Her møttes ungdom som senere ble til jengens i SUF.

vi vitser og vi forstår hverandre ganske godt. Det politiske lar vi ikke komme i veien. Når jeg blir akseptert av dem da aksepterer jeg dem også, det er meg temmelig likegyldig om de er nazister eller ikke. For når de er overbevist om det, kan ikke jeg gjøre noe med det, jeg synes riktignok det er dumt men, hva skal vel jeg gjøre med det. Om kvelden når vi sitter i en kneipe kan det gå hardt for seg om politikk og sånn, men når vi har avsluttet temaet da drikker vi og sier skål, og så prater vi om alt mulig: om venner, om været, om hæren og om alt annet.

Annette føler at hun har mer til felles med de kristne:

Vet ikke hvorfor, før var jeg også sammen med folk som hadde en helt annen livsinnstilling. Mer i retning av de Grønne og mer kristne i trosretning; altså folk som ville si: "PDS, puh, nei". Det er altså også folk som man ikke kan snakke mye om dette med, men på den andre siden utformer de livet sitt på en måte som jeg liker, mer å bringe det åndelige i forgrunnen. Det har egentlig alltid tiltrukket meg. Jeg har det siste året ikke vært noe i kontakt med kirken. I løpet av det siste året har de ved Zirkleplass opprettet en evangelisk menighet. Nå ja, det var for protestantene, og det var aldri mange av dem, kanskje bare en pr. klasse når man tar gjennomsnittet. Og hva skal du egentlig der å gjøre, du er ikke oppdratt sånn. Jeg vet ikke, jeg hadde ikke mye kontakt, men man merker allikevel at de menneskene tenker mer etter og de tenker dypere. Jeg vet ikke om det skyldes deres tro, men det er likevel dette jeg likte. Det er annerledes med dem i SUF, for de kan ikke si hva de føler fordi de er redd for følelsene sine, det er vel også det som jeg føler skiller meg fra dem.

Medlemmene i SUF sliter med store eksistensielle problemer, og normen om at man ikke skal snakke om personlige problemer blir en dolk i ryggen i denne tiden. Ved siden av dette gjennomgår de et vanskelig oppgjør med fortiden og klargjøring av sin egen politiske rolle i fremtiden. Micha og Annette er ofre for denne kompliserte prosessen, som har ført til at forbundet har lukket seg om en stadig mindre vennekrets. Dette er i hovedsak Sosialistisk Ungdomsforbunds utvikling i løpet av 1990. Da jeg besøkte klubben igjen i februar 1991, virket det som om den sekteriske tendensen var opprettholdt. I klubben satt de medlemmene som også høsten 1990 utgjorde "den harde kjernen". Hensikten som var å lage en kontaktkafé, var det tilsynelatende ingen lenger som aktet på, og de medlemmene som følte trang til å utvikle seg videre, bort fra det gamle, var alle fraværende. SUF var blitt til en nostalgisk sekt for de få, fra å være hovedkvarter for FDJ i Brandenburg-området.

I det foregående har jeg beskrevet gruppens utvikling i løpet av 1990. Resten av dette kapittelavsnittet blir viet en beskrivelse av de andre ungdomskulturelle aspektene. I denne fremstillingen er tidsdimensjonen ikke lenger så sentral, men forskjeller mellom enkeltmedlemmer og det gruppetyperiske er fortsatt en viktig analysedimensjon.

10.1.2 Politisk aktivitet og politisk innstilling

Sosialistungdommene snakker ikke mye om seg selv. Det de helst vil snakke om er politikk. Spesielt Stefan (21) identifiserer seg sterkt med rollen som politiker. Han var ungdomsrepresentant for PDS i Bonn. Slik definerer han sine politiske idealer og merkesaker:

Jeg hører med til de folkene som vil prøve å bygge opp et alternativ til kapitalismen, selv om jeg kanskje ikke selv vil oppleve resultatet... Sosialisme forbinder jeg med et humant, rettmessig og demokratisk samfunn, som ikke lever på kostnad av den såkalt tredje verden, men i stedet omgår sine ressurser på en økonomisk måte, som er virkelig human mot alle. Ikke bare mot folk i ens eget land, men også mot folk som lever i landene omkring; et samfunn som har et virkelig bevisst forhold til hele omverdenen... Men i den konkrete situasjonen som vi befinner oss nå, dreier det seg for meg først og fremst om å ta vare på ungdomsinteresser og stå inne for dem, for situasjonen er jo slik at de vestlige politikerne, jeg var selv der over i Bonn, og har diskutert det selv med noen, de ser ganske enkelt ikke problemene. Den normale reaksjonen er; "nåvel, ungdommene er jo de som har minst problemer med hele situasjonen, osv. osv.". Jeg vet på den annen side at selvmordsraten har gått opp, og alkoholmisbruket blant ungdommen har steget radikalt, og verdensbilder faller sammen, foreldrene kan ikke lenger si hva som er riktig og hva som er galt, læreren kan ikke si det mer, og mange ungdommer kommer ikke til rette med hele situasjonen. De har aldri vært konfrontert med arbeidsløshetsproblematikken. Arbeidsløshet fantes jo offisielt ikke, og den vanlige folkemening var at den som vil ha arbeid finner også noe. Derfor er folk hjelpeløse i denne situasjonen, og arbeidsløsheten vil stige videre. Det sosiale sprengstoffet vil stige utrolig mye. Politikerne burde se at et viktig område nå, er å hjelpe ungdom som er rammet av arbeidsløshet, eller ungdom som har foreldre som er det. De trenger hjelp, slik at de lærer en måte å takle problemene på. Der ser jeg i dag oppgaven. Jeg mener, jeg forsøker jo også ved siden av å bringe videre noen av mine idealer om det humane samfunn.

Stefan har klare politiske målsettinger og forsøker å påvirke de ledende politikerne. Han representerer et ytterpunkt i klubben. På den andre siden har vi Georg (20), som deltar i politikken på lokalplan og er fornøyd så lenge han kan engasjere seg. Han er mindre opptatt av om idelaene realiseres:

Jeg hadde mine idealer tidligere, og det var grunnen til at jeg gikk inn i SED, for det var de samme idealene som var der. Om de ble virkeliggjort er noe annet, men jeg gikk inn p.g.a. de fine idealene og ikke p.g.a. Honecker eller noe annet, det interesserte meg ikke hva som skjedde der oppe. De samme idealene har jeg jo i dag, og for meg er det bare PDS som står for disse idealene i dag, så derfor er jeg med der, selv om det også fins ting der som jeg ikke liker, men det finnes heller ikke noe perfekt parti.

Skillet mellom disse to ytterpunktene tilsvarer Kants skille mellom en ansvarsetisk og en sinnelagsetisk innstilling (se også M. Weber, 1919). Ansvarsetikeren bedømmer (sine og egne) handlinger ut fra konsekvensene de får, mens

sinnelagsetikeren bedømmer en handlinger som gode, dersom intensjonene er gode. Om de fullbyrdes er det ikke hans oppgave å ta seg av. I et repressivt system som DDR, var det god grobunn for sinnelagsetikere, i og med at vekten på gode idealer var så sterk, mens idealenes gjennomførbarhet var så svak. (Se også 10.4). Sosialistungdommene har fortsatt tro på idealene. **Heike** (20):

De som skal regjere burde være folk på grunnplan, for de gjør arbeidet og ser hva det hele dreier seg om, mens politikerne ser for det meste ikke realitetene mer. Jeg tror fortsatt på en venstreorientert eller marxistisk ideologi. Jeg sier ikke marxist-leninistisk, for Lenin gjorde mye feil. Men Marx har hatt rett i mye. Lenin var opptatt av makt og tilpasset seg tiden og etterhvert så han ting på feil måte. Han gjorde alt bare vanskeligere. Jeg ønsker meg en venstrepolitikk som er god for alle, med sosiale rettigheter.

Det å engasjere seg politisk gir sosialistungdommene til en viss grad en følelse av betydning selv i det nye og uforståelige samfunnet. Også for **Annette** (17) er dette viktig:

Jeg begynte å engasjere meg fordi... vet ikke. Jeg ble kjent med Gysi da ifjor, leste gjennom programmet og tenkte "ja, det er hva vi trenger". Jeg er jo ikke en gang så gammel at jeg kan velge, det er synd, for jeg vil også la min mening telle. Og hva er jeg hvis jeg overhodet ikke informerer meg politisk, hva ville jeg si da? Ville jeg også da bare sitte hjemme og henge rundt omkring, det vet jeg ikke.

Sosialistungdommenes nye rolle som opposisjonelle er vanskelig å takle. **Micha** (18) vurderer å gi opp politikken av frykt for forfølgelse:

Det kan hende at jeg går ut av PDS nå. Hvis jeg skal begynne å arbeide og de sier at vi ansetter ikke PDS-medlemmer, da kan det hende at jeg melder meg ut, uansett vil jeg velge PDS, men jeg er redd for å ikke blir godtatt, alt kan jo skje. Denne fine meningsfriheten eksisterer jo overhodet ikke, det er akkurat som før, og folkene i Nytt Forum fikk jo beholde arbeidet sitt tidligere. De mistet ikke jobben på grunn av standpunktet sitt. Men nå mister man jobben hvis man er i PDS, de Grønne, VL, KPD, DKP³. I Forbundshæren må man fylle ut et skjema hvor de spør etter medlemskap i SED eller PDS, og forfatningsmotstridende organisasjoner som SDAU⁴. Alt sånt må man skrive opp, det har jo ikke noe med meningsfrihet å gjøre, det er mer som yrkesforbud. Hittil har 12.000 mann fått yrkesforbud, de får ikke arbeide mer fordi de er medlemmer av DKP eller KPD. Det er fullstendig uforståelig. Forrige natt gjennomsokte de PDS-sentralen, det er totalt urettmessig! Dette samfunnet er totalt urettferdig!

De mest integrerte sosialistungdommene holder fast ved troen på kommunismen, mens **Micha** er i ferd med å miste sin politiske tro:

Jeg tror ikke lenger på kommunismen, det heter seg jo virkelig at alle mennesker skal ha den samme mening, og det tror jeg ikke går. Da måtte bevisstheten være så høy at det kunne gå,

³ VL; Vereinigte Linke, ulike venstreorienterte grupperinger. KPD; Kommunistische Partei Deutschlands. DKP; Deutsche kommunistische Partei.

⁴ SDAJ; Sozialistische Demokratische Arbeiterjugend.

kanskje vil det skje om 100.000 år eller noe sånt, men innen den tid har vel menneskene ødelagt seg selv. Med kontroll kan man ikke skape noen kommunisme. Hver borger må virkelig være overbevist. Hvis han ikke er overbevist vil han heller ikke være med på å bygge opp noen kommunisme. Det må være slik at det er moro, at det går stadig bedre, for med kontroll går det ikke.

Flertallet av sosialistungdommene er medlemmer av det reformerte kommunistpartiet PDS. De er i så måte representative for en stor del av befolkningen i Øst-Berlin etter murens fall. I lokalvalget den 24. 5. 1992 fikk PDS en tredjedel av stemmene i den tidligere østlige del av byen.

10.1.3 De politisk engasjerte vs. de desinteresserte og værhanene

Sosialistungdommene sier gjennomgående at det ikke finnes spesielle grupper de ikke kan like, men de lister opp vold, politisk desinteresse og egoisme som usympatiske trekk hos andre. **Stefan (21):**

Jeg liker ikke folk som bare er opptatt av sitt eget ego og som er veldig jeg-sentrerte og som egentlig bare tenker på seg selv, hvordan de skal komme videre, når de skal kjøpe et nytt stereoanlegg og ny bil. De glemmer at det egentlig finnes andre ting i livet som man heller burde interessere seg for.

Dirk (23): Jeg har ikke noen gruppe som jeg overhodet ikke klarer å prate med, men hva jeg ikke liker er når man lager intriger og baksnakker, altså når man ikke er ærlig mot hverandre. Folk som bare er voldelige, liker jeg heller ikke noe særlig.

Man kunne kanskje tro at sosialistungdommene ville avgrense seg fra personer som tidligere også var aktive i FDJ, men som etter Vendepunktet har endret standpunkt, men her er det imidlertid motstridende meninger blant medlemmene. Frank liker bedre de som har motsatt mening, enn de som ikke har noen mening. **Frank (18):**

Jeg liker ikke mennesker som ikke har noen mening. I klassen min kommer jeg bedre overens med en som er med i DSU⁷ enn med dem som overhodet ikke har noen mening. Med han i DSU kan jeg krangle og diskutere, det samme ville gjelde for en republikaner eller en skinhead.

Georg (20) har også et avslappet forhold til venners skiftende standpunkt:

Noen av vennene mine var jo virkelig aktive funksjonærer i partiorganisasjonen og i FDJ før, og så kan man jo tenke i dag at de tenkte helt annerledes før enn nå. Det hender jo at jeg drikker øl sammen med noen av dem som nå stemmer CDU og har forandret seg helt. De var gode venner for meg tidligere og hvorfor skulle de ikke kunne være gode venner for meg i dag? For det meste har jeg likevel de samme vennene som før. De fleste av dem som er i SUF, var her tidligere også. Og de som var her i -huset tidligere, kretsledelsen for FDJ, de er her ennå. Jeg vet ikke om man kan si at de er værhaner, for meg fins det egentlig ikke noe som heter

---

⁷ DSU; Deutsche Sozial Union.

værhane. For man var jo overbevist tidligere, og om jeg er det ennå eller ikke vet jeg ikke om har så mye å si.

Micha (18) er den som har vanskeligst for å akseptere de som skifter side:

Jeg beholder fortsatt kontakten med noen av de tidligere vennene mine fra Liechtenberg, noen av dem har også flyttet, ingen av dem jobber, så de er også i hæren... Mange av vennene mine har vendt seg om etter Vendepunktet, for eksempel Olav som gikk i klassen min. Han var alltid gjerne med i FDJ inntil han så hva som skjedde, og nå velger han FDP, han var agitator i klassen!! Jeg hadde også tre venner som aldri likte systemet, heller ikke før. De sa også åpent hva de tenkte. De velger nå FDP, CDU, men det forstår jeg bedre, i og med at de var mot det allerede før. Men jeg forstår ikke de som var for før og er totalt mot nå, det er ganske mange som jeg kjenner.

Annette (17) forstår ikke de som var venner med innvandrere før, og som har blitt høyreekstremister etter Vendepunktet :

Helt fra vi var små hadde vi utlendinger i klassen vår, og vi forsto hverandre alltid godt, det var interessant å lære disse menneskene å kjenne, og lære litt om landene de kom fra. Og de samme folkene som ble kjent med utlendingene før sier i dag "Ut med utlendingene", og det forstår jeg ikke, og når jeg nå er i utlandet tenker jeg, de kan jo like gjerne si til meg "Ut med utlendinger", for da er jeg jo også en utlending, men det sier de jo ikke for de er aldri så arrogante.

Jeg bor her like ved Möbergstraße, og det er et sånt område hvor de høyreekstremer er temmelig dominerende, det er temmelig farlig der ute. De roper ofte "din raddis" eller noe sånt noe. Og når man tenker på det; hva har vel de (de høyreekstremer fra klassen) for livsinnstilling? Skaffe seg penger, stifte familie med mange barn, og det var det. Nåja, sånn tenker de da.

Såkalte værhaner er en kategori mennesker som sosialistungdommene kan avgrense seg i mot, i og med at de selv beholder de samme idealene som tidligere. En annen kategori er utlendinger. Annette er, som sitatet over viser, uforstående overfor fremmedfiendtlige innstillinger. De andre sosialistungdommene nevner ikke andre "utlendinger" enn vesttyskere, og folk fra kapitalistiske land, som de avgrenser seg sterkt i fra. De har i så måte en holdning som korresponderer med den tidligere offisielle holdning til utlendingespørsmål i DDR. **Micha (18)**, som selv var sterkt følelsesmessig knyttet til kommunismen, er imidlertid svært ambivalent overfor østlige innvandrere. Han er et av flere eksempler på at det utdanningspolitiske målet om folkesolidaritet ikke ble realisert, selv blant integrerte "idealungdommer":

I kaféen hadde vi besøk av venstreorienterte tyrkere fra Kreuzberg og de oppførte seg normalt, som en normal DDR-borger, som et menneske. Men de rumenerne og tyrkerne som henger på Alexanderplass, de kunne de kaste ut, eller sperre dem inne i en ghetto så vi slipper å se dem mer. Hva vil de egentlig her? De har jo ikke mistet noenting. Noe arbeid får

de aldri her allikevel. Man skulle heller hjelpe dem i Romania, hjelpe dem å bygge opp noe der.

Micha er, som tidligere beskrevet, i det hele tatt ambivalent i forhold til ulike spørsmål knyttet til nasjonal identitet. Han har fått venner i hæren som er nazister, og føler seg mer hjemme med dem enn med sosialistvennene. Sosialistungdommene forøvrig er ikke opptatt av skillelinjer innad i sitt samfunn. Det gjelder også spørsmål knyttet til ulikheter mellom kjønnene.

10.1.4 Guttene og jentene

Tonen mellom guttene og jentene i den sosialistiske klubben er preget av åpenhet og humor. Ofte hilser de hverandre med et lett kyss på munnen. På møtene er jentene like aktive som guttene, og ofte er det jenter som kommer med de mest aggressive utspillene. Jeg satt igjen med inntrykket at dette var likestilling i praksis. I intervjuene var det spesielt to jenter som hadde synspunkter på spørsmålet om forskjeller mellom gutter og jenter i klubben. Begge jentene påpeker tendensen til åpen flørting mellom gruppe-medlemmene, men de har svært ulik syn på om dette er et gode eller ikke. Heike (20) er den entusiastiske og tøffe:

Hos oss prater guttene like godt med jentene, som med hverandre. Jeg har personlig lettere for å prate med en gutt enn med en jente, og jeg har flere guttevenner enn jentevenner. Jeg liker meg bedre når jeg er sammen med gutter. Hos oss ser ikke guttene på hvordan en jente ser ut, men i stedet på hvordan hun tenker og hvordan hun forholder seg overfor dem og sånn. Og hver og en prater med de andre om sine problemer, vi har et utrolig bra forhold til hverandre her. Da vi begynte sammen i sanggruppen var det sånn at omtrent alle hadde forhold med hverandre etter tur. Men nå har vi allerede holdt sammen i tre eller fire år, så nå har vi fjernet oss litt fra hverandre. Og vi blir mer opptatt av andre folk når det gjelder kjærsteri og sånn. Det er nesten ingen av oss som er i noe fast forhold, bare en i gjengen har et fast forhold til en jente, og de andre tar det sånn olala!

Annette (17) føler seg ikke hjemme med denne seksuelle åpenheten. Hun har noen kristne venner som hun føler seg mer beslektet med i syn på seksualitet.

For Annette er det nettopp dette spørsmålet som skiller henne mest fra de andre:

Det er annerledes med dem i SUF, for de kan ikke si hva de føler fordi de er redd for følelsene sine, det er vel også det som jeg føler skiller meg fra dem. På de andre merker man det, de overdriver det virkelig. Jeg har jo også gjort mine erfaringer, men jeg merket det særlig hos en kar der. Jeg vet virkelig ikke om han vet hva kjærlighet betyr. Jeg vet ikke, når man gjør det med så mange mennesker, da vet jeg ikke om man kan elske noen i det hele tatt mer. Det var alltid en stor redsel for meg, jeg vet ikke, og før det var jeg redd når jeg ble utnyttet for mye, for ofte, og..(tenker). En venn av meg gjorde en sammenligning, han sa: "Kjærlighet er som en

kake", han mente at når han elsker en annen vil han gi han henne så mye som mulig, men når han elsker så mange, da blir det alltid små stykker til mange mennesker, og til slutt kan han ikke elske så stort mer, og sånn er det egentlig tror jeg. Og på den måten som i SUF klarer ikke jeg det, jeg trenger én å ha et forhold til.

Det er for det meste en kameratslig tone som hersker i klubben, men for mer ettertenksomme personer som Annette, fungerer ikke en sånn måte å forholde seg på, verken i politiske eller seksuelle henseende.

10.1.5 Smaksdistinksjoner

Sosialistungdommene har engasjert seg i de ulike tilbudene som ble gitt under FDJs ledelse. De var ivrige sportsutøvere og de fleste av dem var aktive i FDJs sanggruppe, der de sang viser av ulike DDR-artistene. **Heike** (20):

Det de fleste av oss har felles er hobbymusikk. Vi er med i en sanggruppe, og vi synger gjerne og spiller nesten alle typer instrumenter, alt fra gitar til fløyte og piano. For det meste spiller vi folkloremusikk, eller folkemusikk, og av og til låter fra visesangere. For eksempel spiller vi låter av Kurt Ember, Herman von Veen og Gerhard Schöne. Og så har vi opptredener, for eksempel under ungdomsvielsen i FDJ (borgerlig konfirmasjon). Og da pleier vi spille låter som vi har skrevet selv, for det meste tar vi tekster fra noen andre og så komponerer de av oss som spiller klaver musikken selv. Det er ut av dette arbeidet at denne vennekretsen har oppstått. Tidligere het denne sanggruppen "FDJ- og pionerensemblet", mens nå er det bare en uavhengig ungdomsanggruppe. Tidligere var jeg hovedtillitsvalgt i FDJ, altså FDJ-funksjonær.

Heikes beskrivelse av sanggruppen gjenspeiler gruppens kontinuitetsbevarende funksjon i forhold til DDR-fortiden. Hun nevner for eksempel ungdomsvielsen⁸ som om den var en tradisjon som fortsatt (i 1990) holdes i hevd, noe det jo ikke er. Det hun sier understreker også hvordan dette fellesskapet har sprunget ut av vennskapet hos ledende ungdommer i FDJ, som alle har behov for å bevare den tryggheten de hadde før Vendepunktet. Tidligere utgjorde FDJ både arbeid og fritid for disse ungdommene. **Micha** (18):

Fra niende klasse begynte jeg å gå på disco, eller gjestgiveri... Og så begynte jeg i lære, og da ble det virkelig fart i FDJ-arbeid og sånn. Da gikk vi ofte i en kneipe om kvelden og hadde partiforsamling, og hjemme var jeg nesten aldri. Kanskje en eller to ganger i uka var jeg hjemme, og så sov jeg der. Jeg kom hjem klokka elleve eller tolv.

Det "politiske" kommer først i disse ungdommenes liv. **Stefan** (21):

Jeg har egentlig lite tid til mine interesser, jeg mener, jeg leser svært gjerne, men det får jeg

⁸ Jugendweihe; offisiell seremoni i regi av FDJ for å feire 14-åringers overgang inn i "ungdommens verden". Begivenheten markertes med janitsjarmusikk og parader, og ungdommene måtte avlegge et løfte om at de bekjente seg til DDR, sosialismen og vennskap med Sovjetunionen. Antall ungdom som gjennomførte ungdomsvielsen lå på under 5%, (M. Ahrends, 1989).

nesten ikke tid til nå, og så har jeg begynt å lære å spille gitar, men det måtte jeg gi opp fordi jeg ikke hadde tid. Godt, jeg er ennå medlem i en sanggruppe og jeg har ansvar for en barnesanggruppe, altså jeg arbeider gjerne med barn, men jeg må ganske ærlig si at jeg er nå på det punkt at jeg sier "hva skal det hele være godt for". Mitt ideal for læreryrket er at man skal være mindre lærer enn menneske. Man skal være samtalepartner for elevene og stille sin egen personlighet overfor elevene. På en kapitalistisk statsskole ville jeg sikkert få store problemer med en slik innstilling, da ville mitt eget kollegium gjøre meg kaputt, hvis man da overhodet ville ansette meg.. Det vanlige har for meg etterhvert blitt det politiske arbeidet, det hører absolutt med til hverdagen for meg. For tiden har jeg studiefri, så nå står jeg i prinsippet opp, går ut, har hele dagen igjennom ulike termener, kommer hjem og går til sengs. Mer eller mindre er det sånn, satt litt på spissen. Og forøvrig ved siden av, jeg må si ved siden av, for det var virkelig ikke mer, har jeg studert litt. Hvis jeg hadde hatt litt mer tid går jeg gjerne på konserter, danser gjerne, går gjerne på teater eller kino, eller skravler med venner om et eller annet.

Enkelte av sosialistungdommene har også deltatt i aktiviteter som stort sett bare var for statspriviligerte, som for eksempel jakt. **Frank (18):**

På mandag begynner studieåret mitt, men forøvrig står jeg vanligvis opp tidlig kl.6 så svømmer eller løper jeg, før gikk jeg deretter på skole, kom hjem senere, og på kvelden lesten jeg en bok, dro ut, gikk på jakt eller noe annet. Men nå er det vanskelig å si, det er alltid forskjellig. Jeg leser gjerne, går på jakt, hører klassisk musikk; det er avhengig av hvilken stemning jeg er i.

Fritid blir det lite av, men alle sosialistungdommene sier at de gjerne leser hvis de får tid til overs. Litteratur- og musikksmaken til disse ungdommene gjenspeiler deres habitus som kritiske sosialistungdommer. **Heike (20):**

Popmusikk liker jeg ikke, jeg hører heller på sangere som når meg med noe, for eksempel Herman von Veen, og annen musikk med mening i, som har noe å bringe. Herman von Veen har også humor. Gerhard Schöne har også tekster som gir mening. Nina Hagen liker jeg ikke, rockemusikk liker jeg ikke i det hele tatt.

Dirk (23): Tidligere var det litteraturkretser, visesanger osv. som ble arrangert av FDJ. Jeg var ansvarlig for kultur i FDJ, og kunne gjøre mye sammen med mine politiske venner. Jeg liker bøker og musikk som uttrykker en livsfølelse, og at det gir sporer til en indre kommunikasjon. Jeg får lite tid til å lese for tiden, men jeg liker Christa Wolf, og mange andre DDR-forfattere som skriver om tiden her før, og om tiden nå.

Stefan (21): Jeg leser mye av, la oss si, kritiske DDR-forfattere, selv om det jo er vanskelig, for da må man hele tiden tenke mye, og det er jo spørsmål om tid. Men jeg liker Christa Wolf, Christoph Hein, Stephan Heym, for å nevne tre av dem jeg liker best.

Frank (18): Jeg leser for det meste to bøker; en samfunnsbok, nå leser jeg Rudolph Baro, og en normal roman, f.eks. en kjærlighetsroman. Av aviser leser jeg Neues Deutschland (x-DDRs nyhetsavis) og Junge Welt (FDJs nyhetsavis), og så ser jeg på Tagesschau (nyheter på DDR-TV) og Aktuelle Kamera.

Annette (17): Jeg leser gjerne dikt, særlig liker jeg Heinrich Heine godt og ikke minst Fallada, ja ikke bare sånt som er dypsindig, for da faller jeg selv bare inn i den tilstanden. Sosialistungdommene liker bøker av kvalitetsforfattere fra DDR, og musikk av visesangere fra DDR, samt nederlandske Herman van Veen, som holdt konsert i DDR i 1987. Samtlige fremhever bøker og musikk som "uttrykker mening", gjerne et politisk budskap. Unntaket er Annette, som leser gode tyske klassikere. Sosialistungdommene foretrekker litteratur og musikk knyttet til DDR, deres smak uttrykker også deres kritiske holdning til Vesten. Stefan forteller at han leser "Alle vi barna på Bahnhof Zoo" for å lære problemene på "den andre siden".

Det nye etter Vendepunktet er at disse ungdommene har en statskritisk holdning. Det er imidlertid forskjeller mellom gruppemedlemmene her. I avslutningen av kapitlet skal jeg utdype forskjellene nærmere.

10.2. ANARKISTENE

Sosialistene er politisk venstrekonserverne, de ønsker å bevare DDR heller enn å utforme noe nytt. Anarkistene derimot, har en mer radikal innstilling, selv om de på den andre side ikke arbeider aktivt politisk. For anarkistungdommene er kulturell aktivitet det viktigste. Det er gjennom kulturen de kan distansere seg fra samfunnets styringsformer, det er her de kan realisere sin egen frihetstrang. Deres mestring av kulturen er med på å gi dem tro på egen evne til å klare seg i fremtiden, uavhengig av samfunnsutviklingen.

10.2.1 Bofellesskap med frihet

Anarkistungdommene kjenner hverandre fra gymnaset, eller fra ferieleir for barn av universitetsansatte. **Mario** (20):

De fleste fra 39 (nabohuset) ble jeg kjent med i en ferieleir. De fleste av foreldrene her jobbet i universitetet, akkurat som faren min, og så var vi sammen på ferieleir. Så ble jeg kjent med Tine, Philipp (broren til Hannes). Vi traff hverandre av og til. Og Friedrich ble jeg kjent med gjennom broren hans, som spiller teater.

Også disse ungdommene føler seg forbundet gjennom en felles fortid. **Micha** (19):

Det er viktig for meg å bo her med folk som deler mange av mine oppfatninger, og som jeg kan gå ut med. Vi har en felles fortid og mange av oss gikk på samme skole.

Bokollektivet representerer også disse ungdommenes idealer om et folkefellesskap, der selvbestemmelse og individuell frihet er hovedkriteriene. **Alex** (19):

Det er viktig for meg å leve sammen med disse folkene, og å føre mitt selvbestemte liv. Selv om dette er et fellesskap, er alle individualister. Men hvis man har problemer er de alle der, jeg kan ikke definere det helt, de er rett og slett venner. Vennskapet har blitt tettere etter Vendepunktet, både fordi vennskap er viktigere enn før og fordi vi nå bor sammen. Vi som bor her står langt fra hverandre politisk hvis man tenker på teori, men i praksis står vi ofte for det samme. Det andre blir i grunnen bare akademisk prat.

Bofellesskapets viktigste funksjon er at det gir "frihet", men innholdet av dette begrepet er ulikt for de ulike beboerne. **Mario** (20):

Her i "kommunen" er det på den ene siden fint, man har mye frihet her, som man ikke har i foreldrehjemmet. Her er man sin egen herre. Det er jo problemer med de andre, men problemer kan man løse. Det er problemer med å gjøre rent, med livsstilen, med jenter. Det jeg har felles med de andre her er trangten til frihet. Det som skiller meg fra dem, er at vi alle mener noe forskjellig med frihet. Det er alt. Noen vil skille seg fra sine foreldre, andre fra sin kjæreste, andre fra en eller annen enveiskjørt gate.

Mario og Alex ønsker frihet fra folk som kommanderer, mens **Hannes** (21) ønsker frihet fra totale institusjoner:

Her har jeg mer frihet enn i internatet, der var det jo oppdragere og det hele.. Det er ganske enkelt morsommere å spise frokost sammen, enn å gjøre det alene.

Før Tine betyr det imidlertid frihet når hun gradvis blir mer selvstendig i forhold til guttene. **Tine (20):**

Tidligere gikk jeg mye på kaféer, punkkonsserter og... Og så ble jeg kjent med en type som var tre år eldre enn meg, han var en absolutt anarkist. Og han spilte i et pønkeband, og jeg bodde mer eller mindre sammen med ham. Og gjennom ham var det at jeg ble litt selvstendig fra de guttene. Før var det litt ensidig, de var mine modeller for alt jeg gjorde, men da jeg ble kjent med denne typen, forandret dette seg. Jeg lærte andre anarkistiske standpunkter, punkerne kjempet mot Stasi. Og jeg gikk med ham i Nato og Grafikkeller¹ før Peter, Robert, Alex begynte å gå der. Det gjorde inntrykk på meg. Men likevel var slutteffekten at jeg gikk fra ham. Nå er vi venner igjen. Men den gangen hadde jeg store krangler med Peter, Robert, Alexander og Hannes, fordi jeg var sammen med punkere. Etter at det var slutt traff vi hverandre igjen. Men jeg hadde blitt mer selvstendig.

Beboerne har mer eller mindre en felles fortid, og de ser mer eller mindre likt på den nye verden som vokser fram. De er et "fellesskap av individualister". Dette gjør også at hver og en beholder sin forskjelligartethet, dette er i seg selv en norm. **Alex (19)** er den mest aggressive radikaleren i gruppen. Bak aggressiviteten skjuler det seg både mer usikkerhet og mer målrettethet enn hos de andre i kollektivet:

Jeg vet hva jeg vil, det skiller meg fra mange av de andre her. Mange lever bare fra dag til dag. Jeg er også den her som har minst hemninger, jeg merker f.eks. ikke når jeg sårer noen. Jeg forsøker å endre det, men klarer det rett og slett ikke. Det er negativt, men det er sånn.

De fleste i huset er gutter. Jentene lever mer på siden av fellesskapet. Beboerne først og fremst av ungdommer med kulturelt engasjement, med stor nysgjerrighet og opplevelsestrang.

10.2.2 Kulturell aktivitet

Kulturell aktivitet er en måte å omforme det problematiske i samtiden til noe eget. Anarkistungdommene bedriver ulike kulturelle aktiviteter, men de har også stått sammen om en del prosjekter. Like etter innflyttingen åpnet de en kafé.

Tine (20):

Jeg var også med å lage kaféen her under, det var en stor opplevelse. Vi var fulle av idealer, men vi hadde forestilt oss at det skulle gå annerledes enn det gikk, og til slutt hadde vi ikke lyst mer. Vi ville lage en kulturkafé hvor det alltid skjedde noe. Men folk kom ganske enkelt bare for å drikke seg fulle, og til slutt stengte vi kaféen. Vi klarte det ikke, vi skulle nok ha tenkt mer gjennom det hele, vi forestilte oss det for enkelt. Men saken i seg selv var egentlig

---

¹ "Alternative" utesteder i Leipzig.

ganske kul, det at vi laget en kafé. Det var jo gøy, det var alltid mange folk, og vi var det første prosjektet ved siden av kafé Spontan i Stöckardstraße, den første alternative kaféen, og det syntes alle var gøy. Vi organiserte også konserter, men til slutt ble det ikke sånn som vi hadde forestilt oss det, og da ville vi heller lage andre typer prosjekter.

Senere omgjorde de kaféen til galleri. **Micha (19)** er hovedansvarlig for galleriet.

Det viktigste ved galleridriften er å skape noe eget:

Idéen til dette galleriet har vi hatt i flere år, å gjøre noe selv. Før fotograferte jeg mye, og fremkalte. På skolen var jeg sammen med Peter og noen andre, og vi laget en del sammen. Besøkte gallerier da også. Galleri er for meg i grunnen total idealisme. Vi lar folk stille ut som ikke får stillt ut andre steder, det er gøy, men ikke noe for livet. Vi vet også at vi ikke kan være der så lenge, og derfor er det ikke noe vi gjør med fullt alvor.

Micha har fått lov til å avtjene siviltjenesten i galleriet, så dette er hans heltidsbeskjeftigelse. Galleriet gir Micha anledning til å prøve ut sine kreative evner. **Mario (20)** ønsker å være skuespiller på heltid, foreløpig vier han det meste av sin fritid på teater. Teater er for Mario en vei til selverkjennelse:

Jeg håper at jeg kan studere skuespill, men jeg vet ikke om jeg bare vil det... På scenen eller gjennom øvelsene kan jeg prøve ut deler av livet mitt. Jeg blir kjent med meg selv i ulike situasjoner. Det er det som er viktig for meg. Det er mindre viktig om det blir godt mottatt eller om det etter en teaterforestilling blir applaus eller om folk bare sier buuh. Det interesserer meg ikke. Jeg har ofte kranglet med andre skuespillere som sier "ja, jeg spiller teater slik at jeg kan gi andre noe", men jeg gjør det for å gi meg selv noe. Og det synes jeg er viktige. Jeg er ingen martyr som ofrer noe for andre.

I likhet med Michas galleridrift, er altså teater ikke en politisk aktivitet for Mario. Micha sier at galleriet gir ham muligheten til å skape noe eget, og Mario legger vekt på teaterets mulighet til å gjøre ham mer kjent med seg selv. Det å gjøre andre til lags betyr for Mario å inngå kompromisser. Marios måte å oppnå frihet på, er å bli rent narcissistisk i sin orientering. For øvrig tilsvarer Marios orientering det klassiske tyske dannelsesideal, som uttrykkes ved subjektets vei til seg selv gjennom kulturen (N. G. Hansen, 1991). **Mario:**

Teater er også en vei til frihet. Man kan i prinsippet gjøre alt gjennom teater som man i dagliglivet ikke har lov til å gjøre, dvs. det man ikke tør å gjøre. Man kan kle seg ut for 1000000 mennesker. Hvis man gjør det på gata føler folk seg støtt. Med å kle seg ut mener jeg ikke i fysisk forstand, jeg mener heller at man forteller noe fra seg selv. Det kan man godt gjøre i teater uten at folk vet at man forteller noe fra seg selv. Uten at folk kan bruke det mot deg.

Hannes (21) er også intenst opptatt av teater:

Nå studerer jeg arabistikk, men senere vil jeg inn på teaterskolen enten her i Leipzig eller i Berlin. Jeg vil bli god skuespiller eller ikke bli skuespiller i det hele tatt. Da jeg kom til Leipzig i fjor i mai, fikk jeg en rolle i ADL (amatørdramagruppen i Leipzig) og litt senere

fikk jeg hovedrollen. Vi hadde prøver hver dag, det var ganske stressende.

Tine (20) gikk et år på eliteskole for musikalsk begavete barn, men var for rastløs til å klare arbeidskravene. Senere begynte hun i kor:

Da jeg var 8 begynte jeg å spille klaver ved en musikksskole her i Leipzig. Men det ble for mye å gå rett fra barnehage til skole og musikksskole; det var jo en musikksskole for elitefolk som senere skulle studere musikk, og hvor man måtte øve mye hver dag, og det klarte jeg ikke. Så jeg sluttet etter et år, og begynte i kor i stedet, og jeg begynte i koret da det ble grunnlagt, og jeg har fulgt utviklingen til dette koret i 7 år. Det hadde stor innflytelse på meg. Vi sang i konserthuset² og i operaen. Det var veldig moro, men jeg måtte slutte for stemmen holdt ikke.

Tine var innom de kulturelle elitekretsene, men holdt ikke mål til videre karriere der. **Hendrikje (19)** derimot, var i ferd med å bli toppkvalifisert musiker, men måtte gi opp på grunn av en kronisk armskade:

Vi hadde komposisjonslære på skolen, hvor vi skulle skrive ned musikk bare ved å høre det, og det var 4 stemmer på en gang. Så hadde vi to orkestere, et stort symfoniorkester, og et kammerorkester. Så hadde vi korsang, det var også obligatorisk, og så måtte vi lære klaver, improvisasjon, samspill og normalmusikk. To ganger i uka spilte vi i orkester. Musikkfag var om formiddagen, og andre fag begynte først klokka åtte. Vi var bare jenter i klassen. Jeg kom godt overens med jentene. Jeg hadde overhodet ingen hjemlengsel i alle de 5 årene, nå har jeg det ofte. Vi satt oppe om natta og skravlet i stearinlyset, hørte hemmelig på musikk, det var så fint. Etter tre år på musikksskolen innså jeg at musikk virkelig var tingen for meg. Det er det jeg virkelig er begeistret for og som jeg vil ofre alt på, det er moro, og det er virkelig det jeg trenger i livet. Jeg var ikke så klar over det tidligere. Vi spilte flere ganger store verker i *Schauspielhaus* i Berlin. Man kan virkelig ofre seg lidenskapelig for musikk. Det er virkelig fint. Da jeg var på toppen av denne erkjennelsen så og si, ble jeg syk, det var en kronisk sykdom, en betennelse i albuområdet, jeg kunne ikke bevege armen mer... Jeg hadde kommet inn på høyskolen, men kunne ikke fortsette.

Kulturell aktivitet var en del av samværsformen for anarkistungdommene før Vendepunktet. Flere av dem vanket allerede da i et gallerimiljø som ble overvåket av Stasi, mens **Mario (20)** beskriver en mer privatisert ungdomstilværelse med kulturelle aktiviteter:

I fritiden min før var jeg mye sammen med Dennis, vi fant på mye rart, vi kledde oss ut, spilte computerspill, forsøkte å lage film, vi hadde noen vage forestillinger om hvordan det skulle gjøres, og så lekte vi det. Vi trakk oss mye tilbake for oss selv. Av og til gikk vi på fotballkamp eller noe sånt. Hverdagen min har ikke forandret seg siden den høsten. Jeg lever i prinsippet akkurat sånn som før. Jeg gjør det jeg vil, eller jeg prøver i hvert fall å gjøre det jeg vil...

Hendrikje (19) deltok i et avantgardistisk kunstmiljø i Berlin:

Da jeg var 16 ble jeg kjent med Freya, som var venninnen min i mange år. Det var min første

² Gewandthaus; Leipzigs sentrum for alle festlige foranstaltninger; bl.a. kongresser og konserter.

kontakt med en voksen enslig kvinne. Hun hadde aldri vært gift. Gjennom henne ble jeg kjent med teaterfolk, operafolk og folk fra homomiljøet, virkelig hyggelige menn, og de fleste var naturligvis mye eldre enn jeg. Det var en virkelig fin tid. Freya så vel kanskje litt på oss som sine barn, men hun engasjerte seg svært dypt i oss. Denne erfaringen var svært viktig for meg. Det var så mange interessante folk som hadde så mange erfaringer, som var politisk engasjerte og som var utrolig intelligente. Alle var kunstnere.

Anarkistungdommenes ulike kulturelle aktiviteter får sitt felles uttrykk i forestillinger eller performances, som disse ungdommene arrangerer i forbindelse med utstillingsåpninger i galleriet. Av og til endte disse utstillingsåpningene i det rene anarki. En gang viste de ut på kvelden en erotisk video. Stemningen ble forvirret, noen trakk seg tilbake, andre begynte et eget cowboyshow med et par revolvere. Det hele kulminerte da Alex skjøt en kule inn i fjernsynsskjermen så TV'et eksploderte. Andre kvelder bruker de galleriet til egne huskonserter, hvor de finner på sanger i farten. En "sang" var omtrent slik: *"Tysklaaand, Tysklaaand. Stasi, Stasi, Stasi. Skinhead, skinhead. Krig, krig, krig. Stewa brenner, SteWa brenner. Tyskland, Tyskland"* (Micha). En nærmere analyse av denne sangen, kommer i kapitlets siste del (10.4.1.2).

10.2.3 De kulturelt aktive vs. de "stinknormale"

Anarkistungdommene har både før og etter murens fall hatt et kulturelt fellesskap på siden av samfunnet. De avgrenser seg overfor normale DDR-borgere, "de stinknormale". Hendrikje (19) forteller om sine kunstneriske medelever på musikkskolen, og kontrasterer dem med de lokale ungdommene i småbyen hun kommer fra:

På musikkskolen kom de fleste barna fra kristne hjem, de fleste var evangeliske eller katolske, strengt kristne. Den andre delen var musikerbarn hvor foreldre spilte i orkester, eller i det minste barn av kunstnerforeldre. Mine foreldre var et unntak, for de hadde ingenting med musikk å gjøre. Det var ikke ett arbeiderbarn på skolen. Det var utenomvanlige folk, og det preget meg. Etter at jeg måtte gi opp musikerkarrieren måtte jeg gå på skole med folk som jeg overhodet ikke var vant til, de pratet fra morgen til kveld om Güstrow (hjembyen), å, nei, det var så fælt. Jeg merket både aldersforskjellen og interesseforskjellen. Før var jeg sammen med folk som alle virkelig likte musikk, og vi var utrolig sterkt knyttet sammen.

Hendrikje avgrenser seg og sine fra arbeiderklassefolk. Tine (20) bodde i en drabantby tidligere, men identifiserer seg i likhet med Hendrikje ikke med det trivielle livet:

Jeg bodde 7 år i Grünau og gikk til og med 8. klasse i skolen der. Men utenom skolen hadde jeg ikke mye med folk der å gjøre. Jeg ønsket ikke å leve der. Der er det kjøpesentre, kino,

ungdomsklubber og boliger. Det er alt. Ungdom treffer hverandre på gatehjørnene, men jeg identifiserte meg aldri med det, selv om jeg ikke hadde problemer med å finne meg til rette i klassen.

Hannes (21) forteller lignende opplevelser fra sin tid i et internat i en drabantby:

Det første internatet jeg var på, var i Güstrow (samme by som Hendrikje kommer fra) i en svært vakker bydel. Det var store hus der. Internatet var delt etter gutter og jenter. Det var fantastisk der. Vi var mange på et rom, men vi forsto hverandre så godt. Det var ganske få på internatet totalt. Vi gikk på samme skole, det var som en stor familie. Vi gikk på fotballkamper sammen. Da var jeg 15-16 år. Det neste stedet jeg var, var i en drabantby, det var en stor betongkoloss. Det var med leiligheter og i hver bolig var det åtte stykker. Da bodde jeg sammen med gutter som jeg overhodet ikke forsto. Den andre på rommet stjal, så han måtte flytte, så da var jeg alene i rommet, og det var naturligvis hyggelig. Det var en der som gikk i klassen min, vi forsto hverandre godt. De andre var normale arbeidere eller lærlinger, de tok altså ikke artium, og det må jeg si det merket man også godt. Vi var ikke mye sammen med dem. Når de gikk for å drikke, gikk vi i teater.

En slik avgrensning fra vanlige arbeidere kan virke arrogant. Innstillingen har imidlertid lange røtter i den tyske intellektuelle kultur, der kunstnere oftere ønsker å markere sin avstand enn sin tilhørighet til "folket". For anarkistungdommene er høyreekstremistisk ungdom det groveste uttrykket for den vulgærkultur de selv vil avgrense seg i fra, slik vi skal se i neste avsnitt.

10.2.4 De alternative vs. skinheads

Like etter at ungdommene hadde flyttet inn i det falleferdige huset, ble de overfalt av brutale skinheads. Dører, vinduer og store deler av inventaret ble knust, og to av beboerne ble såpass skadet at de måtte på sykehus. Denne episoden har satt en dyp skrekk i beboerne, og mye av deres tid går med til å drøfte denne trusselen. Guttene har anskaffet seg pistoler med plastpatroner og jentene har tåregass-spray i lommeformat. På den ene siden er dette en reell redsel som spesielt guttene sliter med, på den andre siden har skinheadstrusselen blitt til et sensasjonspreget spenningsmoment. Guttene argumenterer for motvold. **Alex (20)**:

Jeg har angst for skinheads. Hvis du ser litt alternativ eller venstreorientert ut, kan du bli slått ned. Eneste man kan gjøre er å slå tilbake. Når staten ikke gjør noe, må man gjøre noe med det selv. Det er et stort voldspotensiale hos skinheads, de trår ikke tilbake for noe. Jeg har nesten begynt å hate dem; hvorfor skal de hindre at vi skal ha et fredelig samliv her, vi gjør jo ingen noenting. Det vil bli mer vold her. Staten burde se nærmere på disse voldelige utvekslene. Dessuten burde denne nazihistorien bli analysert på ærlig vis.

Hannes (21): Da det var overfall her kom jeg hjem om kvelden, jeg var her ikke da de kom.

Da var politiet her, og vinduene var slått inn. Vi trodde med en gang at politiet ville rydde huset. Kriminalpolitiet spurte oss ut. Hvis det skulle bli overfall igjen ville jeg prøve å beskytte meg. Jeg ville vel slåss for å beskytte meg selv, men jeg håper de ikke kommer. Vi har jo revolvere i leiligheten. Det er ingen løsning, men det er en beskyttelse. Jeg håper jo at det aldri kommer så langt.

Micha (19): De går meg på nervene. De fleste av dem er jo ennå bare barn, og tenker ikke så nøye over alt. Det er derfor uriktig å gjøre stort nummer av det, men på den annen side er det likevel viktig, fordi det dreier seg også om ens egen sikkerhet, det går ikke an bare å le av det hele.

Alex, Hannes og Micha har alle kjøpt seg revolver, og er klare til å yte motvold om det skulle være nødvendig. **Tine (20)** er også redd for skinheads, men mener at motvold ikke er noen god løsning:

Jeg har en total antipati for høyreekstremistene. Forøvrig tror jeg det er feil å si at de ikke er fascister, for det er en temmelig ekstrem bevegelse. Man skulle ikke tillate det, men jeg vet ikke hvordan man skal stoppe det. Man må finne bakgrunnene for det i boområder som Grünau, Rochnau, Schönfeld³. Det samfunnet som Georg Orwell (Animal farm) beskriver, ligner litt på sånn som jeg opplevde Grünau. Ikke så ekstremt, men litt på den måten. Jeg er redd for skinheads. Jeg har ingen lyst på konfrontasjon med disse folkene. For jeg vet at jeg ikke kan prate med dem. Jeg vil heller ikke kaste molotovcoctails eller steiner fra taket. Men hvis jeg blir presset inn i den situasjonen, da ville jeg vel gjøre det. De venstreradikale i byen skjønner ikke hvorfor vi ikke barrikaderer huset og sånn. Hvis skinheadsen kommer, må vel vi også stille oss på taket og kaste molotovcoctails. Jeg vet også at de folkene som bor her (i det okkuperte huset) tenker på samme måten som meg. Bortsett fra Alexander, som er litt mer ekstrem. Og derfor vet jeg at det vil aldri komme til en situasjon hvor vi blir tvunget til å stå på taket og kaste molotovcoctails.

Anarkistungdommenes angst er reell, de har opplevd høyreekstremistisk ungdoms aggresjon på nært hold. I neste kapittdel skal vi se på denne kampen fra den motsatte siden, da er det de fascistiske ungdommene i Weimar som begrunner sin aversjon mot anarkister. Deres begrunnelse er primært rettet mot anarkistenes politiske innstilling, som fascistene definerer i forhold til fortidens tvang. Paradoksalt nok, fordi det nettopp er formynderes tvang anarkistene vil bort i fra. Skinheads og motvold var ett av de heteste temaene i bokkollektivet høsten 1990. Et annet brennbart tema var forholdet mellom guttene og jentene i huset.

---

³ Leipzigs drabantbyer. Tine har selv bodd i Grünau.

10.2.5 Jentene og guttene

Kollektivet domineres primært av guttenes forestillinger og levemåte. Enkelte av jentene deler guttenes livsinnstilling, mens enkelte av dem ikke gjør det. Det er to gutte-jente-problemer som stadig opprører beboerne. Det første problemet har å gjøre med attraktive jenter, som flere av guttene er forelsket i. **Mario** (20):

For tiden har jeg store problemer med E. Det er fordi både F. og jeg elsker samme jente. Jeg vet ikke hvor mye han elsker henne, og jeg vet ikke om hun elsker ham, men forholdet er i hvert fall ikke bra. Jeg flyttet inn i leiligheten til Es venninne, og ble forelsket i henne. Og jeg har på følelsen at hun elsker meg også. Vi forstår hverandre godt. Og hun har ikke et så nært forhold til F. Jeg trodde at jeg kunne stole på F. Etter alt dette kommer ikke F. og jeg overens lenger.

De få jentene i kollektivet får mye oppmerksomhet av guttene. Jentene takler dette ulikt. **Tine** (20) som gikk i klassen til flere av guttene, har et vennskapelig og avslappet forhold til guttene, og de har vært viktige modeller for henne tidligere:

Jeg har egentlig en form for bror-søster forhold til dem alle sammen. Jeg tenker av og til at jeg vil gifte meg med en av dem og det vil være helt ukomplisert, for det trenger ingen forhistorie. Vi kjenner hverandre så godt, og vi vet hvordan vi skal takle den andres problematiske sider... De guttene jeg bor sammen med nå, har hatt stor innflytelse på meg. Alexander gikk i klassen min og gjorde meg fortrolig med sine kaotiske livsanskuelser, og jeg ble kjent med Peter og Robert, og ble kjent med en masse litteratur gjennom dem, som jeg før aldri var opptatt av. Gjennom disse folkene fikk jeg en masse interesser.

Et annet gjennomgående problem har å gjøre med guttenes forestilling om en levemåte uten grenser og strukturer. Enkelte av jentene ønsker, i motsetning til guttene, orden både i de interne forholdene og i huset. Spesielt **Anja** og **Hendrikje** ergrer seg over manglende orden, og guttene nekter å forstå dem.

Hannes (21) forteller sin versjon av konflikten:

Jeg kommer ikke så godt overens med Anja her. Hun er jo søt og sønn, men jeg klarer ikke maset hennes. Jeg kan altså ikke si at jeg bare bor sammen med folk jeg liker her. Men jeg har jo mitt rom, og forøvrig kommer jeg klar med de andre, og de fleste her kommer jeg veldig bra overens med... Anja går meg på nervene, men bortsett fra henne er det fint her.

Hendrikje (19) opplever at guttenes "frihetstrang" går ut over hennes egen frihet: Jeg ser det i dette samlivet i bofellesskapet; denne manglende forståelsen mellom kvinne og mann, som kommer fra begge parter. Det merker jeg så ofte. I disse punktene kommer vi ikke overens, og det er nesten umulig å snakke om det. Jeg påpeker problemene, og sier at vi må snakke om det, men det skjer ingenting. De ser ikke problemene, og endrer ingenting. Jeg venter at de som bor sammen ikke gjør det fordi det er billigere og mer bekvemt og at man kan la andre rydde opp etter seg, men at man har interesse for samlivet og at man har noenlunde

samme livsforestillinger... Og når det er både gutter og jenter, som det jo ofte er i bofellesskap, så forventer jeg også at det er et åpent forhold, og at det blir satt strenge grenser mellom å være venner og å være sammen. Her er det overhodet ikke sånn. Her er det selvsagt at guttene; Michael, Johannes, Mario særlig dem, at de kommer inn på rommet, kler av seg, legger seg i sengen din, og vil kose med deg. Det er for dem selvsagt! De stiller seg foran deg, lar bukse falle og legger seg i senga... Her mangler denne kollektivfølelsen, her er det ingen som merker at det ikke står bra til med en annen. Her mangler følelsen av at jeg også kunne gjøre noe. De må da ikke alltid overlate det til jentene. Og så kommer Hannes inn, "når blir det mat?"... Guttene vil bare drikke seg dritings, fornøye seg, more seg med jenter. De vil ikke snakke om at det ikke går sånn, for for dem går det sånn, for meg går det ikke. Det går ikke i et kollektiv...

Denne "kvinne-mann-konflikten" er på mange måter svært tradisjonell: Jentene ønsker et rent og ordentlig hus, der alle bidrar til å skape orden, mens guttene føler ikke ansvar for det huslige på samme måten. For de av jentene som kan leve i et kaos oppleves dette ikke som et problem, mens for to av jentene var dette så problematisk at de til slutt flyttet ut av kollektivet. Kaos innebærer her både uryddige fellesrom og uryddige parforhold. For guttene betyr frihet at de kan leve et liv uten grenser, mens noen av jentene opplever guttenes frihet som ufrihet for dem selv.

10.2.6 Politisk innstilling

Det viktigste politiske standpunkt som anarkistungdommene har felles kan sammenfattes i ordet "frihet", som tidligere nevnt. Deres anarkisme er ikke aggressivt radikal, slik man gjerne fortolker anarkismebegrepet, men likefullt er det anarkisme i betydningen frihet fra statlig tvang. Anarkistungdommene stemmer på forholdsvis ulike politiske partier, men de enes om behovet for frihet fra formynderes inngripen i deres hverdag. Ikke alle ser seg selv som politiske individer, selv om de lever et "anarkistisk liv" på siden av samfunnet. Alex (20) er den mest radikale av anarkistungdommene. Han har lest flere av anarkismens teorier, og definerer seg på ytterste venstrefløy. De andre snakker om Alexanders "kaotiske livsanskuelser". Likevel har heller ikke Alex utopiske idealer, han engasjerer seg i det små:

Jeg har ikke lenger som mål å forbedre verden, men jeg forsøker å innføre noe eget i mitt arbeid som journalist, ikke som Springerjournalistene. Mine personideal er Marx, Engels, Peter Weiß, i prinsippet de folkene som har kjempet mot utbytting. Ellers Bakunin, Trotskij... Jeg vil velge PDS, men hvis de ikke endrer seg vil jeg ikke velge dem. Jeg vil velge PDS fordi de er det partiet som står lengst mot venstre.

Sosialistungdommene velger PDS fordi dette partiet gir en kontinuitet til fortiden, mens anarkistene velger PDS fordi det er det mest radikale alternativet.

Micha (19):

Idealer er ikke så fastlagt for meg. Jeg har idealer, men det er ikke mulig å forklare dem for noen slik at de blir begeistret for dem, for da blir alt bare platt. Det er vanskelig å forklare *hvorfor* det og det fascinerer meg. Jeg kan si at mine idealer er kommunismen eller det rene anarki, men av det som er oppnåelig fins det ikke ett land hvor jeg virkelig ville bo ut fra det samfunnsmessige. Av de sosialistiske land som finnes, er det bare ekstreme samfunn. Kapitalismen er bare penger og sosialisme slik den eksisterer er bare makt, og har ikke noe med de opprinnelige anliggende å gjøre... Jeg vil sannsynligvis velge PDS. Jeg vet ikke om jeg vil velge det, for det er så mange folk der som tidligere satt i et eller annet styre og nå kun ønsker penger, eller ikke nødvendigvis det, men at de ikke ser andre muligheter. Men det finnes også folk i PDS som virkelig brenner for mange saker som er alternativer til de store partiene; venstrepolitiske alternativer. Hvis jeg velger PDS er jeg på en måte medskyldig med folk som tidligere gjorde all dritten. Men hvis jeg ikke velger det innebærer det at det eneste virkelige venstrepolitiske alternativet får en stemme mindre. Bündnis 90 er en mulighet, men PDS har et mer målrettet program enn dem.

Hannes (21) har tanker om et demokrati der borgerne selv styrer:

Jeg vil stemme på borgerbevegelsen. De står for den beste teoretiske modell for hvordan man kan lage et demokrati, ikke med et ettpartisystem som i DDR, men en virkelig borgerbevegelse som oppstår ut fra borgerne. De trenger heller ikke være så avhengig av økonomien som partiene må, og de er langt mer kritiske. Hvis jeg ikke skulle velge dem ville jeg velge PDS, i håp om at noe av det de står for kan realiseres, noe nytt, en egen vei.

Hendrikje (19) har også tro på borgerbevegelsen som folkets eget alternativ:

Jeg vil velge de Grønne og Kvinnelisten. Jeg har også valgt Borgerbevegelsen, fordi de har oppstått av folket. Men dette er for meg de eneste alternativene.

Tine (20) tror ikke på utopiske samfunnsformer, men hun tror på betydningen av en sterk opposisjon:

Jeg vil velge de Grønne. Jeg har ikke noen idealforstillinger om et samfunn. Men jeg har opplevd en form for sosialisme. Jeg fant den begrensende i forhold til nå. Nå kan jeg gjøre mange flere ting. Kommunisme tror jeg ikke på. Jeg tror mennesket er grunnleggende egoistisk. Idéen er kanskje god, men jeg tror ikke på den, jeg kan ikke forestille meg et sånt samfunn. Okey kapitalismen utbytter osv., det er greit. Vi har gått gjennom analyse av kapitalisme i sosiologien, men jeg tror at det kapitalistiske system er bedre enn det vi hadde før likevel. Jeg velger ikke CDU, jeg støtter ikke nødvendigvis systemet, men... Normalt ville jeg si at de Grønne er for kaotiske. Men jeg er for beskyttelse av naturen, og i Leipzig er det så ille. Jeg håper de får en mengde stemmer, sånn at vi får en sterkere opposisjon her i DDR. Det er for meg svært viktig. PDS velger jeg ikke fordi "brent barn skyr ilden", for meg er det følgepartiet til SED, selv om jeg liker Gregor Gysi. Han er sympatisk, men likevel er partiet der. SED er for meg et absolutt forbryterparti. Jeg betegner meg som litt til venstre for midten.

Jeg er i alle fall ikke konservativ. Hos de venstreorienterte partiene til og med de Grønne, fins det mye spillerom. Jeg er ikke så radikal, men tross alt tror jeg at man gjennom massebevegelsen kan påvirke staten skritt for skritt. Gjennom kjempedemoer og kampanjer som ingen betaler. Med sånne kampanjer kan du oppnå en masse. Og regjeringen er beredt på å gjøre kompromisser, det måtte de for eksempel gjøre etter at de Grønne presset miljøpolitikken frem på dagsorden.

Mario (20) har omtrent samme innstilling som **Tine**: Han vil velge de Grønne, og han tror at kapitalismen er bedre enn kommunismen:

Jeg ville velge de Grønne hvis det var valg i dag. På grunn av miljøproblemer, menneskenes naturlige livsbetingelser. De legger ikke vekt på økonomisk stigning eller avskaffelse av arbeidsløshet eller hva vet jeg. Jeg tenker at det viktigste er bevissthet om omverdenen (natur, miljø). Og en kapitalist kan arbeide mye mer naturbevisst enn en sosialist.

Anarkistungdommene vil enten velge de Grønne, det reformerte kommunistpartiet eller borgerbevegelsen. Men i praksis står de ikke så langt fra hverandre. De tror ikke på muligheten til å virkeliggjøre utopiske samfunnsidealene. De har distansert seg fra usympatiske samfunnsformer ved å virkeliggjøre det de forbinder med anarki i sin kommune: Det vil si at hver og en har sin frihet, og at ingen må følge fastsatte regler. Det politiske idealet for disse ungdommene, er makt som springer ut av folket.

10.2.7 Smaksdistinksjoner

Anarkistungdommene har mye kulturell kapital, de har vokst opp i et miljø der kunst og kultur har hatt høy verdi. Musikk og litteratur er vanlige samtaleemner for dem. **Tine (20)**:

Jeg liker Thomas Mann og Heinrich Mann svært godt. Jeg har lest mye av det som står i fars bokhylle, men egentlig ble jeg først interessert i litteratur gjennom Peter og Phillip. I skolen leste vi ganske mye god klassisk litteratur og også mye verdenslitteratur. Og siden det var foreskrevet i læreplanen, leste jeg ikke bare første bind, men også det andre, tredje, fjerde. Og gjennom en eller annen har jeg også lest Isabel Allende. Og gjennom Robert, Peter, Alexander har jeg nådd et intellektuelt nivå. De var utslagsgivende for meg på hva jeg gjorde. Senere har jeg gjort meg selvstendig, men i utgangspunktet var det dem som påvirket meg til hva jeg skulle gjøre.

De leser tysk klassisk litteratur, heller enn DDR-forfattere, slik sosialistungdommene gjør. Men de er også opptatt av litteratur fra andre kulturer. **Tine** nevner latinamerikanske Isabel Allende, mens **Alex (19)** er fascinert av arabisk kultur:

De positive tradisjonene innen kunsten, humanismen og verdenslitteraturen, er ikke mer betydningsfulle for meg, enn f.eks. arabisk kunst.

Hendrikje (19) leser helst russisk litteratur:

Jeg leser gjerne russisk litteratur som Dostjevski, Tolstoj, Puskin. De stemningene som de formidler synes jeg er veldig interessante, det er en annen mentalitet. Det fascinerer meg, spesielt det Dostojevskij skriver. Jeg har også lest mye om enkeltpersoner, om kvinner. Jeg har hatt mange lesefaser, f.eks. har jeg lest amerikansk litteratur og kvinnelitteratur.

Både når det gjelder litteratur og musikksmak er anarkistungdommene internasjonallister. De er orientert etter humanistiske tradisjoner på tvers av landegrensene. Internasjonalismen gjenspeiler seg også i deres habitus som reisende: De haiker rundt i Europa, og flere av dem hadde allerede høsten 1990 flere måneders opphold bak seg i England, Italia og Vest-Tyskland. Senere har de også utforsket den arabiske verdenen. Deres orientering er ikke spesielt politisk, det dreier seg mer om egen selvrealisering og utvikling. I avslutningen av kapitlet utdyper jeg dette.

10.3. NASJONALISTENE

10.3.1 De høyreekstremes fellesskap

Nasjonalistungdommene ble tysk-nasjonalistisk orienterte allerede i 10-års alderen. Da ble noen eldre ungdommer kjent med noen vestlige skinheads på et diskotek og de fikk noen bøker og kassetter med fascistisk innhold. Det er tydelig at dette har hatt en smitteeffekt og at fra et visst punkt, ble bruk av nasjonalistiske symboler en viktig motkultur blant Weimars arbeiderklasse-ungdom. Ungdommene forteller her om sin overgang til å være høyreekstremist. Det som er slående er den spenningen som tydelig lå i den nye gruppetilhørigheten, fra da av fikk de identitet som forfulgte og kjempende ungdommer. **Norbert (14):**

Fra 6. klasse pratet de bare om sosialistiske og kommunistiske samfunn og da spurte jeg om fascismen og sånn, og da fortalte de bare det fæle, bare om alle som ble drept og sånn. Og så kom jeg inn i en gruppe, og da brukte vi vold mot utlendinger, og så bygget venstrefolka en motgruppe, anarkistene. Da fikk vi med politi og statsikkerhet å gjøre, og annenhver dag var det gatekamper. Før dro vi på fotballkamper. Da tok vi på oss springerstøvler, bomberjakke, kort hår. Jeg måtte nesten hver dag til direktøren. Da fikk jeg høre at jeg var nynazist... Vi traff hverandre i discoteker og så kom det skinheads fra Vest-Tyskland og de sendte oss materiale om Hitler. Og da kom jeg inn i gruppen. Nå er de fleste i Weimar med i gjengen, med kort hår og gatekamper og sånn. Jeg betegner meg ikke som skinhead. Jeg synes det er bra med vold. Men nå må de roe seg ned. Tyskere er voldelige. De vesttyske skinsene synes jeg ikke er så bra. De har det ikke moro sånn som oss, det skal være moro. Hvis noen av oss blir slått, da støtter alle andre her opp og spør hva som skjer og sånn. Det er forskjeller her også. Mange er høyreradikale, noen vil velge CDU, noen NPD¹. De fleste er reps og skinheads. Venstrefolk og punkere kommer ikke inn her.

De høyreekstreme dannet seg en egen kriminell identitet; de leste forbudne bøker og ble forfulgt av Stasi. **Jørn (18):**

Høyreekstrem har jeg alltid vært, men har vel egentlig kommet inn i gruppen gjennom noen kompiser. I klassen min var det ingen av dem. Det var mer gjennom vennekretsen; der var det et par høyreradikalere og så kom stadig flere til, og langsomt gikk det opp for deg hva som var på ferde i denne staten. Når du går i åttende klasse vet du jo ikke så mye om politikk. Jeg er 18 nå, og vet ennå ikke helt beskjed, men allikevel. Det er likevel sånn at du treffer noen kompiser og leser noen bøker. Noen av de forbudte bøkene hadde jeg allerede tidligere, og leste dem. De fleste kompisene mine er høyrevridde, noen er ikke noe spesielt. Noen av dem jeg kjente før er nå blitt venstrevridde, de har jeg ikke lenger noe med å gjøre.

De fleste kom inn i det ekstremistiske miljøet allerede da de var 10-11 år.

Carsten (14): Siden 1986-7 trodde jeg ikke på denne staten, denne ledelsen her. Jeg ønsker

¹ NPD; Nationaldemokratische Partei Deutschlands. Reps; populærbetegnelse på republikanere, dvs. tilhengere av det høyreekstremistiske republikanske partiet i Tyskland.

meg en stat uten utlendinger og uten Stasi som kaller meg fascist.

Andelen ungdom med høyreekstremer innstillingen har steget etter Murens fall.

Kerstin (16):

Det var vanskeligere å høre med til de høyreorienterte før. Nettopp nå med Vendepunktet har det steget kraftig, nå er det mange. Jeg var alltid sammen med sånne folk.

Rekrutteringen foregår gjennom venner. **Helga (15):**

Jeg ble kjent med Kerstin og vi laget mye bråk sammen. Jeg føler med vel sammen med de høyreekstremer.

Ungdommenes innstilling bærer klart preg av å være en motkultur. De leste forbudte bøker og de ble forfulgt av Stasi. Formyndernes reaksjon var å definere ungdommene som kriminelle og straffe dem som det, mens foreldrene oftest godtok disse ungdommenes opprørske stil. **Jens (17):**

Moren min fikk mye ergrelser før. Når jeg tok på meg bomberjakke, fallskjermstøvler og sånn. Men hun hadde ikke noe i mot det.

Nasjonalistungdommenes definisjoner av sin gruppetilhørighet viser (bortsett fra for Maik) minkende aggressiv innstilling med stigende alder.

Norbert (14): Jeg betegner meg ikke som skinhead, men jeg synes det er bra med vold. Jeg vil velge NPD.

Carsten (14): Jeg er nynazist. Hvis jeg kunne stemme ville jeg valgt republikanerne.

Kerstin (16): Jeg er for de høyre-radikale.

Jens (17): Jeg hører med til skinheads. Vi er ekstreme skinheads... Jeg er høyreorientert, det er det eneste for meg, noe annet fins ikke... Jeg vil stemme på NPD. Schönhuber er den beste politikeren i dag. Han er republikaner. Han vil bygge opp det høyre-radikale miljøet og avskaffe arbeidsløsheten¹.

René (17): Jeg er ikke skinhead og ikke hooligan. Jeg er NPD-tilhørig.

Maik (18): Jeg er skinhead.

Jørn (18): Skinheads er vel og bra, men jeg er for NPD. Mange skins går mot gamle bestemødre og sånn, men i NPDs partiprogram står det at de vil bygge opp et demokratisk land uten daglig brutalitet. Det som er brutalt, det å gå mot kvinner for eksempel, det er ikke bra... Hvilken statsform jeg ønsker kan jeg ikke si, bare at jeg alltid vil være for en høyrevridd, aldri for en venstrevridd. For tiden er jeg for NPD, det valgte jeg også.

Dennis (18): Jeg vil ikke velge. Det er meningsløst å velge. Vet ikke hvordan en stat burde være, i alle fall bedre enn nå, men jeg kan ikke forestille meg det.

Definisjonene er ulike, men felles er at alle regner seg som høyre-radikale.

Forskjellene i definisjoner har å gjøre med om de betegner seg som voldelige eller ikke. For å bli akseptert i miljøet må man være høyreorientert eller nøytral.

¹ Franz Schönhuber er leder for Republikanerne. Han var SS-offiser under krigen.

De ungdommene jeg intervjuet fortalte at de kom inn i miljøet i 10-12 års alderen. Ofte er de yngste mest voldelige. Ungdomsklubblederen mente at de fleste roet seg ned fra 20-års-alderen. Definisjonene over kan også tyde på dette. De yngste definerer seg mer ekstremt enn de noe eldre ungdommene. De yngre er også mer brutale,

Jens (17): Jeg kjenner de fleste høyre-radikale her i Weimar. Men alle kan jeg ikke kjenne.

Maik (18): Det er jo mange medløpere også

Jens: Ja, temmelig mange medløpere.

Maik: De yngre kaller vi for buddieskins, de er 13-14-åringene, de vil føle seg store, de går 7 stykk mot en, og så pryler de utlendinger.

Nasjonalistungdommen er ingen entydig avgrenset gruppe. I stedet utgjøres det høyreekstreme miljøet av ungdom som vanker mer eller mindre fast ved ungdomsklubben. Felles for de fleste er at ungdomsklubben utgjør det viktigste fritidstilbudet i deres hverdag.

10.3.2 Arbeid, fotball og disco

Nasjonalistungdommene er misfornøyde med det tilbudet Weimar har å by dem.

Jörn (18): Her i Weimar er det ikke mye å ta seg til, bare på onsdager og i helga, da er det disco. Det er ikke noe spesielt her i klubben. Discoen er alltid den samme. Jeg drar ofte til Apolda, en liten landsby i nærheten her. Der har de laget et nytt diskotek.

Norbert (14): Jeg arbeider for tiden. Jeg er lærling. Og så går jeg på disco i Ami og på fredager drar vi ofte til disco i Apolda, der er det en ny disco. På søndager drar vi ofte på fotball. Før var det bare en disco en gang i uka. Da gjorde vi ikke mye. Spilte litt fotball. Jeg var ikke med i DSG eller GST³, men jeg spiller fotball likevel.

Helga (15): Nå går vi på skolen, om ettermiddagen er vi i byen, så arbeider vi av og til, og så har vi 50 mark å gå ut for.

Dennis (18): Jeg gjør det alle andre gjør i fritiden. Fritiden er akkurat lik som før. Jeg har de samme vennene som før. Jeg liker dem som jeg kommer godt overens med.

Voldsutøvelse er en måte å lade ut frustrasjonen over hverdagens begrensninger.

René (17): Jeg arbeider, så går jeg hit i klubben, av og til i disco. Etter skolen før gikk jeg med kompisene til en kneipe, og så gikk vi på disco og der ladet vi ut, sloss og sånn. Det var ikke så voldelig, jeg var utilfreds med hele livet. Jeg er ikke mer sammen med mine venner fra før. Det jeg har felles med vennene mine nå er at vi går på disco. Venner må være rolige først og fremst. Nå pryler jeg ikke mer.

Thomas (17 år) kommer fra nabolandsbyen Apolda og beskriver et lignende ungdomsmiljø. Beskrivelsen er forøvrig også treffende for typiske

³ DSG; Deutsche Sport Gesellschaft; GST; Gesellschaft für Sport und Technik; masseorganisasjoner for førmilitær og forsvarssportslig utdanning. GST var underordnet forsvarsdepartementet og sto i nært samarbeid med FDJ og skolen.

tettstedsmiljøer i Norge:

Vi var oftest i grupper, klikker og sånn, vi møttes på parkeringsplasser, og pratet, og så gikk vi på disco, eller reiste vekk av og til. Hverdagen er i grunnen den samme som før.

Disse ungdommene er gjennomgående utilfredse med livet i Weimar. For dem byr Vesten på alt det de selv savner, slik vi så i forrige kapittel. De fleste av de eldre og hardere skinheadsene dro over til Vest-Tyskland under den store utreisebølgen sommeren 1989⁴. **Jens** (17) prøvde å komme ut før utreisebølgen, men ble oppdaget:

Før Vendepunktet ville jeg flykte over til vest, fordi jeg hadde fått nok. Da oppdaget de meg. Jeg kom fra ferie, og så oppdaget de borgerbrevene som jeg hadde tatt ut, og så måtte jeg 42 dager i fengsel. Og der kan man jo ikke gjøre mye. Der kommer purken når de ikke har mye å gjøre, og slår til deg, du faller om, får en forbindelse og det var det. **Maik** (18): Det er et spill mot deg.

I tillegg til politiet har nasjonalistungdommene to viktige "fiender", anarkistene og utlendingene.

10.3.3 De høyre-radikale vs. anarkistene

I forrige kapittelavsnitt så vi hvordan Leipzig-anarkistene reagerer på skinheadsens brutale framferd. I Weimar har konflikten mellom anarkister og nasjonalister vært mye sterkere, det er en åpen kamp hvor begge parter bruker vold. Med jevne mellomrom angriper nasjonalistungdommene anarkistenes hus. De er misunnelige på anarkistene som får lov å ha dette huset, og beskylder dem for å stå på godfot med politiet og med fortidens DDR. **Norbert** (14):

Venstrefolk, det er folk som stemmer PDS. Anarkister og venstrefolk i Weimar sier "DDR lever" og sånt skitt. De er helt for kommunismen. Jeg er helt mot droger, men anarkistene de sniffer og tar dop og alt. De lar seg beskytte av politiet. Jeg kjenner ei jente i klassen, hun er med der, og de er mot politi. De har okkupert et hus og der har de hengt opp en stor Leninplakat på veggen.

Jørn (18): Det er klart vi er mot anarkistene. Mye har jo endret seg siden DDR-tida. I de 17 årene (som jeg levde i DDR) har jeg jo ikke fått med meg så mye, men jeg vet i hvert fall såpass at jeg blir ganske støtt av sånt... De er jo i mot at Tyskland skal være et fedreland og så sier de "vekk med Kohl", ja, jeg ville jo også gjerne få vekk Kohl, men ikke med sosialisme i stedet. Og anarkistene er jo i mot alt. Anarki betyr frihet fra alt herredømme ("Herrschaftslosigkeit"), sånn er de. Makt på hvilken som helst måte, men da kan jo enhver skyte på gata, uten at noen bryr seg. Anarki er det absolutte kaos, da vil ingen mer arbeide fordi ingen må.

---

⁴ I følge Pascal, en 18 år gammel skinhead fra Weimar, som ble intervjuet i 1990. Gjengitt i P. Ködderitzsch og L. A. Müller, 1990.

Jens (17): Hvis vi ville okkupere et hus, da hadde politiet kommet med gummikøller og skutt på oss i gatene, men venstresvina for lov til alt de vil, de blir foretrukket, de får godskrevet dette huset og nå tilhører det dem. Det er ikke rettferdig.

Maik (18): Purken hører med til venstresvina like så mye som et rødsvin. For purken er venstrefolka tørre under beina.

Helga (15): Det huset i Gäbackstraße, der er anarkistene, så angriper vi dem. Da kaster vi steiner, roper "ut med anarkistene"; de kommer aldri ut. De bare står i vinduene og kaster ting ned på oss. De har rottet seg sammen med purken, de har beskyttet seg. Nå er det et åpent fiendeforhold. Hvis vi hadde okkupert en bolig, hadde vi blitt kasta ut. Vi får jo heller ingen leilighet, hvorfor får ikke vi da okkupere hus?

Jens (17) forteller hvordan kranglene og slåssingen med anarkistene ofte kommer i gang. Igjen understrekes at det oftest er anarkistenes skyld, men det er nasjonalistene som beskyldes:

Når jeg sitter ved et bord og på bordet overfor meg sitter en venstrekall og stirrer på meg og skjeller meg ut, da får jeg nok. Det liker jeg ikke, da sier jeg "hold kjæft" og slår til ham. Det ville han gjort med meg også om jeg hadde kalt ham venstresvin. De fleste sier at det alltid er vi som starter en krangel, men sånn er det ikke. Vi er for det meste rolige. I avisa sto det her en dag at vi slår til gamle bestemødre, vi som går med bomberjakke og fallskjermstøvler. Nå har også venstrefolka begynt å strene rundt med bomberjakke, klipper håret kort, går i gatene og overfaller gamle damer. Og så får vi skylda. Og når noen skal straffes kommer purken alltid til oss. Venstrefolka er de "gode kompisene".

Maik (18): Det med venstreorienterte er en sak for seg. Jeg mener for et år siden da gikk det jo ennå, men nå blir det jo stadig flere. Og vi har fått nok, vi bor dårlig og sånn. De venstrefolka de går løs på alle, det skjønner jeg ikke, og derfor tar vi dem.

Jens og **Maik** har mange eksempler på denne forskjellsbehandlingen av venstreungdom og høyreungdom. Det er ikke bare politiet som holder med venstrefolkene. **Jens:**

For litt siden satt jeg i en kafé hvor de andre fikk lov til å røyke, jeg spurte etter et askebeleg, men de ville ikke gi meg et. Da spurte jeg hvorfor det? Da sa de: "Du kan røyke ute, vi trenger ikke folk som deg her". Venstrefolka får komme inn omtrent overalt, mens vi får ikke komme inn nesten noen steder. Når vi strener rundt i grupper, da sier noen "se hvem som kommer der! Det er sånne faschos", men venstrefolka får gå i grupper.

Maik: Når vi strener nedover Schillerstraße 5-6 mann, og purken er der inne, da skjer det alltid: "Passkontroll!"

Jens: Ja, når vi har bomberjakke og fallskjermstøvler på da...jeg mener, det finnes jo mange som er stinknormale og som også strener rundt med bomberjakke på. Men når vi har på de klærne da får vi høre "nazisvin!" eller "skinhead" og sånn. Selv en som har på jeansklær, men er glattbarbert får slengt "nazisvin" etter seg.

Maik: Vi oppfører oss jo ikke sånn som venstrefolka ofte oppfører seg! De angriper folk og

sånn, det så vi nå sist da vi kom ut av platesjappa; de antaster folk og det gjør ikke vi i det hele tatt, og de får lov til å gjøre hva de vil, mens purken løper etter oss hele tida. At de skal være ikke-voldelige er bare løgn

Anarkistene spiller på lag med politiet og på lag med fortiden. De får lov til alt, de begynner kampene, de er skyldige, men blir ikke beskyldt. Nasjonalistene tegner opp et klart inngruppe-utgruppe skille i forhold til anarkistene. Geografisk blir det avgrenset ved at Gäbackstraße er anarkistenes, mens Schillerstraße er nasjonalistenes. Schillerstraße er hovedgaten, og den skal være fri for utlendinger og anarkister. Før murens fall laget nasjonalist-ungdommene "Aksjon Schillerstraße".

Maik (18): Vi må videre, vi har trukket oss tilbake fra miljøet med å mobbe utlendinger og sånn. Aksjon Scillerstraße. Det var før. Da hadde vi kjepper med, alt mulig som vi hadde. Flere forteller at de var mer brutale før. Etter å ha blitt straffet er de redde for å miste jobben, hvis de lager mer bråk. Alderen er derfor viktigste faktor i å bli roligere, mens de yngre fortsatt kan være brutale uten å risikere noe.

"Venstrefolka" er den viktigste fienden til nasjonalistene. Utlendingene representerer også en viktig utgruppe, men de er klart svakere, slik at kampen mot dem ikke blir så spennende. Venstrefolket er dessuten politiske mostandere og de representerer fortiden. **René (17):**

Venstrefolk liker jeg mindre enn utlendinger, for jeg skjønner ikke, vi har jo opplevd dette i 40 år og de er ennå kommunister! Nå strener jo også noen av dem rundt med bomberjakke. Jeg var med noen kompiser nede i det okkuperte huset og der satt noen tykke skinheads og ville fortelle oss hva for typer vi var, man kan da ikke gå rett over fra venstre til høyre, når jeg ser dem nå er de blitt skins. Når jeg ser på dem er jeg redd for dem. De slår oss ned bare fordi vi har kort hår.

Kampene mellom nasjonalistungdommene og anarkistungdommene er en kamp hvor begge parter provoserer hverandre, og i så måte er det en likeverdig kamp. Anarkistene har et hus med kafé og galleri, noe som opprører nasjonalistungdommene, som bare har sin ungdomsklubb som er styrt av voksne. De ønsker også noe eget. Skillet her er et klasseskille, styrt av tilgang på kulturell kapital. Nasjonalistungdommene har ikke ressurser til å bygge opp noe myndighetene kan godkjenne, mens anarkistungdommene argumenterer med at de viderefører Weimars kulturelle tradisjoner. Et tilbud for nasjonalistungdommene kunne være fotballklubb, diskotek, kino og for eksempel et verksted, men det som er av slike tilbud er dårlig og begrenset. Intellektuell ungdom har gode utviklingsmuligheter i Weimar, med blant annet en høyskole for musikk. Nasjonalistungdommenes hat overfor anarkistene er derfor i stor

grad et klassehat. Men i og med at anarkistene har armert seg, gir ikke kampene mot dem noen særlig følelse av likeverd. Mindreverdsfølelser kompenseres ved å angripe utlendinger, som verken forsvares av politiet eller av lokalbefolkningen.

10.3.4 De tyske vs. utlendingene

En del av oppdragelsesprogrammet i DDR var å utvikle vennskapsbånd mellom ungdom fra ulike sosialistiske land. "Tysk-Sovjetisk-Vennskap" var en egen ungdomsforening, og det ble arrangert sommerleire hvor DDR-ungdom og ungdom fra andre kommunistiske land (Mozambique, Kambotsja, Cuba og Vietnam) møttes. Den sosialistiske idéen om folkesolidaritet er en fin idé, men det ser ut til at leirer og festarrangementer i folkesolidaritetsens navn også fikk stadig mer stivnet preg utvoer i 80-årene.

DDR utgjør geografisk store deler av det tidligere Prøysen, og hvis man ser historisk på det, har holdninger mot polakker, sigøynere og andre innvandrere overlevd uavhengig av styreform og statlig ideologi. For ungdommer med problemer med å finne sin nisje i det sosialistiske samfunnet, ble det å pryle utlendinger en måte å hevne seg på samfunnet på. Ved å bruke nasjonalistiske symboler viste slike ungdommer i praksis at folkesolidaritetidéen ikke hadde tilslutning hos deler av befolkningen. Dette viser seg særlig tydelig etter Murens fall, da flertallet er passive tilskuere til nasjonalistiske ungdommers voldshandlinger mot utlendingene. Enkelte voksne kommer sågar med bifallende tilrop. Utlendingene har blitt befolkningens felles syndebukker i denne kaotiske tiden. DDR-borgerne ser seg selv som de fattige i sammeligning med vesttyskerne. De blir provosert over sigøynere som tigger på gaten og polakker, vietnamesere og mozambikanere som selger varer på markedet. Nasjonalist-ungdommene fremstiller mobbing av utlendinger på den ene siden som tidsfordriv:

Maik: Vi får ikke lov å komme inn noen steder.

Jens: Vi henger rundt omkring, skremmer folk litt, skjeller ut rumenerne og sånn. Av og til er jeg med en kompis som er i dårlig humør, og så bryter det løs med aggresjon mot utlendinger og sånn. Vi har fått nok.

På den andre siden ser de det som en politisk målsetting:

Maik: Bare vi får ut utlendingene, vet ikke om vi klarer å få ut alle, men i hvert fall en 70-80%. Det er det viktigste, og så fornektelsen av de venstreorienterte, de må vekk.

Jens: De trenger vi ikke.

Maik: Få dem tilbake til Afrika.

Utsagnene om utlendinger fremsies i form av paroler:

Helga (15): Alle som er her er av samme mening: Ut med utlendinger, Tyskland for tyskerne. Negere, tyrkere og russere liker vi ikke.

Kerstin (16): Jeg hadde håpet at vi skulle få et tyskt Tyskland uten alle utlendingene, for vi er mot utlendinger.

René (17): Før mente jeg man måtte bruke vold mot utlendinger, men ikke så mye mer nå.

Jens (17): I Gäbackstraße sitter det utlendinger; negere, russere og tyrkere. Hva jeg uansett ikke skjønner er at tyske jenter gir seg over til utlendingene. Jeg er i mot utlendinger.

Maik (18): Hva vil de her hos oss? Vi har da nok arbeidsløse allerede? **Jens:** Det er så mange utlendinger nå. For oss er begeret fullt. Vi sier: "Ut med utlendingene, de tar arbeidsplassene våre". **Maik:** For oss er det ikke bare å få ut utlendingene, vi vil lenger enn det. Vi tyskere har fått nok. Hvis tidene går videre som nå, da går det ikke lenger. Og når vi gjør noe mot det, da klarer vi det også. Da dreier spillet seg om. **Jens:** Under sosialismen forprioriterte de utlendingene, da kom det mange flere utlendinger hit, og dermed fjernet de noe som ble oppnådd under krigen. De var produktive, men de dumme som er her, de besitter jo alle boligene. I Vesten er det jo på samme måten, utlendingene okkuperer hus i vest, og tyskere må sitte på gata og tigge og negerne hører bare på. De har da fått nok!

Det vanligste argumentet nasjonalistungdommene bruker mot utlendingene, er at de fratar tyskere arbeidsplasser. **René (17):**

Hvis jeg kunne stemme ville jeg valgt NPD, de forteller hva de vil, de sier Tyskland for tyskere, utlendingene tar alt arbeidet fra tyskerne. Tyskerne trenger arbeidet. Utlendingene gjør riktignok mye drittarbeid, men tyskere trenger arbeidet nå.

Men utlendingene kan likevel gis verdi som reservearbeidskraft. **Jørn (18):**

Egentlig har jeg ikke så mye i mot utlendinger, for vi har jo egentlig selv skyld i at de er her. Vi vil jo ikke vaske toaletter eller skuffe vekk aske, og derfor hentet de utlendingene til å gjøre sånt noe. Men de skulle ha sagt til utlendingene "Pass på, du får ti år her, men da må du stikke av igjen". For sånn som nå går ikke lenger.

En forestilling som disse ungdommene har tilegnet seg gjennom forbudne bøker, er at utlendinger har blitt brukt mot Tyskland som ledd i en internasjonal krigføring. **Jørn (18):**

Det sa en gang en general før krigen, det har jeg lest i en bok, at England småkriget med Tyskland. Ikke ordentlig krig, med våpen, men de sendte utlendinger til Tyskland. Og de kom til å formere seg og få barn med tyske jenter og til slutt fins det ingen tyskere mer. På den måten ville de ganske langsomt utslette alle tyskere. For tiden er det også sånn. Jeg kan ikke gjøre noe med det. Alle negrene og tyrkerne og de andre kommer der nedefra fra Asia og Afrika. De er brakt inn hit. Uten dem ville vi hatt mye mer arbeid. Det er hva NPD ønsker, at alle tyskere skal få arbeid når de går til arbeidsformidlingen og at utlendingene ikke skal få. Så snart utlendingene ankommer her går de til sosialkontoret og krever sosialhjelp. Den

dumme staten gir dem det, istedenfor å gi pengene til tyskerne. Jeg synes heller de skal sørge for sine egne folk, ærlig talt. Landene for deres egne folk.

Ungdommene forteller også en rekke historier for å underbygge at utlendingene er farlige. **Jørn:**

Der hvor jeg jobber nå i Baden-Württemberg, der er det også tyrkere. Der kan du ikke si ett ord feil. Noen forbundsborgere (vesttyskere) har sagt til meg at du burde ikke gå opp der hvor tyrkerne er, da går de mot deg med kniv. De føler seg allerede som i sitt eget land. Og tyskerne blir langsomt utryddet. Utlendingene blir tyskere, kan du forestille deg det!

Begrepet "utlendinger" omfatter bare folk fra fattige deler av verden.

Amerikanere derimot, er et forbilde for nasjonalistungdommen:

Maik: Til andre vestlige land vil jeg ikke, da måtte det være til Amerika. Manhattan, New York eller sånn, der hvor det skjer noe. Jeg mener, hva vil jeg vel hos tsjekkere, rumenere og sånn?

Jens: Kanskje til Canada.

Til daglig foregår konfrontasjonen med utlendingene ved stygge tilrop og skubbing. Men av og til slår nasjonalistungdommene til med hard skyts, med kjepper og gasspatroner. Våpen har kommet inn som en del av kampen.

10.3.6 Smaksdistinksjoner

10.3.6.1 Våpen

Argumentasjonen til nasjonalistungdommen er hele tiden fylt av motsigelser. Dette gjelder ikke minst i forhold til hovedfienden anarkistene. Anarkisme betyr frihet fra alt herredømme, sier Jørn. Da kan enhver skyte fritt. Men nettopp dette gjør også nasjonalistungdommene, flere av dem har blitt fratatt sine våpen. Jens (17) forteller:

Mitt våpen tok de fra meg for to måneder siden. Jeg hadde en patron, det hadde han andre også, jeg skjøt på ham, og så tok purken fra meg våpenet. Angivelig var det jeg som begynte, men det var ikke sant. Nå er jeg straffet to ganger. 42 dager har jeg sittet i fengsel.

René (17): Jeg bærer ikke våpen lenger for da blir jeg tatt, og da er alt forbi siden jeg har vært inne før, og det vil jeg ikke.

Ungdom i DDR fikk våpenopplæring og militær oppdragelse fra 16-års alder, og dette understøtter indirekte militaristiske og brutale handlinger:

Maik: Jeg skal i hæren.

Jens: Ikke jeg. Jeg er i mot hæren.

Maik: Du er jo straffet, de som tidligere er straffet kommer ikke i hæren.

Jens: Jeg trenger ingen hær, jeg kan jo skyte allikevel. Jeg trenger ikke noen hær for å skyte. Selvforsvar kan jeg også.

Fjernsynet har de siste par årene dokumentert målbevisst våpenopplæring av

fascistisk ungdom. Ingenting tydet på at Weimar-ungdommen var innblandet i en overordnet organisasjon. Enkelte av dem var mer eller mindre i mot vold, mens andre, som Maik og Jens, viste alle tegn på at de gjerne ville slutte seg opp om en organisert bevegelse, dersom de skulle få muligheten. Alvoret i deres orientering gikk klarest frem da jeg spurte om hva deres foreldre mente om gruppen de tilhørte, og de plutselig begynte å ramse opp ulike nazistiske sanger, som foreldrene ikke hadde noe i mot at de sang.

10.3.5.2 Musikk

Nasjonalistungdommens musikksmak avspeiler to kategorier av ungdom innenfor dette miljøet; de mer "stinknormale" som bruker nasjonalistiske symboler, men som ikke lar denne ideologien bli altomfattende, og de fascistisk orienterte, som svarer ut fra paroler uansett hva jeg spør om. **Jørn** (18) og til dels **Norbert** lar seg plassere i førstnevnte kategori...:

Jeg hører helst hip-hop-musikk, eller rap-musikk, det er bra synes jeg.

Norbert (14): Jeg hører rap-musikk, det er den musikken skinheadsene hører. Men hvis du kommer inn i en disco hvor de bare spiller blankskallemusikk, er det heller ikke så bra.

...mens **Maik** (18) og **Jens** (17) hører med til sistnevnte. De lytter til nazistiske sanger som de har lært av vestlige skinheads:

Jens: Jeg hører for det meste på musikk med naziparoler, som "Tyskland for tyskere, ut med utlendingene" eller "skitt og hensikt, skitt og lat, skitt meg vekk, skitt meg vekk"

Maik: Eller "alt er skitt, alt er dritt, fyr en bombe og alt er kvitt" og sånn.

Jens: Eller "stol på den røde fane, stol på den røde fane med hakekorset, vink til Adolf Hitler, vink til Adolf Hitler med tjenestekorset på". Det er alt sammen tyske paroler. Og moren min har ikke noe i mot det. Disse sangene har noen grupper laget. De kommer fra den andre siden. Tyrkerjakt, og andre grupper. De er også skins.

Skillet mellom de harde og de mer "stinknormale" viser seg også i klesstil, som beskrevet i kapittel 7.

10.3.7 Jentene og guttene

Skillet mellom de to orienteringene speiler seg også i hva guttene mener er viktig hos jenter. De mindre harde guttene beskriver jenter ut fra menneskelige kvaliteter. **Jørn** (18):

Jenter må ikke være for rolige, de må være med på det som skjer. Og så må de ikke være så sjalu, hvis jeg ikke får danse med andre jenter da blir jeg sur. Jeg må ha min frihet. Søsteren min for eksempel, hun har forbudt vennen sin mye. Hvis jeg vil dra til Jena med noen kompis, skal ikke jenta mi forby meg det. Jenter må forresten også være glad i barn, for det

er jeg.

De "harde" beskriver jenter ut fra politisk orientering og stil:

Maik: Det er mange jenter med og ja. Det er noen med blankskalle også.

Jens: De fleste har bomberjakke, kort hår.

Maik: Mange har bomberjakke, de fleste har Wesperjakke. Enkelte er glattbarbert.

Jens: Det er bedritent når de har blankskalle, det ser ikke ut.

Maik: En jente må ha litt hår.

Jens: En jente må være som hun er for å komme inn i gruppen.

Maik: Hun kan være nøytral eller høyreorientert.

Jens: Og så må hun være glad i barn.

Maik: Jeg liker jenter med normalt hår, ikke noe blankskalle. Har ikke noe i mot om hun har på litt leppestift, men har hun for mye sminke er det kjøpt. Ødelegger jo hele huden da. Og mange av dem går jo ofte sammen med karer som er utlendinger, og da ryker det løs. Jenter er feige.

Maik mener at jenter er feige, mens **Helga** (15) mener at jentene er like tøffe som guttene:

Guttene er eldre enn jentene. Men vi pryler også. Vi er stolte kjempere med bein i nesa, derfor er vi ikke redde. Gutter må for det første være høyreorienterte eller nøytrale.

De harde jentene er tøffe. De orienterer seg etter guttenes profil og de ønsker arbeid og utdanning. Således er det en klar motsetning mellom guttenes og jentenes syn på kjønnsdifferensieringen. Guttene ønsker seg tradisjonelle kvinner på tross av at deres egne mødre var i arbeid. **Jørn** (18):

Jeg er mot likestilling. Jeg synes kvinnens plass er i kjøkkenet. Da trenger de ikke jobbe heller.

Det er jo mye bedre for dem! Da kan du rolig holde deg hjemme og gjøre hva du vil, det er mye bedre. Da trengte vi ikke ha så mye ergrelser med barnehageplasser heller.

Det finnes knapt et land hvor kvinneandelen i tradisjonelle mannlige domener, var så høyt som i DDR. Disse guttene har altså vokst opp med en svært utradisjonell arbeidsdeling, men har likefullt tradisjonelle, patriarkalske syn på kjønnsdelt arbeid. Deres forestillinger om maskulinitet og femininitet og gjenspeiler nok likevel den kjønnsdelingen de er vant med hjemmefra. Jentene i gjengen er i så måte langt mer progressive, ved at de både ser på seg selv som kjempende opprørere på linje med guttene, og ved at de ønsker seg utdanning og arbeid.

Nasjonalistene har først og fremst en opprørske habitus, men denne kan altså deles inn langs en skala som går fra "de harde" til de mindre harde. Førstnevnte definerer livet sitt ut fra fascistiske kategorier uansett hva jeg spør om. De yngste gruppemedlemmene lar seg plassere her, men også **Maik** (18) og **Jens** (17). Noen andre eldre medlemmer er også klassifiserbare i den "harde"

kategorien, de ville enten ikke intervjues i et hele tatt, fordi de "hadde hatt nok bråk med politiet", eller de lot seg intervjue, men svarte bare med enstavelsesord, som **Dennis** (18). "Eldre" gruppemedlemmer som **Jørn**, **René** og **Tomas** har også sittet inne tidligere, men har roet seg ned, mye av frykt for å miste arbeidet. De deltar i aksjoner, men støtter ikke voldsbruk.

10.4 UNGDOMSKULTURELL PROFIL - EN GENERALISERING

I denne delen av kapitlet om ungdomskulturell profil, skal jeg ta for meg ulike perspektiveringer til analyse av de tre ungdomskulturene. Her er det det gruppetypiske som er tema. Analysen baserer seg for det meste på typologiseringer, det vil si forenklinger av gruppenes virkeligheter. Det er aldri meningen at gruppene kun er de kategorier jeg bruker på dem, men kategoriene viser til visse trekk ved gruppene som jeg mener er typiske. Jeg bruker skriveformen "ungdommen", for å vise at det er en kategori, heller en summen av alle ungdommene som er i fokus. Spørsmålet om gruppenes generalitet vil i høy grad bli belyst i denne kapitteldelen. Sammenligningen med vestlige teorier, kategorier og kulturer gjør at de tre gruppene kan forstås også som ungdomstypiske uttrykk. Jeg vil imidlertid understreke at når jeg for eksempel analyserer nasjonalist-ungdommen som uttrykk for typiske trekk ved arbeiderklassens ungdomskulturer, betyr ikke dette at arbeiderklassen (eller arbeiderklasse-ungdom) i sin allminnelighet bærer i seg nasjonalistiske eller fascistiske trekk.

10.4.1 Paralleller til vestlige ungdomskategoriseringer

I innledningen til kapitlet nevnte jeg Fred Mahlers utkast til en juventologi. Jeg vil følge opp tråden her, ved å bruke vestlige ungdomskategoriseringer, og sette dem inn i en forståelsesramme der samfunnsform er en viktig analysefaktor.

10.4.1.1 Sosialistungdommen

Sosialistungdommen er den av de tre gruppene som har gjennomgått den største identitetsendringen etter murens fall. De var *konformister* i DDR-staten fordi de gjorde denne statens ideologiske verdier til sine, og de fulgte aktivt opp arbeidet i ungdomsorganisasjonen. Men Mertons konformismebegrep (R. K. Merton, 1949) får ulik valør innenfor en kommunistisk og en kapitalistisk samfunnsform. Å være idealungdom i DDR-staten betydde på samme tid å bli forfulgt eller eventuelt opposisjonell i den fellestyske staten. Konformistisk ungdom under kapitalismen, betyr ungdom som gjør karriere innenfor markedet. Konformistisk ungdom i et kommunistisk samfunn må imidlertid følge embetsverkets krav til lojalitet og ideologisk agitasjon. Kommunismen hadde også et atletisk ungdomsideal, sportslig aktivitet var et politisk middel i oppbygningen av sosialistiske personligheter. Også her var og er sosialistungdommen ideelle, de har den sunne, sportslige habitusen og den kollektive innstillingen, som den offisielle

DDR-politikken fremelsket.

Etter Murens fall er de *konvensjonalister*, i den forstand at de lukker øynene for samfunnsutviklingen, og holder fast ved det forgangne. Thomas Ziehe bruker konvensjonalisme-begrepet om vestlig ungdoms reaksjon på det moderne, og gir det dermed et annet betydningsinnhold. Ziehes konvensjonalister er konforme i forhold til tradisjonelle verdimønstre, mens sosialistungdommen holder fast ved fortidens sosialistiske idealer, som jo inneholder et progressivt potensiale. Derfor har sosialistungdommens konvensjonalisme et mer utviklingsorientert preg, enn vestlig ungdoms konvensjonalisme i det kapitalistiske samfunn.

Rent politisk kan sosialistungdommen betegnes som *en radikal tradisjon* ut fra Matzas begrepsskille (D. Matza, 1961). De er sentrert om utopiske idealer med rotfeste i en litterær tradisjon (den marxistisk-leninistiske). Ungdommer i den radikale tradisjon prøver aktivt å endre samfunnet i tråd med sine idealer. Sosialistungdommen var ikke radikale i denne forstand under 1989-høsten. De deltok ikke i demonstrasjonene og de så på samfunns-reformatorene som "statsfiender". Men utover i 1990 utviklet de en ny form for politisk kallsfølelse, et kall som knyttet seg til bevarelsen av det positive fra DDR-tiden. De engasjerte seg i det omformede kommunistpartiet PDS, og arrangerte et par gateaksjoner, blant annet ved å selge østtyske landbruksprodukter i Vest-Berlin.

Sosialistungdommens politiske oppdragelse fra DDR-tiden gjør at de kan politisk agitasjon, de kan diskutere og de kan organisere. Men de er ikke vant til å gjøre opprør mot makthavere. Dette er et viktig kjennetegn for det som Matza kaller den radikale tradisjon. Sosialistungdommene derimot har laget sin isolerte verden i den politiske klubben. De lever på siden av samfunnet i likhet med ungdom i det Matza kaller *den bohemske tradisjon*. Men de er likevel ikke bohemske, fordi de ikke er sentrert om følelser, opplevelser eller handlinger som strider mot konvensjonelle tabu-forestillinger. Gruppens funksjon er først og fremst å skape et felles trossamfunn hvor likesinnede kan treffes. De har gått fra å være idealungdom til å bli en sekterisk politisk gruppe.

Sosialistungdommen er altså ikke fullt ut radikale, de er heller hva vi kan kalle *venstrekonserverne*. Tidligere var de venstrekonserverne fordi de ville bevare DDR som det var, mens etter murens fall er de venstrekonserverne i den forstand at de vil bevare det positive fra fortiden. Revolusjonær *endring* er ikke en del av deres vokabular. Den bulgarske forskeren Mitev har utdypet skillet mellom venstrekonserverisme og venstreradikalisme, (Mitev, 1992).

Sosialistungdommens kollektive identitetsendring kan fremstilles slik:

Kommunistisk samfunn:

Venstrekonserverne (bevare og legitimere DDR)
Konformister / idealungdom
Konvensjonalister

Kapitalistisk samfunn:

Venstrekonserverne (bevare det positive fra DDR-tiden)
Statskritiske
Sekteter

10.4.1.2 Anarkistungdommen

Anarkistungdommen har ikke i samme grad gjennomgått identitetsendringer. De var tidligere statskritiske og fant sin nisje i kulturen, og den samme strategien følger de etter Murens fall. Ut fra Mertons anomiskjema lar de seg kategorisere som *innovatører* (R.K. Merton, 1949). Også anarkistene har lært å verdsette de sosialistiske idealene, men de godtok ikke den rigide utformingen av dem i FDJ. De brukte FDJs kulturgruppe som basis for en selvstendig utforming av kulturelle aktiviteter. Deres selvstendighet betød imidlertid at de til dels gikk utenfor de etablerte handlingsnormene i ungdomsorganisasjonen. Følgen var at de fikk en del problemer med skoleledelsen. Etter Murens fall er de også innovatører. De verdsetter den friheten kapitalismen gir til individuell livs-utforming, men gjennom kulturell aktivitet bringer de noe eget inn i samtiden.

Deres identitetsendring er imidlertid knyttet til det politiske. I DDR-tiden var de radikale, i likhet med ungdom i *den radikale tradisjon*. Da forsøkte de til dels å endre på FDJ, og de gjorde opposisjon mot et par konkrete begivenheter i skolen. Etter Vendepunktet er de i langt sterkere grad gått over til det Matza betegner som en *bohemske ungdomstradisjon* (D. Matza, 1961). De er ikke i samme grad som før radikale, fordi de nå har større mulighet til å gå sine egne veier, uten at samfunnet setter opp barrierer for dem. Et totalitært samfunn gir derfor ungdommers opprørsbehov i langt sterkere grad et politisk innhold. Etter Murens fall er de rigide barrierene fjernet, og derved får intellektuell ungdom større frihet til å uttrykke seg fritt. Dermed blir den politiske dimensjonen mindre viktig, selv om de ikke liker den valøse samfunnsutviklingen har fått. Løsningen blir å utnytte de økte mulighetene, og for øvrig la samfunnet seile sin egen sjø. I likhet med ungdom i det Matza kaller den bohemske tradisjon, utformer de sitt liv i et fellesskap som skal erstatte det samholdet som ikke lenger fins på samfunnsplan. De har bosatt seg i et fattigslig strøk, og skaper der et liv

med vekt på spontanitet og originalitet. Deres improvisasjon med musikk og kunst, er også uttrykk for en bohemske etos. De trenger ikke mye penger, fordi de er kreative i å omforme verdiløst materiale etter eget behov. Det er likevel ikke utenkelig at de, i likhet med 68-erne, vil ende opp med godt betalte stillinger og et komfortabelt liv om noen år. De har den kulturelle kapital som skal til for å kunne føre seg innenfor samfunnets institusjoner, og på den måten kan de konvertere sin kulturelle kapital i økonomisk kapital når de ønsker det (P. Bourdieu 1987). Foreløpig bruker de tiden på å utforske de nye mulighetene som omverdenen byr dem.

Deres kulturelle aktivitet er motivert ut fra ønsket om *selvrealisering*, heller enn ut fra en politisk protest. Dette tilsvarer det klassiske tyske dannelsesideal, slik det ble formulert under Wilhelmin-æraen (N. G. Hansen, 1991).

Thomas Ziehe beskriver en slik orientering som *kulturelle orienteringsforsøk* (T. Ziehe, 1990): Den unge forholder seg prøvende til det moderne, og gjør samtiden til å holde ut, ved å bruke den produktivt. En slik orientering kan sies å være de intellektuelles løsning på samfunnsproblemer: De omformer samtiden til noe de selv liker, ved å skape en egen verden. Huskonserten som jeg beskrev tidligere (10.2.2), er et eksempel på en slik løsning: Overgangen mellom DDR og Tyskland medfører orienteringsvanskeligheter i forhold til egen identitet. I sangen assosieres Tyskland med krig (krig) og aggressiv nasjonalisme (skinhead). DDR assosieres med totalitære kontrollmekanismer (Stasi). Samtiden er brennbar og truende (SteWa brenner). Det problematiske i den nasjonale omveltningen gjøres til en sang, som manes frem med dommedagsprofeti i stemmen. De andre understøtter ordene ved å tromme på bordet, klirre med glass og raspe på en rist. Det skapes et lite og lukket fellesskap, som er intimt og skapende, og som både beskytter mot den negative samtiden, samtidig som det omfortolker og gjør narr av den. På denne måten struktureres kaoset i den nasjonale og politiske omveltningen. Anarkistenes kollektive identitetsendring kan fremstilles slik:

Kommunistisk samfunn:

Venstreradikal tradisjon

Innovatører

Selvrealisering gjennom kulturen / kulturell orienteringsforsøk

Kapitalistisk samfunn:

Bohemske tradisjon

Innovatører

Selvrealisering gjennom kulturen / kulturelle orienteringsforsøk

10.4.1.3 Nasjonalistungdommen

Walter Hornstein bruker betegnelsen *optisk opprør*, om ungdom som oppfører seg slik at de blir en plage for samfunnet, for dermed å skaffe seg selv et frirom (W. Hornstein, 1982). David Matza kaller ungdom som gjør hærverk og søker spenning for en *kriminell ungdomstradisjon* (D. Matza, 1961). Det er på denne måten jeg tror vi må forstå den kraftige tilveksten av fascistisk orientert ungdom i DDR utover i 80-årene. Det å være fascist i en såkalt anti-fascistisk stat var den mest provoserende måten å gjøre opprør på. Ungdom som malte hakekors på offentlige vegger ble levendegjørelsen av at DDR *ikke* var en harmonisk stat med fornøyde mennesker, slik det ble fremstilt i media. Ved å bruke fascistiske symboler ble de kriminelle og forfulgte istedenfor bare skoletapere eller arbeidere. Fascinasjon over den fascistiske symbolverden kan også fortolkes som en *kulturell eksperimentering* (T. Ziehe, 1990). Symbolenes avskyvekkende karakter understøtter deres funksjon som symbolske motstandsformer. De er uttrykk for en estetisk distansering fra omverdenen. Fascistiske tegnkonstruksjoner gir et fortolkningskjema, som bidrar til å strukturere den kaotiske omverdenen (se også D. Hebdige, 1983).

Nasjonalistungdommen sliter i større grad enn anarkistungdommen med orienteringsvanskeligheter etter murens fall. De priste samfunnsendringene, men deres forventinger om økt velstand og makt falt raskt i grus. Identiteten deres før murens fall, var preget av at de var forfulgte og opposisjonelle i en kommunistisk stat. Etter murens fall er de ikke i samme grad forfulgte, derfor er de opprørske heller enn politisk opposisjonelle. De er ikke lenger i opposisjon til den rådende samfunnspolitikk, fordi de hyller de materielle verdier som råder i det nye markedsstyrte samfunnet. De hadde imidlertid en tryggere posisjon i forhold til arbeidsmarkedet før, slik at deres taperstatus er blitt mer påtrengende nå. Dette er en konflikt som de ikke kan løse på det intellektuelle plan, for intellektuelt er de mot kommunismen og enhver annen rød politikk, og for kapitalismen eller helst en enda mer blå politikk. Dette dilemmaet løser de ved å orientere seg i forhold til den nærmeste fellestyske fortidens idealer. Det å søke fortidens avdøde idealer når fremtiden er usikker, tilsvarer det Ziehe kaller *nykonservative motoffensiver* (T. Ziehe, 1990). Nasjonalistungdommens kollektive identitetsendring lar seg fremstille slik:

Kommunistisk samfunn:

Kriminell tradisjon/statsfiender
Opposisjonelle/optisk opprør
Høyre-radikale / nykonservative

Kapitalistisk samfunn:

Åpent opprørske
Optisk opprør
Høyre-radikale / nykonservative

10.4.2 Anakronistisk ungdomskultur

Sosialistungdommen i DDR definerte seg positivt som *for* noe. De kjempet for sosialismens videre vekst, i motsetning til andre "bevisstløse" ungdommer. De representerte funksjonærstandens politiske og statsbejaende ungdommer. Deres parallell i tidligere tysk ungdomskultur er mellomkrigstidens stadig mer byråkratisk organiserte sosialdemokratiske ungdom.

Nasjonalistungdommen definerte seg negativt som *mot* noe. De var mot DDR og DDRs negasjon var Tyskland. På samme måte som de ville bandene av arbeiderklasseungdom som stakk kjepper i hjulene for nazistene i 1939 (H. Becker, 1947), stakk nasjonalistungdommen kjepper i hjulene for kommunistene i 1989. Begge ungdomskulturene er uttrykk for arbeiderklasseungdoms motstandsformer. Beskrivelsen av det typiske ved disse, er resevert neste avsnitt.

Anarkistungdommen definerte seg som selvstendige, ikke klart for eller i mot noenting spesielt. Deres viktigste mål var og er selvrealisering og frihet. Historiske sett har de mange fellestrekk med *Wandervogel*-bevegelsen slik den utformet seg i Tyskland før første verdenskrig¹. Vandrefuglene var romantiske, folkloristiske og politisk diffuse. Dette er trekk som ikke er utpregete for anarkistungdommen. Fellestrekket er først og fremst selvstendighetstrangen, spenningslengselen, planløsheten, omstreifervirksomheten og deres higen mot kunst og kultur. Begge grupper er opptatt av ivaretagelse av tradisjoner, og på samme tid brudd med autoritetene. Vandrefuglenes vandring i det østeuropeiske landskap har etter Murens fall en parallell i anarkistungdommens haiking langs Europas motorveier.

Edelweissungdommen under annen verdenskrig har også fellestrekk med anarkistungdommen. Førstnevnte reagerte mot nazismens repressive tvang, mens kommunismen tross alt gav ungdom større frirom. Edelweissungdommen utviklet seg i retning av fysiske motstands- og angrepsstrategier, mens anarkist-

¹ Fremstillingen av vandrefuglene er basert på H. Beckers bok *German youth-bond or free*, 1946.

ungdommen ikke trengte å ty til vold. I og med at anarkistungdommen var mer politiske enn de opprinnelige vandrefuglene, så kan vi se en linje med edelweiss og vandrefugler som motpoler, hvor anarkistungdommen plasserer seg på midten, både i orientering og i samfunnsbakgrunn:

Totalitært system		Ikke-totalitært system
Edelweiss	Anarkistungdommer	Vandrefugler
Politisk orientering		Apolitisk orientering

Vandrefuglene hadde romantiske idéer knyttet til et folkefellesskap, noe også anarkistungdommen til en viss grad har. Sistnevnte bruker uttrykk som "kommune", "lidelsesfellesskap", "kollektivfølelse" og "makt som springer ut av folket". Men anarkistungdommens fellesskap er ikke knyttet til nasjonale begreper, de har ingen patriotisk lengsel, slik vandrefuglene hadde det. De føler seg forbundet med humanistiske tradisjoner, men ikke med det særegent tyske.

Her er egentlig nasjonalistungdommen i sterkere grad en fortsettelse av vandrefuglbevegelsens romantiske hyllest av det germanske. Nederlaget etter første verdenskrig frembrakte også behovet for et folkefellesskap. En tilsvarende tendens oppsto 70 år senere, i tiden etter murens fall. Opposisjonshøsten skapte et folkefellesskap nedfelt ut fra parolen "Vi er folket". Allerede året etter var dette fellesskapet i full oppløsning. Ungdommer er i denne tiden, i likhet med mellomkrigstidens ungdom, på jakt etter et nytt verdisystem. Den nye altomfattende religionen for mellomkrigstidens ungdom, var "folkefellesskapet". Hitler kunne ikke ha fått sin kvasigeistlige posisjon, hvis han ikke bevisst hadde pervertert verdier som den tyske ungdommen allerede lenge hadde holdt av: Kjærlighet til eget folk ble til hat mot andre folk. Atletisk naturalisme ble til askese og selvdisciplin. Vandring, nybrottsarbeid og førerprinsipp ble satt i system, og personlig karisma ble erstattet av embedets karisma. Nasjonalistungdommen har tatt opp i seg de perverterte idealene fra Hitler-Jugend, og de formelig roper på en tilsvarende disiplinering, som den Hitler gjennomførte. I flere byer har det nå vokst frem klikker hvor en slik disiplinering tar form. Men det har ikke dannet seg et sammenhengende nettverk.

Tilsvarende situasjon var det i 1923, da små bander av Hitler-entusiaster begynte å ta form, og i 1924, etter en intensiv propagandakampanje, dukket det

opp nazistiske ungdomsgrupper over hele det sachsiske området. Også nå er det Sachsen og Thüringen som er områdene hvor nasjonalistiske bevegelser har sterkest grobunn. I mellomkrigstiden ble bevegelsen bannlyst i mange regioner, men følelsen av forfølgelse og av å inneha rollen som martyrer, brakte bare mer vind i seilene. Her ser vi en klar parallell til nasjonalistungdommens martyridentitet før murens fall. Etter Vendepunktet uttrykker enkelte av dem til og med frustrasjon over at når de nå roper "Heil Hitler", er det ingen som reagerer! De har likevel fortsatt en martyrfølelse fordi politiet forfølger dem, mens anarkistungdommen "får gå fri".

Et av hovedprinsippene både for vandrefuglene og for Hitler-Jugend var førerprinsippet. Dette prinsippet ser ikke ut til å være virkeliggjort blant nasjonalistungdommen, de har bare vage idéer om en fascistisk tilhørighet. Men de viser alle tegn på å ønske å følge en leder, om en velegnet figur skulle vise seg. Mot slutten av 20-tallet var det tilsvarende et desperat behov for en leder i den tyske ungdomsbevegelsen. Vandrefuglenes månedstidsskrift *Begynnelsen* inneholdt stadig nye artikler om mulige lederskikkelser. Selv om Hitler for mange av vandrefuglene fremsto som altfor rå og brutal, så trengte han kun å videreføre elementer som allerede var utviklet innenfor ungdomsbevegelsen, og han fremsto etterhvert som den eneste brukbare leder. "The religion sought a prophet and he then became its God" (H. Becker, 1946). Nasjonalistungdommens forherligende fremstillinger av Hitlers bedrifter under annen verdenskrig, viser en tilsvarende lengsel etter en leder, en som kan gi de skipbrudne makt og oppreisning. Nasjonalistungdommen idealiserer den fjerne nazifortiden og gjør opprør mot den nærmeste kommunistfortiden. Vandrefuglene forherliget den fjerne fortidens pirater, indianske krigere, bondeopprørere og soldater, og gjorde opprør mot den nærmeste fortidens bedagelige og borgerlige Biedermeierliv.

Nasjonalistungdommen har altså, i likhet med vandrefuglene, en lengsel etter forgangne tider. Hundretusener av mellomkrigstidens vandrefugler hungret etter muligheten av å synge med i "den lidenskapelige intensiteten som en gang ble fremkalt av Vandrers-lederen Karl Fischer" (ibid.), mens nasjonalistungdommen lengter tilbake til den intensiteten deres besteforeldre opplevde i Hitler-Jugend. Vandrefuglene fant ingen likemann til Hitler, men i stedet var Hitler der. Nasjonalistungdommen finner ingen Hitler, men i mellomtiden har den tidligere SS-offiseren Franz Schönhuber vært en åndelig leder for enkelte av dem. Han er likevel for fjernt unna, til at de virkelig kan la seg rive med. Unge mennesker i 20-årene var fylt av tvil, forvirring, og de ventet passivt på at noe

skulle skje - det var de ideelle betingelsene for Hitler. Nasjonalistungdommen er heller ikke så målrettede. Deres forestillinger om nasjon og folk er vage, og spriker i mange retninger. Mye av dette er ren mote, provokasjon og en nostalgisk lengsel etter ære.

Vandrefuglene var opprinnelig pasifistiske og opponerte aktivt mot den første verdenskrig i begynnelsen, selv om de etterhvert deltok da de lot seg rive med av ønsket om å forsvare Tyskland. Også flere av nasjonalistungdommen uttrykker at de ikke ønsker voldsbruk, og at de ikke ønsker noen krig. Dette er et argument for å velge NPD, som er programfestet motstander av voldsbruk. En viktig forskjell mellom vandrefuglene og nasjonalistungdommen er imidlertid at vandrefuglene overveiende hadde middelklassebakgrunn, mens nasjonalistungdommen stammer fra arbeiderklassen. I neste kapittdel skal jeg analysere de tre orienteringene ut fra forskjeller i klassebakgrunn.

10.4.3 Ungdomskultur som klassekultur

10.4.3.1 Sosialistene

Sosialistungdommen har foreldre som gjennom sitt virke var svært lojale overfor DDR-staten, de var funksjonærstandens ungdom. Dette skiller dem klart fra anarkistungdommen, som var venstreorienterte ut fra en intellektuell og statskritisk orientering. Sosialistungdommen var stolte av sitt land, og av sin egen misjon som statens forsvarer. De hadde en sterk tro på kommunismens idealer, og mente at det å motarbeide opposisjonelle var til folkets eget beste. Etter samfunnsomveltningen mistet de imidlertid tillit til foreldregenerasjonen, fordi de selv i kraft av sin ungdom tross alt var mer fleksible overfor samfunnsomveltningene, enn de eldre overordnede i partiet og i FDJ. De ser nødvendigheten av en flat struktur på organisasjonen, og en mer opposisjonsartet politisk linje.

Store personlige problemer og liten evne til å drøfte dem i gruppen, gjør likevel at de ikke klarer å realisere sine omformede idealer. De beholder derfor en habitus som sekterisk utvalgte ungdommer, som tror på de riktige idealene (i motsetning til folk flest), men de er også grundig desillusjonerte på muligheten til politisk handling. De av sosialistungdommene som tidligere hadde ledende posisjoner i FDJ, har i stor grad et ønske om å være ungdommens forsvarere i det markedsstyrte samfunnet. De av sosialistungdommene som nøy maktens privilegier og arbeidet lydig under maktapparatets normer, velger å bytte side og

utnytte det nye samfunnets maktspråk. De tilegner seg de nye kompetansene som kreves for å tilhøre det nye samfunnets maktelite. De av sosialistungdommene som tidligere var aktive i FDJ, men ut fra en mer enkel innstilling (det var moro, der var det fellesskap) har et enklere forhold til endringene, og tilpasser seg det nye samfunnets krav uten å gi slipp på tilhørigheten til den sosialistiske ungdomsorganisasjonen, som fortsatt oppfyller behovet for tilhørighet.

Sosialistungdommen har dels en embedsmannshabitus, dels en politikerhabitus. Max Weber har skilt mellom disse to typene i foredraget "Politikk som livskall" (M. Weber, 1919). Han definerer "politikk" som streben etter makt eller innflytelse på maktfordelingen. Det som særmerker byråkratiets maktstruktur, er at alle er personlig avhengig av de som hesker på trinnet over. Sosialistungdommen tilhørte den politikertype som Max Weber kaller yrkespolitikere: De levde av politikken ved at de var lønnede funksjonærer, eller de fikk betingete privilegier, som sikret dem en høy levestandard². En grunn for partifunksjonærer til å være lojale, er at de blir sikret å stige i gradene og at de da selv kan lede andre, slik flere av sosialistungdommene gjorde.

I et samfunn basert på et moderne embedsverk, utvikles det i integritetens interesse en høy standsære. Denne viser seg sterkt i sosialistungdommens beskrivelser av sin tidligere rolle, for eksempel Michas følelser knyttet til det å forsvare landet mot annerledestenkende. Den ekte embetsmann skal nettopp *ikke* gjøre det politikere, partiførere og deres tilhengere må, nemlig kjempe. Embetsmannens ære ligger i evnen til, trass i personlig overbevisning, å utføre en ordre på den befalendes ansvar. Blant sosialistungdommene ser vi denne typusen klarest uttrykt gjennom Frank, som etter Vendepunktet skifter karrierevei, så han sikres fremgang innenfor det vestlige system. Han har den rette juristånd, slik Max Weber beskriver den (ibid. s. 18). I motsetning til denne, består den politiske førers ære i at han *selv* tar det fulle ansvar for sine gjerninger. Politikeren må også være demagog i betydningen talekunstner, slik Stefan, sosialistungdommens fremste politikertype, også er det.

Tre egenskaper er avgjørende for en politiker: Lidenskapelig hengivenhet til en sak, ansvarfølelse og distanse til menneskene og tingene. Politikeren må handle etter ansvarsetikk, det vil si han må ta ansvar for følgene av sitt virke. Embetsmannen derimot, handler etter en sinnelagsetikk. Han tar ikke ansvar for konsekvensene av sine handlinger, men begrunner dem i stedet ut fra at hans intensjoner (i dette tilfellet idealene i den marxistisk-leninistiske ideologi), var

---

² Max Weber nevner livsvarig inntekt her, ibid. s. 12, men det var forsåvidt alle i DDR sikret.

gode. I DDR var det sinnelagsetikken som var rådende. Den enkelte ble fratatt det etiske ansvar, staten tok seg av alt det vanskelige. Sosialistungdommen har et syn på dette som ønskelig, de har adoptert Honeckers parademotto om "den sosiale sikkerhet" som viktigere enn alt annet. Enkelte av sosialistungdommene er imidlertid på vei mot å utvikle en ansvarsetisk innstilling. De har altså en politikerhabitus, mer enn en embetsmannshabitus. Som Weber skriver, (ibid. s. 50.):

Bare den som er sikker på at han ikke bryter sammen når verden, fra hans standpunkt, blir for dum og lav for det han vil gi den, sikker på at han "tross alt!" hva som enn skjer - bare *han* har det politiske kallet.

Her har vi et klasseskilte innad i gruppen: Skillet mellom de som beholder en embetsmannsrolle og de som endrer habitus fra funksjonærstandens statsbejaere til politikerstandens samfunnskritikere. Det må likevel tilføyes at Frank, som åpent sier han ønsker å gjøre karriere innenfor det nye maktapparatet, også beholder en viss form for politisk kallsfølelse. Forskjellen er hvilke motiver som er de rådende, egen maktposisjon og privilegerte stilling, eller ansvaret for de andre - eller med andre ord, om den sinnelagsetiske eller ansvarsetiske innstilling er mest dominerende.

10.4.3.2 Anarkistene

Anarkistungdommens klassehabitus er preget av deres foreldres akademiker-yrker. De distanserer seg fra "de stinknormale", det vil si arbeiderklassens ungdommer, ungdommer i drabantbyer (Grünau) og ungdommer i landsbyer (Güstrow). De poengterer sine kulturelle interesser, og sin identifikasjon med humanismen både i egen og andre lands litteratur. De tok også tidligere avstand fra pampenes vulgærmarxisme. De har utviklet det Bourdieu kaller distansen til det nødvendige (P. Bourdieu, 1987). Denne distansen utvikles gjennom erfaringer hvor dagliglivets tvang ikke er påtregende, som for eksempel skolegang og kunstnerisk aktivitet.

Evnen til distanse overfor omverdenen er en verdifullt kapital å ha med seg, i en tid med samfunnsomveltninger. Disse ungdommene har troen på egen evne til å klare seg, nettopp på grunn av sin kritiske distanse og sin evne til å fylle livet med mening, uten at staten eller omverdenen for øvrig byr dem spesifikke midler til dette. For dem har penger og materiell velstand i seg selv ingen positiv verdi, derfor blir de heller ikke direkte plaget av trussel om harde

overgangstider. Bourdieu definerer de intellektuelle nettopp ved at det er de som befinner seg lengst i fra det økonomiske feltet (P. Bourdieu, 1992, s. 13).

Anarkistungdommen er typiske for en særegen form for intellektualitet som utviklet seg i DDR-staten. DDR-skolen gav en god innføring i klassisk musikk og litteratur, og kulturell aktivitet var et satsningsområde. De intellektuelle hadde utviklingsmuligheter. Planøkonomiens manglende konkurransepreg gjorde også at man hadde tid til å prate og til å fordype seg.

Jeg har trukket paralleller mellom de tidlige vandrefugler og anarkistungdommen. Denne parallellen har også en klassemessig side. Ulrich Aufmuth har påvist at blant deltagerne i vandrefuglbevegelsen var 40% av fedrene fra midlere og høyere embedsskikt, 20% av fedrene var selvstendig næringsdrivende, 10% var fristilte akademikere og 20% var høyere og midlere ansatte, (gjengitt i B. Schäfer 1989, s. 48).

Bourdieu beskriver de intellektuelle som en dominert fraksjon av den dominerende klassen. De er en del av herskerklassen fordi de er med på å sette premissene for hvordan begivenheter skal forstås. Dette gjaldt ikke i samme grad i DDR, fordi det ikke var en åpen politisk kultur. Enkelte intellektuelle var likevel i høy grad del av den dominerende klassen, fordi de lydig fulgte opp de offisielle bilder av verdenen. Men statskritiske intellektuelle, som anarkistungdommen, var ikke i samme grad en del av den dominerende klassen, selv om de innehadde ulike former for kulturell kapital. Etter Vendepunktet har de intellektuelle imidlertid en større mulighet til å etablere en status som del av den dominerende klassen, også ved å gi alternative og kritiske definisjoner av samfunnsutviklingen. Anarkistungdommen utnytter ikke til fulle den nyetablerte muligheten til å påvirke. Dette kommer jeg tilbake til i avslutningen.

10.4.3.3 Nasjonalistene

Nasjonalistungdommen har bakgrunn fra arbeiderklassen, og er også selv arbeidere eller lærlinger. I dette avsnittet skal jeg belyse sammenhengen mellom en fascistisk innstilling og klassebakgrunn, ut fra et historisk og geografisk perspektiv.

I mellomkrigstiden var det overveiende småborgerskapet som støttet opp om den gryende nazismen (G. Skirbekk, 1972). Den konservative middelklassen var motløs etter første verdenskrigs nederlag, og fryktet en proletarisering i arbeiderklassen. Nazistene fikk også oppslutning blant proletariserte embets-

menn, lærere, vitenskapsmenn og ingeniører. Sammen med faglærte fabrikkarbeidere, utgjorde de nazistpartiets største medlemsandel (H. Becker, 1946). Etterhvert sluttet storfinansene seg til. Kapitalistene fryktet kommunismen, og støttet derfor høyreorienterte partier, deriblant fascistene, da de kom til makten. Blant gateaktivistene var det likevel, da som nå, folk med en mer proletær bakgrunn som sluttet seg til Hitler. Mye av årsaken lå i den store arbeidsløsheten. Hitler kunne tilby tusenvis av arbeidsplasser gjennom våpenindustri og bygging av *Autobahn*. Ettersom Hitlers stilling var befestet, sluttet store deler av middelklassen seg til, og folk med arbeiderbakgrunn ble skjøvet ut av de ledende funksjoner i partiet. Nasjonalistungdommens hovedargument for å idealisere Hitler, er nettopp henvisningen til Hitlers løsning på arbeidsløshetsproblemet.

Den tyske fascismen har blitt analysert som en form for mannsforbund med romantisk forherligelse av maskulinitet (I. Nissen 1937, W. Reich 1947 og H. Becker 1946). Medlemmenes romantiske følelser er rettet mot føreren, som velges på bakgrunn av personlig karisma. Den romantiske ideologi er den illusjonære løsning av vanskeligheter som ellers ser uløselige ut. Den har karakter av et suggesjonssystem, i det de tilstedeværende mindreverdighetsfølelser blir grunnlaget for ideologiens makt. Den romantiske ideologi er også gjennomgangsleddet til diktatur, fordi romantikken i sitt vesen rommer både flukten fra virkeligheten og maktdyrkelsen (I. Nissen, 1937).

Nasjonalistungdommen viderefører denne tradisjonen. Men flere elementer av det de tolker som typisk tysk, er like mye tradisjonelle arbeiderklasseverdier. Arbeidsom, pålitelig, ordentlig, maskulin og voldelig er dyder som er til stede i arbeiderkulturer også i andre land. Paul Willis har beskrevet verdier og handlingsmønstre hos ungdom med arbeiderklassebakgrunn (P. Willis, 1977). I likhet med de arbeiderklasseungdommene jeg studerte, var ungdommene i Willis' undersøkelse opprørere på skolen. Skolens mål var ikke deres mål, fordi de så klart for seg et yrkesliv som fagarbeider. De definerte det intellektuelle livet som feminint. Arbeiderungdommens motkultur i skolen har mye til felles med den harde og sjåvinistiske kulturen på verkstedgulvet. Kulturen springer ut av en verden der det å mestre et formelt systems rigide krav, er en vesentlig årsak til utviklingen av en tøff væremåte. Samhørigheten blant arbeiderne er også et viktig motpress til formenns makt gjennom kontroll over lønninger, opprykk og oppsigelser (se også S. Lysgaard, 1961). Arbeidernes kollektive innstilling demper fremmedgjørelsen som oppstår i deres arbeidssituasjon.

Voldshandlinger er også uttrykk for viktige kulturelle verdier i arbeider-

kulturen, som maskulin hybris, dramatisk utspill og gruppesolidaritet (P. Willis, 1977). Voldsbruken gjør, i likhet med ulykker og andre kriser, at tiden stopper opp, slik at det eneste som finnes er nuet. Det å søke etter svakhet hos andre, gir en følelse av overlegenhet hos seg selv. Vold kan altså være viktig for egen æresfølelse. Lederen av den gjengen som Willis studerte, forteller om tilfeller hvor evnen til å slåss har vært sentralt i å gi hele familier status knyttet til ære (ibid. s. 36, min oversettelse fra svensk):

“...han er fra en familie, en stor familie som vår, de kan slåss familien Jones, og jeg ville ikke sette i gang noe med dem...”

Nasjonalistungdommen understreker også utilfredshet i hverdagen som en årsak til at de utøver vold. Når utilfredsheten ikke kan bearbeides intellektuelt, eller kan opphøre gjennom en bedret livssituasjon, er aggressive utbrudd en måte å kanalisere frustrasjonen utover.

Kjønnsdistinksjonene blant nasjonalistungdommen bærer også i seg velkjente trekk ved arbeiderkulturer (P. Willis, 1977). Enkelte av jentene spiller på lag med guttene, men for øvrig er jentene mer passive, feminine, underordnede og yngre enn guttene. Kjønns skillet er altså klart definert, i langt sterkere grad enn i de to venstreorienterte grupperingene. Jentene spiller opp til guttenes tøffhet, og det er guttene som definerer gruppeprofilen.

I følge Bourdieu er det arbeiderklassen som representerer “smaken for det nødvendige”, slik denne utvikles gjennom at innehaverne er direkte underlagt den materielle tvang (P. Bourdieu, 1987). Nasjonalistungdommens habitus kan forstås på bakgrunn av en slik typologisering. Deres reaksjoner mot venstre- vridde og utlendinger, har direkte sammenheng med deres behov for materiell velstand, og deres redsel for å synke lenger ned i samfunnets hierarki.

Hvis man ser bort fra de spesifikt tyske slagordene, og gjenforeningens særpreg på deres innstilling, så er det altså mulig å gjenkjenne mange velkjente særtrekk ved arbeiderklassens ungdomskulturer hos nasjonalistungdommen. Statistikk fra kriminalpolitiet i DDR viser at det også tidligere overveiende var arbeiderklasseungdom som deltok i nasjonalistiske aksjoner (P. Ködderitzsch og L. A. Müller, 1990): Data fra en kommune³ viser at av de femti straffede mellom 1987 og 1989 var 53% fagarbeidere, 24% lærlinger, 13% hadde ikke noe yrke, 5% var skoleelever, 4% var deltidsfagarbeidere og 2% (1 person) var fagskoleelev.

³ Bezirk; tilsvarer omtrent den norske kommunebetegnelsen. Etter gjenforeningen har man gått over til en inndeling i *Länder* også i øst. *Länder* er større områder, tilsvarende norske fylker.

Samme statistikk viser sosialstatus hos foreldrene til de straffede. 47% av disse var fagarbeidere, 24% tilhørte intelligentsiaen⁴, 14% var håndverkere og 15% var ufaglærte arbeidere.

Fascisme som historisk fenomen er altså ikke primært knyttet til arbeiderklassen, men som ungdomskulturell ytring i Øst-Tyskland før og etter murens fall, ser sympati med fascismen ut til å være mest utpreget i arbeiderklassen. I neste kapittelavsnitt skal jeg komme inn på paralleller mellom nasjonalistungdommen og konkrete vestlige ungdomskulturer. Klasseperspektivet vil særlig bli fulgt opp i forhold til nasjonalistungdommen.

10.4.4 Paralleller til vestlige ungdomsgrupperinger

I de foregående avsnittene har jeg satt undersøkelsens tre ungdomsgrupperinger inn i en teoretisk, historisk og klassespesifikk ramme. Nå skal jeg trekke parallellen til det generelle ennå videre, ved å se på likhetstrekk som gruppene har i forhold til spesielle ungdomskulturer i vestlige land.

Sosialistungdommen er politisk organiserte ungdommer, og i så måte har de mange likhetstrekk med partienes ungdomsavdelinger i Norge. I politisk orientering har de mest til felles med SU, Sosialistisk Ungdom. Likefullt er den østtyske sosialistungdommen langt mindre radikale, enn sosialistisk ungdom i vestlige land. De er preget av at de har vokst opp i en totalitær stat, som de selv har vært med å støtte opp om. Deres bakgrunn fra FDJ, er en bakgrunn fra en ungdomsorganisasjon som var enhetspartiets forlengede arm, og som hadde en svært sentralistisk styring. Det norske SU er underordnet Sosialistisk Venstreparti, men situasjonen er likevel en annen, fordi SV er et klart opposisjonsparti, mens SED representerte DDRs maktapparat. SU i Norge er i tillegg ofte i opposisjon til sitt moderparti.

Sosialistungdommen må med andre ord lære seg en opposisjonell habitus, og PDS, som er det omformede kommunistpartiet, må tilsvarende gjøre seg friere fra lenkene til fortiden. Først da kan vi snakke om en virkelig parallell mellom østlige og vestlige sosialistungdommer. Sosialistungdommen har med andre ord et potensiale som progressiv og opposisjonell gruppering, men denne rollen er de foreløpig ikke rede til å spille fullt ut. Over tid kan imidlertid hende at deres unike erfaringer fra DDR-tiden kan være en ressurs, vis-à-vis vestlige venstrepolitikere med helt andre erfaringer.

Anarkistungdommen er husokkupanter, men har ikke så mye til felles

---

⁴ Intelligentsia; her definert som høyskole- og fagskoleutdannede i ledende posisjoner.

med BZ-bevegelsen slik den har utviklet seg i Vest-Tyskland. I vest er husokkupanter jevnt over langt mer radikale, enn anarkistungdommen er det. Dette har blant annet sammenheng med de spesielle boforholdene i det tidligere DDR, der mange falleferdige hus ble stående tomme, og ungdommer som flyttet inn fikk, så fremt de oppførte seg noenlunde "normalt", etter en stund en såkalt brukerkontrakt. Det å okkupere hus innbød med andre ord ikke nødvendigvis til opprivende konfrontasjoner med politiet. For ungdommer var det å okkupere hus, en viktig mulighet til å kunne eksperimentere med andre identiteter, enn de som ble foreskrevet av staten under FDJs ledelse. Punkbevegelsen i DDR ble til i slike okkuperte hus (W. Büscher og P. Wensierski, 1984).

Anarkistungdommen okkuperte huset i januar 1990, med andre ord *etter* murens fall. De var likevel blant de første til å bygge opp et alternativt kafémiljø i Leipzig. Etterhvert har det dukket opp mange kaféer for byens alternativungdom. I motsetning til de andre husokkupantene i byen, er anarkistungdommen ikke spesielt radikale eller voldelige. De verdsetter for eksempel den klassiske tyske kultur i større grad enn hardrock. Anarkistungdommen representerer her en orientering jeg har gjenkjent hos mange østtyske ungdommer, en intellektualitet og humanisme blandet med opplevelsestrang og alternative levemåter.

Nasjonalistungdommen er også uttrykk for et særegent fenomen i DDR, i og med at de opponerte mot termer som "anti-fascistisk stat", "arbeider- og bonde-stat", "Tysk-Sovjetisk Vennskap" - russere var svært dårlig likt i det tidligere DDR - og "folkesolidaritet". Likevel har fascistisk ungdom i Øst-Tyskland klare spor tilbake til skinheads, slik den utviklet seg i England mot slutten av 60-tallet. Fellestrekkene er den maskuline stilen, overdrivelsen av det prolætere og de fremmedfiendtlige holdningene.

De østtyske skinheadsene har tatt opp enkelte konkrete elementer fra de opprinnelige engelske, med tunge støvler, jeans med seler og kort hår. Gjennom sin stil tar de avstand fra enhver borgerlig innflytelse. Den engelske skinheadsene opplevde, i følge Hebdige, en *spenning mellom nåtiden* (raseblandet ghetto) og *en imaginær fortid* (den klassiske hvite slum). For østtyske ungdommer er det en spenning mellom nåtidens kaotiske uvisshet og fortidens overstruktureerte DDR. Nasjonalistungdommen løser spenningen ved å danne seg en imaginær fortid fra besteforeldrenes ungdom i Hitler-Jugend.

Dick Hebdige beskriver hvordan prylingen av pakistanere utvisket forskjellen mellom vestindiske rudeboys og engelske skinheads. I Øst-Tyskland representerer derimot de nasjonalistiske ungdommens pryling av

venstreorienterte et oppgjør med fortidens DDR og vold mot utlendinger blir en måte å lade ut utilfredshet over nåtiden. Forskjeller utviskes ikke, de stadfestes. På den måten bekrefter de nasjonalistiske ungdommen også sin maskuline selvfølelse, og får kompensert for den lave selvfølelsen som konfrontasjonen med selvsikre vesttyskere medfører.

For øvrig er det stor forskjell mellom storbyenes skinheads og mer landsens skinheads, som dem jeg studerte. Skinheads i Weimar minner mer om tradisjonell bygdeungdom enn om fryktinngytende skinheads i Berlin eller London. De har småbyungdommens roligere og mindre verdensvante habitus. Den tøffe masken forsvinner lett, når man treffer dem på tomannshånd. I flokk virker de imidlertid harde og fryktinngytende, og det er tydelig at det å være blant de høyreekstremer ("die Rechten") er en kollektiv tilhørighet som gir en etterlengtet følelse av makt.

Bortsett fra en liten redskin gruppe (de såkalte SHARPS), er skinheads i Øst-Tyskland uttalte fascister. For skinheads i Øst-Tyskland er de nasjonale spørsmålene gitt en politisk valør. Skinheads i Øst-Tyskland har imidlertid ikke, som sine engelske navnebrødre, opplevd en raseblandet ghetto. Innvandrere lever ikke tett innpå dem. I Weimar er det generelt få utlendinger, og i 1990 var det ennå ikke kommet så mange flyktninger til de andre østtyske byene. At utlendinger likevel gjøres til syndebukker har flere årsaker, der lange tradisjoner med fremmedhat i denne delen av Tyskland er en viktig forklaringsfaktor. For øvrig er utlendingene som mange andre steder "gode fiender", de er svake både juridisk og fysisk (på grunn av armod og lav selvfølelse), og de er synlige fordi de etter Vendepunktet livnærer seg ved å tigge, eller ved å selge sine varer på markedsplassen.

Den verste fienden for nasjonalistungdommen er imidlertid de venstreorienterte, en gruppe som omfatter såvel politi, lærere og andre tidligere DDR- autoriteter, som anarkister, intellektuelle og annen venstreorienterte ungdom. Venstreorienterte hates fordi de blir identifisert med fortidens DDR, uavhengig av om de venstreorienterte identifiserer seg selv med kommunismen eller ikke. For nasjonalistungdommen er de kommunister så lenge de ikke er nøytrale eller høyreorienterte. Også for de engelske skinheads var venstreorienterte en fiende. Dette ble begrunnet rent stilmessig, blant annet ved at det var feminint når gutter hadde langt hår. Willis beskriver tilsvarende reaksjoner mot de intellektuelle i sin studie av arbeiderklasseungdom (P. Willis, 1977).

Også en spesifikk fascistoid orientering er påvist i andre studier av

arbeiderklasseungdommer, som for eksempel de engelske teddyboys eller de danske Wild Angels mot slutten av 60-tallet. (D. Hebdige 1983, s. 77, min oversettelse fra dansk):

“Arbeiderklassens desillusjonert overfor Labour og parlamentarisk politikk overhodet, velferdsstatens forfall, den haltende økonomien, den stadige mangelen på arbeid og ordentlige boliger, det oppbrutte lokalsamfunn, forbrukerismen som ikke kunne tilfredsstille de virkelige behov, de stadige kamper, nedlegninger og blokadeopptøyer i industrien - alt dette skapte en følelse av synkende levevilkår, som sto i sterk kontrast til 50-årenes kampklare optimisme. Disse aspektene ved utviklingen gjorde rasisme til en langt mere respektabel og troverdig løsning på arbeiderklassens problemer, uten tvil med hjelp av ideologiske konstruksjoner fra krigens tid (fremveksten av en patriotisk krigstidsånd, behovet for en fiende som svar på de forlengede arbeiderkampene, oljekrisen og tre-dagersuken i 1973; erstatning av begrepet fascist med det mindre abstrakte tysker) og ytterligere forsterket av de sorte befolkningsgruppers iøyenfallende posisjon”.

Situasjonen i England i 1973, slik den her er beskrevet av Dick Hebdige, har klare likhetstrekk med situasjonen i Øst-Tyskland etter Murens fall. Velferdsstatens fall, den haltende økonomien og den voksende arbeidsløsheten var 1990-årets skarpe kontrast til 1989-høstens “kampklare optimisme”. I likhet med de engelske teddyboys, henter de østtyske skinheads frem en “patriotisk krigsånd” bygd på deres forestillinger om krigens dager, og de søker seg konkrete fiender istedenfor å rette sin aggresjon dit hvor det ville være rettmessig å rette den: Mot de som styrer samfunnsutviklingen.

11. AVSLUTNING

11.1 Frigjøring fra fortiden

Robert Musil innleder sin bok *Das hilflose Europa* med beskrivelsen av et symptom i Tyskland etter den første verdenskrig (R. Musil, 1956). Han skriver:

Uten tvil har vi de ti siste årene laget verdenshistorie i grelleste stil, men vi kan likevel ikke ta det inn over oss. Vi er egentlig ikke blitt endret; litt overlegne før, litt kattejammer etterpå; før var vi driftige borgere, nå er vi blitt mordere, døds-spredere, tyver, brannstiftere og lignende; og likevel har vi egentlig ikke opplevd noe. Eller er det ikke slik? Livet går da videre akkurat slik som det gjorde før, bare noe svakere og med litt syke utsikter. Krigen virket mer karnevalsk enn dionysisk og revolusjonen parlamentariseres. Vi var altså mange og har likevel ikke endret oss, vi har sett mye, men vi har ikke tatt noe inn over oss.

På dette finnes, tror jeg, kun et svar: Vi hadde ikke de begrepene som skulle til for å ta det opplevde inn over oss.

Ungdommer i de tre gruppene reagerer ulikt på overgangen fra DDR til felles-Tyskland. Felles for dem alle er en viss ambivalens både til fortid og nåtid. Men det faller rimelig å si at anarkistungdommen takler endringene relativt sett bedre enn ungdom i de to andre gruppene. Med henvisning til Robert Musils tanker etter den første verdenskrig, synes dette ikke så merkelig. Anarkistene kommer fra en klassekultur hvor abstrakte begreper er en viktig del av kommunikasjonsformen, og hvor ubearbeidede tanker kan uttrykkes gjennom musikk, tegning og ordleker. De har med andre ord større forråd av de intellektuelle redskapene som skal til, for å ta det opplevde inn over seg og bearbeide det. I tillegg har de en utadrettet og spenningssøkende innstilling, som gjør at de får utfordret det nye på nært hold. Kurt Lewin gjorde seg lignende tanker etter annen verdenskrig, da han skrev at demokratisk kultur kan ikke læres gjennom undervisning, men må læres i praksis gjennom førstehånds erfaringer (K. Lewin, 1943). Anarkistenes haiking i Vest-Europa er en måte å gjøre slike erfaringer på.

Nasjonalistungdommen mangler begreper i større grad enn sosialistungdommen, fordi de kommer fra en arbeiderklassekultur som er utpreget anti-intellektuell og maskulin. For dem er opprør en mer nærliggende reaksjon på endringene, enn begrepsmessig bearbeiding.

Sosialistungdommen mangler begreper fordi de i større grad enn de to andre ungdomsgruppene var indoktrinert inn i den østtyske politiske kultur. For

at de skal finne et nytt ståsted, må de først ta et oppgjør med sin fortid og de skyldfølelser som den aktiverer. I 1990 forsøkte de å opprettholde de fortolkninger av samfunnet som de hadde tidligere, men i lengden vil det være umulig å finne seg til rette i det kommende samfunnet, uten å endre definisjonene. Foreløpig har de et fellesskap seg i mellom som gjør det mulig å bevare troen i en viss grad, men fremtiden vil sannsynligvis føre til en oppsplitting av gruppen og mer egoistiske innstillinger hos gruppe-medlemmene. Uten en slik reorientering vil disse ressurssterke ungdommene bli til tapere i det nye samfunnet.

11.2 Tidspespektiver

Orientering i tid når verden er i oppbrudd, har vært et av avhandlingens ledende temaer. Vestlige ungdomsforskere påpeker at ungdommer ikke opplever kontinuitet med fortiden, mens fremtiden derimot byr på uendelig mange muligheter. Usikkerhet og individualisme er to viktige konsekvenser av denne utviklingen. Stor frihet er en annen.

For østtyske ungdommer blir denne tendensen annerledes. De har opplevd et plutselig og brutalt brudd med sin fortid. Den nye fremtiden byr riktignok på mange valgmuligheter og stor frihet, men de er ikke oppvokst med en slik mulighetshorison og har problemer med å takle den nye situasjonen. Fortidens DDR smuldret opp i løpet av rekordtid, og fremtiden endrer retning i takt med hyppige fluktasjoner i samfunnsutviklingen. Noen ungdommer takler situasjonen bedre enn andre. De strategier ungdommer følger for å strukturere kaoset, er preget av den klassehabitusen de unge utviklet i DDR-tiden. Orientering er også avhengig av hvordan ungdommer opplevde DDR som et samfunn å høre til i. Positive DDR-minner leder til nostalgi og fremtidsfrykt, mens distanserte DDR-minner fører til utforskning av det nye. Svært negative DDR-opplevelser leder til hat mot fortiden, og kombinert med fremtidsfrykt, kan reaksjonen være lengsel mot fjernere tider.

Uansett blir oppveksten raskt visket ut som en tapt tid. Fortidens sannheter har blitt til samtidens løgner. Ut fra dette må egen ungdomstid fortolkes enten som løgnaktig eller rettmessig, ut fra om man var for eller i mot systemet. De uengasjerte har ikke fått plass i denne oppgaven. Likevel har jeg ikke konsentrert meg om ekstreme subkulturer, slik mange ungdomsforskere har yndet å gjøre. Som typiske orienteringer utgjør de gruppene jeg har studert

kanskje 30%-40% (avhengig av hvilke spørsmål man sammenligner ungdom i forhold til) av østtyske ungdommer totalt, hvorav nasjonalistene alene ser ut til å være representative for 25% av den østtyske ungdomsbefolkningen (gjengitt i Aftenposten 7.9.1992) ! Deres fortolkninger sier noe om en identitetskonflikt som alle ungdommer konfronteres med. De som opplever konflikten sterkt nok, må søke klare løsninger. Hos nettopp slike grupper kan vi lese konflikten tydeligere, enn hos normalungdom (om nå en "normal" ungdom finnes).

DDR-ungdommer har sett usedvanlig mange samfunnskulisser bli revet ned i løpet av kort tid. Selv ikke Vesten var så gyllen som de trodde. Bak vakre valgløfter fra Helmut Kohl skjulte det seg arbeidsløshet og de sterkes profittmakeri. DDR-borgere er og blir de svake i denne gjenforeningstiden. Hat, forvirring og aggresjon kan omformes til kreativ skapertrang, vendes innover mot egen person eller vendes ut over mot samfunnet (som er uangripelig) eller lettere mot grupper som er enda svakere enn ens egen. Sistnevnte løsning har vi sett mye av i de siste par årene. Ungdomsfascisme er i ferd med å bli en av de vanskeligste problemer i vår tid, og det er et fenomen med røtter i den tyske historie.

Men det er også et annet fenomen som har vært pregende hos tidligere tyske generasjoner, nemlig intellektuelle som trekker seg tilbake fra omverdenen i vanskelige tider, og på den måten blir medansvarlige for destruktive krefters fremvekst. Ingjald Nissen beklager seg over at nettopp de som etter første verdenskrig hadde evne til å styre Tyskland på rett kjørl, var de som reagerte med resignasjon og tilbaketrekking (I. Nissen, 1937). De blir representanter for det passive demokrati, mens de ut fra dype forutsetninger hadde kallet til å arbeide med i det aktive demokrati. Anarkistungdommen har paralleller til en slik holdning, i det de lar samfunnet utenfor "seile sin egen sjø", og konsentrerer seg om å skape et meningsfullt liv for seg selv. Også sosialistungdommen reagerer med resignasjon, selv om enkelte av dem ønsker å være med å påvirke, kanskje ennå sterkere enn de ønsket det før.

I de tre ungdomsgruppene gjenspeiles tre orienteringsstrategier som vi kan kalle nostalgi, autonomi og romantisme. Sosialistungdommen konverterer sin nostalgi enten i politisk kallsfølelse (Dirk, Stefan), eller i det nye maktapparatets symbolske kapital (Micha, Frank). Anarkistungdommene er delt i dem som kun definerer sitt frihetsbehov ut fra egne ønsker (Micha, Tine, Hannes), eventuelt gjennom en selvrealisering gjennom kunsten (Mario), og dem som ønsker å realisere større visjoner og frihetstankegang (Alex, Hendrikje).

Nasjonalistungdommene er delt i dem som romantiserer alle deler av den fascistiske fortiden (Jens, Maik, Carsten og Heike), og dem som føler seg forbundet med visse av fascismens dogmer, men ikke med det voldelige (René, Jørn, Norbert og Tomas).

11.3 Ungdom på vei mot "Freiheit und Democracy"?

I 1990 arrangerte ulike personer - forfattere, politikere og arbeidere - et anakronistisk tog fra Bonn til Berlin. De virkeliggjorde et dikt som Bertolt Brecht skrev etter annen verdenskrig, hvor folk fra alle samfunnslag danner et tog og fremsetter ulike krav som de forbinder med frihet og demokrati. Det virkelige toget, som altså ble arrangert 40 år etter Brechts dikt, viser til tysklands-spørsmålets anakronisme. Tysk gjenforening har blitt etterfulgt av mangt et hjertesukk, endelig "frihet og demokrati" istedenfor "kommunisme". Men toget var sarkastisk, deltagerne viste plakater med paroler som siktet til gjenforeningens doble karakter. Begreper som "frihet" og "demokrati" kan skjule autokratiske metoder i gravleggelsen av et system. Folk i Øst-Tyskland føler seg på ny umyndiggjort, og deres tanker og erfaringer blir stemplet som verdiløse i gjenoppbyggingsprosessen. Dette er ikke måten å lære demokrati på, tvert i mot. Og med Tysklands nye stormaktsstilling i EF, er det betenkelig at det ikke gis mer rom for dialog mellom den østlige og vestlige del av Tyskland i denne overgangstiden.

I innledningen presenterte jeg ulike tankerekker som preget min orientering i den første fasen av arbeidet med avhandlingen. Nå mot slutten må disse tankerekkene omformuleres. Den første tankerekken ser ut til å ikke holde stikk, fordi det er ikke slik i dagens Øst-Tyskland at de eldre lærer av ungdommen, i hvert fall ikke som overordnet samfunnsstrategi. Denne tankerekken var derfor heller en ønsketenkning enn en realitet. Det er altså ikke utviklet et prefigurativt generasjonsmønster i Tyskland, fordi de som styrer samfunnet ikke ønsker et slikt mønster. Ungdom har et fornyende potensiale, men samfunnsstyrerne vet ikke hvordan dette potensialet skal gis spillerom, eller de ser ikke at det finnes noe potensiale overhodet.

Avhandlingen bygger også på en tese om at ungdommer ikke bare er passive ofre for endringer, de er også selv med på å bestemme samfunnsutviklingen gjennom sine reaksjoner. Og nettopp her ligger min hovedkonklusjon. Østtyske ungdommer er presset inn i en om mulig ennå mer

marginalisert posisjon enn de var før Vendepunktet. Posisjonen er mer marginalisert fordi gapet mellom den nyvunne friheten og den vestlige verdens mange livsstilsmuligheter på den ene side, og arbeidsledigheten og elendighetsstatusen i sammenligning med vesttyskerne på den andre side, gjør hverdagen vanskelig å takle.

Ekstremistiske utbrudd er en konsekvens av dette paradokset. Det er ikke riktig å møte disse utbruddene med likegyldighet, men autokratiske metoder skaper heller ikke demokratiske mennesker i lengden. Vi har altså en ond sirkel. Ungdom som har vokst opp i et totalitært samfunn vinner sin samfunnsmessige frihet, men føres samtidig inn i en svært usikker posisjon. De som rammes sterkest reagerer på den mest uakseptable måte, og myndighetene slår tilbake med harde midler. Det triste er at innvandrere blir ofre i denne prosessen. Bak de skremmende parolene til angriperne ligger det imidlertid en kritikk av en nådeløs samtid, en samtid der ungdommers kompetanser og behov ikke har blitt forsvarlig ivaretatt.

Litteraturliste

- Ahrends, Martin (1989): *Allseitig gefestigt. Stichwörter zum Sprachgebrauch der DDR*. Deutscher Taschenbuchverlag, München.
- Asplund, Johan (1985): *Tid, rum, individ och kollektiv*, Liber förlag, Stockholm.
- Beck, C. og Grue, Lars (red.) (1984). *Å, lykkelige ungdomstid?*
Universitetsforlaget, Oslo.
- Becker, Howard (1946): *German youth - bond or free*. Kagan Paul, Trench, Trubner & co, London.
- Befring, Edvard (1973): *: Ungdom i et bysamfunn*, Universitetsforlaget, Oslo.
- Bertram, Barbara m.fl. (1988): *Adam und Eva heute*. Verlag für die Frau, Leipzig.
- Bertram, Barbara (1983) i: *Soziale Psychologie älterer Schüler* av Walter Friedrich & Harry Müller (red.), Øst-Berlin.
- Bjerrum Nielsen, Harriet og Rudberg, Monica (1990): *Historien om jenter og gutter*, Universitetsforlaget, Oslo.
- Bjurström, Erling (1982): *Generasjonsopprøret*, Universitetsforlaget, Oslo.
- Bjøl, Erling (1984): *Duellen uten ende. Verdenshistorien etter 1945*. Cappelen forlag, Oslo.
- Brandt, Willy (1946): *Forbrytere og andre tyskere*, Aschehoug forlag, Oslo.
- Bourdieu, Pierre (1987, fr. utg. 1979): *Die feinen Unterschiede*, Suhrkamp Taschenbuch, Frankfurt am Main.
- Bourdieu, Pierre (1976, fr. utg. 1972): *Entwurf einer Theorie der Praxis*, Suhrkamp Taschenbuch, Frankfurt am Main.
- Bourdieu, Pierre (1992): *Texter om de intellektuella*, Brutus Östlings bokförlag, Stockholm.
- Broady, Donald (1990): *Sociologi och epistemologi. Om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*, HLS Förlag, Stockholm.
- Brückner, Peter (1981): *Tyskland, Tyskland*. Tiderne skifter, København.
- Büscher, Wolfgang og Wensierski, Peter (1984): *Null Bock auf DDR; Aussteigerjugend im anderen Deutschland*, Rowohlt Verlag, Hamburg.
- Dahrendorf, Ralph (1968): *Society and democracy in Germany*, Weidenfeld and Nicholson, London.
- Dennis, Mike (1988): *German Democratic Republic. Politics, Economics and Society*. Pinter publishers Ltd., London.
- Durkheim, Emile (1915): *Deutschland über alles" Den tyske mentalitet og Krigen,*

- Krigspamflett utgitt under den første verdenskrig.
- Durkheim, Emile (1973): *Moral education*, The free press, New York.
- Durkheim, Emile (1991, fr. utg. 1897): *Selvordet*, Gyldendal norsk forlag, Oslo.
- Elstad, Jon Ivar (1992): "Et klassebegrep for 90-årene?" i: *Tidsskrift for samfunnsforskning* nr. 1/92
- Enerstvedt, Regi (1973): *To samfunn - to skoler - om utdanning i Norge og DDR*, Oslo.
- Enzensberger, Hans Marius (1968): *Tyskland, Tyskland*. Pax forlag, Oslo.
- Erikson, Erik H. (1968) *Identity: Youth and crisis*, New York.
- Erikson, Erik H. (1981 eng. utg. 1950): *Barndommen og samfunnet*, Gyldendals kjempefakler, Oslo.
- Fallada, Hans (1970, ty. utg. 1932): *Hva nå lille mann?*, Den norske bokklubben, Oslo.
- Fangen, Katrine (1991): "Realsosialismens utvikling" i: S. Birkeland, P. Dingstad og C. Karlsen (red.) (1991): *Tiden mellom to tider*, Rapportserie nr. 7. Institutt for sosiologi, Oslo.
- Festinger, Leon (1957): *A theory of cognitive dissonance*. Stanford University Press, California.
- Friedrich, Walter (1990): "Mentalitätswandlungen der Jugend in der DDR" i: *Aus Politik und Zeitgeschichte*, nr. 10/90, Bonn.
- Frønes, Ivar (1981): "Jevnaldermiljø og sosialisering" i: *Sosiologi i dag* 3/4, Oslo.
- Gauss, Günter (1983): *Wo Deutschland liegt; Eine Ortsbestimmung*. Hamburg.
- Giddens, Anthony (1988, eng. utg. 1982): *Sociologi; en kritisk introduktion*. Liber förlag, Stockholm.
- Giddens, Anthony (1979): "Time, Space, Social Change" i: Giddens, A. (1979): *Central Problems in Social Theory*. Macmillan Education Ltd., London.
- Giddens, Anthony (1989): *Sociology*, Polity press, Cambridge.
- Giddens, Anthony (1991): *Modernity and self-identity*, Polity Press, Cambridge.
- Goffman, Erving: (1967, eng. utg. 1961.) *Anstalt og menneske*. Paludans folbibliotek, Viborg.
- Hall, Stanley: (1928): *Adolescence*, London
- Hansen, Niels Gunder (1991): *Sansernes sosiologi. Om Georg Simmel og det moderne*. Tiderne skifter, København.
- Hauge, Ragnar (1968): *Gjengriminalitet og ungdomskulturer*, Universitetsforlaget, Oslo.

- Hebdige, Dick (1983, eng. utg. 1979): *Subkultur og stil*, Sjakalen ørkenserien, Århus.
- Heym, Stefan (1980, ty. utg. 1974): *Fem dager i juni*. Forlaget oktober A/S, Oslo.
- Hornstein, Walter (1966): *Jugend in ihrer Zeit*, Marion von Schröders Verlag, Hamburg.
- Hornstein, W. (1982): "Jugendprobleme, Jugendforschung und politisches Handeln" i: *Beilage zur Wochenzeitung Das Parlament*, B 3 s. 3-37.
- Jaide, Walter (1988): *Generationen eines Jahrhunderts*, Leske & Budrich, Opladen.
- Krech, David og Richard S. Crutchfield (1948): *Theory and problems of social psychology*. McGraw-Hill book company, New York.
- Krogstad, Anne (1985): *Ungdom, stil og symboler: Skippergata 6/6B*, Hovedoppgave i sosialantropologi, Oslo.
- Ködderitzsch, Peter og Müller, Leo A. (1990): *Rechtsextremismus in der DDR*, Göttingen
- Kyvsgaard, Brita (1985): *Betongenerationen*, Akademisk forlag, København.
- Lange, Günter (1990): "DDR-Jugendliche. Bedingungen des Aufwachsens in den 80er Jahren" i: *deutsche jugend; Zeitschrift für die Jugendarbeit* nr. 10, München.
- Lewin, Kurt (1941): "Selfhatred among jews" i: Lewin, K. (1948): *The solving of social conflicts*, New York.
- Lewin, Kurt (1943): "The special case of Germany" i: Lewin, K. (1948): *The solving of social conflicts*, New York.
- Lewin, K. (1948): *Resolving social conflicts*, Harper&Brothers, New York.
- Lewin, Kurt (1942): "Time perspective and morale" i: Lewin, K. (1948): *The solving of social conflicts*, New York.
- Lysgaard, Sverre (1961): *Arbeiderkollektivet*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Mahler, Fred (1987): "Juventology revisited" i: O. Stafseng og I. Frønes (1987): *Ungdom mot år 2000*, Gyldendal norsk forlag, Oslo.
- Mannheim, Karl (1929): "The problem of generations" i: Karl Mannheim (1952): *Essays on the sociology of knowledge*, Routledge&Kegan, London.
- Matza, David (1961): "Subterranean Traditions of Youth" i: *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, vol. 338.
- Mead, Margaret (1928): *Coming of age in Samoa*, Blue Ribbon books, New York.
- Mead, Margaret (1971): *Broen over generasjonskløften*, Universitetsforlaget, Oslo.

- Meier, Artur (1990): "Abschied von der sozialistischen Ständegesellschaft" i: *Aus Politik und Zeitgeschichte*, nr.10/90.
- Merton, Robert K. (1949): "Social structure and anomie" i: Merton, Robert K. (1949): *Social theory and social structure*. Collier-Macmillian Ltd., London.
- Muchow, Hans Heinrich (1962): *Jugend und Zeitgeist*, Rowolts deutsche Enzyklopädie, München.
- Muchow, Hans Heinrich (1959): *Sexualreife und Sozialstruktur der Jugend*. Rowolts deutsche Enzyklopädie, München.
- Musil, Robert (1956): *Das hilflose Europa*.
- Nissen, Ingjald (1937): *Max Weber og den tyske kultur*, Aschehoug & co, Oslo.
- Nissen, Ingjald (1934): *Seksualitet og disiplin*, Aschehoug &co, Oslo.
- Noreng, Øystein (1990): *Tysklands rom i det felles europeiske hus*, Aschehoug forlag, Oslo.
- Nygren, Pär (1987): *Har vi eller Thomas Ziehe fått en ny ungdom?* i: Stafseng, O. og Frønes, I: (1987): *Ungdom mot år 2000*, Gyldendal forlag, Oslo.
- Ortega y Gasset, José (1936): *Vår tids tema*, Bokförlaget natur och kultur, Stockholm.
- Pollack, Detlef (1991): "Sozialstruktur und Mentalität in OstDeutschland", *European Journal of Sociology* nr.2. Cambridge University Press, Cambridge.
- Reich, Wilhelm (1971, eng. ug. 1933): *Die Massenpsychologie des Faschismus*. Kiepenheuer & Witsch, Darmstadt.
- Remarque, Erich Maria (1962): *Im Westen nichts neues*, Ullstein Buch, Köln.
- Rønningen, Elin (1989): *Sosialpolitikk i Norge og DDR*. Avhandling i statsvitenskap, Oslo.
- Santrock, John (1983): *Life-Span Development*, Wn. C. Brown Co. Publisheres, Iowa.
- Saue, Volker (1987): *Situation und Möglichkeiten offener Klubarbeit in hauptamtlich geleiteten Jugendklubs*. Humboldt Universität zu Berlin, Sektion Ästhetik/Kulturwissenschaften, Berlin (øst).
- Schäfer, Bernhard (1984): *Soziologie des Jugendalters*, Leske Verlag, Opladen.
- Schelsky, Helmut (1958): *Die skeptische Generation*, Düsseldorf-Köln.
- Schubarth, Wilfried (1990): "Geschichtskult kontra Geschichtsbewußtsein" i: *deutsche jugend. Zeitschrift für die Jugendarbeit*, nr.10/90.
- Skirbekk, Gunnar (1972): *Politisk filosofi 2.*, Universitetsforlaget, Oslo.

- Stafseng, Ola (1984): "Ungdom som historisk og allment fenomen" i: C. Beck og L. Grue (red.) (1984): *Å, lykkelige ungdomstid?*, Oslo.
- Stafseng, Ola og Frønes, Ivar (1987): *Ungdom mot år 2000*; Gyldendal forlag, Oslo.
- Staritz, Dietrich (1985): *Geschichte der DDR 1949-1985*. Neue Historische Bibliothek, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main.
- Stock, Manfred og Mühlberg, Philipp (1990): *Die Szene vom innen. Skinheads, Grufties, Heavy metals, Punks*. Links Druck Verlag, Berlin.
- Tiller, Per Olav (1969): "Verdiorienteringer og fremtidsdrømmer hos tre grupper av norske skolebarn" i: *Tidsskrift for samfunnsforskning*, Oslo
- Togeby, L. og Svendsson, P.: "Ungdom og politisk deltagelse", i: Frønes, I. og Stafseng, O. (1987).
- Voslenskij, Michael (1982): *Nomenklatura. Om den härskande klassen i Sovjetunionen*, Tidens förlag, Stockholm.
- Weber, Max (1919): "Politikk som livskall" i: Weber, M. (1971): *Makt og byråkrati*, Oslo.
- Weber, Max (1971): *Makt og byråkrati*, Gyldendal norsk forlags studiefakkel, Oslo.
- Whyte, William Foote (1943): *Street Corner Society. The social structure of an Italian slum*, The University of Chicago Press, Chicago
- Wielepp, C. (1990): "Montags abend in Leipzig" i: Blanke, T. og Erd, R. (1990): *DDR. Ein Staat vergeht*. Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main.
- Willis, Paul (1991, eng. utg. 1977): *Fostran til lönearbete*. Röda bokförlaget, Uddevalla.
- Wyneken, Gustav (1913): *Was ist Jugendkultur?*, Leipzig.
- Ziehe, Thomas (1989): *Ambivalenser og mangfoldighet*. Politisk revy, København.
- Østerberg, Dag (1989): "Emile Durkheim" i: Harald Thuen og Sveinung Vaage (red.): *Oppdragelse til det moderne*, Universitetsforlaget, Oslo.
- Østerberg, Dag (1983): *Emile Durkheims samfunnslære*, Pax forlag A/S, Oslo.

Undersøkelser, tidsskrifter m.m.:

- Analyse zur Lage der Jugend Jahr 1990*, upublisert materiale til Beratung des Runden Tisches 5. mars 1990.
- Blickpunkt*. Das Jahrhundert-Journal. "Jugendbewegungen 1900-1987", Vest-

Berlin 1987.

Deutsch-deutsche Schülerbefragung, München, 1990.

Fragen an die deutsche Geschichte, Deutschen Bundestag, Bonn, 1984.

Jugend in Leipzig 1991. Upublisert undersøkelse i regi av *Laboratorium für Studentenforschung* ved Leipzigs universitet, Leipzig, 1991.

Liedtexte zur nationales Jugendfestival der DDR, 1984.

Problemet Tyskland. Krigspamflett utgitt av The Royal Institute of International Affairs, 1943.

Spiegel Spezial (1991) Nr. 1.: "Das Profil der Deutschen".

Taz. DDR Journal zur Novemberrevolution. August bis Dezember 1989. Nr. 2.

Tageszeitung (TAZ), Berlin (V) 1.oktober 1991.

APPENDIX

1. INTERVJUGUIDE

Fortell hvordan du opplevde det siste året (fra 1989 til 1990).

Hvordan opplevde du gjenforeningen av Tyskland?

Hvilke erfaringer har du med Vest-Tyskland / vesttyskere?

Føler du deg som DDR-borger eller tysker? Hva er forskjellen?

Hva vil du betegne som din Heimat?

Hvor vil du helst bo?

Hva av den tyske historien er viktig for deg?

Hva føler du når du tenker på det tidligere DDR?

Kan du forestille deg livet ditt om fem år?

Er du tilfreds med livet ditt i dag?

Fortell hvordan du kom inn i denne gruppen!

Hva har du felles med de andre i gruppen?

Er det noe som skiller deg fra de andre i gruppen?

Er vennskap viktigere i dag enn før Vendepunktet?

Hvordan bor du? Beskriv leiligheten din!

Beskriv en vanlig hverdag.

Hvor mange søsken har du?

Hvilket yrke har moren din / faren din / du selv?

Var foreldrene dine tilknyttet partiet?

Kommer du politisk overens med dine foreldre?

Hvis du kunne stemme i dag, hvilket parti ville du stemme på da?

Hva liker du ved dette partiet?

2. POLITISKE BILDER

I dette appendixet gjengir jeg data fra et billedspill jeg gjennomførte mot slutten av hvert intervju. Fremgangsmåten er beskrevet i metodekapitlet. Fordi materialet ble så omfattende, har jeg funnet det enklest å bruke utsagn om sentrale hovedfigurer som Marx og Hitler i selve avhandlingsteksten, og utelate alle andre. Men også resten av utsagnene er interessante, og derfor gjengir jeg dem her. Jeg har sortert materialet slik at hver intervjuet person i hver gruppe uttaler seg fortløpende om hver historisk person.

2.1 Sosialistungdommene

Friedrich II:

Stefan (21): Han har gjort mye for Berlin, men for meg er han en mektig militarist.

Dirk (23): Ham liker jeg ikke, han er for prøysisk eller militærisk.

Frank (18): På den ene side var han konge, på den andre side musiker. Jeg beundrer ham som en person i den tyske historie, men han er ikke viktig for meg.

Micha (18): Han var en person med mye framgang. Han ville det beste for folket. Han var en patriot. Det gikk det tyske folk bedre under ham enn under en rekke andre konger.

Georg (20): Det finnes visst et minnesmerke over ham her i Berlin. Han levde en gang for lenge siden, mer vet jeg ikke.

Annette (17): Han fra 7-dagers-krigen? Jeg vet ikke mye om ham, men han har komiske øyne og et komisk drag rundt munnen.

Bismarck:

Stefan (21): Han klarte det som nesten var umulig, nemlig å danne én stat ut av de tyske småstatene, og det beundrer jeg ham for.

Dirk (23): Han liker jeg ikke.

Frank (18): Klok mann, en god politiker. Han ønsket også tysk enhet. Jeg har respekt for ham.

Micha (18): Den store foreningen av fedrelandet. Han hadde vel ikke egentlig det tyske folks vel i tankene, han hadde mer ønsket om hele verden. Eller i hvert fall Europa. Han var en forbryter.

Georg (20): Han drev blod- og jernpolitikk, og han var en stor hærfører.

Annette (17): Forekommer meg å være temmelig egoistisk, som om han ville føre gjennom med alle midler det han ville. Spesielt sympatisk tror jeg ikke han var, jeg har angst for en sånn mann eller en sånn personlighet, med så mye makt... jeg tror det er farlig.

Karl Marx:

Stefan (21): Jeg har ikke beskjeftiget meg noe videre med ham, men han har en idé som står meg nær. Han er altså på en eller annen måte et

ganske stort forbilde for meg, og han levde på en fin måte.

Dirk (23): Stor tenker, han er en av mine største idealer. Jeg overtar ikke alle hans tanker, men han så mye ting som vi i dag kan bruke som ansats for noe nytt.

Frank (18): En klok mann, selv om han så det litt feil. Jeg har høy aktelse for ham, selv om den kritiske økonomien ikke er mitt område, men han førte et bra liv og var et bra menneske. Vi har mye å lære fra ham.

Micha (18): Den mest intelligente tysker overhodet. Det han sa vil stemme også om 100 år, hvis det blir anvendt riktig og tilpasset tiden. Jeg liker ham, jeg har også et stort bilde av ham hjemme. En blyanttegning.

Georg (20): Han er den store medgrunlegger av sosialismen eller kommunismen med sitt manifest. Og på en eller annen måte hører han til mine idealer, selv om jeg ikke vet om alt er riktig av det han gjorde, det kan jeg ikke bedømme og det vil jeg ikke heller. Det finnes garantert flere måter å gjøre det på. Men jeg ser positivt på ham.

Annette (17): Jeg har sympati for en mannen som har etterforsket så mye, fundert over så mye, for så å bringe idéene sine ned på papiret. Jeg føler anerkjennelse når jeg tenker på ham.

Hitler:

Stefan (21): En usedvanlig stor tyrann. Vet ikke, der kan jeg ikke uttrykke nærmere hva jeg føler, for altså folkemord, det kan man på en måte ikke fatte med ord.

Dirk (23): En marionett og instrument for kapitalen. Også det var kapitalisme.

Frank (18): Det mørkeste hodet i historien, men jeg føler ikke noe hat. Det er for langt unna, jeg ser det hele litt mer objektiv. Det var fæle saker som ble gjort, men det var etter min mening ikke bare ham, han var bare en gallionsfigur.

Micha (18): En krigsforbryter, sylskarp nazist. Men han hadde ikke den største skylden, det var stor-kapitalen, finanskapitalen som hadde skylden. Uten de store konsernene hadde han ikke klart det. han var flink til å dreie det hele. Hans person gjorde stort inntrykk på folkene (gråter).

Georg (20): Tja.... (lang pause). Uffja, det er kanskje dumt, men jeg føler avsky. Den mannen kan jeg ikke, jeg orker ikke den mannen.

Annette (17): Ekkel, ganske enkelt ekkel. Vet ikke om jeg kan hate, og det er for farlig å føle angst for den mannen, så jeg har ingen angst for ham, men han er ekkel.

Wilhelm Pieck:

Stefan (21): Han er for meg egentlig *den* personen som forsøkte å virkeliggjøre sosialismens idealer.

Dirk (23): Første president for DDR, jeg tror han ville dreie seg i graven hvis han så hva man i dag har gjort med hans land, selv om han sikkert ikke anerkjente alt som skjedde den gangen heller. Stalin hadde jo mye makt da, og om Pieck visste om alt og ønsket alt slik det var da, det vet jeg ikke.

Frank (18): Han hadde sikkert også forestilt seg alt annerledes enn sånn som det blir nå. Han var litt som en bestefar.

Micha (18): Han var en god mann. Stalinismen i SED begynte jo allerede den gangen under Pieck. Men jeg tror han ønsket en egen vei for Tyskland eller for DDR. Akkurat som Grotewohl. Han var fullstendig overbevist, han ønsket det beste.

Georg (20): Han var en av de mennene som var med på å bygge opp DDR, han var den første presidenten. Og den gangen var det hele ingen dårlig tanke. Og han var en av de mennene som også trodde på denne linjen og forsøkte å virkeliggjøre den, og med det var det forbant man kanskje et nytt håp, hvis det hadde klaffet det som var i emning den gangen, og ikke at det ble hindret gjennom andre folk som hadde makt den gangen.

Annette (17): Mye vet jeg ikke om ham. Han var den først partisjefen for SED, jeg tror det fungerte ennå under ham. Helt til Ulbricht kom.

Adenauer:

Stefan (21): Han er for meg den som forfektet den kalde krigens politikk og som segmenterte Tysklands deling, for BRD ble jo grunnlagt før DDR.

Dirk (23): Det han gjorde bare for å sikre kapitalismens interesser i Vest-Tyskland. Han var en klok politiker, som visste hva han ville, selv om det var ikke positivt det han ønsket. Han ville heller gjøre et halvt Tyskland helt etter sin politikk, enn et helt Tyskland halvt.

Micha (18): Han var et svin. I sin bundesregjering hadde han jo med alle krigsforbryterne etter krigen. Alle konsernsjefene, frontalangreperne

(Obersturmführer) alle sammen overtok han. Hvis noen andre hadde fått bygge opp BRD hadde nok BRD blitt mer demokratisk.

Georg (20): Adenauer er for meg en typisk vesttysker, en vesttysk storpolitiker.

Annette (17): Det er ham med den kalde krigen. Jeg vet ikke mye så jeg vil ikke bedømme det.

Honecker:

Dirk (23): Han lå i utgangspunktet helt fra hans FDJ-tid hardt på linjen, for det negative som bygget seg opp i partiet, og til slutt hadde han overhodet ikke noe forhold lenger til de menneskene, han var en maktpolitiker uten kompromisser. han gjorde sin mening til dogma for alle. Jeg er temmelig sur på ham.

Micha (18): Akkurat som Wilhelm Pieck. Vi skulle ha begynt allerede den gangen med Gorbatsjov, da hadde det ikke kommet så langt. Da hadde folket måttet høre. Han levde i sin egen verden den gangen. Men man kan heller ikke legge skylden på ham.

Annette (17): Ham synes jeg synd på. Ikke fordi han ble satt i fensel. Men fordi han ble marionette for et falskt spill. Jeg vet heller ikke om man kan dømme en så gammel mann for hans skyld. Jeg er vel mer skuffet over det han har gjort.

Gorbatsjov:

Stefan (21): Den mannen ganske enkelt beundrer jeg. Han er for meg et uendelig stort forbilde, fordi han har gjort uhyre mange utviklinger mulige. Jeg håpet egentlig alltid at vårt parti og vår statsledelse en gang skulle komme i den lei at de måtte kjøre den samme politikk, men det klarte de dessverre ikke. For meg er det trist at FDJ nå er så totalt uten utsikter.

Dirk (23): Han innledet vår fredelige revolusjon. Han vil forsøke med freldige løsninger så lenge han kan, selv om jo også uklare ting har skjedd nå.

Micha (18): Han kom enten for tidlig eller for sent. Det var akkurat den gale tiden da han begynte med sine reformer i 1985. Da han begynte tenkte jeg "Å, nå begynner det endelig virkelig å skje der". Men nå går det jo virkelig ille med dem. De fikk ahlvparten av oss i måneden, med oss

gikk det jo bedre enn alle de andre. Egentlig kom alt her gjennom Gorbatsjov, hele undergrunnsbevegelsen.

Annette (17): Han så hva som var nødvendig og forsøkte å tilpasse seg det, men jeg tror tiden og alt som skjer nå vokser ham over hodet. Jeg tror ikke han klarer oppgaven, men jeg anerkjenner ham allikevel, for bare å prøve på en så stor oppgave er virkelig en stor ytelse.

Kohl:

Stefan (21): Jeg ser på ham som en ganske stor løgner. Først løy han overfor DDR-befolkningen, og nå i valgkampen lyver han også for sitt eget folk.

Dirk (23): Helmut Kohl! Den mannen som har slått terning om oss. En politiker som ikke er å forakte, som for meg er delvis uberegnelig, som har profilert sin konservative politikk svært disse månedene. Han vet hva han vil.

Micha (18): Han får 40.000 mark i måneden. Da blir det jo likegyldig for ham, hvordan det går med en DDR-borger. Vet ikke hva han vil. Vet ikke hvordan han forestiller seg et rettferdig samfun. Han minner meg om Adenauer, rik.

Annette (17): Å, herregud. Da kan jeg bare si gamle drittsekk. Jeg liker ham ikke. Han er feil person. En person som sier mange ord uten å si noenting. Jeg vet overhodet ikke hva han vil overbringe. Det kommer ingenting ut av det.

Lafontaine:

Dirk (23): Den største skuffelsen i tysk politikk de siste månedene.

Micha (18): Inntil 1989 likte jeg ham godt. For han er en av de mer venstreorienterte innen SPD, men nå vet han ikke hva han vil det vet ingen i SPD lenger. Hvis man hadde omgjort SPD til sånn som det var i begynnelsen med Wilhelm Liebknecht og August Bebel. Men i BRD gjorde SPD bare feil. De innførte yreksforbud det var under Willy Brandt. Natoraketter i 1979 under Helmut Schmidt. Men jeg håper likevel at Lafontaine blir kansler.

Annette (17): Han er vel for SPD. Tror han er en av dem som tenker ganske sosialt, og en SPD-regjering kunne nok rette opp mye. Men mye vet jeg ikke om ham.

DeMaiziere:

Dirk (23): Han lar vårt land bare bli til skrot. Men han er et interessant menneske.

Annette (17): Forekommer meg som et lite kryp. Han forsøkte vel å hente ut noe, men ved et sånt parti, og jeg vet ikke om det lå på ham. Og så denne komiske regjeringen.... Han er en sprellemann.

Gysi:

Dirk (23): Kroppsliggjør for meg humør, intelligens, cleverness. Har utrettet mye og vil utrette mye mer. Han synes jeg virkelig er god.

Annette (17): Han gjør inntrykk. Han uttrykker klart hva han vil, og den måten han uttrykker seg på kan være ganske spiss, men det må den vel også være. Jeg beundrer hans måte å være på, med hans klare tanker og besluttsomhet for å være partisjef, og han ser at uten ham går det ikke. Mor sier at hun valget ikke PDS, men Gysi, og uten ham ville dette partiet miste sin glans.

2.2 Anarkistungdommene

Friedrich II:

Alex: Tukt, orden og militarisme, men også en stor grad av kulturell dannelse.

Hannes: Han ser militaristisk ut, han førte mange kriger.

Mario: En hersker som sikkert hadde noen idealer, men som han ikke kunne gjennomføre.

Hendrikje: Broren min malte nylig et bilde av ham, og det bildet liker jeg veldig godt. Friedrich er en svært interessant person. Historieundervisningen om ham er svært ensidig og forvridd, vi hørte bare at han var militarist. Han var ikke absoluttist som alle andre den gangen, han gjorde fremskritt innenfor kunst og kultur, og frembragte store fremskritt for de tyske småstatene.

Bismarck:

Alex: Erfaren diplomat, hensynsløs og beinhard. Blod- og jern-politikk.

Hannes: Han bragte alle de små tyske statene sammen til en stat, men det kostet dyrt. Han var vel en god politiker, men han var også en stor diktator. blod og jern, det betyr mange kriger.

Mario: han ønsket tyskernes enhet, enhet i staten, uten å tenke på enhet i folket. Han ligner litt på Kohl kanskje, selv om Bismarck kanskje var litt klokere.

Hendrikje: Blod- og jern-politikk. Han er usympatisk. Han hadde makt og representerte den herskende klasses interesser.

Karl Marx:

Alexander (19): En tragisk figur, han hadde mange kloke ideer. Dessverre var hans forespeilinger delvis uriktige, og hans navn har blitt diskreditert. Det som har foregått under hans navn er sannsynligvis ikke hva han hadde forestilt seg.

Micha (19): Han er en venn. Han var en god mann. Han misbrakte ikke folk, men gjorde gode ting. Han tilsvare mine idealer.

Hannes (21): Han er bra, han liker jeg. Han er en stor tenker, en stor filosof. Det er synd at marxismen nå går under. Det han sto bak var bra,

han sto også selv på barrikadene, han var selv fattig, han hadde en stor familie, og alt synes jeg er veldig likandes.

Mario (20): Han var en stor tenker. Som alt for ofte har blitt misbrukt. Her brukte man alltid de sitatene av Marx som passet. Jeg skulle gjerne lest kapitalen bedre.

Hendrikje (19): Han er mer sympatisk for meg etter at jeg begynte å studere kulturvitenskap, for da har jeg lest ting av ham som jeg overhodet ikke kjente til. Det er veldig interessant og et viktig diskusjonsgrunnlag for meg. Og fortsatt aktuell for meg.

Hitler:

Alex: Å nei, altså til ham kan jeg ikke si mye. Ser litt engstelig ut. På bildet ser det ut som om han tviler. Han er usympatisk.

Hannes: Ufattelig. Det teaterstykket jeg spiller nå, Rosa Winkel, det foregår i en konsentrasjonsleir. Det er helt ufattelig det han gjorde, han var syk. Jeg kan umulig sette meg inn i det. Hitler var bakgrunnen for dette fæle samfunnet. Men det som skjedde i KZene sto finanskapitalen bak. Det er kapitalismens feil i dypeste forstand. Dette bildet er ikke så ille. Det fins fotografier hvor han virkelig ser syk ut. Jeg forstår ikke hvordan man kan slutte seg til noe sånt i dag.

Mario: Han forsøkte å få folket under seg, han klarte det også en stund. Jeg liker ham ikke.

Hendrikje: Det er skrekkelig å se bilder av ham, man begynner med en gang å tenke på 3. riket, konsentrasjonsleire, jødeforfølgelse, krystallnatten osv. osv. Også når jeg ser på hans ytre er han dypt usympatisk. I prinsippet projiserer jeg alle disse samfunnshendelsene på denne ene mannen. Han er et symbol for meg på alt dette forferdelige.

Wilhelm Pieck:

Alex: En gammel stalinist; til ham føler jeg ingen tilknytning. Han tenkte sannsynligvis at det han gjorde var riktig, men det var likevel sannsynligvis feil. Men det skjedde for så lang tid siden, at jeg føler ikke noe spesielt i den forbindelse.

Hannes (21): Han er sympatisk,... han ble valgt til første president her, han var barnekjær, jeg vet ikke om han sto for det som skjedde her. Selv Honecker var i KZ for sin sak. Men han ser svært sympatisk ut, som en

gammel bestefar.

Mario: Jeg tror han var godmodig, han prøvde å bryte ut av det hemmende statsapparatet, men han var litt for vek i forhold til andre mennesker.

Hendrikje (19): "Revolusjonen forlater sine barn" heter en bok jeg har lest. Der blir Pieck framstilt som den godmodige far med barn på armen, som gikk sånn i stykker. Men jeg vet ikke så mye om ham.

Adenauer:

Alex: Den mannen som undertrykket oss med penger. Den typiske symbolfigur for samtlige stortyske industrialister. Han har bare laget dritt. et lukket menneske. Han vet hva han vil. Jeg liker ham ikke.

Hannes (21): Han minner meg om gamle mennesker som snakker om ungdommen og som er totalt avgrenset i si karakter, ikke direkte sint, men utilfredsog ergrer seg over alle.

Mario: han var en stor antikommunist. han var et hardt menneske. Litt av det samme som Hitler, (sammenligner bildene) denne naiviteten.

Honecker:

Alexander; Som symbol er den mannen tragisk. Jeg trodde vel også i begynnelsen at det han gjorde var riktig, men han har også bygget opp skiten og levet godt selv. Han representerer perversjonen innen stalinismen.

Mario: Det er noe godt ved ham, men han er dum. Han var underlegen andre folk. han hadde selv ingen mening, eller han visste ikke beskjed. Sånne som han kan ikke styre en stat. Han var vel flink på sitt stalinistiske område (ler).

Hannes: Dette bildet henger i hvert rom. Han har ødelagt så mye, inni folk, alle idealene. Han hadde en stor sjanse. Når jeg nå ser at han er syk så føler jeg jo også medlidenhet. Man må jo finne ut hva han har gjort og straffe ham for det, man kan jo ikke ta hensyn til alderen hans da. Når jeg ser ham og hører stemmen hans er han svært usympatisk.

Hendrikje: På den ene siden tenkter jeg på ham sånn som han alltid ble framstilt med god politikk osv. og på den andre siden det vi nå etterpå har hørt. De fleste av oss vet ennå ikke hva vi skal synes om ham.

Gorbatsjov:

Alex: Han er veldig intelligent. I verdenspolitikken har han gjort mye bra. Men jeg vet ikke hvilke interesser han representerer, kapitalen eller stalinismen.

Micha (19): For 2 eller 3 år siden, dvs. fra midten av 1988 til midten av 1989, var han vårt forbilde i skolen. Vi bygget opp vår kritikk etter ham, han var den mann som muliggjorde det hele. Men når jeg tenker på hans eget land, har han ikke klart mye, men det henger også sammen med hele den økonomiske situasjonen der, det er rett og slett ikke mulig å få utrettet mye der. Dessuten synes jeg ikke det han gjør nå er så klokt som det han gjorde tidligere.

Hannes: Han er bra. Han har skaffet mye av det han ville her i østeuropa. men at folk gikk igatene for noe helt annet, det synes jeg er synd for ham. Han har mye annet å klare også, men han kjemper. Alt det han har klart i øst-vest-konflikten er helt enormt, han vil ha en stor plass i historien. han ser også svært sympatuiske ut, men her ser han streng ut. Han kan nok også være temmelig hard. Når man hører ham snakke til sine motstandere er han ganske hard.

Mario: Han var den største mann for opposisjonen, men i sitt eget land har han ikke oversikten. Han kan ikke sammenlignes med noen.

Innenriks går det ikke bra, men utenriks går det bra. Han er ingen gud.

Hendrikje: Jeg har mye sympati for russere fordi jeg har gode erfaringer med dem. Jeg ble alltid vennlig motatt der. Jeg er begeistret for idealene i Gorbatsjovs politikk, selv om jeg også ser vanskeighetene. Men han er beredt på dialog, det liker jeg.

Helmut Kohl:

Micha (19): Han er for meg den største vitsefigur i det siste århundret av tysk historie. Han oppnår riktignok mye, men gjenforeningen kom likevel ikke takket være ham, han var bare tilfeldigvis kansler på den tiden. Han snakker alltid i store ord, jeg vet heller ikke, kanskje trenger tyskere en sånn figur. Jeg forstår egentlig ikke overhodet at en sånn mann kan bli kansler. I grunnen kan man ikke ta ham alvorlig; på den ene side sier han det og gjør noe annet, på den annen side sier han noe helt annet. Han er totalt utroverdig. Den mest usympatiske mann i hele Tyskland, i hvert fall når man tar betydning i betraktning.

Alex: Nesten like hensynsløs som Bismarck. Han kjøpte DDR, ville vel gjøre god forretning. En demagog av første klasse. Løgner.

Mario: Jeg kan ikke forstå at han har studert noen gang. Han er den rette mann til rett tid, ikke etter min smak, men for folket. Jeg synes han er dum.

Hannes: Når jeg ser ham tenker jeg bare på "pæra", både når jeg ser og når jeg hører ham. Jeg liker ham overhodet ikke. Han er stokk konservativ. Han har jo samlet sine punkter gjennom denne tyske foreningen, han gjorde vel noe for det, men jeg ville overhodet ikke velge ham. Man kan ikke ta ham alvorlig, han ser ut som en stor dum bonde, selv om han sikkert er intelligent. Han ser dum ut.

Hendrikje: Han er usympatisk. Det begynner med utseendet hans, Herr Dr. Helmut Kohl, han kan identifisere seg med middelstanden med sin politikk, like fet som han.

Lafontaine:

Alex: Latterlig lysmann. Han er svært selvbevisst. Han er litt sarkastisk. Vet hva han vil. Han er for selvsikker, som om han står over det hele. Den mest latterlige figuren. Han fastla ingen enhetlig politikk, han er den typiske sosialdemokratiske politikeren som forsvarer interessene til de mektige herskerne, men snakker som om han forvarer den brede massen. Dette kan sosialdemokrater på beste vis. Jeg liker ham heller ikke som menneske, han er for motbydelig. Bevegelsene hans, ansiktet osv. Men han er jo ikke den mest negative, man kan bare le av ham. Han er ikke relevant.

Hannes: Han er svært sympatisk. Han gir et tillitsvekkende inntrykk.

Mario: Jeg ser på ham som ærlig og naiv. Han sier ikke noe populært fordi det er populært.

deMaiziere:

Alex: En stor marionette, han har ingen egen profil, han følger bare Kohl. Man får følelsen av at han gjør noe han ikke vil.

Hannes: Han er en stakkar, jeg kan ikke ta ham alvorlig. Han innledet det hele med CDU, han prøvde å beholde noe av det som var her, men ham ved siden av store tykke Kohl blir som en karikatur, man kan ikke ta det alvorlig.

Mario: Han er liten. Han har vel en egen mening, men han lykkes ikke i å gjennomføre den.

Hendrikje: Han virker liten, som et lite barn som blir dyttet hit og dit. Liker ikke politikken hans. Han er grå, intetsigende. Han blir fortalt av andre, det liker jeg ikke.

Gysi:

Alex: Den mest erfarne politiker som har vært i den senere tid. Han er svært sympatisk, jeg liker ham godt. Tillitsvekkende som menneske, han vet hva han gjør og han er ærlig, intelligent, morsom, spiller litt agitator. Han prøver å rette et parti fullt av korruperte mennesker, han gjør selvbedrag.

Hannes: Han liker jeg utrolig godt. PDS har kommet i temmelig dårlig lys. de står nesten før sammenbrudd, og så går de til et sånt skritt. de het SED, så SED-PDS, så PDS, så venstrelisten. dette formuespørsmålet er veldig urettferdig, for det samme gjelder for CDU. Gysi er for meg drømmekansleren. Det hadde vært bedre å ha ham i borgerbevegelsen. han er så intelligent, og så slagkraftig. Han kan si alt med en vits. Jeg beundrer ham høyt, men han er i feil parti.

Mario: Han er ærlig. Han er for klok for det tyske folk. Han kom i dårlig lys til feil tid. Mange klarer ikke å omgås denne kloke cleverness. Dessuten er han i PDS. Det hadde vel vært bedre for ham hvis han var i et annet parti.

Hendrikje: Han er intelligent, klok, dreven, allsidig og morsom. Han klarer på et publikumsnært vis å overbringe, han vet hva folk liker, vet hvordan han skal behandle folk. Man vet ikke så mye om hva som ligger bak. Men han er dyktig. Han er en ordakrobat og polimiserer alltid rundt men kommer ikke til noen kjennsgjæringer...

2.3 Nasjonalistungdommene

Otto von Bismarck:

René (17): Han var dyktig, han var dyktig, han var bra. Han var den beste fører for Tyskland, han var en rolig type, han var tøff.

Norbert (14): Han har gjort bra ting. For eksempel det tyske riket, det grunnla han og han bygget opp økonomien igjen etter krisen. Han gjorde mye bra ting. Han fjernet sosialistiske lover.

Karl Marx:

René (17): Han er riktignok kommunist, men idéene hans var bra. Hvis kommunismen hadde vært sånn som han og Engels forestilte seg det, da hadde vi nok ikke vært i en sånn klemme som nå. **Honecker** og alle de andre forfalsket kommunismen totalt. Jeg har aktelse for den mannen.

Jørn (18): Han hadde tenkt seg alt annerledes enn sånn som det var her. Han ville ha sosialisme, men det som de der oppe laget her var ikke sosialisme. Nå med Vendepunktet var det en parole som lød: "Proletarer i alle land tilgi meg!".

Norbert (14): Hvis sosialismen hadde eksistert slik han forestilte seg det, hadde det ikke vært ille. Men SED gjorde det bare i hans navn.

Heike (15): Proletar.

Dennis (18): Gammel kommunist.

Maik (18): Marx var et venstresvin. **Jens (17):** Han hørte til sosialismen.

Maik: Kommunismen. Jeg ville skyte ham hvis jeg så ham. **Jens:** Han lever ikke lenger. **Maik:** Synd.

Adolf Hitler:

Jørn (18): Hitler var riktignok et svin. Men mye av det han gjorde var bra. Hvis han hadde vært her i dag, da hadde mye vært annerledes. Da ville utflendingene for lengst vært vekk, og hver eneste tysker ville hatt arbeid. Bare se hvordan det var fra 1938-39 til slutten av krigen, da hadde alle tyskere arbeid. Han gjorde mye bra, men noe var også skitt. Bortsett fra det var han OK. Det var ikke ham som befalte at det skulle lages konsentrasjonsleire, det var en annen. Det med SS var det også en annen som fant på.

René (17): Hitler kunne ha vunnet krigen. Han hadde så stort maktbehov, han ville ha hele verden. Han hadde jo allerede oppnådd mye, han skulle nøyd seg med det, så hadde vi vunnet. Feilen han gjorde var at han etter at han var ferdig med Frankrike, begynte med russerne. De første årene brakte han Tyskland til et fedreland igjen, men han var syk på sinnet, han ble forrykt, det var fælt...

Norbert (14): Hitler fjernet massearbeidsledigheten og bygget autobahn, men det var ikke bra at han myrdet alle jødene. De skulle heller sendt dem til det landet de kom fra. Men jeg syntes det var bra det Bismarck gjorde og at de klarte seg gjennom den økonomiske krisen. Det var bra at Hitler bygget autobahn. Jeg leser mye om det, og av det jeg har lest, ville han egentlig bare det gode for Tyskland. Ja, jeg er stolt av den tyske historien.

Jens (17): Hitler, han var bra. **Maik (18):** Gamle Adolf. **Jens:** Hans forestillinger var bra. Han bygget autobahn, panservogner. Alle idéene hans, han ville regjere hele verden. **Maik:** Først tyskerne, så Europa, så hele verden. **Jens:** Han ville klart det også, hvis han ikke hadde gått mot Russland så tidlig. 100% sikkert ville han ha klart det. **Maik:** Han skulle ha tatt russerne tredd eller nest sist. Eller helt til slutt.

Dennis (18): Mm! Det faller vel alle inn noe godt når man ser ham (Hitler). Da kunne jeg si mye, men det gjør jeg ikke, jeg liker ikke å prate.

Helga (15): Vår venn, heil Hitler, den beste av dem alle. Får jeg vise bort bildet? (Mye oppstandelse i rommet). Det er en mann etter mitt hjerte. Han var for å få utlendingene vekk, jødene og hva vet jeg.

Wilhelm Pieck:

René (17): Han var glad i barn, gjorde mye for de unge pionerene. Han er god.

Norbert (14): Han var den første presidenten i DDR, han jobbet også etter Lenin. Han var også for at folk ikke skulle bli utnyttet. Han var ingen dårlig mann, men.

Maik (18): Han hører til samme kategori som Karl Marx.

Adenauer:

René (17): Han førte Tyskland fra hverandre. BRD avgrenset seg først. Han ville fra starten av at Tyskland skulle deles. Han er siste kunde, det er klart.

Jørn (18): Han var bra. Det han gjorde med BRD var bra. Han satte i kraft lover som i dag er fjernet. Han hadde også den nødvendige erfaringen siden han var eldre. Så unge folk som Kohl skjønner ikke så mye. Kohl var jo bare ungdom under krigen. Hvis han hadde vært eldre hadde han gjort mye annerledes. Av Adenauer og de som kommer etter av forbundskanslerne synes jeg Helmut Schmidt var den beste.

Norbert (14): Han hadde mange erfaringer, han opplevde krigen som ungdom og gjorde mye for Bundesrepublikken.

Jens (17): Adenauer var ikke så ille.

Maik (18): Han hadde dårlige sider og gode sider. Han har omtrent samme blick som Hitler. Jeg kan også se sånn ut hvis jeg vil. Det har mange sagt til meg, at jeg burde få meg en bart og vått hår sånn, og så vil det gå bra for meg.

Honecker:

René (17): Honecker, nei bare gå videre, han er ferdig, han er kaputt.

Jørn (18): Utad var han for "DDR - vårt fedreland". Men hos oss i Schöndorf (drabantby i Weimar) kunne f.eks. hver familie kjøpe kun en banan i uka. Men det fantes jo tilgang på bananer. Enkelte folk hadde fullt av vestlig mynt i lomma og nullkonto. De kunne kjøpe hva de ville. Honecker har mye av skylda for dette, ikke han alene, men han og de andre. Han ble understøttet av russerne. Jeg synes de skulle slippe ham ut nå. Da hadde det bare gått fem minutter inntil noen hadde skutt ham eller i hvert fall slått ham ned. Han fikk opprettet sitt eget jaktreservat, hvor de slapp inn masse vilt, hjorter og sånn. Han skjøt viltet og ble alltid skytterkongen. De andre hevet ham opp som en helt.

Jens (17): Her er vår spesielle venn Honnie. **Maik (18):** Røde svin. Han brakte oss ingenting. **Jens (17):** Han brakte oss ingenting. 40 år har han bedratt oss. I årevis har han sittet godt der, med fred i sjela.

Heike (15): Honnie!!! Man skulle straffe ham for det han har gjort med denne staten. Han har bare gjort dritt.

Norbert (14): Ham kunne de skyte med det samme. Han utnyttet folk. De sa "vi er alle like" og kommunisme og sånn. De skulle latt ham få en toromsleilighet, kull fuktige vegger, og det ville vært den værste straffen. Han forrådte sine egne kamerater.

Dennis (18): Da tenker jeg på Muren. Den ergret meg.

Gorbatsjov:

Norbert (14): Gorbatsjov er en god mann. Han laget en fredelig revolusjon. Han har gjort mye for sitt land og også for oss.

René (17): Okey, Gorbatsjov, ja, han er den beste representant for russerne, hvis det ble som han ville så hadde det bragt Sovjetunioen i forgrunnen.

Jens (17): Gorbatsjov er et rødsvin. **Maik (18):** Han snakker, men kommer det noe ut av det? **Russerne tigger av oss.** **Jens:** Han er utlending. Alle russere er utlendinger.

Heike (15): Å nei; han er et jævla svin. Men uten ham hadde det ikke blitt noen gjenforening.

Helmut Kohl

René (17): Herr Kohl, ja, CDU, foreldrene mine er CDU-velgere. I hvert fall er hans parti bedre enn SPD, han gjør sine ting sånn i det store og hele.

Heike (15): Han var med på å planlegge gjenforeningen, men han er også en drittsekk.

Jørn (18): Det heter jo at CDU er demokratisk, men det er de ikke, for det de har gjort med oss, det som var tidligere DDR, det er bare skitt. Og det samme gjelder for BRD. Kohl gjorde det bare på den måten, med rask gjenforening og det hele, for at alle skulle velge ham. Når han lover noe holder han det ikke i det hele tatt, kanskje noe ja, det med D-Mark og gjenforening, men det finnes også mange folk i tidligere DDR som vil ha D-Mark, men ikke gjenforening.

Jens: CDU har også misbrukt oss. De sa det skulle bli færre arbeidsledige, det stemmer ikke. De lover for mye.

Norbert (14): Han gjenforenet Tyskland bare for å få mange stemmer. Han forenet Tyskland for fort.

Lafontaine:

René (17): Å han, nei, alt det han sier. For litt siden sto det i Bildzeitung at Lafontaine vil aldri vinne valget for han er alt for dum. Ham kan de gi bort til PDS. Og passe på at han ikke melder seg ut.

Norbert (14): Han er for meg en sosi, altså sosialist, han har kanskje mange gode ideer, men han kan ikke vinne videre i Tyskland.

DeMaiziere:

René (17): Nei han er ikke noe mer. Han var jo med med "Hurra, Tyskland" og sånn, men han er ikke noe mer. Han er ikke stor.

Norbert (14): Han var tidligere høyt oppe i SED, han er en værhane.

Gysi:

Norbert (14): Han tok formuen fra Stasi og han kan aldri vinne et valg, for det er det samme partiet som før, de har bare et annet navn. De har tatt med pengene. Det er for meg akkurat de samme som laget skitt i SED.

Heike (15): Gysi!!!! Venstresvin.

René (17): Nei, nei, han er en drittsekk, han er en drittsekk, ha, ha. PDS-leder, ja, ja. Det er folk i klassen min som sier at han er en beundringsverdig mann, men de kan bare gå. Nei, nå gidder jeg ikke mer altså, det får holde.

UNGForsk publikasjoner

Tidligere utkommet:

Programnotat. NAVF/RSFs Program for ungdomsforskning, UNGforsk, 1989.

Steinsvik, Åsa: *Ungdomskultur. En oversikt over aktuell informasjon, UNGFORSK, 1990.*

Ung i 90-åra, Fra åpningskonferansen for program for ungdomsforskning, Konferanserapport 1/91. UNGforsk 1991.

Ungdom og arbeidsløshet, Konferanserapport 2/91, UNGforsk 1991.

Øia, Tormod: *Om å studere ungdomskulturene, Rapport 1/91, UNGforsk 1991.*

Steinsvik, Åsa: *Ungdomsarbeidsløshet i Norden. Årsaker til, og forskjeller i arbeidsløshet mellom de nordiske land, Rapport 2/91, UNGforsk 1991.*

Øia, Tormod: *Randaberg 13 år senere, Rapport 3/91, UNGforsk 1991.*

Pedersen, Willy: *DRUGS IN ADOLESCENT WORLDS. A longitudinal study of adolescent drug use socialization, Department of Psychiatry, University of Oslo/UNGForsk 1991.*

Steinvik, Åsa: *Barne- og ungdomsundersøkelsen i Narvik kommune, UNGforsk 1991.*

Stafseng, Ola: *Youth and youth movements towards year 2000, Rapport 1/92, UNGforsk 1992.*

R. Elise B. Johansen: *Humor og seksualitet blant norsk ungdom, Rapport 2/92, UNGforsk 1992.*

Aasebø, Turid Skarre: *En evaluering av Aksjon oppvekst i Marnardal kommune, Notat, UNGforsk 1992.*

Pedersen, Willy: *Ungdoms mentale helse målt med GHQ, Rapport 3/92, UNGforsk 1992.*

Werner, Anita: *The Impact of New Media on Children. Rapport 4/92, UNGforsk 1992.*

Rapportene og fullstendig publikasjonsliste kan bestilles fra:

NAVF's Program for ungdomsforskning (UNGForsk)

Gaustadalleen 21, 0371 Oslo.

Tlf. (02) 95 84 01 Fax (02) 60 44 27